។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

អដ្ឋកនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. មេត្តាវគ្គោ

១. មេត្តាសុត្តវណ្ណនា

១. អដ្ឋកនិបាតស្ស បឋមេ **វឌ្ឍិតាយា**តិ ភាវនាបារិបូរិវសេន បរិព្រូហិតាយ។ **បុនប្បុនំ កតាយា**តិ ភាវនាយ ពហុលីករណេន អបរាបរំ បវត្តិតាយ។ **យុត្តយានសទិសកតាយា**តិ យថា យុត្តអាជញ្ញយានំ ឆេកេន សារថិនា អធិដ្ឋិតំ យថារុចិ បវត្តតិ, ឯវំ យថារុចិ បវត្តារហតំ គមិតាយ។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ សព្ពសម្បត្តីអធិដ្ឋានដ្ឋេន។ **បច្ចុបដ្ឋិតាយា**តិ ភាវនាពហុលីការេហិ បតិ បតិ ឧបដ្ឋិតាយ អវិជហិតាយ។ **សមន្តតោ ចិតាយា**តិ សព្ពភាគេន ភាវនានុរូបំ ចយំ គមិតាយ។ តេនាហ “**ឧបចិតាយា**”តិ។ **សុដ្ឋុ សមារទ្ធាយា**តិ អតិវិយ សម្មទេវ និព្ពត្តិតាយ។

យោ ច មេត្តំ ភាវយតីតិអាទីសុ យោ កោចិ គហដ្ឋោ វា បព្ពជិតោ វា។ **មេត្ត**ន្តិ មេត្តាឈានំ។

អប្បមាណន្តិ ភាវនាវសេន អារម្មណវសេន ច អប្បមាណំ។ អសុភភាវនាទយោ វិយ ហិ អារម្មណេ ឯកទេសគ្គហណំ អកត្វា អនវសេសផរណវសេន អនោធិសោ ផរណវសេន ច, អប្បមាណារម្មណតាយ បគុណភាវនាវសេន ច អប្បមាណំ។ **តនូ សំយោជនា ហោន្តី**តិ មេត្តំ បាទកំ កត្វា សម្មសិត្វា ហេដ្ឋិមេ អរិយមគ្គេ អធិគច្ឆន្តស្ស សុខេនេវ បដិឃសំយោជនាទយោ បហីយមានា តនូ ហោន្តីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯវំ កិលេសប្បហានញ្ច និព្ពានាធិគមញ្ច មេត្តាភាវនាយ សិខាប្បត្តមានិសំសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញេបិ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**ឯកម្បិ ចេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អទុដ្ឋចិត្តោ**តិ មេត្តាពលេន សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភិតព្យាបាទតាយ ព្យាបាទេន អទូសិតចិត្តោ។ **មេត្តាយតី**តិ ហិតផរណវសេន មេត្តំ ករោតិ។ **កុសលី**តិ អតិសយេន កុសលវា មហាបុញ្ញោ, បដិឃាទិអនត្ថវិគមេន ខេមី។ **សព្ពេ ច បាណេ**តិ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកោ។ **មនសានុកម្បី**តិ ចិត្តេន អនុកម្បន្តោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឯកសត្តវិសយាបិ តាវ មេត្តា មហាកុសលរាសិ, សព្ពេ បន បាណេ អត្តនោ បុត្តំ វិយ ហិតផរណេន មនសា អនុកម្បន្តោ បហុកំ បហុំ អនប្បកំ អបរិយន្តំ ចតុសដ្ឋិមហាកប្បេបិ អត្តនោ វិបាកប្បពន្ធំ បវត្តេតុំ សមត្ថំ ឧឡារំ បុញ្ញំ អរិយោ បរិសុទ្ធចិត្តោ បុគ្គលោវ ករោតិ និប្ផាទេតីតិ។ **សត្តភរិត**ន្តិ សត្តេហិ អវិរឡំ, អាកិណ្ណមនុស្សន្តិ អត្ថោ។

សង្គហវត្ថូនីតិ (សំ. និ. ដី. ១.១.១២០) លោកស្ស សង្គណ្ហនការណានិ។ និប្ផន្នសស្សតោ នវ ភាគេ កស្សកស្ស ទត្វា រញ្ញំ ឯកភាគគ្គហណំ **ទសមភាគគ្គហណំ**។ ឯវំ កស្សកា ហដ្ឋតុដ្ឋា សស្សានិ សម្បាទេន្តីតិ អាហ “**សស្សសម្បាទនេ មេធាវិតាតិ អត្ថោ**”តិ។ តតោ ឱរភាគេ កិរ ឆភាគគ្គហណំ ជាតំ។ **ឆមាសិក**ន្តិ ឆន្នំ ឆន្នំ មាសានំ បហោនកំ។ **បាសេតី**តិ បាសគតេ វិយ ករោតិ។ វាចាយ បិយំ វាចាបិយំ, តស្ស កម្មំ **វាចាបេយ្យំ**។ សព្ពសោ រដ្ឋស្ស ឥទ្ធាទិភាវតោ **ខេមំ។ និរព្ពុទំ** ចោរិយាភាវតោ។ ឥទ្ធញ្ហិ រដ្ឋំ អចោរិយំ។ “**និរគ្គឡ**”**ន្តិ វុច្ចតិ** អបារុតឃរភាវតោ។

ឧទ្ធំមូលកំ កត្វាតិ ឧម្មូលំ កត្វា។ **ទ្វីហិ បរិយញ្ញេហី**តិ មហាយញ្ញស្ស បុព្ពភាគេ បច្ឆា ច បវត្តេតព្ពេហិ ទ្វីហិ បរិវារយញ្ញេហិ។ **សត្ត...បេ.... ភីសនស្សា**តិ សត្តនវុតាធិកានំ បញ្ចន្នំ បសុសតានំ មារណេន ភេរវស្ស បាបភីរុកានំ ភយាវហស្ស។ តថា ហិ វទន្តិ –

> “ឆសតានិ និយុជ្ជន្តិ, បសូនំ មជ្ឈិមេ ហនិ;
> អស្សមេធស្ស យញ្ញស្ស, ឩនានិ បសូហិ តីហី”តិ។ (សំ. និ. ដី. ១.១.១២០; អ. និ. ដី. ២.៤.៣៩);

សម្មន្តិ យុគច្ឆិទ្ទេ បក្ខិបិតព្ពទណ្ឌកំ។ **បាសន្តី**តិ ខិបន្តិ។ **សំហារិមេហី**តិ សកដេហិ វហិតព្ពេហិ។ បុព្ពេ កិរ ឯកោ រាជា សម្មាបាសំ យជន្តោ សរស្សតិនទិតីរេ បថវិយា វិវរេ ទិន្នេ និមុគ្គោយេវ អហោសិ។ អន្ធពាលព្រាហ្មណា គតានុគតិកតា “អយំ តស្ស សគ្គគមនមគ្គោ”តិ សញ្ញាយ តត្ថ សម្មាបាសំ យញ្ញំ បដ្ឋបេន្តិ។ តេន វុត្តំ “**និមុគ្គោកាសតោ បភុតី**”តិ ។ អយូបោ អប្បកទិវសោ យាគោ, សយូបោ ពហុទិវសំ សាធេយ្យោ **សត្រយាគោ**។ មន្តបទាភិសង្ខតានំ សប្បិមធូនំ “**វាជ**”មិតិ សមញ្ញា។ ហិរញ្ញសុវណ្ណគោមហឹសាទិ **សត្តរសកទក្ខិណស្ស**។ សារគព្ភកោដ្ឋាគារាទីសុ នត្ថិ ឯត្ថ អគ្គឡាតិ **និរគ្គឡោ**។ តត្ថ កិរ យញ្ញេ អត្តនោ សាបតេយ្យំ អនវសេសតោ អនិគូហិត្វា និយ្យាតីយតិ។

ចន្ទប្បភាតិ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ២៧) ចន្ទិមស្សេវ បភាយ។ **តារាគណាវ សព្ពេ**តិ យថា សព្ពេបិ តារាគណា ចន្ទិមសោភាយ សោឡសិម្បិ កលំ នាគ្ឃន្តិ, ឯវំ តេ អស្សមេធាទយោ យញ្ញា មេត្តស្ស ចិត្តស្ស វុត្តលក្ខណេន សុភាវិតស្ស សោឡសិម្បិ កលំ នានុភវន្តិ, ន បាបុណន្តិ, នាគ្ឃន្តីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ អបរេបិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកេ មេត្តាភាវនាយ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**យោ ន ហន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យោ**តិ មេត្តាព្រហ្មវិហារភាវនានុយុត្តោ បុគ្គលោ។ **ន ហន្តី**តិ តេនេវ មេត្តាភាវនានុភាវេន ទូរវិក្ខម្ភិតព្យាបាទតាយ ន កញ្ចិ សត្តំ ហឹសតិ, លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ ន វិពាធតិ វា។ **ន ឃាតេតី**តិ បរំ សមាទបេត្វា ន សត្តេ មារាបេតិ ន វិពាធាបេតិ ច។ **ន ជិនាតី**តិ សារម្ភវិគ្គាហិកកថាទិវសេន ន កញ្ចិ ជិនាតិ សារម្ភស្សេវ អភាវតោ, ជានិករណវសេន វា អដ្ដករណាទិនា ន កញ្ចិ ជិនាតិ។ តេនាហ “**ន អត្តនា បរស្ស ជានី ករោតី**”តិ។ **ន ជាបយេ**តិ បរេហិ បយោជេត្វា បរេសម្បិ ធនជានី ន ការាបេយ្យ។ តេនាហ “**ន បរេន បរស្ស ជានី ការេតី**”តិ។ មេត្តាយ វា អំសោ អវិហេឋនដ្ឋេន អវយវភូតោតិ **មេត្តំសោ**។

មេត្តាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៤. បញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា

២-៤. ទុតិយេ **អាទិព្រហ្មចរិយិកាយា**តិ អាទិព្រហ្មចរិយមេវ អាទិព្រហ្មចរិយិកា។ តេនាហ “**មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស អាទិភូតាយា**”តិ។ **អវិយោ**តិ និទ្ទោសោ បរិសុទ្ធោ។ តុណ្ហីភាវោ ន តិត្ថិយានំ មូគព្ពតគហណំ វិយ អបរិសុទ្ធោតិ **អរិយោ តុណ្ហីភាវោ។ ចតុត្ថជ្ឈាន**ន្តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេនេតំ វុត្តំ, បឋមជ្ឈានាទីនិបិ អរិយោ តុណ្ហីភាវោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ **ជាន**ន្តិ ឥទំ កម្មសាធនន្តិ អាហ “**ជានិតព្ពកំ ជានាតី**”តិ។ យថា វា ឯកច្ចោ វិបរីតំ គណ្ហន្តោ ជានន្តោបិ ន ជានាតិ, បស្សន្តោបិ ន បស្សតិ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន ជានន្តោ ជានាតិ, បស្សន្តោ បស្សតីតិ ឯវមេត្ថ ទដ្ឋព្ពោ។ តតិយាទីនិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។

បញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បឋមលោកធម្មសុត្តវណ្ណនា

៥. បញ្ចមេ **លោកស្ស ធម្មា**តិ សត្តលោកស្ស អវស្សំភាវិធម្មា។ តេនាហ “**ឯតេហិ មុត្តា នាម នត្ថិ**”តិអាទិ។ ឃាសច្ឆាទនាទីនំ លទ្ធិ **លាភោ**, តានិ ឯវ វា លទ្ធព្ពតោ **លាភោ**, តទភាវោ **អលាភោ**, លាភគ្គហណេន ចេត្ថ តព្ពិសយោ អនុរោធោ គហិតោ, អលាភគ្គហណេន វិរោធោ។ យស្មា លោហិតេ សតិ តទុបឃាតវសេន បុព្ពោ វិយ អនុរោធេ លទ្ធាវសរោ ឯវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**លាភេ អាគតេ អលាភោ អាគតោយេវា**”តិ។ ឯស នយោ យសាទីសុបិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បឋមលោកធម្មសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៨. ទុតិយលោកធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា

៦-៨. ឆដ្ឋេ អធិកំ បយសតិ បយុជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អធិប្បយាសោ**, សវិសេសំ ឥតិកត្តព្ពកិរិយា។ តេនាហ “**អធិកប្បយោគោ**”តិ។ សត្តមដ្ឋមេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ទុតិយលោកធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នន្ទសុត្តវណ្ណនា

៩. នវមេ ទុវិធា កុលបុត្តា ជាតិកុលបុត្តា អាចារកុលបុត្តា ច។ តត្ថ “តេន ខោ បន សមយេន រដ្ឋបាលោ កុលបុត្តោ តស្មិំយេវ ថុល្លកោដ្ឋិកេ អគ្គកុលិកស្ស បុត្តោ”តិ (ម. និ. ២.២៩៤) ឯវំ អាគតា ឧច្ចាកុលបុត្តា **ជាតិកុលបុត្តា**។ “សទ្ធាយេតេ កុលបុត្តា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតា”តិ (ម. និ. ៣.៧៨) ឯវំ អាគតា បន យត្ថ កត្ថចិ កុលេ បសុតាបិ **អាចារកុលបុត្តា** នាម។ ឥធ បន ឧច្ចាកុលប្បសុតតំ សន្ធាយ “កុលបុត្តោតិ, ភិក្ខវេ, នន្ទំ សម្មា វទមានោ វទេយ្យា”តិ ភគវតា វុត្តន្តិ អាហ **“ជាតិកុលបុត្តោ”**តិ។ ឧភោហិបិ បន ការណេហិ តស្ស កុលបុត្តភាវោយេវ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

នន្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ការណ្ឌវសុត្តវណ្ណនា

១០. ទសមេ **បដិចរតី**តិ បដិច្ឆាទនវសេន ចរតិ បវត្តតិ។ បដិច្ឆាទនដ្ឋោ ឯវ វា ចរតិ-សទ្ទោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនន្តិ អាហ **“បដិច្ឆាទេតី”**តិ។ **អញ្ញេនាញ្ញ**ន្តិ បន បដិច្ឆាទនាការទស្សនន្តិ អាហ **“អញ្ញេន ការណេនា”**តិអាទិ។ តត្ថ **អញ្ញំ ការណំ វចនំ វា**តិ យំ ចោទកេន ចុទិតកស្ស ទោសវិភាវនំ ការណំ, វចនំ វា វុត្តំ, តំ តតោ អញ្ញេនេវ ការណេន, វចនេន វា បដិច្ឆាទេតិ។ **ការណេនា**តិ ចោទនាយ អមូលាយ អមូលិកភាវទីបនិយា យុត្តិយា វា។ **វចនេនា**តិ តទត្ថពោធកេន វចនេន។ “កោ អាបន្នោ”តិអាទិនា ចោទនំ វិស្សជ្ជេត្វាវ វិក្ខេបាបជ្ជនំ **អញ្ញេនាញ្ញំ បដិចរណំ។ ពហិទ្ធា កថាបនាមនា** នាម “ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ វុត្តេ – “បាដលិបុត្តំ គតោម្ហី”តិអាទិនា ចោទនំ វិស្សជ្ជេត្វាតិ អយមេវ វិសេសោ។ យោ ហិ “អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ វុត្តោ “កោ អាបន្នោ, កិំ អាបន្នោ, កិស្មិំ អាបន្នោ, កំ ភណថ, កិំ ភណថា”តិ វា វទតិ, “ឯវរូបំ កិញ្ចិ តយា ទិដ្ឋ”ន្តិ វុត្តេ “ន សុណាមី”តិ សោតំ វា ឧបនេតិ, អយំ **អញ្ញេនាញ្ញំ បដិចរតិ** នាម។ យោ បន “ឥត្ថន្នាមំ នាម អាបត្តិំ អាបន្នោសី”តិ បុដ្ឋោ “បាដលិបុត្តំ គតោម្ហី”តិ វត្វា បុន “ន តវ បាដលិបុត្តគមនំ បុច្ឆាម, អាបត្តិំ បុច្ឆាមា”តិ វុត្តេ តតោ “រាជគហំ គតោម្ហិ។ រាជគហំ វា យាហិ ព្រាហ្មណគហំ វា, អាបត្តិំ អាបន្នោសីតិ។ តំ តត្ថ មេ សូករមំសំ លទ្ធ”ន្តិអាទីនិ វទតិ, អយំ **ពហិទ្ធា កថំ អបនាមេតិ** នាម ។ **សមណកចវរោ**តិ សមណវេសធារណេន សមណប្បតិរូបកតាយ សមណានំ កចវរភូតំ។

ការណ្ឌវំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.២៨៣-២៨៤) **និទ្ធមថា**តិ វិបន្នសីលតាយ កចវរភូតំ បុគ្គលំ កចវរមិវ អនបេក្ខា អបនេថ។ **កសម្ពុំ អបកស្សថា**តិ កសម្ពុភូតញ្ច នំ ខត្តិយាទីនំ មជ្ឈគតំ បភិន្នបគ្ឃរិតកុដ្ឋំ ចណ្ឌាលំ វិយ អបកឌ្ឍថ។ កិំ ការណំ? សង្ឃារាមោ នាម សីលវន្តានំ កតោ, ន ទុស្សីលានំ។ យតោ ឯតទេវ សន្ធាយាហ **“តតោ បលាបេ វាហេថ, អស្សមណេ សមណមានិនេ”**តិ។ យថា បលាបា អន្តោសាររហិតា អតណ្ឌុលា ពហិ ថុសេន វីហី វិយ ទិស្សន្តិ, ឯវំ បាបភិក្ខូ អន្តោ សីលរហិតាបិ ពហិ កាសាវាទិបរិក្ខារេន ភិក្ខូ វិយ ទិស្សន្តិ, តស្មា “បលាបា”តិ វុច្ចន្តិ។ តេ បលាបេ វាហេថ ឱបុនថ វិធមថ, បរមត្ថតោ អស្សមណេ សមណវេសមត្តេន សមណមានិនេ។ **កប្បយវ្ហោ**តិ កប្បេថ, ករោថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បតិស្សតា**តិ សប្បតិស្សា។ វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តំ ករិស្សថ, បរិនិព្ពានំ បាបុណិស្សថាតិ អត្ថោ។

ការណ្ឌវសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មេត្តាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. មហាវគ្គោ

១. វេរញ្ជសុត្តវណ្ណនា

១១. ទុតិយស្ស បឋមេ ***វេរញ្ជាយំ វិហរតី***តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.១) ឯត្ថ **វេរញ្ជា**តិ តស្ស នគរស្សេតំ អធិវចនំ, តស្សំ វេរញ្ជាយំ។ សមីបត្ថេ ភុម្មវចនំ។ **នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ**តិ ឯត្ថ **នឡេរុ** នាម យក្ខោ។ **បុចិមន្ទោ**តិ និម្ពរុក្ខោ។ **មូល**ន្តិ សមីបំ។ អយញ្ហិ មូល-សទ្ទោ "មូលានិ ឧទ្ធរេយ្យ អន្តមសោ ឧសីរនាឡិមត្តានិបិ"តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.១៩៥) មូលមូលេ ទិស្សតិ។ "លោភោ អកុសលមូល"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣០៥; បរិ. ៣២៣) អសាធារណហេតុម្ហិ។ "យាវ មជ្ឈន្ហិកេ កាលេ ឆាយា ផរតិ, និវាតេ បណ្ណានិ បតន្តិ, ឯត្តាវតា រុក្ខមូល"ន្តិអាទីសុ (បារា. ៤៩៤) សមីបេ។ ឥធ បន សមីបេ អធិប្បេតោ, តស្មា នឡេរុយក្ខេន អធិគ្គហិតស្ស បុចិមន្ទស្ស សមីបេតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សោ កិរ បុចិមន្ទោ រមណីយោ បាសាទិកោ អនេកេសំ រុក្ខានំ អាធិបច្ចំ វិយ កុរុមានោ តស្ស នគរស្ស អវិទូរេ គមនាគមនសម្បន្នេ ឋានេ អហោសិ។ អថ ភគវា វេរញ្ជំ គន្ត្វា បតិរូបេ ឋានេ វិហរន្តោ តស្ស រុក្ខស្ស សមីបេ ហេដ្ឋាភាគេ វិហាសិ។ តេន វុត្តំ **"វេរញ្ជាយំ វិហរតិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ"**តិ។

បច្ចុដ្ឋានំ (សារត្ថ. ដី. ១.២) នាម អាសនា វុដ្ឋានន្តិ អាហ **"នាសនា វុដ្ឋាតី"**តិ។ និសិន្នាសនតោ ន វុដ្ឋហតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច **ជិណ្ណេ…បេ…. វយោអនុប្បត្តេ**តិ ឧបយោគវចនំ អាសនា វុដ្ឋានកិរិយាបេក្ខំ ន ហោតិ។ តស្មា "ជិណ្ណេ…បេ…. វយោអនុប្បត្តេ ទិស្វា"តិ អជ្ឈាហារំ កត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា បច្ចុគ្គមនកិរិយាបេក្ខំ ឧបយោគវចនំ, តស្មា **ន បច្ចុដ្ឋាតី**តិ ឧដ្ឋាយ បច្ចុគ្គមនំ ន ករោតីតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចុគ្គមនម្បិ ហិ បច្ចុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហេតំ "អាចរិយំ បន ទូរតោវ ទិស្វា បច្ចុដ្ឋាយ បច្ចុគ្គមនករណំ បច្ចុដ្ឋានំ នាមា"តិ។ **នាសនា វុដ្ឋាតី**តិ ឥមិនា បន បច្ចុគ្គមនាភាវស្ស ឧបលក្ខណមត្តំ ទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ***វិភាវនេ នាម អត្ថេ***តិ បកតិវិភាវនសង្ខាតេ អត្ថេ។ **ន អភិវាទេតិ វា**តិ ន អភិវាទេតព្ពន្តិ វា សល្លក្ខេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

តំ អញ្ញាណន្តិ "អយំ មម អភិវាទនាទីនិ កាតុំ អរហរូបោ ន ហោតី"តិ អជាននវសេន បវត្តំ អញ្ញាណំ។ **ឱលោកេន្តោ**តិ "ទុក្ខំ ខោ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ, កឹ នុ ខោ អហំ សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា សក្កត្វា គរុំ ករេយ្យ"ន្តិអាទិសុត្តវសេនេវ (អ. និ. ៤.២១) ញាណចក្ខុនា ឱលោកេន្តោ។ **និបច្ចការារហ**ន្តិ បណិបាតារហំ។ **សម្បតិជាតោ**តិ មុហុត្តជាតោ, ជាតសមនន្តរមេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧត្តរេន មុខោ**តិ ឧត្តរទិសាភិមុខោ។ **"សត្តបទវីតិហារេន គន្ត្វា សកលំ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឱលោកេសិ"**ន្តិ ឥទំ –

> "ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, សម្បតិជាតោ ពោធិសត្តោ សមេហិ បាទេហិ បតិដ្ឋហិត្វា ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គច្ឆតិ, សេតម្ហិ ឆត្តេ អនុធារិយមានេ សព្ពា ទិសា វិលោកេតិ, អាសភិញ្ច វាចំ ភាសតី"តិ (ទី. និ. ២.៣១) –

ឯវំ បាឡិយំ សត្តបទវីតិហារុបរិ ឋិតស្ស វិយ សព្ពាទិសានុលោកនស្ស កថិតត្តា វុត្តំ, ន បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ សត្តបទវីតិហារតោ បគេវ ទិសាវិលោកនស្ស កតត្តា។ មហាសត្តោ ហិ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បុរត្ថិមំ ទិសំ ឱលោកេសិ, អនេកានិ ចក្កវាឡសហស្សានិ ឯកង្គណានិ អហេសុំ។ តត្ថ ទេវមនុស្សា គន្ធមាលាទីហិ បូជយមានា, "មហាបុរិស, ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ"តិ អាហំសុ។ ឯវំ ចតស្សោ ទិសា, ចតស្សោ អនុទិសា, ហេដ្ឋា, ឧបរីតិ ទសបិ ទិសា អនុវិលោកេត្វា អត្តនោ សទិសំ អទិស្វា "អយំ ឧត្តរទិសា"តិ សត្តបទវីតិហារេន អគមាសីតិ វេទិតព្ពា។ **ឱលោកេសិ**ន្តិ មម បុញ្ញានុភាវេន លោកវិវរណបាដិហារិយេ ជាតេ បញ្ញាយមានំ ទសសហស្សិលោកធាតុំ មំសចក្ខុនាវ ឱលោកេសិន្តិ អត្ថោ។

មហាបុរិសោតិ ជាតិគោត្តកុលប្បទេសាទិវសេន មហន្តបុរិសោ។ **អគ្គោ**តិ គុណេហិ សព្ពប្បធានោ។ **ជេដ្ឋោ**តិ គុណវសេនេវ សព្ពេសំ វុទ្ធតមោ, គុណេហិ មហល្លកតមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សេដ្ឋោ**តិ គុណវសេនេវ សព្ពេសំ បសត្ថតមោ។ អត្ថតោ បន បច្ឆិមានិ ទ្វេ បុរិមស្សេវ វេវចនានីតិ វេទិតព្ពំ។ **តយា**តិ និស្សក្កេ ករណវចនំ។ **ឧត្តរិតរោ**តិ អធិកតរោ។ **បតិមានេសី**តិ បូជេសិ។ **អាសភិន្តិ** ឧត្តមំ។ មយ្ហំ **អភិវាទនាទិរហោ បុគ្គលោ**តិ មយ្ហំ អភិវាទនាទិកិរិយាយ អរហោ អនុច្ឆវិកោ បុគ្គលោ។ និច្ចសាបេក្ខតាយ បនេត្ថ សមាសោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តថាគតា**តិ តថាគតតោ, តថាគតស្ស សន្តិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវរូប**ន្តិ អភិវាទនាទិសភាវំ។ **បរិបាកសិថិលពន្ធន**ន្តិ បរិបាកេន សិថិលពន្ធនំ។

តំ វចនន្តិ “នាហំ តំ ព្រាហ្មណា”តិអាទិវចនំ។ “នាហំ អរសរូបោ, មាទិសា វា អរសរូបា”តិ វុត្តេ ព្រាហ្មណោ ចន្ទោ ភវេយ្យ។ តេន វុត្តំ “**ចិត្តមុទុភាវជននត្ថ**”ន្តិ។

កតមោ បន សោតិ បរិយាយាបេក្ខោ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ, កតមោ សោ បរិយាយោតិ អត្ថោ? **ជាតិវសេនា**តិ ខត្តិយាទិជាតិវសេន។ **ឧបបត្តិវសេនា**តិ ទេវេសុ ឧបបត្តិវសេន។ **សេដ្ឋសម្មតានម្បី**តិ **អបិ**-សទ្ទេន បគេវ អសេដ្ឋសម្មតានន្តិ ទស្សេតិ។ **អភិនន្ទន្តាន**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហាវសេន បមោទមានានំ។ **រជ្ជន្តាន**ន្តិ ពលវរាគវសេន រជ្ជន្តានំ។ រូបបរិភោគេន ឧប្បន្នតណ្ហាសម្បយុត្តសោមនស្សវេទនា រូបតោ និព្ពត្តិត្វា ហទយតប្បនតោ អម្ពរសាទយោ វិយ រូបរសាតិ វុច្ចន្តិ។ **អាវិញ្ឆន្តី**តិ អាកឌ្ឍន្តិ។ **វត្ថារម្មណាទិសាមគ្គិយ**ន្តិ វត្ថុអារម្មណាទិការណសាមគ្គិយំ។ **អនុក្ខិបន្តោ**តិ អត្តុក្កំសនវសេន កថិតេ ព្រាហ្មណស្ស អសប្បាយភាវតោ អត្តានំ អនុក្ខិបន្តោ អនុក្កំសេន្តោ។

ឯតស្មិំ បនត្ថេ ករណេ សាមិវចនន្តិ “ជហិតា”តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ **តថាគតស្សា**តិ ករណេ សាមិវចនំ, តថាគតេន ជហិតាតិ អត្ថោ។ **មូល**ន្តិ ភវមូលំ។ “តាលវត្ថុកតា”តិ វត្តព្ពេ “ឱដ្ឋមុខោ”តិអាទីសុ វិយ មជ្ឈេបទលោបំ កត្វា អ-ការញ្ច ទីឃំ កត្វា “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**តាលវត្ថុ វិយ នេសំ វត្ថុ កតន្តិ តាលាវត្ថុកតា**”តិ។ តត្ថ តាលស្ស វត្ថុ **តាលវត្ថុ**។ យថា អារាមស្ស វត្ថុភូតបុព្ពោ បទេសោ អារាមស្ស អភាវេ “អារាមវត្ថូ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តាលស្ស បតិដ្ឋិតោកាសោ សមូលំ ឧទ្ធរិតេ តាលេ បទេសមត្តេ ឋិតេ តាលស្ស វត្ថុភូតបុព្ពត្តា “តាលវត្ថូ”តិ វុច្ចតិ។ **នេស**ន្តិ រូបរសាទីនំ។ កថំ បន តាលវត្ថុ វិយ នេសំ វត្ថុ កតន្តិ អាហ “**យថា ហី**”តិអាទិ។ រូបាទិបរិភោគេន ឧប្បន្នតណ្ហាយុត្តសោមនស្សវេទនាសង្ខាតរូបរសាទីនំ ចិត្តសន្តានស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ វុត្តំ “**តេសំ បុព្ពេ ឧប្បន្នបុព្ពភាវេន វត្ថុមត្តេ ចិត្តសន្តានេ កតេ**”តិ។ តត្ថ **បុព្ពេ**តិ បុរេ, សរាគកាលេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តាលាវត្ថុកតាតិ វុច្ចន្តី**តិ តាលវត្ថុ វិយ អត្តនោ វត្ថុស្ស កតត្តា រូបរសាទយោ “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុច្ចន្តិ។ ឯតេន បហីនកិលេសានំ បុន ឧប្បត្តិយា អភាវោ ទស្សិតោ។

អវិរុឡ្ហិធម្មត្តាតិ អវិរុឡ្ហិសភាវតាយ។ មត្ថកច្ឆិន្នោ តាលោ បត្តផលាទីនំ អវត្ថុភូតោ តាលាវត្ថូតិ អាហ “**មត្ថកច្ឆិន្នតាលោ វិយ កតា**”តិ។ ឯតេន “តាលាវត្ថុ វិយ កតាតិ តាលាវត្ថុកតា”តិ អយំ វិគ្គហោ ទស្សិតោ។ ឯត្ថ បន “អវត្ថុភូតោ តាលោ វិយ កតាតិ អវត្ថុតាលកតា”តិ វត្តព្ពេ វិសេសនស្ស បរនិបាតំ កត្វា “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមិនា បនត្ថេន ឥទំ ទស្សេតិ – រូបរសាទិវចនេន វិបាកធម្មធម្មា ហុត្វា បុព្ពេ ឧប្បន្នកុសលាកុសលា ធម្មា គហិតា, តេ ឧប្បន្នាបិ មត្ថកសទិសានំ តណ្ហាវិជ្ជានំ មគ្គសត្ថេន ឆិន្នត្តា អាយតឹ តាលបត្តសទិសេ វិបាកក្ខន្ធេ និព្ពត្តេតុំ អសមត្ថា ជាតា, តស្មា តាលាវត្ថុ វិយ កតាតិ តាលាវត្ថុកតា រូបរសាទយោតិ ។ ឥមស្មិំ អត្ថេ “អភិនន្ទន្តាន”ន្តិ ឥមិនា បទេន កុសលសោមនស្សម្បិ សង្គហិតន្តិ វទន្តិ។ **អនភាវំ កតា**តិ ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទោ បច្ឆាសទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ “**យថា នេសំ បច្ឆាភាវោ ន ហោតី**”តិអាទិ។

យញ្ច ខោ ត្វំ សន្ធាយ វទេសិ, សោ បរិយាយោ ន ហោតីតិ យំ វន្ទនាទិសាមគ្គិរសាភាវសង្ខាតំ ការណំ អរសរូបតាយ វទេសិ, តំ ការណំ ន ហោតិ, ន វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ននុ ចាយំ ព្រាហ្មណោ យំ វន្ទនាទិសាមគ្គិរសាភាវសង្ខាតបរិយាយំ សន្ធាយ “អរសរូបោ ភវំ គោតមោ”តិ អាហ, “សោ បរិយាយោ នត្ថី”តិ វុត្តេ វន្ទនាទីនិ ភគវា ករោតីតិ អាបជ្ជតីតិ ឥមំ អនិដ្ឋប្បសង្គំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ននុ ចា**”តិអាទិ។

សព្ពបរិយាយេសូតិ សព្ពវារេសុ។ **សន្ធាយភាសិតមត្ថ**ន្តិ យំ សន្ធាយ ព្រាហ្មណោ “និព្ភោគោ ភវំ គោតមោ”តិអាទិមាហ។ ភគវា ច យំ សន្ធាយ និព្ភោគតាទិ អត្តនិ អនុជានាតិ, តំ សន្ធាយភាសិតមត្ថំ។ **ឆន្ទរាគបរិភោគោ**តិ ឆន្ទរាគវសេន បរិភោគោ។ **អបរំ បរិយាយ**ន្តិ អញ្ញំ ការណំ។

កុលសមុទាចារកម្មន្តិ កុលាចារសង្ខាតំ កម្មំ, កុលចារិត្តន្តិ អត្ថោ។ **អកិរិយ**ន្តិ អករណភាវំ ។ “អនេកវិហិតានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មាន”ន្តិ សាមញ្ញវចនេបិ បារិសេសញ្ញយតោ វុត្តាវសេសា អកុសលធម្មា គហេតព្ពាតិ អាហ “**ឋបេត្វា តេ ធម្មេ**”តិអាទិ, តេ យថាវុត្តកាយទុច្ចរិតាទិកេ អកុសលធម្មេ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **អនេកវិហិតា**តិ អនេកប្បការា។

អយំ លោកតន្តីតិ អយំ វុឌ្ឍានំ អភិវាទនាទិកិរិយលក្ខណា លោកប្បវេណី។ អនាគាមិព្រហ្មានំ អលង្ការាទីសុ អនាគាមិភិក្ខូនញ្ច ចីវរាទីសុ និកន្តិវសេន រាគុប្បត្តិ ហោតីតិ អនាគាមិមគ្គេន បញ្ចកាមគុណិករាគស្សេវ បហានំ វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**បញ្ចកាមគុណិករាគស្សា**”តិ។ រូបាទីសុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ វត្ថុកាមកោដ្ឋាសេសុ ឧប្បជ្ជមានោ រាគោ “បញ្ចកាមគុណិករាគោ”តិ វេទិតព្ពោ។ កោដ្ឋាសវចនោ ហេត្ថ គុណ-សទ្ទោ “វយោគុណា អនុបុព្ពំ ជហន្តី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.៤) វិយ។ **អកុសលចិត្តទ្វយសម្បយុត្តស្សា**តិ ទោមនស្សសហគតចិត្តទ្វយ

សម្បយុត្តស្ស។ មោហស្ស សព្ពាកុសលសាធារណត្តា អាហ “**សព្ពាកុសលសម្ភវស្សា**”តិ។ **អវសេសាន**ន្តិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនំ។

ជិគុច្ឆតិ មញ្ញេតិ អហមភិជាតោ រូបវា បញ្ញវា កថំ នាម អញ្ញេសំ អភិវាទនាទី ករេយ្យន្តិ ជិគុច្ឆតិ វិយ, ជិគុច្ឆតីតិ វា សល្លក្ខេមិ។ អកុសលធម្មេ ជិគុច្ឆមានោ តេសំ សមង្គិភាវម្បិ ជិគុច្ឆតីតិ វុត្តំ “**អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា ជិគុច្ឆតី**”តិ។ **សមាបត្តី**តិ ឯតស្សេវ វេវចនំ **សមាបជ្ជនា សមង្គិភាវោ**តិ។ **មណ្ឌនជាតិកោ**តិ មណ្ឌនកសភាវោ, មណ្ឌនកសីលោតិ អត្ថោ។ **ជេគុច្ឆិត**ន្តិ ជិគុច្ឆនសីលតំ។

លោកជេដ្ឋកកម្មន្តិ លោកជេដ្ឋកានំ កត្តព្ពកម្មំ, លោកេ វា សេដ្ឋសម្មតំ កម្មំ។ **តត្រា**តិ តេសុ ទ្វីសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ។ បទាភិហិតោ អត្ថោ **បទត្ថោ,** ព្យញ្ជនត្ថោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិនយំ វា អរហតី**តិ ឯត្ថ វិនយនំ **វិនយោ,** និគ្គណ្ហនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**និគ្គហំ អរហតីតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ ននុ ច បឋមំ វុត្តេសុ ទ្វីសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ សកត្ថេ អរហត្ថេ ច តទ្ធិតបច្ចយោ សទ្ទលក្ខណតោ ទិស្សតិ, ន បន “វិនយាយ ធម្មំ ទេសេតី”តិ ឥមស្មិំ អត្ថេ។ តស្មា កថមេត្ថ តទ្ធិតបច្ចយោតិ អាហ “**វិចិត្រា ហិ តទ្ធិតវុត្តី**”តិ។ វិចិត្រតា ចេត្ថ លោកប្បមាណតោ វេទិតព្ពា។ តថា ហិ យស្មិំ យស្មិំ អត្ថេ តទ្ធិតប្បយោគោ លោកស្ស, តត្ថ តត្ថ តទ្ធិតវុត្តិ លោកតោ សិទ្ធាតិ វិចិត្រា តទ្ធិតវុត្តិ, តស្មា យថា “មា សទ្ទមកាសី”តិ វទន្តោ “មាសទ្ទិកោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិនយាយ ធម្មំ ទេសេតីតិ វេនយិកោតិ វុច្ចតីតិ អធិប្បាយោ។

កបណបុរិសោតិ គុណវិរហិតតាយ ទីនមនុស្សោ។ **ព្យញ្ជនានិ អវិចារេត្វា**តិ តិស្សទត្តាទិសទ្ទេសុ វិយ “ឥមស្មិំ អត្ថេ អយំ នាម បច្ចយោ”តិ ឯវំ ព្យញ្ជនវិចារំ អកត្វា, អនិប្ផន្នបាដិបទិកវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

“**ទេវលោកគព្ភសម្បត្តិយា**”តិ វត្វាបិ បបេត្វា ភុម្មទេវេ សេសទេវេសុ គព្ភគ្គហណស្ស អភាវតោ បដិសន្ធិយេវេត្ថ គព្ភសម្បត្តីតិ វេទិតព្ពាតិ វុត្តមេវត្ថំ វិវរិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**ទេវលោកបដិសន្ធិបដិលាភាយ សំវត្តតី**”តិ។ **អស្សា**តិ អភិវាទនាទិសាមីចិកម្មស្ស។ **មាតុកុច្ឆិស្មិំ បដិសន្ធិគ្គហណេ ទោសំ ទស្សេន្តោ**តិ មាតិតោ អបរិសុទ្ធភាវំ ទស្សេន្តោ, អក្កោសិតុកាមស្ស ទាសិយា បុត្តោតិ ទាសិកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តភាវេ ទោសំ ទស្សេត្វា អក្កោសនំ វិយ ភគវតោ មាតុកុច្ឆិស្មិំ បដិសន្ធិគ្គហណេ ទោសំ ទស្សេត្វា អក្កោសន្តោបិ ឯវមាហាតិ អធិប្បាយោ។ **គព្ភតោ**តិ ទេវលោកប្បដិសន្ធិតោ។ តេនេវាហ “**អភព្ពោ ទេវលោកូបបត្តិំ បាបុណិតុន្តិ អធិប្បាយោ**”តិ។ “ហីនោ វា គព្ភោ អស្សាតិ អបគព្ភោ”តិ ឥមស្ស វិគ្គហស្ស ឯកេន បរិយាយេន អធិប្បាយំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ទេវលោកគព្ភបរិពាហិរត្តា អាយតឹ ហីនគព្ភបដិលាភភាគី**”តិ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា អាយតិម្បិ ហីនគព្ភបដិលាភភាគី, តស្មា ហីនោ វា គព្ភោ អស្សាតិ អបគព្ភោតិ អធិប្បាយោ។ បុន តស្សេវ វិគ្គហស្ស “កោធវសេន...បេ.... ទស្សេន្តោ”តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយស្ស អនុរូបំ កត្វា អធិប្បាយំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ហីនោ វាស្ស មាតុកុច្ឆិស្មិំ គព្ភវាសោ អហោសីតិ អធិប្បាយោ**”តិ។ **គព្ភ**-សទ្ទោ អត្ថិ មាតុកុច្ឆិបរិយាយោ “គព្ភេ វសតិ មាណវោ”តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.៣៦៣) វិយ។ អត្ថិ មាតុកុច្ឆិស្មិំ និព្ពត្តសត្តបរិយាយោ “អន្តមសោ គព្ភបាតនំ ឧបាទាយា”តិអាទីសុ (មហាវ. ១២៨) វិយ។ តត្ថ មាតុកុច្ឆិបរិយាយំ គហេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អនាគតេ គព្ភសេយ្យា**”តិ។ គព្ភេ សេយ្យា **គព្ភសេយ្យា។ អនុត្តរេន មគ្គេនា**តិ អគ្គមគ្គេន។ កម្មកិលេសានំ មគ្គេន វិហតត្តា អាហ “**វិហតការណត្តា**”តិ។ **ឥតរា តិស្សោបី**តិ អណ្ឌជសំសេទជឱបបាតិកា។ ឯត្ថ ច យទិបិ “អបគព្ភោ”តិ ឥមស្ស អនុរូបតោ គព្ភសេយ្យា ឯវ វត្តព្ពា, បសង្គតោ បន លព្ភមានំ សព្ពម្បិ វត្តុំ វដ្ដតីតិ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិបិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ សត្តបរិយាយស្ស **គព្ភ**-សទ្ទស្ស វសេន វិគ្គហនានត្តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អបិចា**”តិអាទិ។ ឥមស្មិំ បន វិកប្បេ គព្ភសេយ្យា បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តីតិ ឧភយម្បិ គព្ភសេយ្យវសេនេវ វុត្តន្តិបិ វទន្តិ។ ននុ ច “អាយតឹ គព្ភសេយ្យា បហីនា”តិ វុត្តត្តា គព្ភស្ស សេយ្យា ឯវ បហីនា, ន បន គព្ភោតិ អាបជ្ជតីតិ អាហ “**យថា ចា**”តិអាទិ។ អថ “អភិនិព្ពត្តី”តិ ឯត្តកមេវ អវត្វា បុនព្ភវគ្គហណំ កិមត្ថន្តិ អាហ “**អភិនិព្ពត្តិ ច នាមា**”តិអាទិ។ **អបុនព្ភវភូតា**តិ ខណេ ខណេ ឧប្បជ្ជមានានំ ធម្មានំ អភិនិព្ពត្តិ។

ធម្មធាតុន្តិ ឯត្ថ ធម្មេ អនវសេសេ ធារេតិ យាថាវតោ ឧបធារេតីតិ ធម្មធាតុ, ធម្មានំ យថាសភាវតោ អវពុជ្ឈនសភាវោ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ **បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ សច្ឆិកត្វា, បដិលភិត្វាតិ អត្ថោ, បដិលាភហេតូតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទេសនាវិលាសប្បត្តោ ហោតី**តិ រុចិវសេន បរិវត្តេត្វា ទស្សេតុំ សមត្ថតា ទេសនាវិលាសោ, តំ បត្តោ អធិគតោតិ អត្ថោ។ **ករុណាវិប្ផារ**ន្តិ សព្ពសត្តេសុ មហាករុណាយ ផរណំ។ តាទិលក្ខណមេវ បុន ឧបមាយ វិភាវេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**បថវីសមចិត្តត**”ន្តិ។ យថា បថវី សុចិអសុចិនិក្ខេបច្ឆេទនភេទនាទីសុ ន វិកម្បតិ, អនុរោធវិរោធំ ន បាបុណាតិ, ឯវំ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ លាភាលាភាទីសុ អនុរោធវិរោធប្បហានតោ

អវិកម្បិតចិត្តតាយ បថវីសមចិត្តតន្តិ អត្ថោ។ **អកុប្បធម្មត**ន្តិ ឯត្ថ អកុប្បធម្មោ នាម ផលសមាបត្តីតិ កេចិ វទន្តិ។ “បរេសុ បន អក្កោសន្តេសុបិ អត្តនោ បថវីសមចិត្តតាយ អកុប្បនសភាវតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ”តិ អម្ហាកំ ខន្តិ។ **ជរាយ អនុសដ**ន្តិ ជរាយ បលិវេឋិតំ។ ព្រាហ្មណស្ស វុទ្ធតាយ អាសន្នវុត្តិមរណន្តិ សម្ភាវនវសេន “**អជ្ជ មរិត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “**មហន្តេន ខោ បន ឧស្សាហេនា**”តិ សាធុ ខោ បន តថារូបានំ អរហតំ ទស្សនំ ហោតី”តិ ឯវំ សញ្ជាតមហុស្សាហេន។ **អប្បដិសមំ បុរេជាតភាវ**ន្តិ អនញ្ញសាធារណំ បុរេជាតភាវំ។ នត្ថិ ឯតស្ស បដិសមោតិ **អប្បដិសមោ**, បុរេជាតភាវោ។

បក្ខេ វិធុនន្តាតិ បក្ខេ ចាលេន្តា។ **និក្ខមន្តាន**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ, និក្ខន្តេសូតិ អត្ថោ។

សោ ជេដ្ឋោ ឥតិ អស្ស វចនីយោតិ យោ បឋមតរំ អណ្ឌកោសតោ និក្ខន្តោ កុក្កុដបោតកោ, សោ ជេដ្ឋោតិ វចនីយោ អស្ស, ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សម្បដិបាទេន្តោ**តិ សំសន្ទេន្តោ។ តិភូមបរិយាបន្នាបិ សត្តា អវិជ្ជាកោសស្ស អន្តោ បវិដ្ឋា តត្ថ តត្ថ អប្បហីនាយ អវិជ្ជាយ វេឋិតត្តាតិ អាហ “**អវិជ្ជាកោសស្ស អន្តោ បវិដ្ឋេសុ សត្តេសូ**”តិ **អណ្ឌកោស**ន្តិ ពីជកបាលំ។ **លោកសន្និវាសេ**តិ លោកោយេវ សង្គម្ម សមាគម្ម និវាសនដ្ឋេន លោកសន្និវាសោ, សត្តនិកាយោ។ **សម្មាសម្ពោធិ**ន្តិ ឯត្ថ **សម្មា**តិ អវិបរីតត្ថោ, **សំ**-សទ្ទោ សាមន្តិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។ តស្មា សម្មា អវិបរីតេនាការេន សយមេវ ចត្តារិ សច្ចានិ ពុជ្ឈតិ បដិវិជ្ឈតីតិ **សម្មាសម្ពោធី**តិ មគ្គោ វុច្ចតិ។ តេនាហ “**សម្មា សាមញ្ច ពោធិ**”ន្តិ, សម្មា សយមេវ ច ពុជ្ឈនកន្តិ អត្ថោ។ **សម្មា**តិ វា បសត្ថវចនោ, **សំ**-សទ្ទោ សុន្ទរវចនោតិ អាហ “**អថ វា បសត្ថំ សុន្ទរញ្ច ពោធិ**”ន្តិ។

អសព្ពគុណទាយកត្តាតិ សព្ពគុណានំ អទាយកត្តា។ សព្ពគុណេ ន ទទាតីតិ ហិ **អសព្ពគុណទាយកោ** , អសមត្ថសមាសោយំ គមកត្តា យថា “អសូរិយបស្សានិ មុខានី”តិ។ **តិស្សោ វិជ្ជា**តិ ឧបនិស្សយវតោ សហេវ អរហត្តផលេន តិស្សោ វិជ្ជា ទេតិ។ ននុ ចេត្ថ តីសុ វិជ្ជាសុ អាសវក្ខយញាណស្ស មគ្គបរិយាបន្នត្តា កថមេតំ យុជ្ជតិ “មគ្គោ តិស្សោ វិជ្ជា ទេតី”តិ? នាយំ ទោសោ។ សតិបិ អាសវក្ខយញាណស្ស មគ្គបរិយាបន្នភាវេ អដ្ឋង្គិកេ មគ្គេ សតិ មគ្គញាណេន សទ្ធឹ តិស្សោ វិជ្ជា បរិបុណ្ណា ហោន្តីតិ “មគ្គោ តិស្សោ វិជ្ជា ទេតី”តិ វុច្ចតិ។ **ឆ អភិញ្ញា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សាវកបារមិញាណ**ន្តិ អគ្គសាវកេហិ បដិលភិតព្ពមេវ លោកិយលោកុត្តរញាណំ។ **បច្ចេកពោធិញាណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អព្ភញ្ញាសិ**ន្តិ ជានឹ។ ជាននញ្ច ន អនុស្សវាទិវសេនាតិ អាហ “**បដិវិជ្ឈិ**”ន្តិ, បច្ចក្ខមកាសិន្តិ អត្ថោ។ បដិវេធោបិ ន ទូរេ ឋិតស្ស លក្ខណប្បដិវេធោ វិយាតិ អាហ “**បត្តោម្ហី**”តិ, បាបុណិន្តិ អត្ថោ។ បាបុណនញ្ច ន សយំ គន្ត្វាតិ អាហ “**អធិគតោម្ហី**”តិ, សន្តានេ ឧប្បាទនវសេន បដិលភិន្តិ អត្ថោ។

ឱបម្មសម្បដិបាទនន្តិ ឱបម្មត្ថស្ស ឧបមេយ្យេន សម្មទេវ បដិបាទនំ។ **អត្ថេនា**តិ ឧបមេយ្យត្ថេន។ យថា កុក្កុដិយា អណ្ឌេសុ តិវិធកិរិយាករណំ កុក្កុដច្ឆាបកានំ អណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណំ, ឯវំ ពោធិសត្តភូតស្ស ភគវតោ តិវិធានុបស្សនាករណំ អវិជ្ជណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណន្តិ អាហ “**យថា ហិ តស្សា កុក្កុដិយា…បេ… តិវិធានុបស្សនាករណ**”ន្តិ។ “**សន្តានេ**”តិ វុត្តត្តា អណ្ឌសទិសតា សន្តានស្ស, ពហិនិក្ខន្តកុក្កុដច្ឆាបកសទិសតា ពុទ្ធគុណានំ, ពុទ្ធគុណាតិ ច អត្ថតោ ពុទ្ធោយេវ “តថាគតស្ស ខោ ឯតំ, វាសេដ្ឋ, អធិវចនំ ធម្មកាយោ ឥតិបី”តិ វចនតោ។ **អវិជ្ជណ្ឌកោសស្ស តនុភាវោ**តិ ពលវវិបស្សនាវសេន អវិជ្ជណ្ឌកោសស្ស តនុភាវោ, បដិច្ឆាទនសាមញ្ញេន ច អវិជ្ជាយ អណ្ឌកោសសទិសតា។ មុទុភូតស្សបិ ខរភាវាបត្តិ ហោតីតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**ថទ្ធខរភាវោ**”តិ វុត្តំ។ **តិក្ខខរវិប្បសន្នសូរភាវោ**តិ ឯត្ថ បរិគ្គយ្ហមានេសុ សង្ខារេសុ វិបស្សនាញាណស្ស សមាធិន្ទ្រិយវសេន សុខានុប្បវេសោ **តិក្ខតា**, អនុបវិសិត្វាបិ សតិន្ទ្រិយវសេន អនតិក្កមនតោ អកុណ្ឋតា **ខរភាវោ**។ តិក្ខោបិ ហិ ឯកច្ចោ សរោ លក្ខំ បត្វា កុណ្ឋោ ហោតិ, ន តថា ឥទំ។ សតិបិ ខរភាវេ សុខុមប្បវត្តិវសេន កិលេសសមុទាចារសង្ខោភរហិតតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយវសេន **បសន្នភាវោ**, សតិបិ បសន្នភាវេ អន្តរា អនោសក្កិត្វា កិលេសបច្ចត្ថិកានំ សុដ្ឋុ អភិភវនតោ វីរិយិន្ទ្រិយវសេន **សូរភាវោ** វេទិតព្ពោ។ ឯវមិមេហិ បការេហិ សង្ខារុបេក្ខាញាណមេវ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិបស្សនាញាណស្ស បរិណាមកាលោ**តិ វិបស្សនាយ វុដ្ឋានគាមិនិភាវាបត្តិ។ តទា ច សា មគ្គញាណគព្ភំ ធារេន្តី វិយ ហោតីតិ អាហ “**គព្ភគ្គហណកាលោ**”តិ។ **គព្ភំ គណ្ហាបេត្វា**តិ សង្ខារុបេក្ខាយ អនន្តរំ សិខាប្បត្តអនុលោមវិបស្សនាវសេន មគ្គវិជាយនត្ថំ គព្ភំ គណ្ហាបេត្វា។ **អភិញ្ញាបក្ខេ**តិ លោកិយាភិញ្ញាបក្ខេ។ លោកុត្តរាភិញ្ញា ហិ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ បទាលិតា។ បោត្ថកេសុ បន កត្ថចិ “ឆាភិញ្ញាបក្ខេ”តិ លិខន្តិ, សោ អបាឋោតិ វេទិតព្ពោ។

ជេដ្ឋោ សេដ្ឋោតិ វុទ្ធតមត្តា ជេដ្ឋោ, សព្ពគុណេហិ ឧត្តមត្តា បសត្ថតមោតិ សេដ្ឋោ។

តទានិ “អារទ្ធំ ខោ បន មេ, ព្រាហ្មណ, វីរិយ”ន្តិអាទិកាយ ទេសនាយ អនុសន្ធឹ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯវំ ភគវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បុព្ពភាគតោ បភុតី**តិ ភាវនាយ បុព្ពភាគីយវីរិយារម្ភាទិតោ បដ្ឋាយ។ **មុដ្ឋស្សតិនា**តិ វិនដ្ឋស្សតិនា, សតិវិរហិតេនាតិ អត្ថោ។ **សារទ្ធកាយេនា**តិ សទរថកាយេន។ **ពោធិមណ្ឌេ**តិ ពោធិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស មណ្ឌភាវប្បត្តេ ឋានេ។ ពោធីតិ ហិ បញ្ញា វុច្ចតិ។ សា ឯត្ថ មណ្ឌា បសន្នា ជាតាតិ សោ បទេសោ “ពោធិមណ្ឌោ”តិ បញ្ញាតោ។ **បគ្គហិត**ន្តិ អារម្ភំ សិថិលំ អកត្វា ទឡ្ហបរក្កមសង្ខាតុស្សហនភាវេន គហិតំ។ តេនាហ “**អសិថិលប្បវត្តិត**”ន្តិ។ **អសល្លីន**ន្តិ អសង្កុចិតំ កោសជ្ជវសេន សង្កោចំ អនាបន្នំ។ **ឧបដ្ឋិតា**តិ ឱគាហនសង្ខាតេន អបិលាបនភាវេន អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋិតា។ តេនាហ “**អារម្មណាភិមុខីភាវេនា**”តិ។ សម្មោសស្ស វិទ្ធំសនវសេន បវត្តិយា ន សម្មុដ្ឋាតិ **អសម្មុដ្ឋា**។ កិញ្ចាបិ ចិត្តប្បស្សទ្ធិវសេន ចិត្តមេវ បស្សទ្ធំ, កាយប្បស្សទ្ធិវសេនេវ ច កាយោ បស្សទ្ធោ ហោតិ , តថាបិ យស្មា កាយប្បស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជមានា ចិត្តប្បស្សទ្ធិយា សហេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន វិនា, តស្មា វុត្តំ “**កាយចិត្តប្បស្សទ្ធិវសេនា**”តិ។ កាយប្បស្សទ្ធិយា ឧភយេសម្បិ កាយានំ បស្សម្ភនាវហត្តា វុត្តំ “**រូបកាយោបិ បស្សទ្ធោយេវ ហោតី**”តិ។

សោ ច ខោតិ សោ ច ខោ កាយោ។ **វិគតទរថោ**តិ វិគតកិលេសទរថោ។ នាមកាយេ ហិ វិគតទរថេ រូបកាយោបិ វូបសន្តទរថបរិឡាហោ ហោតិ។ **សម្មា អាហិត**ន្តិ នានារម្មណេសុ វិធាវនសង្ខាតំ វិក្ខេបំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ឯកស្មឹយេវ អារម្មណេ អវិក្ខិត្តភាវាបាទនេន សម្មទេវ អាហិតំ ឋបិតំ។ តេនាហ “**សុដ្ឋុ ឋបិត**”ន្តិអាទិ។ ចិត្តស្ស អនេកគ្គភាវោ វិក្ខេបវសេន ចញ្ចលតា, សា សតិ ឯកគ្គតាយ ន ហោតីតិ អាហ “**ឯកគ្គំ អចលំ និប្ផន្ទន**”ន្តិ។ **ឯត្តាវតា**តិ “អារទ្ធំ ខោ បនា”តិអាទិនា វីរិយសតិបស្សទ្ធិសមាធីនំ កិច្ចសិទ្ធិទស្សនេន។ ននុ ច សទ្ធាបញ្ញានម្បិ កិច្ចសិទ្ធិ ឈានស្ស បុព្ពភាគប្បដិបទាយ ឥច្ឆិតព្ពាតិ? សច្ចំ, សា បន នានន្តរិកភាវេន អវុត្តសិទ្ធាតិ ន គហិតា។ អសតិ ហិ សទ្ធាយ វីរិយារម្ភាទីនំ អសម្ភវោយេវ, បញ្ញាបរិគ្គហេ ច នេសំ អសតិ ញាយារម្ភាទិភាវោ ន សិយា, តថា អសល្លីនាសម្មោសតាទយោ វីរិយាទីនន្តិ អសល្លីនតាទិគ្គហណេនេវេត្ថ បញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឈានភាវនាយំ វា សមាធិកិច្ចំ អធិកំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ សមាធិបរិយោសានាវ ឈានស្ស បុព្ពភាគប្បដិបទា កថិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អតីតភវេ ខន្ធា តប្បដិពទ្ធានិ នាមគោត្តានិ ច សព្ពំ បុព្ពេនិវាសំត្វេវ គហិតន្តិ អាហ “**កឹ វិទិតំ ករោតិ? បុព្ពេនិវាស**”ន្តិ។ មោហោ បដិច្ឆាទកដ្ឋេន តមោ វិយ តមោតិ អាហ “**ស្វេវ មោហោ**”តិ។ **ឱភាសករណដ្ឋេនា**តិ កាតព្ពតោ ករណំ។ ឱភាសោវ ករណំ **ឱភាសករណំ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឱភាសភាវេន និព្ពត្តេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **សេសំ បសំសាវចន**ន្តិ បដិបក្ខវិធមនបវត្តិវិសេសានំ ពោធនតោ វុត្តំ។ **អវិជ្ជា វិហតា**តិ ឯតេន វិជាននដ្ឋេន វិជ្ជាតិ អយម្បិ អត្ថោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**កស្មា? យស្មា វិជ្ជា ឧប្បន្នា**”តិ ឯតេន វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា។ បដិបក្ខតា ចស្សា បហាតព្ពភាវេន វិជ្ជាយ ច បហាយកភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ **ឯស នយោ ឥតរស្មិម្បិ បទទ្វយេ**តិ ឥមិនា “តមោ វិហតោ វិនដ្ឋោ។ កស្មា? យស្មា អាលោកោ ឧប្បន្នោ”តិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ កិលេសានំ អាតាបនបរិតាបនដ្ឋេន វីរិយំ **អាតាបោ**តិ អាហ “**វីរិយាតាបេន អាតាបិនោ**”តិ, វីរិយវតោតិ អត្ថោ។ **បេសិតត្តស្សា**តិ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធឹ បតិ វិស្សដ្ឋចិត្តស្ស។ **យថា អប្បមត្តស្ស អាតាបិនោ បហិតត្តស្ស វិហរតោ**តិ អញ្ញស្សបិ កស្សចិ មាទិសស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **បធានានុយោគស្សា**តិ សម្មប្បធានមនុយុត្តស្ស។

បច្ចវេក្ខណញាណបរិគ្គហិតន្តិ ន បឋមទុតិយញាណទ្វយាធិគមំ វិយ កេវលន្តិ អធិប្បាយោ។ **ទស្សេន្តោ**តិ និគមនវសេន ទស្សេន្តោ។ សរូបតោ ហិ បុព្ពេ ទស្សិតមេវាតិ។

តិក្ខត្តុំ ជាតោតិ ឥមិនា បន ឥទំ ទស្សេតិ – “អហំ, ព្រាហ្មណ, បឋមវិជ្ជាយ ជាតោយេវ បុរេជាតស្ស សហជាតស្ស វា អភាវតោ សព្ពេសំ វុឌ្ឍោ មហល្លកោ, កិមង្គំ បន តីហិ វិជ្ជាហិ តិក្ខត្តុំ ជាតោ”តិ។ **បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតំសញាណ**ន្តិ អតីតារម្មណសភាគតាយ តព្ភាវិភាវតោ ច បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតំសញាណំ បកាសេត្វាតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **អតីតំសញាណ**ន្តិ អតីតក្ខន្ធាយតនធាតុសង្ខាតេ អតីតេ កោដ្ឋាសេ អប្បដិហតញាណំ។ ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណត្តា យថាកម្មូបគញាណស្ស អនាគតំសញាណស្ស ច ទិព្ពចក្ខុវសេនេវ ឥជ្ឈនតោ ទិព្ពចក្ខុនោ បរិភណ្ឌញាណត្តា ទិព្ពចក្ខុម្ហិយេវ ច ឋិតស្ស ចេតោបរិយញាណសិទ្ធិតោ វុត្តំ “**ទិព្ពចក្ខុនា បច្ចុប្បន្នានាគតំសញាណ**”ន្តិ។ តត្ថ **ទិព្ពចក្ខុនា**តិ សបរិភណ្ឌេន ទិព្ពចក្ខុញាណេន។ បច្ចុប្បន្នំសោ ច អនាគតំសោ ច បច្ចុប្បន្នានាគតំសំ, តត្ថ ញាណំ **បច្ចុប្បន្នានាគតំសញាណំ**។ អាសវក្ខយញាណាធិគមេនេវ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិយ សេសាសាធារណឆញ្ញាណទសពលញាណអាវេណិកពុទ្ធធម្មាទីនម្បិ អនញ្ញសាធារណានំ ពុទ្ធគុណានំ ឥជ្ឈនតោ វុត្តំ “**អាសវក្ខយេន សកលលោកិយលោកុត្តរគុណ**”ន្តិ។ តេនាហ “**សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុគុណេ បកាសេត្វា**”តិ។

បីតិវិប្ផារបរិបុណ្ណគត្តចិត្តោតិ បីតិផរណេន បរិបុណ្ណកាយចិត្តោ។ **អញ្ញាណន្តិ** អញ្ញាណស្សាតិ អត្ថោ។ ធិ-សទ្ទយោគតោ ហិ សាមិអត្ថេ ឯតំ ឧបយោគវចនំ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វេរញ្ជសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សីហសុត្តវណ្ណនា

១២. ទុតិយេ **សន្ធាគារំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២២; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៤.២៤៣) នាម ឯកា មហាសាលាវ។ ឧយ្យោគកាលាទីសុ ហិ រាជានោ តត្ថ ឋត្វា “ឯត្តកា បុរតោ គច្ឆន្តុ, ឯត្តកា បច្ឆា”តិអាទិនា តត្ថ និសីទិត្វា សន្ធំ ករោន្តិ, មរិយាទំ ពន្ធន្តិ, តស្មា តំ ឋានំ “សន្ធាគារ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឧយ្យោគដ្ឋានតោ ច អាគន្ត្វា យាវ គេហេ គោមយបរិភណ្ឌាទិវសេន បដិជគ្គនំ ករោន្តិ, តាវ ឯកំ ទ្វេ ទិវសេ តេ រាជានោ តត្ថ សន្ថម្ភន្តីតិបិ **សន្ធាគារំ**។ តេសំ រាជូនំ សហ អត្ថានុសាសនំ អគារន្តិបិ **សន្ធាគារំ**។ គណរាជានោ ហិ តេ, តស្មា ឧប្បន្នំ កិច្ចំ ឯកស្ស វសេន ន សិជ្ឈតិ, សព្ពេសំ ឆន្ទោ លទ្ធុំ វដ្ដតិ, តស្មា សព្ពេ តត្ថ សន្និបតិត្វា អនុសាសន្តិ។ តេន វុត្តំ **“សហ អត្ថានុសាសនំ អគារ”**ន្តិ។ យស្មា វា តត្ថ សន្និបតិត្វា “ឥមស្មឹ កាលេ កសិតុំ វដ្ដតិ, ឥមស្មឹ កាលេ វបិតុ”ន្តិអាទិនា នយេន ឃរាវាសកិច្ចានិ សម្មន្តយន្តិ, តស្មា ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ ឃរាវាសំ សន្ថរន្តីតិបិ **សន្ធាគារំ**។

បុត្តទារធនាទិឧបករណបរិច្ចាគោ **បារមិយោ**។ អត្តនោ អង្គបរិច្ចាគោ **ឧបបារមិយោ**។ អត្តនោវ ជីវិតបរិច្ចាគោ **បរមត្ថបារមិយោ**។ ញាតីនំ អត្ថចរិយា **ញាតត្ថចរិយា**។ លោកស្ស អត្ថចរិយា **លោកត្ថចរិយា**។ កម្មស្សកតញាណវសេន អនវជ្ជកម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានបរិចយវសេន ខន្ធាយតនាទិបរិចយវសេន លក្ខណត្តយតីរណវសេន ច ញាណចារោ **ពុទ្ធចរិយា**។ អង្គនយនធនរជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគវសេន **បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជន្តេន**។ សតិបិ មហាបរិច្ចាគានំ ទានបារមិភាវេ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច បញ្ចមហាបរិច្ចាគានំ វិសុំ គហណំ, តតោយេវ ច អង្គបរិច្ចាគតោ វិសុំ នយនបរិច្ចាគគ្គហណំ។ បរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ ធនរជ្ជបរិច្ចាគតោ បុត្តទារបរិច្ចាគគ្គហណញ្ច វិសុំ កតំ។ បព្ពជ្ជាវ សង្ខេបោ។

សត្តសុ អនុបស្សនាសូតិ អនិច្ចានុបស្សនា, ទុក្ខានុបស្សនា, អនត្តានុបស្សនា, និព្ពិទានុបស្សនា, វិរាគានុបស្សនា, និរោធានុបស្សនា, បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាតិ ឥមាសុ សត្តសុ អនុបស្សនាសុ។

អនុវិច្ចការន្តិ អវេច្ចករណំ។ ទ្វីហិ ការណេហិ អនិយ្យានិកសាសនេ បិតា អត្តនោ សាវកត្តំ ឧបគតេ បគ្គណ្ហន្តិ, តានិ ទស្សេតុំ **“កស្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។

អនុបុព្ពឹ កថន្តិ (ទី. និ. ដី. ២.៧៥-៧៦) អនុបុព្ពំ កថេតព្ពកថំ។ កា បន សាតិ? ទានាទិកថា។ តត្ថ **ទានកថា** តាវ បច្ឆិមជនេសុបិ បវត្តិយា សព្ពសត្តសាធារណត្តា សុករត្តា សីលេ បតិដ្ឋានស្ស ឧបាយភាវតោ ច អាទិតោ កថិតា។ បរិច្ចាគសីលោ ហិ បុគ្គលោ បរិគ្គហវត្ថូសុ និស្សង្គភាវតោ សុខេនេវ សីលានិ សមាទិយតិ, តត្ថ ច សុប្បតិដ្ឋិតោ ហោតិ។ សីលេន ទាយកប្បដិគ្គាហកវិសុទ្ធិតោ បរានុគ្គហំ វត្វា បរបីឡានិវត្តិវចនតោ កិរិយាធម្មំ វត្វា អកិរិយាធម្មវចនតោ, ភោគសម្បត្តិហេតុំ វត្វា ភវសម្បត្តិហេតុវចនតោ ច ទានកថានន្តរំ **សីលកថា** កថិតា។ “តញ្ច សីលំ វដ្ដនិស្សិតំ, អយំ ភវសម្បត្តិ តស្ស ផល”ន្តិ ទស្សនត្ថំ។ “ឥមេហិ ច ទានសីលមយេហិ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នេហិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូហិ ឯតា ចាតុមហារាជិកាទីសុ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នា អបរិមេយ្យា ទិព្ពភោគសម្បត្តិយោ លទ្ធព្ពា”តិ ទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ **សគ្គកថា**។ “ស្វាយំ សគ្គោ រាគាទីហិ ឧបក្កិលិដ្ឋោ, សព្ពថានុបក្កិលិដ្ឋោ អរិយមគ្គោ”តិ ទស្សនត្ថំ សគ្គានន្តរំ **មគ្គោ,** មគ្គញ្ច កថេន្តេន តទធិគមូបាយសន្ទស្សនត្ថំ សគ្គបរិយាបន្នាបិ បគេវ ឥតរេ សព្ពេបិ កាមា នាម ពហ្វាទីនវា អនិច្ចា អទ្ធុវា វិបរិណាមធម្មាតិ **កាមានំ អាទីនវោ**។ “ហីនា គម្មា បោថុជ្ជនិកា អនរិយា អនត្ថសំហិតា”តិ តេសំ **ឱការោ** លាមកភាវោ។ សព្ពេបិ ភវា កិលេសានំ វត្ថុភូតាតិ តត្ថ **សំកិលេសោ**។ សព្ពសោ សំកិលេសវិប្បមុត្តំ និព្ពានន្តិ **នេក្ខម្មេ អានិសំសោ** ច កថេតព្ពោតិ អយមត្ថោ **មគ្គន្តី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទេន អាទិ-អត្ថេន ទីបិតោតិ វេទិតព្ពំ។

សុខានំ និទានន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកានំ សម្បរាយិកានំ និព្ពានុបសំហិតានញ្ចាតិ សព្ពេសម្បិ សុខានំ ការណំ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ លោកេ ភោគសុខំ នាម, តំ សព្ពំ ទាននាធីនន្តិ បាកដោយមត្ថោ។ យំ បន ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានប្បដិសំយុត្តំ សុខំ, តស្សបិ ទានំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិយេវ ។ **សម្បត្តីនំ មូលន្តិ** យា ឥមា លោកេ បទេសរជ្ជសិរិស្សរិយសត្តរតនសមុជ្ជលចក្កវត្តិសម្បទាតិ ឯវំបភេទា មានុសិកា សម្បត្តិយោ, យា ច ចាតុមហារាជិកាទិគតា ទិព្ពសម្បត្តិយោ, យា វា បនញ្ញាបិ សម្បត្តិយោ , តាសំ សព្ពាសំ ឥទំ មូលការណំ។

ភោគានន្តិ ភុញ្ជិតព្ពដ្ឋេន “ភោគោ”តិ លទ្ធនាមានំ បិយមនាបិយរូបាទីនំ តន្និស្សយានំ វា ឧបភោគសុខានំ បតិដ្ឋា និច្ចលាធិដ្ឋានតាយ។ **វិសមគតស្សាតិ** ព្យសនប្បត្តស្ស។ **តាណន្តិ** រក្ខា, តតោ បរិបាលនតោ។ **លេណន្តិ** ព្យសនេហិ បរិបាតិយមានស្ស ឱលីយនប្បទេសោ។ **គតីតិ** គន្តព្ពដ្ឋានំ។ **បរាយណន្តិ** បដិសរណំ។ **អវស្សយោតិ** វិនិបតិតុំ អទេន្តោ និស្សយោ។ **អារម្មណន្តិ** ឱលុព្ភារម្មណំ។

រតនមយសីហាសនសទិសន្តិ សព្ពរតនមយសត្តង្គមហាសីហាសនសទិសំ។ ឯវំ ហិស្ស មហគ្ឃំ ហុត្វា សព្ពសោ វិនិបតិតុំ អប្បទានដ្ឋោ ទីបិតោ ហោតិ។ **មហាបថវីសទិសំ** គតគតដ្ឋានេ បតិដ្ឋានស្ស លភាបនតោ។ យថា ទុព្ពលស្ស បុរិសស្ស អាលម្ពនរជ្ជុ ឧត្តិដ្ឋតោ តិដ្ឋតោ ច ឧបត្ថម្ភោ, ឯវំ ទានំ សត្តានំ សម្បត្តិភវេ ឧបបត្តិយា ឋិតិយា ច បច្ចយោតិ អាហ “**អាលម្ពនដ្ឋេន អាលម្ពនរជ្ជុសទិស**”ន្តិ។ **ទុក្ខនិត្ថរណដ្ឋេនាតិ** ទុគ្គតិទុក្ខដ្ឋាន និត្ថរណដ្ឋេន។ **សមស្សាសនដ្ឋេនាតិ** លោភមច្ឆរិយាទិបដិសត្តុបទ្ទវតោ សមស្សាសនដ្ឋេន។ **ភយបរិត្តាណដ្ឋេនាតិ** ទាលិទ្ទិយភយតោ បរិបាលនដ្ឋេន។ **មច្ឆេរមលាទីហីតិ** មច្ឆេរលោភទោសមទឥស្សាមិច្ឆាទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិចិត្តមលេហិ។ **អនុបលិត្តដ្ឋេនាតិ** អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ។ **តេសន្តិ** មច្ឆេរមលាទីនំ។ តេសំ ឯវ **ទុរាសទដ្ឋេន។ អសន្តាសនដ្ឋេនាតិ** សន្តាសហេតុអភាវេន។ យោ ហិ ទាយកោ ទានបតិ, សោ សម្បតិបិ ន កុតោចិ សន្តសតិ, បគេវ អាយតឹ។ **ពលវន្តដ្ឋេនាតិ** មហាពលវតាយ។ ទាយកោ ហិ ទានបតិ សម្បតិ បក្ខពលេន ពលវា ហោតិ, អាយតឹ បន កាយពលាទីហិបិ។ **អភិមង្គលសម្មតដ្ឋេនាតិ** “វឌ្ឍិការណ”ន្តិ អភិសម្មតភាវេន។ វិបត្តិភវតោ សម្បត្តិភវូបនយនំ **ខេមន្តភូមិសម្បាបនំ**។

ឥទានិ មហាពោធិចរិយភាវេនបិ ទានគុណំ ទស្សេតុំ “**ទានំ នាមេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្តានំ និយ្យាតេន្តេនាតិ** ឯតេន “ទានផលំ សម្មទេវ បស្សន្តា មហាបុរិសា អត្តនោ ជីវិតម្បិ បរិច្ចជន្តិ, តស្មា កោ នាម វិញ្ញុជាតិកោ ពាហិរេ វត្ថុស្មឹ បគេវ សង្គំ ករេយ្យា”តិ ឱវាទំ ទេតិ។ ឥទានិ យា លោកិយា លោកុត្តរា ច ឧក្កំសគតា សម្បត្តិយោ, តា សព្ពា ទានតោយេវ បវត្តន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**ទានញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ សក្កមារព្រហ្មសម្បត្តិយោ អត្តហិតាយ ឯវ, ចក្កវត្តិសម្បត្តិ បន អត្តហិតាយ បរហិតាយ ចាតិ ទស្សេតុំ សា តាសំ បរតោ ចក្កវត្តិសម្បត្តិ វុត្តា។ ឯតា លោកិយា, ឥមា បន លោកុត្តរាតិ ទស្សេតុំ “**សាវកបារមិញាណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តាសុបិ ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋតរុក្កដ្ឋតមតំ ទស្សេតុំ កមេន ញាណត្តយំ វុត្តំ។ តេសំ បន ទានស្ស បច្ចយភាវោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ ឯតេនេវ តស្ស ព្រហ្មសម្បត្តិយាបិ បច្ចយភាវោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ទានញ្ច នាម ទក្ខិណេយ្យេសុ ហិតជ្ឈាសយេន បូជនជ្ឈាសយេន វា អត្តនោ សន្តកស្ស បរេសំ បរិច្ចជនំ, តស្មា ទាយកោ បុរិសបុគ្គលោ បរេ ហន្តិ, បរេសំ វា សន្តកំ ហរតីតិ អដ្ឋានមេតន្តិ អាហ “**ទានំ ទេន្តោ សីលំ សមាទាតុំ សក្កោតី**”តិ។ **សីលាលង្ការសទិសោ អលង្ការោ នត្ថិ** សោភាវិសេសាវហត្តា សីលស្ស។ **សីលបុប្ផសទិសំ បុប្ផំ នត្ថីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សីលគន្ធសទិសោ គន្ធោ នត្ថីតិ** ឯត្ថ “ចន្ទនំ តគរំ វាបី”តិអាទិកា (ធ. ប. ៥៥) គាថា – “គន្ធោ ឥសីនំ ចិរទិក្ខិតានំ, កាយា ចុតោ គច្ឆតិ មាលុតេនា”តិអាទិកា (ជា. ២.១៧.៥៥) ជាតកគាថាយោ ច អាហរិត្វា វត្តព្ពា។ សីលញ្ហិ សត្តានំ អាភរណញ្ចេវ អលង្ការោ ច គន្ធវិលេបនញ្ច បរស្ស ទស្សនីយភាវាវហញ្ច។ តេនាហ “**សីលាលង្ការេន ហី**”តិអាទិ។

អយំ សក្កោ លព្ភតីតិ ឥទំ មជ្ឈិមេហិ អារទ្ធំ សីលំ សន្ធាយាហ។ តេនេវាហ សក្កោ ទេវរាជា –

“ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតី”តិ។ (ជា. ១.៨.៧៥);

ឥដ្ឋោតិ សុខោ។ **កន្តោតិ** កមនីយោ។ **មនាបោតិ** មនវឌ្ឍនកោ។ តំ បន តស្ស ឥដ្ឋាទិភាវំ ទស្សេតុំ “**និច្ចមេត្ថ កីឡា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ទោសោតិ អនិច្ចតាទិនា អប្បស្សាទាទិនា ច ទូសិតភាវោ, យតោ តេ វិញ្ញូនំ ចិត្តំ នារាធេន្តិ។ អថ វា អាទីនំ វាតិ បវត្តតីតិ **អាទីនវោ,** បរមកបណតា។ តថា ច កាមា យថាតថំ បច្ចវេក្ខន្តានំ បច្ចុបតិដ្ឋន្តិ។ **លាមកភាវោតិ** អសេដ្ឋេហិ សេវិតព្ពោ, សេដ្ឋេហិ ន សេវិតព្ពោ និហីនភាវោ។ **សំកិលិស្សនន្តិ** វិពាធកតា ឧបតាបកតា ច។

នេក្ខម្មេ អានិសំសន្តិ ឯត្ថ “យត្តកា កាមេសុ អាទីនវា, តប្បដិបក្ខតោ តត្តកា នេក្ខម្មេ អានិសំសា។ អបិច នេក្ខម្មំ នាមេតំ អសម្ពាធំ អសំកិលិដ្ឋំ, និក្ខន្តំ កាមេហិ, និក្ខន្តំ កាមសញ្ញាយ, និក្ខន្តំ កាមវិតក្កេហិ, និក្ខន្តំ កាមបរិឡាហេហិ, និក្ខន្តំ ព្យាបាទសញ្ញាយា”តិអាទិនា នយេន នេក្ខម្មេ អានិសំសេ បកាសេសិ។

បព្ពជ្ជាយំ ឈានាទីសុ ច គុណេ វិភាវេសិ វណ្ណេសិ។ **កល្លចិត្តន្តិ** កម្មនិយចិត្តំ ហេដ្ឋា បវត្តិតទេសនាយ អស្សទ្ធិយាទីនំ ចិត្តទោសានំ វិគតត្តា ឧបរិ ទេសនាយ ភាជនភាវូបគមេន កម្មក្ខមចិត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន យស្មា អស្សទ្ធិយាទយោ ចិត្តស្ស រោគភូតា, តទា តេ វិគតា, តស្មា អាហ **"អរោគចិត្ត"**ន្តិ។ ទិដ្ឋិមានាទិកិលេសវិគមេន **មុទុចិត្តំ**។ កាមច្ឆន្ទាទិវិគមេន **វិនីវរណចិត្តំ**។ សម្មាបដិបត្តិយំ ឧឡារបីតិបាមោជ្ជយោគេន **ឧទគ្គចិត្តំ**។ តត្ថ សទ្ធាសម្បត្តិយា **បសន្នចិត្តំ**។ យទា ភគវា អញ្ញាសីតិ សម្ពន្ធោ។ អថ វា **កល្លចិត្តន្តិ** កាមច្ឆន្ទវិគមេន អរោគចិត្តំ។ **មុទុចិត្តន្តិ** ព្យាបាទវិគមេន មេត្តាវសេន អកឋិនចិត្តំ។ **វិនីវរណចិត្តន្តិ** ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចវិគមេន អវិក្ខេបតោ តេន អបិហិតចិត្តំ។ **ឧទគ្គចិត្តន្តិ** ថិនមិទ្ធវិគមេន សម្បគ្គហិតវសេន អលីនចិត្តំ។ **បសន្នចិត្តន្តិ** វិចិកិច្ឆាវិគមេន សម្មាបដិបត្តិយំ អធិមុត្តចិត្តន្តិ ឯវមេត្ថ សេសបទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សេយ្យថាបីតិអាទិនា ឧបមាវសេន សីហស្ស កិលេសប្បហានំ អរិយមគ្គុប្បាទនញ្ច ទស្សេតិ។ **អបគតកាឡកន្តិ** វិគតកាឡកំ។ **សម្មទេវា**តិ សុដ្ឋុទេវ។ **រជនន្តិ** នីលបីតលោហិតាទិរង្គជាតំ។ **បដិគ្គណ្ហេយ្យា**តិ គណ្ហេយ្យ, បភស្សរំ ភវេយ្យ។ **តស្មិំយេវ អាសនេ**តិ តស្សំយេវ និសជ្ជាយំ។ ឯតេនស្ស លហុវិបស្សកតា តិក្ខបញ្ញតា សុខប្បដិបទខិប្បាភិញ្ញតា ច ទស្សិតា ហោតិ។ **វិរជន្តិ** អបាយគមនីយរាគរជាទីនំ វិគមេន វិរជំ។ អនវសេសទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាមលាបគមេន **វីតមលំ**។ បឋមមគ្គវជ្ឈកិលេសរជាភាវេន វា **វិរជំ**។ បញ្ចវិធទុស្សីល្យមលវិគមេន **វីតមលំ។ តស្ស ឧប្បត្តិអាការទស្សនត្ថន្តិ** កស្មា វុត្តំ? ននុ មគ្គញាណំ អសង្ខតធម្មារម្មណន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **"តញ្ហី"**តិអាទិ។ តត្ថ **បដិវិជ្ឈន្តន្តិ** អសម្មោហប្បដិវេធវសេន បដិវិជ្ឈន្តំ។ តេនាហ **"កិច្ចវសេនា"**តិ។ តត្រិទំ ឧបមាសំសន្ទនំ – វត្ថំ វិយ ចិត្តំ, វត្ថស្ស អាគន្តុកមលេហិ កិលិដ្ឋភាវោ វិយ ចិត្តស្ស រាគាទិមលេហិ សំកិលិដ្ឋភាវោ, ធោវនសិលាតលំ វិយ អនុបុព្ពីកថា, ឧទកំ វិយ សទ្ធា, ឧទកេន តេមេត្វា ឩសគោមយឆារិកខារេហិ កាឡកេ សម្មទ្ទិត្វា វត្ថស្ស ធោវនប្បយោគោ វិយ សទ្ធាសិនេហេន តេមេត្វា តេមេត្វា សតិសមាធិបញ្ញាហិ ទោសេ សិថិលេ កត្វា សុតាទិវិធិនា ចិត្តស្ស សោធនេ វីរិយារម្ភោ។ តេន បយោគេន វត្ថេ កាឡកាបគមោ វិយ វីរិយារម្ភេន កិលេសវិក្ខម្ភនំ, រង្គជាតំ វិយ អរិយមគ្គោ, តេន សុទ្ធវត្ថស្ស បភស្សរភាវោ វិយ វិក្ខម្ភិតកិលេសស្ស ចិត្តស្ស មគ្គេន បរិយោទបនន្តិ។

"ទិដ្ឋធម្មោ"តិ វត្វា ទស្សនំ នាម ញាណទស្សនតោ អញ្ញម្បិ អត្ថីតិ តន្និវត្តនត្ថំ **"បត្តធម្មោ"**តិ វុត្តំ។ បត្តិ នាម ញាណសម្បត្តិតោ អញ្ញាបិ វិជ្ជតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ **"វិទិតធម្មោ"**តិ វុត្តំ។ សា បនេសា វិទិតធម្មតា ធម្មេសុ ឯកទេសេនបិ ហោតីតិ និប្បទេសតោ វិទិតភាវំ ទស្សេតុំ។ **"បរិយោគាឡ្ហធម្មោ"**តិ វុត្តំ។ តេនស្ស សច្ចាភិសម្ពោធំយេវ ទីបេតិ។ មគ្គញាណញ្ហិ ឯកាភិសមយវសេន បរិញ្ញាទិកិច្ចំ សាធេន្តំ និប្បទេសេន ចតុសច្ចធម្មំ សមន្តតោ ឱគាឡ្ហំ នាម ហោតិ។ តេនាហ **"ទិដ្ឋោ អរិយសច្ចធម្មោ ឯតេនាតិ ទិដ្ឋធម្មោ"**តិ។ **តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ**តិ សប្បដិភយកន្តារសទិសា សោឡសវត្ថុកា អដ្ឋវត្ថុកា ច តិណ្ណា និត្តិណ្ណា វិចិកិច្ឆា។ **វិគតា កថំកថា**តិ បវត្តិអាទីសុ "ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ"តិ ឯវំ បវត្តិកា វិគតា សមុច្ឆិន្នា កថំកថា។ សារជ្ជករានំ បាបធម្មានំ បហីនត្តា តប្បដិបក្ខេសុ សីលាទិគុណេសុ បតិដ្ឋិតត្តា **វេសារជ្ជំ** វិសារទភាវំ វេយ្យត្តិយំ **បត្តោ**។ អត្តនា ឯវ បច្ចក្ខតោ ទិដ្ឋត្តា ន បរំ បច្ចេតិ, ន ចស្ស បរោ បច្ចេតព្ពោ អត្ថីតិ **អបរប្បច្ចយោ**។

ឧទ្ទិសិត្វា កតន្តិ អត្តានំ ឧទ្ទិសិត្វា មារណវសេន កតំ និព្ពត្តិតំ មំសំ។ **បដិច្ចកម្មន្តិ** ឯត្ថ កម្ម-សទ្ទោ កម្មសាធនោ អតីតកាលិកោ ចាតិ អាហ **"អត្តានំ បដិច្ចកត"**ន្តិ។ **និមិត្តកម្មស្សេតំ អធិវចនំ** "បដិច្ច កម្មំ ផុសតី"តិអាទីសុ (ជា. ១.៤.៧៥) វិយ។ **និមិត្តកម្មស្សា**តិ និមិត្តភាវេន លទ្ធព្ពកម្មស្ស។ ករណវសេន បដិច្ចកម្មំ ឯត្ថ អត្ថីតិ មំសំ **បដិច្ចកម្មំ** យថា ពុទ្ធិ ពុទ្ធំ។ តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ ពុទ្ធោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សីហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៤. អស្សាជានីយសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣-១៤. តតិយេ **សាថេយ្យានី**តិ សឋត្តានិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តានិ បនស្ស សាថេយ្យាទីនិ កាយចិត្តជុកតាបដិបក្ខភូតា លោភសហគតចិត្តុប្បាទស្ស បវត្តិអាការវិសេសា។ តត្ថ យស្ស កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ ឋាតុកាមស្ស សតោ យំ ឋានំ មនុស្សានំ សប្បដិភយំ, បុរតោ គន្ត្វា តថេវ សប្បដិភយដ្ឋានេ វ បស្សាមីតិ ន ហោតិ, វញ្ចនាធិប្បាយភាវតោ ឋាតុកាមដ្ឋានេយេវ និខាតត្ថម្ភោ វិយ ចត្តារោ បាទេ និច្ចាលេត្វា តិដ្ឋតិ, អយំ **សឋោ** នាម, ឥមស្ស សាថេយ្យស្ស បាកដករណំ។ តថា យស្ស កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ និវត្តិត្វា ខន្ធគតំ បាតេតុកាមស្ស សតោ យំ ឋានំ មនុស្សានំ សប្បដិភយំ, បុរតោ គន្ត្វា តថេវ បាតេស្សាមីតិ ន ហោតិ, បាតេតុកាមដ្ឋានេយេវ និវត្តិត្វា បាតេតិ, អយំ **កូដោ** នាម។ យស្ស កាលេន វាមតោ, កាលេន ទក្ខិណតោ, កាលេន ឧជុមគ្គេនេវ ច គន្តុកាមស្ស សតោ យំ ឋានំ មនុស្សានំ សប្បដិភយំ, បុរតោ គន្ត្វា តថេវ ឯវំ

កវិស្សាមីតិ ន ហោតិ, យទិច្ឆកំ គន្តុកាមដ្ឋានេយេវ កាលេន វាមតោ, កាលេន ទក្ខិណតោ, កាលេន ឧជុមគ្គំ គច្ឆតិ, តថា លេឌ្ឌំ វា បស្សាវំ វា វិស្សជ្ជេតុកាមស្ស តទំ ឋានំ សុសម្មដ្ឋំ អាកិណ្ណមនុស្សំ រមណីយំ។ តមស្មិំ ឋានេ ឯវរូបំ កាតុំ ន យុត្តំ, បុរតោ គន្ធា បដិច្ឆន្នដ្ឋានេ កវិស្សាមីតិ ន ហោតិ, តត្ថេវ ករោតិ, អយំ **ជិម្ហោ** នាម។ យស្ស បន កិស្មិញ្ចិ ឋានេ មគ្គា ឧក្កម្ម និវត្តិត្វា បដិមគ្គំ អារោហិតុកាមស្ស សតោ យំ ឋានំ មនុស្សានំ សប្បដិភយំ, បុរតោ គន្ធា តត្ថេវ ឯវំ កវិស្សាមីតិ ន ហោតិ, បដិមគ្គំ អារោហិតុកាមដ្ឋានេយេវ មគ្គា ឧក្កម្ម និវត្តិត្វា បដិមគ្គំ អារោហតិ, អយំ **វង្កោ** នាម។ ឥតិ ឥមំ ចតុព្ពិធម្បិ កិរិយំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ “**យានិ ខោ បនស្ស តានិ សាបេយ្យានិ…បេ…. អាវិកត្តា ហោតី**”តិ។ ចតុត្ថេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

អស្សាជានីយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៨. មលសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥-១៨. បញ្ចមេ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.២៤១) យា កាចិ បរិយត្តិ វា សិប្បំ វា យស្មា អសជ្ឈាយន្តស្ស អននុយុញ្ជន្តស្ស វិនស្សតិ, និរន្តរំ វា ន ឧបដ្ឋាតិ, តស្មា “**អសជ្ឈាយមលា មន្តា**”តិ វុត្តំ។ យស្មា បន ឃរាវាសំ វសន្តស្ស ឧដ្ឋាយុដ្ឋាយ ជិណ្ណប្បដិសង្ខរណាទីនិ អករោន្តស្ស ឃរំ នាម វិនស្សតិ, តស្មា “**អនុដ្ឋានមលា ឃរា**”តិ វុត្តំ។ យស្មា គិហិស្ស វា បព្ពជិតស្ស វា កោសជ្ជវសេន សរីរប្បដិជគ្គនំ វា បរិក្ខារប្បដិជគ្គនំ វា អករោន្តស្ស កាយោ ទុព្ពណ្ណោ ហោតិ, តស្មា “**មលំ វណ្ណស្ស កោសជ្ជ**”ន្តិ វុត្តំ។ យស្មា បន គាវោ រក្ខន្តស្ស បមាទវសេន និទ្ទាយន្តស្ស វា កីឡន្តស្ស វា តា គាវោ អតិត្ថបក្ខន្ទនាទីហិ វា វាឡមិគចោរាទិឧបទ្ទវេន វា បរេសំ សាលិក្ខេត្តាទីនិ ឱតរិត្វា ខាទនវសេន វា វិនាសមាបជ្ជន្តិ, សយម្បិ ទណ្ឌំ វា បរិភាសំ វា បាបុណាតិ, បព្ពជិតំ វា បន ឆទ្វារាទីនិ អរក្ខន្តំ បមាទវសេន កិលេសា ឱតរិត្វា សាសនា ចាវេន្តិ, តស្មា “**បមាទោ រក្ខតោ មល**”ន្តិ វុត្តំ។ សោ ហិស្ស វិនាសាវហេន មលដ្ឋានិយត្តា **មលំ**។

ទុច្ចរិតន្តិ អតិចារោ។ អតិចារិនិញ្ហិ ឥត្ថី សាមិកោបិ គេហា នីហរតិ, មាតាបិតូនំ សន្តិកំ គតម្បិ “ត្វំ កុលស្ស អង្គារភូតា, អក្ខីហិបិ ន ទដ្ឋព្ពា”តិ តំ មាតាបិតរោបិ នីហរន្តិ, សា អនាថា វិចរន្តី មហាទុក្ខំ បាបុណាតិ។ តេនស្សា ទុច្ចរិតំ “**មល**”ន្តិ វុត្តំ។ **ទទតោ**តិ ទាយកស្ស។ យស្ស ហិ ខេត្តកសនកាលេ “ឥមស្មិំ ខេត្តេ សម្បន្នេ សលាកភត្តាទីនិ ទស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វាបិ និប្ផន្នេ សស្សេ មច្ឆេរំ ឧប្បជ្ជិត្វា ចាគចិត្តំ និវារេតិ, សោ មច្ឆេរវសេន ចាគចិត្តេ អវិរុហន្តេ មនុស្សសម្បត្តិំ, ទិព្ពសម្បត្តិំ, និព្ពានសម្បត្តីតិ តិស្សោ សម្បត្តិយោ ន លភតិ។ តេន វុត្តំ “**មច្ឆេរំ ទទតោ មល**”ន្តិ។ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។ **បាបកា ធម្មា**តិ អកុសលា ធម្មា។ តេ បន ឥធលោកេ បរលោកេ ច មលមេវ។ **តតោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តមលតោ។ **មលតរ**ន្តិ អតិរេកមលំ។ ឆដ្ឋាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

មលសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បហារាទសុត្តវណ្ណនា

១៩. នវមេ (ឧទា. អដ្ឋ. ៤៥; សារត្ថ. ដី. ចូឡវគ្គ ៣.៣៨៤) **អសុរា**តិ ទេវា វិយ ន សុរន្តិ ន កីឡន្តិ ន វិរោចន្តីតិ អសុរា។ សុរា នាម ទេវា, តេសំ បដិបក្ខាតិ វា **អសុរា,** វេបចិត្តិបហារាទាទយោ ។ តេសំ ភវនំ សិនេរុស្ស ហេដ្ឋាភាគេ។ តេ តត្ថ បវិសន្តា និក្ខមន្តា សិនេរុបាទេ មណ្ឌបាទីនិ និម្មិនិត្វា កីឡន្តា អភិរមន្តិ។ សា តត្ថ តេសំ អភិរតិ។ ឥមេ គុណេ ទិស្វាតិ អាហ “**យេ ទិស្វា ទិស្វា អសុរា មហាសមុទ្ទេ អភិរមន្តី**”តិ។

យស្មា លោកិយា ជម្ពុទីបោ, ហិមវា តត្ថ បតិដ្ឋិតសមុទ្ទទហបព្ពតា តប្បភវា នទិយោតិ ឯតេសុ យំ យំ ន មនុស្សគោចរំ, តត្ថ សយំ សម្មូឡ្ហា អញ្ញេបិ សម្មោហយន្តិ, តស្មា តត្ថ សម្មោហវិធមនត្ថំ “**អយំ តាវ ជម្ពុទីបោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ ទសសហស្សយោជនបរិមាណោ អាយាមតោ វិត្ថារតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ **ឧទកេន អជ្ឈោត្ថដោ** តទុបភោគិសត្តានំ បុញ្ញក្ខយេន។ សុន្ទរទស្សនំ កូដន្តិ **សុទស្សនកូដំ,** យំ លោកេ “**ហេមកូដ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ **មូលគន្ធោ** កាលានុសារិយាទិ។ **សារគន្ធោ** ចន្ទនាទិ។ **ផេគ្គុគន្ធោ** សលលាទិ។ **តចគន្ធោ** លវង្គាទិ។ **បបដិកាគន្ធោ** កបិត្ថាទិ។ **រសគន្ធោ** សជ្ជុលសាទិ។ **បត្តគន្ធោ** តមាលហិរិវេរាទិ។ **បុប្ផគន្ធោ** នាគកុសុមាទិ។ **ផលគន្ធោ** ជាតិផលាទិ។ **គន្ធគន្ធោ** សព្ពេសំ គន្ធានំ គន្ធោ។ “សព្ពានិ បុថុលតោ បញ្ញាស យោជនានិ, អាយាមតោ បន ឧព្ពេធតោ វិយ ទ្វិយោជនសតានេវា”តិ វទន្តិ។

មនោហរសិលាតលានីតិ រតនមយត្តា មនុញ្ញសោបានសិលាតលានិ។ **សុបដិយត្តានី**តិ តទុបភោគិសត្តានំ សាធារណកម្មុនាវ សុដ្ឋុ បដិយត្តានិ សុសណ្ឋិតានិ ហោន្តិ។ មច្ចុកច្ចបាទីនិ ឧទកំ មលំ ករោន្តិ, តទភាវតោ **ផលិកសទិសនិម្មលោទកានិ**។ តិរិយតោ ទីឃំ ឧត្តុតកូដន្តិ **"តិរច្ឆានបព្ពត"**ន្តិ អាហ។ **បុរិមានិ នាមគោត្តានី**តិ ឯត្ថ នទី និន្នគាតិអាទិកំ គោត្តំ, គង្គា យមុនាតិអាទិកំ នាមំ។

សវមានាតិ សន្ទមានា។ **បូរត្តន្តិ** បុណ្ណភាវោ។ **មសារគល្លំ** "ចិត្តផលិក"ន្តិបិ វទន្តិ។ **មហតំ ភូតានន្តិ** មហន្តានំ សត្តានំ។ **តិមី តិមិង្គលា តិមិតិមិង្គលា**តិ តិស្សោ មច្ឆជាតិយោ។ តិមី គិលនសមត្ថា តិមិង្គលា។ តិមិញ្ច តិមិង្គលញ្ច គិលនសមត្ថា តិមិតិមិង្គលាតិ វទន្តិ។

មម សាវកាតិ សោតាបន្នាទិកេ អរិយបុគ្គលេ សន្ធាយ វទតិ។ **ន សំវសតី**តិ ឧបោសថកម្មាទិវសេន សំវាសំ ន ករោតិ។ **ឧក្ខិបតី**តិ អបនេតិ។ **វិមុត្តិរសោ**តិ កិលេសេហិ វិមុច្ចនរសោ។ សព្ពា ហិ សាសនសម្បត្តិ យាវទេវ អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តស្ស វិមុត្តិអត្ថា។

រតនានីតិ រតិជននដ្ឋេន រតនានិ។ សតិបដ្ឋានាទយោ ហិ ភាវិយមានា បុព្ពភាគេបិ អនប្បកំ បីតិបាមោជ្ជំ និព្ពត្តេន្តិ, បគេវ អបរភាគេ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤) –

លោកិយរតននិព្ពត្តំ បន បីតិបាមោជ្ជំ ន តស្ស កលភាគម្បិ អគ្ឃតិ។ អបិច –

> "ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
> អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនន្តិ បវុច្ចតិ"។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.២២៣; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៦.៣; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.២២៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៥០);

យទិ ច ចិត្តីកតាទិភាវេន រតនំ នាម ហោតិ, សតិបដ្ឋានាទីនំយេវ ភូតតោ រតនភាវោ។ ពោធិបក្ខិយធម្មានញ្ហិ សោ អានុភាវោ, យំ សាវកា សាវកបារមិញាណំ, បច្ចេកពុទ្ធា បច្ចេកពោធិញាណំ, សម្មាសម្ពុទ្ធា សម្មាសម្ពោធិំ អធិគច្ឆន្តិ អាសន្នការណត្តា។ អាសន្នការណញ្ហិ ទានាទិឧបនិស្សយោតិ ឯវំ រតិជននដ្ឋេន ចិត្តីកតាទិអត្ថេន ច រតនភាវោ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ សាតិសយោ។ តេន វុត្តំ **"តត្រិមានិ រតនានិ, សេយ្យថិទំ។ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"**តិអាទិ។

តត្ថ អារម្មណេ ឱក្កន្តិត្វា ឧបដ្ឋានដ្ឋេន ឧបដ្ឋានំ, សតិយេវ ឧបដ្ឋានន្តិ **សតិបដ្ឋានំ**។ អារម្មណស្ស បន កាយាទិវសេន ចតុព្ពិធត្តា វុត្តំ **"ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"**តិ។ តថា ហិ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ សុភសុខនិច្ចអត្តសញ្ញានំ បហានតោ អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តភាវគ្គហណតោ ច នេសំ កាយានុបស្សនាទិភាវោ វិភត្តោ។

សម្មា បទហន្តិ ឯតេន, សយំ វា សម្មា បទហតិ, បសត្ថំ សុន្ទរំ វា បទហន្តីតិ **សម្មប្បធានំ**, បុគ្គលស្ស វា សម្មទេវ បធានភាវករណតោ **សម្មប្បធានំ** វីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ តម្បិ អនុប្បន្នុប្បន្នានំ អកុសលានំ អនុប្បាទនប្បហានវសេន អនុប្បន្នុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទនដ្ឋាបនវសេន ច ចតុកិច្ចសាធកត្តា វុត្តំ **"ចត្តារោ សម្មប្បធានា"**តិ។

ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា តាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥទ្ធិ។ ឥតិ បឋមេន អត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ បាទោតិ **ឥទ្ធិបាទោ,** ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេន អត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោ បតិដ្ឋា អធិគមុបាយោតិ **ឥទ្ធិបាទោ**។ តេន ហិ ឧបរូបរិវិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធិំ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ។ ស្វាយំ ឥទ្ធិបាទោ យស្មា ឆន្ទាទិកេ ចត្តារោ អធិបតិធម្មេ ធុរេ ជេដ្ឋកេ កត្វា និព្ពត្តីយតិ, តស្មា វុត្តំ **"ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា"**តិ។

បញ្ចិន្ទ្រិយានីតិ សទ្ធាទីនិ បញ្ច ឥន្ទ្រិយានិ។ តត្ថ អស្សទ្ធិយំ អភិភវិត្វា អធិមោក្ខលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ**។ កោសជ្ជំ អភិភវិត្វា បគ្គហលក្ខណេ, បមាទំ អភិភវិត្វា ឧបដ្ឋានលក្ខណេ, វិក្ខេបំ អភិភវិត្វា អវិក្ខេបលក្ខណេ, អញ្ញាណំ អភិភវិត្វា ទស្សនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។

តានិយេវ អស្សទ្ធិយាទីហិ អនភិភវនីយតោ អកម្បិយដ្ឋេន សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវេន ច **ពលានិ** វេទិតព្វានិ។

សត្ត ពោជ្ឈង្គាតិ ពោធិយា, ពោធិស្ស វា អង្គាតិ **ពោជ្ឈង្គា**។ យា ហិ ឯសា ធម្មសាមគ្គី យាយ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានាយ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតាយ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតាយ ធម្មសាមគ្គិយា អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតិ, កិលេសនិទ្ទាយ វុដ្ឋហតិ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតីតិ “**ពោធិ**”តិ វុច្ចតិ។ តស្សា ធម្មសាមគ្គិសង្ខាតាយ ពោធិយា អង្គាតិបិ **ពោជ្ឈង្គា** ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយ។ យោបេស វុត្តប្បការាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា អរិយសាវកោ “**ពោធិ**”តិ វុច្ចតិ។ តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិបិ **ពោជ្ឈង្គា** សេនង្គរថង្គាទយោ វិយ។ តេនាហុ បោរាណា “ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៤៦៦; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.១៨២; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.២.១៧)។ “ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា”តិអាទិនា (បដិ. ម. ២.១៧) នយេនបិ ពោជ្ឈង្គត្ថោ វេទិតព្វោ។

អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ តំតំមគ្គវជ្ឈេហិ កិលេសេហិ អារកត្តា, អរិយភាវករត្តា, អរិយផលប្បដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ អដ្ឋង្គានិ អស្ស អត្ថិ, អដ្ឋ អង្គានិយេវ វា អដ្ឋង្គិកោ។ មារេន្តោ កិលេសេ គច្ឆតិ និព្ពានត្ថិកេហិ វា មគ្គីយតិ, សយំ វា និព្ពានំ មគ្គតីតិ មគ្គោតិ ឯវមេតេសំ សតិបដ្ឋានាទីនំ អត្ថវិភាគោ វេទិតព្វោ។

សោតាបន្នោតិ មគ្គសង្ខាតំ សោតំ អាបជ្ជិត្វា បាបុណិត្វា ឋិតោ, សោតាបត្តិផលដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ**តិ សោតាបត្តិផលស្ស អត្តបច្ចក្ខករណាយ បដិបជ្ជមានោ បឋមមគ្គដ្ឋោ, យោ អដ្ឋមកោតិបិ វុច្ចតិ។ **សកទាគាមី**តិ សកិទេវ ឥមំ លោកំ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន អាគមនសីលោ ទុតិយផលដ្ឋោ។ **អនាគាមី**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន កាមលោកំ អនាគមនសីលោ តតិយផលដ្ឋោ។ យោ បន សទ្ធានុសារី ធម្មានុសារី ឯកពីជីតិឯវមាទិកោ អរិយបុគ្គលវិភាគោ, សោ ឯតេសំយេវ បភេទោតិ។ សេសំ វុត្តនយសទិសមេវ។

បហារាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា

២០. ទសមេ **តទហុបោសថេ**តិ (ឧទា. អដ្ឋ. ៤៥; សារត្ថ. ដី. ចូឡវគ្គ ៣.៣៨៣) តស្មិំ ឧបោសថទិវសភូតេ អហនិ។ **ឧបោសថករណត្ថាយា**តិ ឱវាទបាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសិតុំ។ **ឧទ្ធស្តំ អរុណ**ន្តិ អរុណុគ្គមនំ។ **ឧទ្ទិសតុ, ភន្តេ, ភគវា ភិក្ខូនំ បាតិមោក្ខ**ន្តិ ថេរោ ភគវន្តំ បាតិមោក្ខុទ្ទេសំ យាចិ។ តស្មិំ កាលេ “ន, ភិក្ខវេ, អនុបោសថេ ឧបោសថោ កាតព្វោ”តិ (មហាវ. ១៣៦) សិក្ខាបទស្ស អបញ្ញត្តត្តា។ កស្មា បន ភគវា តិយាមរត្តិំ វីតិនាមេសិ ? តតោ បដ្ឋាយ ឱវាទបាតិមោក្ខំ អនុទ្ទិសិតុកាមោ តស្ស វត្ថុំ បាកដំ កាតុំ។ **អទ្ទសា**តិ កថំ អទ្ទស? អត្តនោ ចេតោបរិយញាណេន តស្ស បរិសតិ ភិក្ខូនំ ចិត្តានិ បរិជានន្តោ តស្ស ទុស្សីលស្ស ចិត្តំ បស្សិ។ យស្មា បន ចិត្តេ ទិដ្ឋេ តំសមង្គីបុគ្គលោ ទិដ្ឋោ នាម ហោតិ, តស្មា “**អទ្ទសា ខោ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ តំ បុគ្គលំ ទុស្សីល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យថេវ ហិ អនាគតេ សត្តសុ ទិវសេសុ បវត្តំ បរេសំ ចិត្តំ ចេតោបរិយញាណលាភី ជានាតិ, ឯវំ អតីតេបីតិ។ **មជ្ឈេ ភិក្ខុសង្ឃស្ស និសិន្ន**ន្តិ សង្ឃបរិយាបន្នោ វិយ ភិក្ខុសង្ឃស្ស អន្តោ និសិន្នំ។ **ទិដ្ឋោសី**តិ អយំ ន បកតត្តោតិ ភគវតា ទិដ្ឋោ អសិ។ យស្មា ច ឯវំ ទិដ្ឋោ, តស្មា នត្ថិ តេ តវ ភិក្ខូហិ សទ្ធិំ ឯកកម្មាទិសំវាសោ។ យស្មា បន សោ សំវាសោ តវ នត្ថិ, តស្មា ឧដ្ឋេហិ, អាវុសោតិ ឯវមេត្ថ បទយោជនា វេទិតព្វា។

តតិយម្បិ ខោ សោ បុគ្គលោ តុណ្ហី អហោសីតិ អនេកវារំ វត្វាបិ “ថេរោ សយមេវ និព្ពិន្នោ ឱរមិស្សតី”តិ វា, “ភទន្តេ ឥមេសំ បដិបត្តិំ ជានិស្សាមី”តិ វា អធិប្បាយេន តុណ្ហី អហោសិ។ **ពាហាយំ គហេត្វា**តិ “ភគវតា មយា ច យាថាវតោ ទិដ្ឋោ, យាវតតិយំ ‘ឧដ្ឋេហិ, អាវុសោ’តិ ច វុត្តោ ន វុដ្ឋាតិ, ឥទានិស្ស និក្កឌ្ឍនកាលោ, មា សង្ឃស្ស ឧបោសថន្តរាយោ អហោសី”តិ តំ ពាហាយំ អគ្គហេសិ, តថា គហេត្វា។ **ពហិ ទ្វារកោដ្ឋកា និក្ខាមេត្វា**តិ ទ្វារកោដ្ឋកា ទ្វារសាលាតោ និក្ខាមេត្វា។ **ពហី**តិ បន និក្ខាមិតដ្ឋានទស្សនំ។ អថ វា **ពហិទ្វារកោដ្ឋកា**តិ ពហិទ្វារកោដ្ឋកតោបិ និក្ខាមេត្វា, ន អន្តោទ្វារកោដ្ឋកតោ ឯវ។ ឧភយត្ថាបិ វិហារតោ ពហិកត្វាតិ អត្ថោ។ **សូចិឃដិកំ ទត្វា**តិ អគ្គឡសូចិញ្ច ឧបរិឃដិកញ្ច អាទហិត្វា, សុដ្ឋុតរំ កវាដំ ថកេត្វាតិ អត្ថោ។ **យាវ ពាហាគហណាបិ នាមា**តិ ឥមិនា “អបរិសុទ្ធា, អានន្ទ, បរិសា”តិ វចនំ សុត្វា ឯវ ហិ តេន បក្កមិតព្ពំ សិយា, ឯវំ អបក្កមិត្វា

យាវ ពាហាគហណាបិ នាម សោ មោឃបុរិសោ អាគមេស្សតិ, អច្ឆរិយមិទន្តិ ទស្សេតិ។ ឥទញ្ច គរហនច្ឆរិយមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

អថ ភគវា ចិន្តេសិ – “ឥទានិ ភិក្ខុសង្ឃោ អព្ពុទោ ជាតោ, អបរិសុទ្ធា បុគ្គលា ឧបោសថំ អាគច្ឆន្តិ, ន ច តថាគតា អបរិសុទ្ធាយ បរិសាយ ឧបោសថំ ករោន្តិ, បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសន្តិ។ អនុទ្ទិសន្តេ ច ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឧបោសថោ បច្ឆិជ្ជតិ។ យំនូនាហំ ឥតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខូនំយេវ បាតិមោក្ខុទ្ទេសំ អនុជានេយ្យ”ន្តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា ភិក្ខូនំយេវ បាតិមោក្ខុទ្ទេសំ អនុជានិ។ តេន វុត្តំ **“អថ ខោ ភគវា…បេ… បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសេយ្យាថា”**តិ។ តត្ថ **ន ទានាហ**ន្តិ ឥទានិ អហំ ឧបោសថំ ន ករិស្សាមិ, បាតិមោក្ខំ ន ឧទ្ទិសិស្សាមីតិ បច្ចេកំ **ន**-ការេន សម្ពន្ធោ។ ទុវិធញ្ហិ បាតិមោក្ខំ – អាណាបាតិមោក្ខំ, ឱវាទបាតិមោក្ខន្តិ ។ តេសុ “សុណាតុ មេ, ភន្តេ”តិអាទិកំ (មហាវ. ១៣៤) អាណាបាតិមោក្ខំ។ តំ សាវកាវ ឧទ្ទិសន្តិ, ន ពុទ្ធា, យំ អន្វទ្ធមាសំ ឧទ្ទិសីយតិ។ “ខន្តី បរមំ…បេ… សព្ពបាបស្ស អករណំ…បេ… អនុបវាទោ អនុបឃាតោ…បេ… ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣-១៨៥; ឧទា. ៣៦; នេត្តិ. ៣០) ឥមា បន តិស្សោ គាថា ឱវាទបាតិមោក្ខំ នាម។ តំ ពុទ្ធាវ ឧទ្ទិសន្តិ, ន សាវកា, ឆន្នម្បិ វស្សានំ អច្ចយេន ឧទ្ទិសន្តិ។ ទីឃាយុកពុទ្ធានញ្ហិ ធរមានកាលេ អយមេវ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ, អប្បាយុកពុទ្ធានំ បន បឋមពោធិយំយេវ។ តតោ បរំ ឥតរោ។ តញ្ច ខោ ភិក្ខូយេវ ឧទ្ទិសន្តិ, ន ពុទ្ធា, តស្មា អម្ហាកម្បិ ភគវា វីសតិវស្សមត្តំ ឥមំ ឱវាទបាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសិត្វា ឥមំ អន្តរាយំ ទិស្វា តតោ បរំ ន ឧទ្ទិសិ។ **អដ្ឋាន**ន្តិ អការណំ។ **អនវកាសោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ ការណញ្ហិ យថា តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ “ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ “អវកាសោ”តិបិ វុច្ចតិ។ **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ។

អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទេតិ កោ អនុសន្ធិ? យ្វាយំ អបរិសុទ្ធាយ បរិសាយ បាតិមោក្ខស្ស អនុទ្ទេសោ វុត្តោ, សោ ឥមស្មិំ ធម្មវិនយេ អច្ឆរិយោ អព្ភុតោ ធម្មោតិ តំ អបរេហិបិ សត្តហិ អច្ឆរិយព្ភុតធម្មេហិ សទ្ធិំ វិភជិត្វា ទស្សេតុកាមោ បឋមំ តាវ តេសំ ឧបមាភាវេន មហាសមុទ្ទេ អដ្ឋ អច្ឆរិយព្ភុតធម្មេ ទស្សេន្តោ សត្ថា “អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទេ”តិអាទិមាហ។

ឧបោសថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. គហបតិវគ្គោ

១-៧. បឋមឧគ្គសុត្តាទិវណ្ណនា

២១-២៧. តតិយស្ស បឋមទុតិយេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។ តតិយេ “ហត្ថកោ”តិ វត្តព្ពេ **“ហត្ថកោ”**តិ វុត្តំ។ សោ ហិ រាជបុរិសានំ ហត្ថតោ យក្ខស្ស ហត្ថំ, យក្ខស្ស ហត្ថតោ ភគវតោ ហត្ថំ , ភគវតោ ហត្ថតោ បុន រាជបុរិសានំ ហត្ថំ គតត្តា នាមតោ **ហត្ថកោ អាឡវកោ**តិ ជាតោ។ តេនាហ **“អាឡវកយក្ខស្ស ហត្ថតោ ហត្ថេហិ សម្បដិច្ឆិតត្តា ហត្ថកោតិ លទ្ធនាមោ រាជកុមារោ”**តិ។ ចតុត្ថាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បឋមឧគ្គសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ទុតិយពលសុត្តវណ្ណនា

២៨. អដ្ឋមេ ខីណាសវស្ស សព្ពេសំ សង្ខារានំ អនិច្ចតា អសម្មោហវសេន កិច្ចតោ មគ្គបញ្ញាយ សុប្បដិវិទ្ធា, វិបស្សនាយ អារម្មណករណវសេនបីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“សហវិបស្សនាយ មគ្គបញ្ញាយា”**តិ។ **ឥមេ កាមា**តិ ទ្វេបិ កាមេ វទតិ។ កិលេសវសេន ឧប្បជ្ជមានោ ហិ បរិឡាហោ វត្ថុកាមសន្និស្សយោ វត្ថុកាមវិសយោ វាតិ ទ្វេបិ សបរិឡាហដ្ឋេន អង្គារកាសុ វិយាតិ **“អង្គារកាសូបមា”**តិ វុត្តា។ អន្តោ វុច្ចតិ លាមកដ្ឋេន តណ្ហា, ព្យន្តំ វិគតន្តំ ភូតន្តិ **ព្យន្តិភូត**ន្តិ អាហ **“វិគតន្តភូត”**ន្តិ, និត្តណ្ហន្តិ អត្ថោ។

ទុតិយពលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អក្ខណសុត្តវណ្ណនា

២៩. នវមេ យស្មា មហិទ្ធិកបេតា ទេវាសុរានំ អាវាហំ គច្ឆន្តិ, វិវាហំ ន គច្ឆន្តិ, តស្មា បេត្តិវិសយេនេវ អសុរកាយោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ បេតាសុរា បន បេតា ឯវាតិ តេសំ បេតេហិ សង្គហោ អវុត្តសិទ្ធោវ។

អក្ខណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អនុរុទ្ធមហាវិតក្កសុត្តវណ្ណនា

៣០. ទសមេ **អប្បិច្ឆស្សា**តិ ន ឥច្ឆស្ស។ អភាវត្ថោ ហេត្ថ **អប្ប**សទ្ទោ “អប្បឌំសមកសវាតាតបា”តិអាទីសុ (អ. និ. ១០.១១) វិយ។ បច្ចយេសុ អប្បិច្ឆោ **បច្ចយប្បិច្ឆោ**, ចីវរាទិបច្ចយេសុ ឥច្ឆារហិតោ។ **អធិគមប្បិច្ឆោ**តិ ឈានាទិអធិគមវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ ។ **បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ**តិ បរិយត្តិយំ ពាហុសច្ចវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ។ **ធុតង្គប្បិច្ឆោ**តិ ធុតង្គេសុ អប្បិច្ឆោ ធុតង្គភាវវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ។ **សន្តគុណនិគុហនេនា**តិ អត្តនិ សំវិជ្ជមានានំ ឈានាទិគុណានញ្ចេវ ពាហុសច្ចគុណស្ស ធុតង្គគុណស្ស ច និគុហនេន ឆាទនេន។ **សម្បជ្ជតី**តិ និប្ផជ្ជតិ សិជ្ឈតិ។ **នោ មហិច្ឆស្សា**តិ មហតិយា ឥច្ឆាយ សមន្នាគតស្ស នោ សម្បជ្ជតិ អនុធម្មស្សាបិ អនិប្ផជ្ជនតោ។ **បវិវិត្តស្សា**តិ បការេហិ វិវិត្តស្ស។ តេនាហ **“កាយចិត្តឧបធិវិវេកេហិ វិវិត្តស្សា”**តិ។ **អារទ្ធវត្ថុវសេនា**តិ ភាវនាភិយោគវសេន ឯកីភាវោវ កាយវិវេកោតិ អធិប្បេតោ, ន គណសង្គណិកាភាវមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **កម្ម**ន្តិ យោគកម្មំ។

សត្តេហិ កិលេសេហិ ច សង្គណនំ សមោធានំ សង្គណិកា, សា អារមិតព្ពដ្ឋេន អារាមោ ឯតស្សាតិ **សង្គណិការាមោ,** តស្ស។ តេនាហ **“គណសង្គណិកាយ ចេវា”**តិអាទិ។ **អារទ្ធវីរិយស្សា**តិ បគ្គហិតវីរិយស្ស។ តញ្ច ខោ ឧបធិវិវេកេ និន្នតាវសេន “អយំ ធម្មោ”តិ វចនតោ។ ឯស នយោ ឥតរេសុបិ។ វិវដ្ដនិស្សិតំយេវ ហិ សមាធានំ ឥធាធិប្បេតំ, តថា បញ្ញាបិ។ កម្មស្ស-កតបញ្ញាយ ហិ ឋិតោ កម្មវសេន ភវេសុ នានប្បការោ អនត្ថោតិ ជានន្តោ កម្មក្ខយករំ ញាណំ អភិបត្ថេតិ, តទត្ថញ្ច ឧស្សាហំ ករោតិ។ មានាទយោ សត្តសន្តានំ សំសារេ បបញ្ចេន្តិ វិត្ថារេន្តីតិ **បបញ្ចា**តិ អាហ **“តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចរហិតត្តា”**តិអាទិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អនុរុទ្ធមហាវិតក្កសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

គហបតិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ទានវគ្គោ

១-៤. បឋមទានសុត្តាទិវណ្ណនា

៣១-៣៤. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **អាសជ្ជា**តិ យស្ស ទេតិ, តស្ស អាគមនហេតុ តេន សមាគមនិមិត្តំ។ **ភយា**តិ ភយហេតុ។ ននុ ភយំ នាម លទ្ធកាមតារាគាទយោ វិយ ចេតនាយ អវិសុទ្ធិករំ, តំ កស្មា ឥធ គហិតន្តិ? នយិទំ តាទិសំ វោហារភយាទី សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ **"អយំ អទាយកោ អការកោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អទាសិ មេ**តិ យំ បុព្ពេ កតំ ឧបការំ ចិន្តេត្វា ទីយតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ទស្សតិ មេ**តិ បច្ចុបការាសីសាយ យំ ទីយតិ, តំ សន្ធាយ វទតិ។ **សាហុ ទាន**ន្តិ ទានំ នាមេតំ បណ្ឌិតបញ្ញត្តន្តិ សាធុសមាចារេ ឋត្វា ទេតិ។ **អលង្ការត្ថ**ន្តិ ឧបសោភនត្ថំ។ ទានញ្ហិ ទត្វា តំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បាមោជ្ជបីតិសោមនស្សាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ, លោភទោសឥស្សាមច្ឆេរាទយោបិ វិទូរី ភវន្តិ។ ឥទានិ ទានំ អនុកូលធម្មបរិព្រូហនេន បច្ចនីកធម្មវិទូរីករណេន ច ភាវនាចិត្តស្ស ឧបសោភនាយ ច បរិក្ខារាយ ច ហោតីតិ **"អលង្ការត្ថញ្ចេវ បរិក្ខារត្ថញ្ច ទេតី"**តិ វុត្តំ។ តេនាហ **"ទានញ្ហិ ចិត្តំ មុទុំ ករោតី"**តិអាទិ។ **មុទុចិត្តោ ហោតិ** លទ្ធា ទាយកេ "ឥមិនា មយ្ហំ សង្គហោ កតោ"តិ, ទាតាបិ លទ្ធរិ។ តេន វុត្តំ **"ឧភិន្នម្បិ ចិត្តំ មុទុំ ករោតី"**តិ។

អទន្តទមនន្តិ អទន្តា អនស្សវាបិស្ស ទានេន ទន្តា អស្សវា ហោន្តិ, វសេ វត្តន្តិ។ **អទានំ ទន្តទូសក**ន្តិ អទានំ បុព្ពេ ទន្តានំ អស្សវានម្បិ វិឃាតុប្បាទនេន ចិត្តំ ទូសេតិ។ **ឧន្នមន្តិ** ទាយកា បិយំវទា ច បរេសំ គរុចិត្តីការដ្ឋានតាយ។ **នមន្តិ**បដិគ្គាហកា ទានេន បិយវាចាយ ច លទ្ធសង្គហាសង្គាហកានំ។

ចិត្តាលង្ការទានមេវ ឧត្តមំ អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ សុបរិសុទ្ធតាយ គុណវិសេសបច្ចយតាយ ច។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

បឋមទានសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ទានូបបត្តិសុត្តវណ្ណនា

៣៥. បញ្ចមេ **ទានបច្ចយា**តិ ទានការណា, ទានមយបុញ្ញស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តាតិ អត្ថោ។ **ឧបបត្តិយោ**តិ មនុស្សេសុ ទេវេសុ ច និព្ពត្តិយោ។ **ឋបេតី**តិ ឯកវារមេវ អនុប្បជ្ជិត្វា យថា ឧបរិ តេនេវាការេន បវត្តតិ, ឯវំ ឋបេតិ។ តទេវ ចស្ស អធិដ្ឋានន្តិ អាហ **"តស្សេវ វេវចន"**ន្តិ។ **វឌ្ឍេតី**តិ ព្រូហេតិ ន ហាបេតិ។ **វិមុត្ត**ន្តិ អធិមុត្តំ, និន្នំ បោណំ បព្ភារន្តិ អត្ថោ។ **វិមុត្ត**ន្តិ វា វិស្សដ្ឋំ។ និប្បរិយាយតោ **ឧត្តរិ** នាម បណីតំ មជ្ឈេបិ ហីនមជ្ឈិមវិភាគស្ស លព្ភនតោតិ វុត្តំ **"ឧត្តរិ អភាវិតន្តិ តតោ ឧបរិមគ្គផលត្ថាយ អភាវិត"**ន្តិ។ **សំវត្តតិ** តថាបណិហិតំ ទានមយំ ចិត្តំ។ យំ បន បាឡិយំ **"តញ្ច ខោ"**តិអាទិ វុត្តំ, តំ តត្រុបបត្តិយា វិពន្ធករទុស្សីល្យាភាវទស្សនបរំ ទដ្ឋព្ពំ, ន ទានមយស្ស បុញ្ញស្ស កេវលស្ស តំសំវត្តនតាទស្សនបរន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សមុច្ឆិន្នរាគស្សា**តិ សមុច្ឆិន្នកាមរាគស្ស។ តស្ស ហិ សិយា ព្រហ្មលោកេ ឧបបត្តិ, ន សមុច្ឆិន្នភវរាគស្ស។ វីតរាគគ្គហណេន ចេត្ថ កាមេសុ វីតរាគតា អធិប្បេតា, យាយ ព្រហ្មលោកូបបត្តិ សិយា។ តេនាហ **"ទានមត្តេនេវា"**តិអាទិ។ យទិ ឯវំ ទានំ តត្ថ កិមត្ថិយន្តិ អាហ **"ទានំ បនា"**តិអាទិ។ **ទានេន មុទុចិត្តោ**តិ ពទ្ធាឃាតេ វេរិបុគ្គលេបិ អត្តនោ ទានសម្បដិច្ឆនេន មុទុភូតចិត្តោ។

ទានូបបត្តិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បុញ្ញកិរិយវត្ថុសុត្តវណ្ណនា

៣៦. ឆដ្ឋេ បុជ្ជភវផលំ និព្ពត្តេន្តិ, អត្តនោ សន្តានំ បុនន្តីតិ វា បុញ្ញានិ ច តានិ ហេតុបច្ចយេហិ កត្តព្ពតោ កិរិយា ចាតិ បុញ្ញកិរិយា, តាយេវ ច តេសំ តេសំ បិយមនាបតាទិអានិសំសានំ វត្ថុភាវតោ **បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ**។

អនុច្ឆិន្នភវមូលស្ស អនុគ្គហវសេន, បូជាវសេន វា អត្តនោ ទេយ្យធម្មស្ស បរស្ស បរិច្ចាគចេតនា ទីយតិ ឯតេនាតិ ទានំ, ទានមេវ **ទានមយំ**។ បទបូរណមត្តំ មយ-សទ្ទោ។ ចីវរាទីសុ ចតូសុ បច្ចយេសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥), អន្នាទីសុ វា ទសសុ ទានវត្ថូសុ, រូបាទីសុ វា ឆសុ អារម្មណេសុ តំ តំ ទេន្តស្ស តេសំ ឧប្បាទនតោ

បង្គាយ បុព្ពភាគេ បរិច្ចាគកាលេ បច្ឆា សោមនស្សចិត្តេន អនុស្សរណេ ចាតិ តីសុ កាលេសុ បវត្តចេតនា **ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ** នាម។

និច្ចសីលឧបោសថសីលាទិវសេន បញ្ច អដ្ឋ ទស វា សីលានិ សមាទិយន្តស្ស “សីលបូរណត្ថំ បព្ពជិស្សាមី”តិ វិហារំ គច្ឆន្តស្ស បព្ពជន្តស្ស, មនោរថំ មត្ថកំ បាបេត្វា “បព្ពជិតោ វតម្ហិ សាធុ សុដ្ឋូ”តិ អាវជ្ជេន្តស្ស, សទ្ធាយ បាតិមោក្ខំ បរិបូរេន្តស្ស, បញ្ញាយ ចីវរាទិកេ បច្ចយេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, សតិយា អាបាថគតេសុ រូបាទីសុ ចក្ខុទ្វារាទីនិ សំវរន្តស្ស, វីរិយេន អាជីវំ សោធេន្តស្ស ច បវត្តចេតនា សីលតិ, សីលេតីតិ វា **សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ** នាម។

បដិសម្ភិទាយំ (បដិ. ម. ១.៤៨) វុត្តេន វិបស្សនាមគ្គេន ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តស្ស, សោតំ…បេ… ឃានំ…បេ… ជិវ្ហំ…បេ… កាយំ…បេ… រូបេ…បេ… ធម្មេ…បេ… ចក្ខុវិញ្ញាណំ…បេ… មនោវិញ្ញាណំ…បេ… ចក្ខុសម្ផស្សំ …បេ… មនោសម្ផស្សំ…បេ… ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ…បេ… មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ…បេ… ជរាមរណំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តស្ស យា ចេតនា, យា ច បថវីកសិណាទីសុ សត្តតិំសាយ អារម្មណេសុ បវត្តា ឈានចេតនា, យា ច អនវជ្ជេសុ កម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានេសុ បរិចយមនសិការាទិវសេន បវត្តា ចេតនា, សព្ពា សា ភាវេតិ ឯតាយាតិ ភាវនាមយំ វុត្តនយេន បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ចាតិ **ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ**។

ឯកមេកញ្ចេត្ថ យថារហំ បុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ ករោន្តស្ស កាយកម្មំ ហោតិ។ តទត្ថំ វាចំ និច្ឆារេន្តស្ស វចីកម្មំ។ កាយង្គំ វាចង្គញ្ច អចោបេត្វា មនសា ចិន្តយន្តស្ស មនោកម្មំ។ អន្នាទីនិ ទេន្តស្ស ចាបិ “អន្នទានាទីនិ ទេមី”តិ វា, ទានបារមី អាវជ្ជេត្វា វា ទានកាលេ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ។ យថា ហិ កេវលំ “អន្នទានាទីនិ ទេមី”តិ ទានកាលេ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ, ឯវំ “តទំ ទានមយំ សម្មាសម្ពោធិយា បច្ចយោ ហោតូ”តិ ទានបារមី អាវជ្ជេត្វា ទានកាលេបិ ទានសីសេនេវ បវត្តិតត្តា។ វត្តសីសេ ឋត្វា ទទន្តោ “ឯតំ ទានំ នាម មយ្ហំ កុលវំសហេតុ បវេណិចារិត្ត”ន្តិ ចារិត្តសីសេន វា ទេន្តោ ចារិត្តសីលត្តា សីលមយំ។ ខយតោ វយតោ សម្មសនំ បដ្ឋបេត្វា ទទតោ ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ។ យថា ហិ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគវសេន វត្តមានាបិ ទានចេតនា វត្តសីសេ ឋត្វា ទទតោ សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ បុញ្ញាភិសង្ខារស្ស អបរភាគេ ចេតនាយ ច តថាបវត្តត្តា។

បុញ្ញកិរិយវត្ថុសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-៨. សប្បុរិសទានសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៧-៣៨. សត្តមេ **វិចេយ្យ ទេតី**តិ ឯត្ថ ទ្វេ វិចិននានិ ទក្ខិណេយ្យវិចិននំ, ទក្ខិណាវិចិននញ្ច។ តេសុ វិបន្នសីលេ ឥតោ ពហិទ្ធា បញ្ចនវុតិ បាសណ្ឌភេទេ ច ទក្ខិណេយ្យេ បហាយ សីលាទិគុណសម្បន្នានំ សាសនេ បព្ពជិតានំ ទានំ **ទក្ខិណេយ្យវិចិននំ** នាម។ លាមកលាមកេ បច្ចយេ អបនេត្វា បណីតបណីតេ វិចិនិត្វា តេសំ ទានំ **ទក្ខិណាវិចិននំ** នាម។ តេនាហ **“ឥមស្ស ទិន្នំ មហប្ផលំ ភវិស្សតី”**តិអាទិ។ អដ្ឋមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

សប្បុរិសទានសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. អភិសន្ទសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៩-៤០. នវមេ **បុញ្ញាភិសន្ទា**តិ បុញ្ញនទិយោ។ **កុសលាភិសន្ទា**តិ កុសលានំ បវាហា។ **សុខស្សាហារា**តិ សុខបច្ចយា។ អគ្គានីតិ ញាតត្តា **អគ្គញ្ញានិ**។ ចិររត្តំ ញាតត្តា **រត្តញ្ញានិ**។ អរិយានំ សាធូនំ វំសានីតិ ញាតត្តា **វំសញ្ញានិ**។ បោរាណានំ អាទិបុរិសានំ ឯតានីតិ **បោរាណានិ**។ សព្ពសោ កេនចិបិ បការេន សាធូហិ ន កិណ្ណានិ ន ខិត្តានិ ឆឌ្ឌិតានីតិ **អសំកិណ្ណានិ**។ អយញ្ច នយោ នេសំ យថា អតីតេ, ឯវំ ឯតរហិ អនាគតេ ចាតិ អាហ **“អសំកិណ្ណបុព្ពានិ ន សំកិយន្តិ ន សំកិយិស្សន្តី”**តិ។ តតោ ឯវ **អប្បដិកុដ្ឋានិ**។ ន ហិ កទាចិ វិញ្ញូ សមណព្រាហ្មណា ហីសាទិបាបធម្មំ អនុជានន្តិ។ **អបរិមាណានំ សត្តានំ អភយំ ទេតី**តិ សព្ពេសុ ភូតេសុ និហិតទណ្ឌត្តា សកលស្សបិ សត្តកាយស្ស ភយាភាវំ ទេតិ។ **អវេរន្តិ** វេរាភាវំ។ **អព្យាពជ្ឈន្តិ** និទ្ទុក្ខតំ។ ឯវមេត្ថ សង្ខេបតោ បាឡិវណ្ណនា វេទិតព្ពា។ ទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

អភិសន្ទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទានវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបោសថវគ្គោ

១-៨. សំខិត្តូបោសថសុត្តាទិវណ្ណនា

៤១-៤៨. បញ្ចមស្ស បឋមាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។ ឆដ្ឋេ (សំ. និ. ដី. ១.១.១៦៥) បញ្ច អង្គានិ ឯតស្សាតិ បញ្ចង្គំ, បញ្ចង្គមេវ បញ្ចង្គិកំ, តស្ស **បញ្ចង្គិកស្ស**។ មហតី ទទ្ទរី វីណាវិសេសោបិ **អាតតមេវា**តិ “**ចម្មបរិយោនទ្ធេសូ**”តិ វិសេសនំ កតំ។ **ឯកតលតូរិយំ** កុម្ភថុនទទ្ទរិកាទិ។ **ឧភយតលំ** ភេរិមុទិង្គាទិ។ ចម្មបរិយោនទ្ធំ ហុត្វា វិនិពទ្ធំ **អាតតវិតតំ**។ **សព្ពសោ បរិយោនទ្ធំ** នាម ចតុរស្សអម្ពណំ បណវាទិ ច។ គោមុខីអាទីនម្បិ ឯត្ថេវ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **វំសាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្ខាទីនំ សង្គហោ។ **សម្មាទី**តិ សម្មតាឡកំសតាឡសិលាសលាកតាឡាទិ។ តត្ថ **សម្មតាឡំ** នាម ទន្តមយតាឡំ។ **កំសតាឡំ** លោហមយំ។ សិលាមយំ អយោបត្តេន ច វាទនតាឡំ **សិលាសលាកតាឡំ**។ **សុមុច្ឆិតស្សា**តិ សុដ្ឋុ បដិយត្តស្ស។ **បមាណេ**តិ នាតិទឡ្ហនាតិសិថិលសង្ខាតេ មជ្ឈិមេ មុច្ឆនាបមាណេ។ **ឆេកោ**តិ បដុ បដ្ឋោ។ សោ ចស្ស បដុភាវោ មនោហរោតិ អាហ “**សុន្ទរោ**”តិ។ **រជ្ជេតុ**ន្តិ រាគំ ឧប្បាទេតុំ។ **ខមតេវា**តិ រោចតេវ។ **ន និព្ពិន្ទតី**តិ ន តជ្ជេតិ, សោតសុខភាវតោ បិយាយិតព្ពោវ ហោតិ។

ភត្តារំ នាតិមញ្ញតីតិ សាមិកំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញំ មនសាបិ ន បត្ថេតិ។ **ឧដ្ឋាហិកា**តិ ឧដ្ឋានវីរិយសម្បន្នា។ **អនលសា**តិ និក្កោសជ្ជា។ **សង្គហិតបរិជ្ជនា**តិ សម្មាននាទីហិ ចេវ ឆណាទីសុ បេសេតព្ព-បិយភណ្ឌាទិ បណ្ណាការបេសនាទីហិ ច សង្គហិតបរិជនា។ ឥធ **បរិជនោ** នាម សាមិកស្ស ចេវ អត្តនោ ច ញាតិជនោ។ **សម្ភត**ន្តិ កសិវណិជ្ជាទីនិ កត្វា អាភតធនំ។ សត្តមដ្ឋមានិ ឧត្តានត្ថានិ។

សំខិត្តូបោសថសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. បឋមឥធលោកិកសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៩-៥០. នវមេ **ឥធលោកវិជយាយា**តិ ឥធលោកវិជិននត្ថាយ អភិភវត្ថាយ។ យោ ហិ ទិដ្ឋធម្មិកំ អនត្ថំ បរិវជ្ជនវសេន អភិភវតិ, តតោ ឯវ តទត្ថំ សម្បាទេតិ, សោ ឥធលោកវិជយាយ បដិបន្នោ នាម ហោតិ បច្ចត្ថិកនិគ្គណ្ហនតោ សទត្ថសម្បាទនតោ ច។ តេនាហ “**អយំស លោកោ អារទ្ធោ ហោតី**”តិ។ (បសំសាវហតោ តយិទំ បសំសាវហនំ កិត្តិសទ្ទេន ឥធលោកេ សទ្ទានំ ចិត្តតោសនវិទ្ទេយ្យភាវាបាទនេន ច ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។) **សុសំវិហិតកម្មន្តោ**តិ យាគុភត្តបចនកាលាទីនិ អនតិក្កមិត្វា តស្ស តស្ស សាធុកំ ករណេន សុដ្ឋុ សំវិហិតកម្មន្តោ។ **បរលោកវិជយាយា**តិ បរលោកស្ស វិជិននត្ថាយ អភិភវត្ថាយ។ យោ ហិ សម្បរាយិកំ អនត្ថំ បរិវជ្ជនវសេន អភិភវតិ, តតោ ឯវ តទត្ថំ សម្បាទេតិ, សោ បរលោកវិជយាយ បដិបន្នោ នាម ហោតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវ។

បឋមឥធលោកិកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបោសថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

២. ទុតិយបណ្ណាសកំ

(៦) ១. គោតមីវគ្គោ

១-៣. គោតមីសុត្តាទិវណ្ណនា

៥១-៥៣. ឆដ្ឋស្ស បឋមេ (សារត្ថ. ដី. ចូឡវគ្គ ៣.៤០២) **គោតមី**តិ គោត្តំ។ នាមករណទិវសេ បនស្សា លទ្ធសក្ការា ព្រាហ្មណា លក្ខណសម្បត្តឹ ទិស្វា “សចេ អយំ ធីតរំ លភិស្សតិ, ចក្កវត្តិរញ្ញោ មហេសី ភវិស្សតិ។ សចេ បុត្តំ លភិស្សតិ, ចក្កវត្តិរាជា ភវិស្សតីតិ ឧភយថាបិ មហតីយេវស្សា បជា ភវិស្សតី”តិ ព្យាករិំសុ។ អថស្សា “មហាបជាបតី”តិ នាមំ អកំសុ។ តេនាហ “**បុត្តបជាយ ចេវ ធីតុបជាយ ច មហន្តត្តា ឯវំលទ្ធនាមា**”តិ។

> “អត្តទណ្ឌា ភយំ ជាតំ, ជនំ បស្សថ មេធគំ;
> សំវេគំ កិត្តយិស្សាមិ, យថា សំវិជិតំ មយា”តិ។ (សុ. និ. ៩៤១; មហានិ. ១៧០) –

អាទិនា **អត្តទណ្ឌសុត្តំ កថេសិ**។ តំតំបលោភនកិរិយា កាយវាចាហិ បរក្កមន្តិយោ ឧក្កណ្ឋន្តូតិ សាសនំ បេសេន្តិ នាមាតិ កត្វា វុត្តំ “**សាសនំ បេសេត្វា**”តិ។ **កុណាលទហ**ន្តិ កុណាលទហតីរំ។ **អនភិរតឹ វិនោទេត្វា**តិ ឥត្ថីនំ ទោសទស្សនមុខេន កាមានំ វោការសំកិលេសវិភាវនេន អនភិរតឹ វិនោទេត្វា។

អាបាទិកាតិ សំវទ្ធកា, តុម្ហាកំ ហត្ថបាទេសុ កិច្ចំ អសាធេន្តេសុ ហត្ថេ ច បាទេ ច វឌ្ឍេត្វា បដិជគ្គិតាតិ អត្ថោ។ **បោសិកា**តិ ទិវសស្ស ទ្វេ តយោ វារេ នហាបេត្វា ភោជេត្វា បាយេត្វា តុម្ហេ បោសេសិ។ **ថញ្ញំ បាយេសី**តិ នន្ទកុមារោ កិរ ពោធិសត្តតោ កតិបាហេនេវ ទហរោ, តស្មឹ ជាតេ មហាបជាបតី អត្តនោ បុត្តំ ធាតីនំ ទត្វា សយំ ពោធិសត្តស្ស ធាតិកិច្ចំ សាធយមានា អត្តនោ ថញ្ញំ បាយេសិ។ តំ សន្ធាយ ថេរោ ឯវមាហ។ **ទហរោ**តិ តរុណោ។ **យុវា**តិ យោព្ពញ្ញេ ឋិតោ។ **មណ្ឌនកជាតិកោ**តិ អលង្ការសភាវោ។ តត្ថ កោចិ តរុណោបិ យុវា ន ហោតិ យថា អតិតរុណោ។ កោចិ យុវាបិ មណ្ឌនកជាតិកោ ន ហោតិ យថា ឧបសន្តសភាវោ, អាលសិយព្យសនាទីហិ វា អភិភូតោ។ ឥធ បន ទហរោ ចេវ យុវា ច មណ្ឌនកជាតិកោ ច អធិប្បេតោ, តស្មា ឯវមាហ។ ឧប្បលាទីនិ មណ្ឌនកជាតិកោ ច លោកសម្មតត្តា វុត្តានិ។

មាតុគាមស្ស បព្ពជិតត្តាតិ ឥទំ បញ្ចវស្សសតតោ ឧទ្ធំ អដ្ឋត្វា បញ្ចសុយេវ វស្សសតេសុ សទ្ធម្មដ្ឋិតិយា ការណនិទស្សនំ។ **បដិសម្ភិទាបភេទប្បត្តខីណាសវវសេនេវ វុត្ត**ន្តិ ឯត្ថ បដិសម្ភិទាប្បត្តខីណាសវគ្គហណេន ឈានានិបិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ ន ហិ និជ្ឈានកានំ សព្ពប្បការសម្បត្តិ ឥជ្ឈតីតិ វទន្តិ។ **សុក្ខវិបស្សកខីណាសវវសេន វស្សសហស្ស**ន្តិអាទិនា ច យំ វុត្តំ, តំ ខន្ធកភាណកានំ មតេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **វិនយដ្ឋកថាយ**ម្បិ (ចូឡវ. អដ្ឋ. ៤០៣) ឥមិនាវ នយេន វុត្តំ។

ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៦១) បន “បដិសម្ភិទាប្បត្តេហិ វស្សសហស្សំ អដ្ឋាសិ, ឆឡភិញ្ញេហិ វស្សសហស្សំ, តេវិជ្ជេហិ វស្សសហស្សំ, សុក្ខវិបស្សកេហិ វស្សសហស្សំ, បាតិមោក្ខេន វស្សសហស្សំ អដ្ឋាសី”តិ វុត្តំ។ ឥធាបិ **សាសនន្តរធានកថាយំ** (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៣០) “ពុទ្ធានញ្ហិ បរិនិព្ពានតោ វស្សសហស្សមេវ បដិសម្ភិទា និព្ពត្តេតុំ សក្កោន្តិ, តតោ បរំ ឆ អភិញ្ញា, តតោ តាបិ និព្ពត្តេតុំ អសក្កោន្តា តិស្សោ វិជ្ជា និព្ពត្តេន្តិ, គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ តាបិ និព្ពត្តេតុំ អសក្កោន្តា សុក្ខវិបស្សកា ហោន្តិ។ ឯតេនេវ ឧបាយេន អនាគាមិនោ, សកទាគាមិនោ, សោតាបន្នា”តិ វុត្តំ។

សំយុត្តនិកាយដ្ឋកថាយំ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៥៦) បន “បឋមពោធិយញ្ហិ ភិក្ខូ បដិសម្ភិទាប្បត្តា អហេសុំ។ អថ កាលេ គច្ឆន្តេ បដិសម្ភិទា បាបុណិតុំ ន សក្ខិំសុ, ឆឡភិញ្ញា អហេសុំ។ តតោ ឆ អភិញ្ញា បត្តុំ អសក្កោន្តា តិស្សោ វិជ្ជា បាបុណិំសុ។ ឥទានិ កាលេ គច្ឆន្តេ តិស្សោ វិជ្ជា បាបុណិតុំ អសក្កោន្តា អាសវក្ខយមត្តំ បាបុណិស្សន្តិ, តម្បិ អសក្កោន្តា អនាគាមិផលំ, តម្បិ អសក្កោន្តា សកទាគាមិផលំ, តម្បិ អសក្កោន្តា សោតាបត្តិផលំ, គច្ឆន្តេ កាលេ សោតាបត្តិផលម្បិ បត្តុំ ន សក្ខិស្សន្តី”តិ វុត្តំ។ យស្មា ចេតំ សព្ពំ អញ្ញមញ្ញប្បដិវិរុទ្ធំ, តស្មា តេសំ តេសំ ភាណកានំ មតមេវ អាចរិយេន តត្ថ តត្ថ ទស្សិតន្តិ គហេតព្ពំ។ អញ្ញថា ហិ អាចរិយស្សេវ បុព្ពាបរវិរោធប្បសង្គោ សិយាតិ។

តានិយេវាតិ តានិយេវ បញ្ចវស្សសហស្សានិ។ បរិយត្តិមូលកំ សាសនន្តិ អាហ “**ន ហិ បរិយត្តិយា អសតិ បដិវេធោ អត្ថិ**”តិអាទិ។ បរិយត្តិយា ហិ អន្តរហិតាយ បដិបត្តិអន្តរធាយតិ, បដិបត្តិយា អន្តរហិតាយ

អធិគមោ អន្តរធាយតិ។ កឹការណា? អយញ្ហិ បរិយត្តិ បដិបត្តិយា បច្ចយោ ហោតិ, បដិបត្តិ អធិគមស្ស។ ឥតិ បដិបត្តិតោបិ បរិយត្តិយេវ បមាណំ។ ទុតិយតតិយេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

គោតមីសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៥. ទីឃជាណុសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៤-៥៥. ចតុត្ថេ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.២៦៥) **ឯកេន ភោគេ ភុញ្ជេយ្យា**តិ ឯកេន កោដ្ឋាសេន ភោគេ ភុញ្ជេយ្យ, វិនិភុញ្ជេយ្យ វាតិ អត្ថោ។ **ទ្វីហិ កម្មន្តិ** ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហិ កសិវណិជ្ជាទិកម្មំ បយោជេយ្យ។ **និធាបេយ្យា**តិ ចតុត្ថកោដ្ឋាសំ និធេត្វា ឋបេយ្យ, និទហិត្វា ភូមិគតំ កត្វា ឋបេយ្យាតិ អត្ថោ។ **អាបទាសុ ភវិស្សតី**តិ កុលានញ្ហិ ន សព្ពកាលំ ឯកសទិសំ វត្តតិ, កទាចិ រាជអគ្គិចោរទុព្ភិក្ខាទិវសេន អាបទា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មា ឯវំ អាបទាសុ ឧប្បន្នាសុ ភវិស្សតីតិ ឯកំ កោដ្ឋាសំ និធាបេយ្យាតិ វុត្តំ។ ឥមេសុ បន ចតូសុ កោដ្ឋាសេសុ កតរំ កោដ្ឋាសំ គហេត្វា កុសលំ កាតព្ពន្តិ? “ភោគេ ភុញ្ជេយ្យា”តិ វុត្តកោដ្ឋាសំ។ តតោ គណ្ហិត្វា ហិ ភិក្ខូនម្បិ កបណទ្ធិកានម្បិ ទានំ ទាតព្ពំ, បេសការន្ហាបិតាទីនម្បិ វេតនំ ទាតព្ពំ។ សមណព្រាហ្មណកបណទ្ធិកាទីនំ ទានវសេន ចេវ, អធិវត្ថទេវតាទីនំ បេតពលិវសេន, ន្ហាបិតាទីនំ វេតនវសេន ច វិនិយោគោបិ ឧបយោគោ ឯវ។

អបេន្តិ គច្ឆន្តិ, អបេន្តា វា ឯតេហីតិ អបាយា, អបាយា ឯវ មុខានិ ទ្វារានីតិ **អបាយមុខានិ**។ **វិនាសទ្វារានី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បញ្ចមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ទីឃជាណុសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៨. ភយសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៦-៥៨. ឆដ្ឋេ គព្ភវាសោ ឥធ ឧត្តរបទលោបេន គព្ភោ វុត្តោតិ អាហ “**គព្ភោតិ គព្ភវាសោ**”តិ។ សត្តមដ្ឋមានិ ឧត្តានត្ថានិ។

ភយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. បុគ្គលសុត្តាទិវណ្ណនា

៥៩-៦០. នវមេ **ទានំ ទទន្តាន**ន្តិ ទក្ខិណេយ្យំ ឧទ្ទិស្ស ទានំ ទេន្តានំ។ ឧបធី វិបច្ចន្តិ ឯតេន, ឧបធីសុ វា វិបច្ចតិ, ឧបធយោ វា វិបាកា ឯតស្សាតិ **ឧបធិវិបាកំ**។ **សង្ឃេ ទិន្នំ មហប្ផល**ន្តិ អរិយសង្ឃេ ទិន្នំ វិប្ផារដ្ឋានំ ហោតិ, វិបុលផលន្តិ អត្ថោ។ ទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បុគ្គលសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

គោតមីវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៧) ២. ភូមិចាលវគ្គោ

១-៥. ឥច្ឆាសុត្តាទិវណ្ណនា

៦១-៦៥. សត្តមស្ស បឋមាទីនិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។ បញ្ចមេ (ទី.និ.ដី. ២.១៧៣) អភិភវតីតិ អភិភុ, បរិកម្មំ, ញាណំ វា។ អភិភុ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ,** ឈានំ។ អភិភវិតព្ពំ វា អារម្មណសង្ខាតំ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ**។ អថ វា អារម្មណាភិភវនតោ អភិភុ ច តំ អាយតនញ្ច យោគិនោ សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ មនាយតនធម្មាយតនភាវតោ ចាតិបិ សសម្បយុត្តជ្ឈានំ **អភិភាយតនំ**។ តេនាហ “**អភិភវនការណានី**”តិអាទិ។ **តានិ ហី**តិ អភិភាយតនសញ្ញិតានិ ឈានានិ។ “បុគ្គលស្ស ញាណុត្តរិយតាយា”តិ ឥទំ ឧភយត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ កថំ? **បដិបក្ខភាវេន បច្ចនីកធម្មេ អភិភវន្តិ បុគ្គលស្ស ញាណុត្តរិយតាយ អារម្មណានិ អភិភវន្តិ**។ ញាណពលេនេវ ហិ អារម្មណាភិភវនំ វិយ បដិបក្ខាភិភវោបីតិ។

បរិកម្មវសេន អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី, ន អប្បនាវសេន។ ន ហិ បដិភាគនិមិត្តារម្មណា អប្បនា អជ្ឈត្តវិសយា សម្ភវតិ។ **តំ បន** អជ្ឈត្តបរិកម្មវសេន លទ្ធំ កសិណនិមិត្តំ **អវិសុទ្ធមេវ ហោតិ,** ន ពហិទ្ធាបរិកម្មវសេន លទ្ធំ វិយ វិសុទ្ធំ។

បរិត្តានីតិ យថាលទ្ធានិ សុប្បសរាវមត្តានិ។ តេនាហ “**អវឌ្ឍិតានី**”តិ។ **បរិត្តវសេនេវា**តិ វណ្ណវសេន អាភោគេ វិជ្ជមានេបិ បរិត្តវសេនេវ **ឥទំ អភិភាយតនំ វុត្តំ**។ បរិត្តតា ហេត្ថ អភិភវនស្ស ការណំ។ វណ្ណាភោគេ សតិបិ អសតិបិ អភិភាយតនភាវនា នាម តិក្ខបញ្ញស្សេវ សម្ភវតិ, ន ឥតរស្សាតិ អាហ “**ញាណុត្តរិកោ បុគ្គលោ**”តិ។ **អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតី**តិ ឯត្ថ អភិភវនំ សមាបជ្ជនញ្ច ឧបចារជ្ឈានាធិគមសមនន្តរមេវ អប្បនាឈានុប្បាទនន្តិ អាហ “**សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី**”តិ។ **សហ និមិត្តុប្បាទេនា**តិ ច អប្បនាបរិវាសាភាវស្ស លក្ខណវចនមេតំ។ យោ “ខិប្បាភិញ្ញោ”តិ វុច្ចតិ, តតោបិ ញាណុត្តរស្សេវ អភិភាយតនភាវនា។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ និមិត្តេ។ **អប្បនំ បាបេតី**តិ ភាវនំ អប្បនំ នេតិ។

ឯត្ថ ច កេចិ “ឧប្បន្នេ ឧបចារជ្ឈានេ តំ អារព្ភ យេ ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វេ តយោ ជវនវារា បវត្តន្តិ, តេ ឧបចារជ្ឈានបក្ខិកា ឯវ, តទនន្តរញ្ច ភវង្គបរិវាសេន ឧបចារាសេវនាយ ច វិនា អប្បនា ហោតិ, សហ និមិត្តុប្បាទេនេវ អប្បនំ បាបេតី”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ បារិវាសិកកម្មេន អប្បនាវារោ ឥច្ឆិតោ, នាបិ មហគ្គតប្បមាណជ្ឈានេសុ វិយ ឧបចារជ្ឈានេ ឯកន្តតោ បច្ចវេក្ខណា ឥច្ឆិតព្ពា, តស្មា ឧបចារជ្ឈានាធិគមតោ បរំ កតិបយភវង្គចិត្តាវសានេ អប្បនំ បាបុណន្តោ “សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី”តិ វុត្តោ។ “សហ និមិត្តុប្បាទេនា”តិ ច អធិប្បាយិកមិទំ វចនំ, ន នីតត្ថំ។ អធិប្បាយោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ន អន្តោសមាបត្តិយំ តទា តថារូបស្ស អាភោគស្ស អសម្ភវតោ, សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្ស អាភោគោ បុព្ពភាគភាវនាយ វសេន ឈានក្ខណេ បវត្តំ អភិភវនាការំ គហេត្វា បវត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) បន “ឥមិនា បនស្ស បុព្ពាភោគោ កថិតោ”តិ វុត្តំ។ អន្តោសមាបត្តិយំ តថា អាភោគាភាវេ កស្មា “ឈានសញ្ញាយបី”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**អភិភវន…បេ…. អត្ថី**”តិ។

វឌ្ឍិតប្បមាណានីតិ វិបុលប្បមាណានីតិ អត្ថោ, ន ឯកង្គុលទ្វង្គុលាទិវសេន វឌ្ឍី បាបិតានីតិ តថា វឌ្ឍនស្សេវេត្ថ អសម្ភវតោ។ តេនាហ “**មហន្តានី**”តិ។ **ភត្តវឌ្ឍិតក**ន្តិ ភុញ្ជនភាជនេ វឌ្ឍិត្វា ទិន្នំ ភត្តំ, ឯកាសនេ បុរិសេន ភុញ្ជិតព្ពភត្តតោ ឧបឌ្ឍភត្តន្តិ អត្ថោ។

រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា, សា អស្ស អត្ថីតិ រូបសញ្ញី, ន រូបសញ្ញី **អរូបសញ្ញី**។ សញ្ញាសីសេន ឈានំ វទតិ។ រូបសញ្ញាយ អនុប្បាទនមេវេត្ថ **អលាភិតា។ ពហិទ្ធាវ ឧប្បន្ន**ន្តិ ពហិទ្ធាវត្ថុស្មិំយេវ ឧប្បន្នំ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ២០៤-២០៩) បន “អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ ឯវំ ចតុន្នំ អភិភាយតនានំ អាគតត្តា **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** “កស្មា បន យថា សុត្តន្តេ អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានីតិអាទិ វុត្តំ, ឯវំ អវត្វា ឥធ ចតូសុបិ អភិភាយតនេសុ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាវ វុត្តា”តិ ចោទនំ កត្វា “អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ”តិ ការណំ វត្វា “តត្ថ វា ឥធ វា ពហិទ្ធា រូបានេវ អភិភវិតព្ពានិ, តស្មា តានិ និយមតោវ វត្តព្ពានីតិ តត្រាបិ ឥធាបិ វុត្តានិ, ‘អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី’តិ ឥទំ បន សត្ថុ ទេសនាវិលាសមត្តមេវា”តិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច វណ្ណាភោគរហិតានិ សហិតានិ ច សព្ពានិ “បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ វុត្តានិ, តថា “អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ។ អត្ថិ ហិ សោ បរិយាយោ “បរិត្តានិ អភិភុយ្យ, តានិ ចេ កទាចិ វណ្ណវសេន អាភុជិតានិ ហោន្តិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ អភិភុយ្យា”តិ។ បរិយាយកថា ហិ សុត្តន្តទេសនាតិ។ អភិធម្មេ បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វណ្ណាភោគរហិតានិ វិសុំ វុត្តានិ, តថា សហិតានិ។ អត្ថិ ហិ ឧភយត្ថ អភិភវនវិសេសោតិ, តថា ឥធ បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខានម្បិ អភិភវនបរិយាយោ អត្ថីតិ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិអាទិនា បឋមទុតិយអភិភាយតនេសុ បឋមវិមោក្ខោ, តតិយចតុត្ថអភិភាយតនេសុ ទុតិយវិមោក្ខោ, វណ្ណាភិភាយតនេសុ តតិយវិមោក្ខោ ច អភិភវនប្បវត្តិតោ សង្គហិតោ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ២០៤-២០៩, ២៤៧-២៤៩) បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខាភិភាយតនានិ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ វិមោក្ខេ វជ្ជេត្វា អភិភាយតនានិ កថិតានិ។ សព្ពានិ ច វិមោក្ខកិច្ចានិ ឈានានិ វិមោក្ខទេសនាយំ វុត្តានិ។ តទេតំ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិ អាគតស្ស អភិភាយតនទ្វយស្ស អភិធម្មេ អភិភាយតនេសុ អវចនតោ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនញ្ច សព្ពវិមោក្ខកិច្ចសាធារណវចនភាវតោ វវត្ថានំ កតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ “អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ”តិ ឥទំ អភិធម្មេ កត្ថចិបិ “អជ្ឈត្តំ រូបានិ បស្សតី”តិ អវត្វា សព្ពត្ថ យំ វុត្តំ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិ, តស្ស ការណវចនំ។ តេន យំ អញ្ញហេតុកំ, តំ តេន ហេតុនា វុត្តំ។ យំ បន ទេសនាវិលាសហេតុកំ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាយ ឯវ អភិធម្មេ វចនំ, ន តស្ស អញ្ញំ ការណំ មគ្គិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។

អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតា ច តេសំ ពហិទ្ធារូបានំ វិយ អវិភូតត្តា ទេសនាវិលាសោ ច យថាវុត្តវវត្ថានវសេន វេទិតព្ពោ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វិជ្ជមានបរិយាយកថាភាវតោ។ “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ ឯតេនេវ សិទ្ធត្តា ន នីលាទិអភិភាយតនានិ វត្តព្ពានីតិ ចេ? តំ ន។ នីលាទីសុ កតាធិការានំ នីលាទិភាវស្សេវ អភិភវនការណត្តា។ ន ហិ តេសំ បរិសុទ្ធាបរិសុទ្ធវណ្ណានំ បរិត្តតា វា អប្បមាណតា វា អភិភវនការណំ, អថ ខោ នីលាទិភាវោ ឯវាតិ។ ឯតេសុ ច បរិត្តាទិកសិណរូបេសុ យំ យំ ចរិតស្ស ឥមានិ អភិភាយតនានិ ឥជ្ឈន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥមេសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពសង្គាហិកវសេនា**តិ នីលវណ្ណនីលនិទស្សននីលនិភាសានំ សាធារណវសេន។ **វណ្ណវសេនា**តិ សភាវវណ្ណវសេន។ **និទស្សនវសេនា**តិ បស្សិតព្ពតាវសេន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណវីថិយា គហេតព្ពតាវសេន។ **ឱភាសវសេនា**តិ សប្បភាសតាយ អវភាសនវសេន។

ឥច្ឆាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. វិមោក្ខសុត្តវណ្ណនា

៦៦. ឆដ្ឋេ (ទី. និ. ដី. ២.១២៩) **កេនដ្ឋេនា**តិ កេន សភាវេន។ សភាវោ ហិ ញាណេន យាថាវតោ អរណីយតោ ញាតព្ពតោ “អត្ថោ”តិ វុច្ចតិ, សោ ឯវ ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា “អដ្ឋោ”តិ វុត្តោ។ **អធិមុច្ចនដ្ឋេនា**តិ អធិកំ សវិសេសំ មុច្ចនដ្ឋេន។ ឯតេន សតិបិ សព្ពស្សបិ រូបាវចរជ្ឈានស្ស វិក្ខម្ភនវសេន បដិបក្ខតោ វិមុត្តភាវេ យេន ភាវនាវិសេសេន តំ ឈានំ សាតិសយំ បដិបក្ខតោ វិមុច្ចិត្វា បវត្តតិ, សោ ភាវនាវិសេសោ ទីបិតោ។ ភវតិ ហិ សមានជាតិយុត្តោបិ ភាវនាវិសេសេន បវត្តិអាការវិសេសោ។ យថា តំ សទ្ធាវិមុត្តតោ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស, តថា បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តតាយ ឯវ អនិគ្គហិតភាវេន និរាសង្កតាយ អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋេនបិ **វិមោក្ខោ**។ តេនាហ “**អារម្មណេ ចា**”តិអាទិ។ **អយំ បនត្ថោ**តិ អយំ អធិមុច្ចនដ្ឋោ **បច្ឆិមេ វិមោក្ខេ** និរោធេ **នត្ថិ**។ កេវលោ វិមុត្តដ្ឋោ ឯវ តត្ថ លព្ភតិ, តំ សយមេវ បរតោ វក្ខតិ។

រូបីតិ យេនាយំ សសន្តតិបរិយាបន្នេន រូបេន សមន្នាគតោ, តំ យស្ស ឈានស្ស ហេតុភាវេន វិសិដ្ឋរូបំ ហោតិ, យេន វិសិដ្ឋេន រូបេន “រូបី”តិ វុច្ចេយ្យ រូបីសទ្ទស្ស អតិសយត្ថទីបនតោ, តទេវ សសន្តតិបរិយាបន្នរូបស្ស វសេន បដិលទ្ធជ្ឈានំ ឥធ បរមត្ថតោ រូបិភាវសាធកន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**អជ្ឈត្ត**”ន្តិអាទិ។ **រូបជ្ឈានំ រូបំ** ឧត្តរបទលោបេន។ **រូបានី**តិ បនេត្ថ បុរិមបទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន វុត្តំ “**នីលកសិណាទីនិ រូបានី**”តិ។ រូបេ កសិណរូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា , សា ឯតស្ស អត្ថីតិ រូបសញ្ញី, សញ្ញាសីសេន ឈានំ វទតិ។ តប្បដិបក្ខេន **អរូបសញ្ញី**។ តេនាហ “**អជ្ឈត្តំ ន រូបសញ្ញី**”តិអាទិ។

អន្តោ អប្បនាយំ “សុភ”ន្តិ អាភោគោ នត្ថីតិ ឥមិនា បុព្ពាភោគវសេន តថា អធិមុត្តិ សិយាតិ ទស្សេតិ។ ឯវញ្ចេត្ថ តថាវត្តព្ពតាបត្តិចោទនា អនវដ្ឋានា ហោតិ។ យស្មា សុវិសុទ្ធេសុ នីលាទីសុ វណ្ណកសិណេសុ តត្ថ កតាធិការានំ អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋោ សម្ភវតិ, តស្មា អដ្ឋកថាយំ តថា តតិយោ វិមោក្ខោ សំវណ្ណិតោ។ យស្មា បន មេត្តាទិវសេន បវត្តមានា ភាវនា សត្តេ អប្បដិកូលតោ ទហន្តិ, តេ សុភតោ អធិមុច្ចិត្វា បវត្តតិ, តស្មា **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.២១២-២១៣) ព្រហ្មវិហារភាវនា “សុភវិមោក្ខោ”តិ វុត្តា។ តយិទំ ឧភយម្បិ តេន តេន បរិយាយេន វុត្តត្តា ន វិរុជ្ឈតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពសោតិ អនវសេសតោ។ ន ហិ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ ឯកទេសោបិ តត្ថ អវសិស្សតិ។ **វិស្សជ្ជត្តា**តិ យថាបរិច្ឆិន្នកាលេ និរោធិតត្តា។ **ឧត្តមោ វិមោក្ខោ នាម** អរិយេហេវ សមាបជ្ជិតព្ពតោ អរិយផលបរិយោសានត្តា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានប្បត្តិភាវតោ ច។

វិមោក្ខសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អនរិយវោហារសុត្តវណ្ណនា

៦៧. សត្តមេ អនរិយានំ លាមកានំ វោហារោ **អនរិយវោហារោ។ ទិដ្ឋវាទិតា**តិ ទិដ្ឋំ មយាតិ ឯវំ វាទិតា។ ឯវំ សេសេសុបិ។ ឯត្ថ ច តំតំសមុដ្ឋាបកចេតនាវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **"យាហិ ចេតនាហី"**តិអាទិ។

អនរិយវោហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បរិសាសុត្តវណ្ណនា

៦៨. នវមេ (ទី. និ. ដី. ២.១៧២) សមាគន្តព្ពតោ, សមាគច្ឆតីតិ វា សមាគមោ, បរិសា។ ពិម្ពិសារប្បមុខោ សមាគមោ **ពិម្ពិសារសមាគមោ**។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ពិម្ពិសារ...បេ.... សមាគមសទិសំ ខត្តិយបរិសន្តិ យោជនា។ **អញ្ញេសុ ចក្កវាឡេសុបិ លព្ភតេវ** សត្ថុ ខត្តិយបរិសាទិឧបសង្កមនំ។ អាទិតោ តេហិ សទ្ធឹ សត្ថុ ភាសនំ **អាលាបោ,** កថនប្បដិកថនំ **សល្លាបោ**។ ធម្មូបសំហិតា បុច្ឆាបដិបុច្ឆា **ធម្មសាកច្ឆា។ សណ្ឋានំ បដិច្ចកថិតំ** សណ្ឋានបរិយាយត្តា វណ្ណ-សទ្ទស្ស "មហន្តំ ហត្ថិរាជវណ្ណំ អភិនិម្មិនិត្វា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៣៨) វិយ។ **តេសន្តិ** បទំ ឧភយបទាបេក្ខំ "តេសម្បិ លក្ខណសណ្ឋានំ វិយ សត្ថុ សរីរសណ្ឋានំ តេសំ កេវលំ បញ្ញាយតិ ឯវា"តិ។ នាបិ អាមុត្តមណិកុណ្ឌលោ ភគវា ហោតីតិ យោជនា។ **ឆិន្នស្សរា**តិ ទ្វិធា ភិន្នស្សរា។ **គគ្គរស្សរា**តិ ជជ្ជរិតស្សរា។ **ភាសន្តរន្តិ** តេសំ សត្តានំ ភាសាតោ អញ្ញំ ភាសំ។ **វីមំសា**តិ ចិន្តនា។ **កិមត្ថំ...បេ.... ទេសេតី**តិ ឥទំ ននុ អត្តានំ ជានាបេត្វា ធម្មេ កថិតេ តេសំ សាតិសយោ បសាទោ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្តំ? យេសំ អត្តានំ អជានាបេត្វាវ ធម្មេ កថិតេ បសាទោ ហោតិ, ន ជានាបេត្វា, តាទិសេ សន្ធាយ សត្ថា តថា ករោតិ។ តត្ថ បយោជនមាហ **"វាសនត្ថាយា"**តិ។ **ឯវំ សុតោបី**តិ ឯវំ អវិញ្ញាតទេសកោ អវិញ្ញាតាគមនោបិ សុតោ ធម្មោ អត្តនោ ធម្មសុធម្មតាយេវ **អនាគតេ បច្ចយោ ហោតិ** សុណន្តស្ស។

បរិសាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ភូមិចាលសុត្តវណ្ណនា

៧០. ទសមេ (ទី. និ. ដី. ២.១៦៧; សំ. និ. ដី. ២.៥.៨២២) **ឧទេនយក្ខស្ស ចេតិយដ្ឋានេ**តិ ឧទេនស្ស នាម យក្ខស្ស អាយតនភាវេន ឥដ្ឋកាហិ កតេ មហាជនស្ស ចិត្តីកតដ្ឋានេ។ **កតវិហារោ**តិ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស កតវិហារោ។ **វុច្ចតី**តិ បុរិមវោហារេន "ឧទេនំ ចេតិយ"ន្តិ វុច្ចតិ។ **គោតមកាទីសុបី**តិ "គោតមកំ ចេតិយ"ន្តិអាទីសុបិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ចេតិយដ្ឋានេ កតវិហារភាវំ អតិទិសតិ។ តថា ហិ **សត្តម្ពន្តិ** កិកិស្ស រញ្ញោ ធីតរោ សត្ត កុមារិយោ សំវេគជាតា គេហតោ និក្ខមិត្វា តត្ថ បធានំ បទហឹសុ, តំ ឋានំ **"សត្តម្ពំ ចេតិយ"**ន្តិ វទន្តិ។ **ពហុបុត្តកន្តិ** ច ពហុបារោហោ ឯកោ និគ្រោធរុក្ខោ, តស្មឹ អធិវត្ថំ ទេវតំ ពហូ មនុស្សា បុត្តេ បត្ថេន្តិ, តទុបាទាយ តំ ឋានំ **"ពហុបុត្តកំ ចេតិយ"**ន្តិ បញ្ញាយិត្ថ។ **សារន្ទទស្ស** នាម យក្ខស្ស វសិតដ្ឋានំ, **ចាបាលស្ស** នាម យក្ខស្ស វសិតដ្ឋានំ, ឥតិ សព្ពានេវេតានិ ពុទ្ធុប្បាទតោ បុព្ពេ ទេវតា បរិគ្គហេត្វា ចេតិយវោហារេន វោហរិតានិ, ភគវតោ វិហារេ កតេបិ តថេវ សញ្ជានន្តិ។ **រមណីយា**តិ ឯត្ថ វេសាលិយា តាវ ភូមិភាគសម្បត្តិយា សុលភបិណ្ឌតាយ រមណីយភាវោ វេទិតព្ពោ។ វិហារានំ បន នគរតោ នាតិទូរតាយ នច្ចាសន្នតាយ គមនាគមនសម្បត្តិយា អនាកិណ្ណវិហារដ្ឋានតាយ ឆាយុទកសម្បត្តិយា បវិវេកបតិរូបតាយ ច រមណីយតា ទដ្ឋព្ពា។

វឌ្ឍិតាតិ ភាវនាបារិបូរិវសេន បរិព្រូហិតា។ **បុនប្បុនំ កតា**តិ ភាវនាយ ពហុលីករណេន អបរាបរំ បវត្តិតា។ **យុត្តយានំ វិយ កតា**តិ យថា យុត្តមាជញ្ញយានំ ឆេកេន សារថិនា អធិដ្ឋិតំ យថារុចិ បវត្តតិ, ឯវំ យថារុចិ បវត្តិរហតំ គមិតា។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន។ **វត្ថុ វិយ កតា**តិ សព្ពសោ ឧបក្កិលេសវិសោធនេន ឥទ្ធិវិសយតាយ បតិដ្ឋានភាវតោ សុវិសោធិតបរិស្សយវត្ថុ វិយ កតា។ **អធិដ្ឋិតា**តិ បដិបក្ខទូរីភាវតោ សុភាវិតភាវេន តំតំអធិដ្ឋានយោគ្យតាយ ឋបិតា។ **សមន្តតោ ចិតា**តិ សព្ពភាគេន

ភាវនុបចយំ គមិតា។ តេនាហ “**សុវឌ្ឍិតា**”តិ។ **សុដ្ឋុ សមារទ្ធា**តិ ឥទ្ធិភាវនាយ សិខាប្បត្តិយា សម្មទេវ សំសេវិតា។

អនិយមេនាតិ “យស្ស កស្សចី”តិ អនិយមវចនេន។ **និយមេត្វា**តិ “តថាគតស្សា”តិ សរូបទស្សនេន និយមេត្វា។ **អាយុប្បមាណ**ន្តិ (ទី. និ. ដី. ១.៤០; ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៤០) បរមាយុប្បមាណំ វទតិ។ កឹ បនេតុ បរមាយុ នាម, កថំ វា តំ បរិច្ឆិន្នប្បមាណន្តិ? វុច្ចតេ – យោ តេសំ តេសំ សត្តានំ តស្មឹ តស្មឹ ភវវិសេសេ បុរិមសិទ្ធភវបត្ថនូបនិស្សយវសេន សរីរាវយវវណ្ណសណ្ឋានប្បមាណាទិវិសេសា វិយ តំតំគតិនិកាយាទីសុ យេភុយ្យេន និយតបរិច្ឆេទោ គព្ភសេយ្យកកាមាវចរទេវរូបាវចរសត្តានំ សុក្កសោណិតឧតុភោជនាទិឧតុអាទិបច្ចុប្បន្នបច្ចយូបត្ថម្ភិតោ វិបាកប្បពន្ធស្ស ឋិតិកាលនិយមោ។ សោ យថាសកំ ខណមត្តាវដ្ឋាយីនម្បិ អត្តនោ សហជាតានំ រូបារូបធម្មានំ ឋបនាការវុត្តិតាយ បវត្តនកានិ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយានិ យស្មា ន កេវលំ តេសំ ខណឋិតិយា ឯវ ការណភាវេន អនុបាលកានិ, អថ ខោ យាវ ភវង្គុបច្ឆេទា អនុបពន្ធស្ស អវិច្ឆេទហេតុភាវេនបិ, តស្មា អាយុហេតុកត្តា ការណូបចារេន អាយុ, ឧក្កំសបរិច្ឆេទវសេន បរមាយូតិ ច វុច្ចតិ។ តំ បន ទេវានំ នេរយិកានំ ឧត្តរកុរុកានញ្ច និយតបរិច្ឆេទំ។ ឧត្តរកុរុកានំ បន ឯកន្តនិយតបរិច្ឆេទមេវ, អវសិដ្ឋមនុស្សបេតតិរច្ឆានានំ បន ចិរដ្ឋិតិសំវត្តនិកកម្មពហុលេ កាលេ តំកម្មសហិតសន្តានជនិតសុក្កសោណិតបច្ចយានំ តំមូលកានញ្ច ចន្ទសូរិយសមវិសមបរិវត្តនាទិជនិតឧតុអាហារាទិសមវិសមបច្ចយានញ្ច វសេន ចិរាចិរកាលតោ អនិយតបរិច្ឆេទំ, តស្ស ច យថា បុរិមសិទ្ធភវបត្ថនាវសេន តំតំគតិនិកាយាទីសុ វណ្ណសណ្ឋានាទិវិសេសនិយមោ សិទ្ធោ ទស្សនានុស្សវាទីហិ, តថា អាទិតោ គហណសិទ្ធិយា។ ឯវំ តាសុ តាសុ ឧបបត្តីសុ និព្ពត្តសត្តានំ យេភុយ្យេន សមប្បមាណដ្ឋិតិកាលំ ទស្សនានុស្សវេហិ លភិត្វា តំបរមតំ អជ្ឈោសាយ បវត្តិតភវបត្ថនាវសេន អាទិតោ បរិច្ឆេទនិយមោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា បន កម្មំ តាសុ តាសុ ឧបបត្តីសុ យថា តំតំឧបបត្តិនិយតវណ្ណាទិនិព្ពត្តនេ សមត្ថំ, ឯវំ និយតាយុបរិច្ឆេទាសុ ឧបបត្តីសុ បរិច្ឆេទាតិក្កមេន វិបាកនិព្ពត្តនេ សមត្ថំ ន ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**តស្មឹ តស្មឹ កាលេ យំ មនុស្សានំ អាយុប្បមាណំ, តំ បរិបុណ្ណំ ករោន្តោ តិដ្ឋេយ្យា**”តិ។

មហាសីវត្ថេរោ បន “មហាពោធិសត្តានំ ចរិមភវេ បដិសន្ធិទាយិនោ កម្មស្ស អសង្ខ្យេយ្យាយុកតាសំវត្តនសមត្ថតំ ហទយេ ឋបេត្វា ពុទ្ធានញ្ច អាយុសង្ខារស្ស បរិស្សយវិក្ខម្ភនសមត្ថតា បាឡិយំ អាគតា ឯវាតិ ឥមំ ភទ្ទកប្បមេវ តិដ្ឋេយ្យា”តិ អវោច។ **ខណ្ឌិច្ចាទីហិ អភិភុយ្យតី**តិ ឯតេន យថា ឥទ្ធិពលេន ជរាយ ន បដិឃាតោ, ឯវំ តេន មរណស្សបិ ន បដិឃាតោតិ អត្ថតោ អាបន្នមេវាតិ។ “ក្វ សរោ ខិត្តោ, ក្វ ច និបតិតោ”តិ អញ្ញថា វុដ្ឋិតេនបិ ថេរវាទេន អដ្ឋកថាវចនមេវ សមត្ថិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**យោ បន វុច្ចតិ...បេ.... និយាមិត**”ន្តិ។

ឱឡារិកេ និមិត្តេតិ ថូលេ សញ្ញុប្បាទនេ។ ថូលសញ្ញុប្បាទនញ្ចេតំ “តិដ្ឋតុ ភគវា កប្ប”ន្តិ សកលំ កប្បំ អវដ្ឋានយាចនាយ, យទិទំ “យស្ស កស្សចិ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា”តិអាទិនា អញ្ញាបទេសេន អត្តនោ ចតុរិទ្ធិបាទភាវនានុភាវេន កប្បំ អវដ្ឋានសមត្ថតាវិភាវនំ។ **ឱភាសេ**តិ បាកដវចនេ។ បាកដវចនញ្ចេតំ, យទិទំ បរិយាយំ មុញ្ចិត្វា ឧជុកមេវ អត្តនោ អធិប្បាយវិភាវនំ។ **បរិយុដ្ឋិតចិត្តោ**តិ យថា កិញ្ចិ អត្ថានត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កា, ឯវំ អភិភូតចិត្តោ។ សោ បន អភិភវោ មហតា ឧទកោឃេន អប្បកស្ស ឧទកស្ស អជ្ឈោត្ថរណំ វិយ អហោសីតិ វុត្តំ “**អជ្ឈោត្ថដចិត្តោ**”តិ។ **អញ្ញោ**តិ ថេរតោ, អរិយេហិ វា អញ្ញោបិ យោ កោចិ បុថុជ្ជនោ។ បុថុជ្ជនគ្គហណញ្ចេត្ថ យថា សព្ពេន សព្ពំ អប្បហីនវិបល្លាសោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តោ កិញ្ចិ អត្ថានត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ ថេរោ ភគវតា កតនិមិត្តោភាសំ សព្ពសោ ន សល្លក្ខេសីតិ ទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**មារោ ហី**”តិអាទិ។

ចត្តារោ វិបល្លាសាតិ អសុភេ “សុភ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោ, ទុក្ខេ “សុខ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោតិ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា។ **តេនា**តិ យទិបិ ឥតរេ អដ្ឋ វិបល្លាសា បហីនា, តថាបិ យថាវុត្តានំ ចតុន្នំ វិបល្លាសានំ អប្បហីនភាវេន។ **អស្សា**តិ ថេរស្ស។ **មទ្ទតី**តិ ផុសនមត្តេន មទ្ទន្តោ វិយ ហោតិ, អញ្ញថា តេន មទ្ទិតេ សត្តានំ មរណមេវ សិយា។ **កឹ សក្ខិស្សតិ**, ន សក្ខិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ កស្មា ន សក្ខិស្សតិ, ននុ ឯស អគ្គសាវកស្ស កុច្ឆឹ បវិដ្ឋោតិ? សច្ចំ បវិដ្ឋោ, តញ្ច ខោ អត្តនោ អានុភាវទស្សនត្ថំ, ន វិពាធនាធិប្បាយេន។ វិពាធនាធិប្បាយេន បន ឥធ “កឹ សក្ខិស្សតី”តិ វុត្តំ ហទយមទ្ទនស្ស អធិកតត្តា។ **និមិត្តោភាស**ន្តិ ឯត្ថ “តិដ្ឋតុ ភគវា កប្ប”ន្តិ សកលកប្បំ អវដ្ឋានយាចនាយ “យស្ស កស្សចិ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា”តិអាទិនា អញ្ញាបទេសេន អត្តនោ ចតុរិទ្ធិបាទភាវនានុភាវេន កប្បំ អវដ្ឋានសមត្ថតាវសេន សញ្ញុប្បាទនំ និមិត្តំ។ តថា បន បរិយាយំ មុញ្ចិត្វា ឧជុកមេវ អត្តនោ អធិប្បាយវិភាវនំ ឱភាសោ។ **ជានន្តោយេវា**តិ មារេន បរិយុដ្ឋិតភាវំ ជានន្តោយេវ។ អត្តនោ អបរាធហេតុតោ សត្តានំ សោកោ

គន្តុកោ ហោតិ, ន ពលវាតិ អាហ “**ទោសាពោបនេន សោកតន្ទុករណត្ថ**”ន្តិ។ កឹ បន ថេរោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តកាលេ បវត្តឹ បច្ឆា ជានាតីតិ? ន ជានាតិ សភាវេន, ពុទ្ធានុភាវេន បន ជានាតិ។

គច្ឆ ត្វំ, អានន្ទាតិ យស្មា ទិវាវិហារត្ថាយ ឥធាគតោ, តស្មា, អានន្ទ, គច្ឆ ត្វំ យថារុចិតដ្ឋានំ ទិវាវិហារាយ។ តេនាហ “**យស្សទានិ កាលំ មញ្ញសី**”តិ។ **អនត្ថេ និយោជេន្តោ** គុណមារណេន **មារេតិ,** វិរាគវិពន្ធនេន វា ជាតិនិមិត្តតាយ តត្ថ តត្ថ ជាតំ មារេន្តោ វិយ ហោតីតិ “**មារេតីតិ មារោ**”តិ វុត្តំ។ អតិ វិយ បាបតាយ **បាបិមា**។ កណ្ហធម្មេហិ សមន្នាគតោ **កណ្ហោ**។ វិរាគាទិគុណានំ អន្តករណតោ **អន្តកោ**។ សត្តានំ អនត្ថាវហំ បដិបត្តឹ ន មុញ្ចតីតិ **នមុចិ**។ អត្តនោ មារបាសេន បមត្តេ ពន្ធតិ, បមត្តា វា ពន្ធូ ឯតស្សាតិ **បមត្តពន្ធុ**។ សត្តមសត្តាហតោ បរំ សត្ត អហានិ សន្ធាយាហ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិ ន បន បល្លង្កសត្តាហាទិ វិយ និយតកិច្ចស្ស អដ្ឋមសត្តាហស្ស នាម លព្ភនតោ។ សត្តមសត្តាហស្ស ហិ បរតោ អជបាលនិគ្រោធមូលេ មហាព្រហ្មុនោ សក្កស្ស ច ទេវរញ្ញោ បដិញ្ញាតធម្មទេសនំ ភគវន្តំ ញត្វា “ឥទានិ សត្ថេ ធម្មទេសនាយ មម វិសយំ សមតិក្កមាបេស្សតី”តិ សញ្ជាតទោមនស្សោ ហុត្វា ឋិតោ ចិន្តេសិ – “ហន្ទ ទានាហំ នំ ឧបាយេន បរិនិព្ពាបេស្សាមិ, ឯវមស្ស មនោរថោ អញ្ញថត្តំ គមិស្សតិ, មម ច មនោរថោ ឥជ្ឈិស្សតី”តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ “បរិនិព្ពាតុ ទានិ, ភន្តេ, ភគវា”តិអាទិនា បរិនិព្ពានំ យាចិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិអាទិ។ តត្ថ **អជ្ជា**តិ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនទិវសំ សន្ធាយាហ។ **ភគវា ចស្ស** អតិពន្ធនាធិប្បាយំ ជានន្តោបិ តំ អនាវិកត្វា បរិនិព្ពានស្ស អកាលភាវមេវ បកាសេន្តោ យាចនំ **បដិក្ខិបិ**។ តេនាហ “**ន តាវាហ**”ន្តិអាទិ។

មគ្គវសេន ព្យត្តាតិ សច្ចសម្បដិវេធវេយ្យត្តិយេន ព្យត្តា។ **តថេវ វិនីតា**តិ មគ្គវសេនេវ កិលេសានំ សមុច្ឆេទវិនយេន វិនីតា។ **តថា វិសារទា**តិ អរិយមគ្គាធិគមេនេវ សត្ថុសាសនេ វេសារជ្ជប្បត្តិយា វិសារទា, សារជ្ជករានំ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិបាបធម្មានំ វិគមេន វិសារទភាវំ បត្តាតិ អត្ថោ។ យស្ស សុតស្ស វសេន វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណំ សម្ភវតិ, តំ ឥធ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន សុតន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**តេបិដកវសេនា**”តិ។ តិណ្ណំ បិដកានំ សមូហោ **តេបិដកំ** , តីណិ វា បិដកានិ តិបិដកំ, តិបិដកមេវ **តេបិដកំ,** តស្ស វសេន។ **តមេវា**តិ យំ តំ តេបិដកំ សោតព្ពភាវេន “សុត”ន្តិ វុត្តំ, តមេវ។ **ធម្ម**ន្តិ បរិយត្តិធម្មំ។ **ធារេន្តី**តិ សុវណ្ណភាជនេ បក្ខិត្តសីហវសំ វិយ អវិនស្សន្តំ កត្វា សុប្បគុណសុប្បវត្តិភាវេន ធារេន្តិ ហទយេ ឋបេន្តិ។ ឥតិ បរិយត្តិធម្មវសេន ពហុស្សុតធម្មធរភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិវេធធម្មវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អរិយធម្មស្សា**តិ មគ្គផលធម្មស្ស, នវវិធស្សាបិ វា លោកុត្តរធម្មស្ស។ **អនុធម្មភូត**ន្តិ អធិគមាយ អនុរូបធម្មភូតំ។ **អនុច្ឆវិកប្បដិបទ**ន្តិ ច តមេវ វិបស្សនាធម្មមាហ, ឆព្ពិធា វិសុទ្ធិយោ វា។ **អនុធម្ម**ន្តិ តស្សា យថាវុត្តប្បដិបទាយ អនុរូបំ អភិសល្លេខិតំ អប្បិច្ឆតាទិធម្មំ។ **ចរណសីលា**តិ សមាទាយ វត្តនសីលា។ អនុមគ្គផលធម្មោ ឯតិស្សាតិ វា **អនុធម្មា,** វុដ្ឋានគាមិនី វិបស្សនា។ តស្សា ចរណសីលា។ **អត្តនោ អាចរិយវាទ**ន្តិ អត្តនោ អាចរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វាទំ។ សទេវកស្ស លោកស្ស អាចារសិក្ខាបនេន **អាចរិយោ,** ភគវា, តស្ស វាទោ, ចតុសច្ចទេសនា។

អាចិក្ខិស្សន្តីតិ អាទិតោ កថេស្សន្តិ, អត្តនា ឧគ្គហិតនិយាមេន បរេ ឧគ្គណ្ហាបេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **ទេសេស្សន្តី**តិ វាចេស្សន្តិ, បាឡឹ សម្មា បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បញ្ញបេស្សន្តី**តិ បជានាបេស្សន្តិ, សង្កាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បដ្ឋបេស្សន្តី**តិ បការេហិ ឋបេស្សន្តិ, បកាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **វិវរិស្សន្តី**តិ វិវដំ ករិស្សន្តិ។ **វិភជិស្សន្តី**តិ វិភត្តំ ករិស្សន្តិ។ **ឧត្តានីករិស្សន្តី**តិ អនុត្តានំ គម្ភីរំ ឧត្តានំ បាកដំ ករិស្សន្តិ។ **សហធម្មេនា**តិ ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ ការណបរិយាយោ “ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧២០) វិយាតិ អាហ “**សហេតុកេន សការណេន វចនេនា**”តិ។ **សប្បាដិហារិយ**ន្តិ សនិស្សរណំ។ យថា បរវាទំ ភញ្ជិត្វា សកវាទោ បតិដ្ឋហតិ, ឯវំ ហេតុទាហរណេហិ យថាធិគតមត្ថំ សម្បាទេត្វា ធម្មំ កថេស្សន្តិ។ តេនាហ “**និយ្យានិកំ កត្វា ធម្មំ ទេសេស្សន្តី**”តិ, នវវិធំ លោកុត្តរធម្មំ បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច “បញ្ញបេស្សន្តី”តិអាទីហិ ឆហិ បទេហិ ឆ អត្ថបទានិ ទស្សិតានិ, អាទិតោ បន ទ្វីហិ បទេហិ ឆ ព្យញ្ជនបទានិ។ ឯត្តាវតា តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ សំវណ្ណនានយេន សង្គហេត្វា ទស្សិតំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. សង្គហវារោ) “ទ្វាទស បទានិ សុត្តំ, តំ សព្ពំ ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថោ ចា”តិ។

សិក្ខាត្តយសង្គហិតន្តិ អធិសីលសិក្ខាទិសិក្ខាត្តយសង្គហំ។ **សកលំ សាសនព្រហ្មចរិយ**ន្តិ អនវសេសំ សត្ថុសាសនភូតំ សេដ្ឋចរិយំ។ **សមិទ្ធ**ន្តិ សម្មទេវ វឌ្ឍិតំ។ **ឈានស្សាទវសេនា**តិ តេហិ តេហិ ភិក្ខូហិ សមធិគតជ្ឈានសុខវសេន។ **វុទ្ធិប្បត្ត**ន្តិ ឧឡារបណីតភាវូបគមេន សព្ពសោ បរិវុទ្ធិមុបគតំ។ **សព្ពបាលិផុល្លំ វិយ អភិញ្ញាសម្បត្តិវសេន** អភិញ្ញាសម្បទាហិ សាសនាភិវុទ្ធិយា មត្ថកប្បត្តិតោ។ **បតិដ្ឋិតវសេនា**តិ បតិដ្ឋានវសេន, បតិដ្ឋប្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ បដិវេធវសេន ពហុនោ ជនស្ស ហិតន្តិ **ពាហុជញ្ញំ**។ តេនាហ “**មហាជនាភិសមយវ**

សេនា”តិ។ បុថុ បុថុលំ ភូតំ ជាតំ, បុថុ វា បុថុត្តំ បត្តន្តិ **បុថុភូតំ**។ តេនាហ “**សព្ព...បេ... បត្ត**”ន្តិ។ **សុដ្ឋុ ប កាសិតន្តិ** សុដ្ឋុ សម្មទេវ អាទិកល្យាណាទិភាវេន បវេទិតំ។

សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វាតិ អយំ កាយាទិវិភាគោ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ មយា ឯត្តកំ កាលំ វហិតោ, ឥទានិ បន ន វហិតព្ពោ, ឯតស្ស អវហនត្ថញ្ហិ ចិរតរំ កាលំ អរិយមគ្គសម្ភារោ សម្ភតោ, ស្វាយំ អរិយមគ្គោ បដិវិទ្ធោ។ យតោ ឥមេ កាយាទយោ អសុភាទិតោ សភាវាទិតោ សម្មទេវ បរិញ្ញាតាតិ ចតុព្ពិធម្បិ សម្មាសតឹ យថាតថំ វិសយេ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតំ កត្វា។ **ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ ឥមស្ស អត្តភាវសញ្ញិតស្ស ទុក្ខភារស្ស វហនេ បយោជនភូតំ អត្តហិតំ តាវ ពោធិមូលេ ឯវ បរិសមាបិតំ, បរហិតំ បន ពុទ្ធវេនេយ្យវិនយំ បរិសមាបិតព្ពំ, តំ ឥទានិ មាសត្តយេនេវ បរិសមាបនំ បាបុណិស្សតិ, អហម្បិ វិសាខាបុណ្ណមាយំ បរិនិព្ពាយិស្សាមីតិ ឯវំ ពុទ្ធញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា សព្ពភាគេន និច្ឆយំ កត្វា។ **អាយុសង្ខារំ វិស្សជ្ជី**តិ អាយុនោ ជីវិតស្ស អភិសង្ខារកំ ផលសមាបត្តិធម្មំ ន សមាបជ្ជិស្សាមីតិ វិស្សជ្ជិ។ តំវិស្សជ្ជនេនេវ តេន អភិសង្ខរិយមានំ ជីវិតសង្ខារំ “ន បវត្តេស្សាមី”តិ វិស្សជ្ជិ។ តេនាហ “**តត្ថ**”តិអាទិ។

ឋានមហន្តតាយបិ បវត្តិអាការមហន្តតាយបិ **មហន្តោ បថវីកម្បោ**។ តត្ថ ឋានមហន្តតាយ ភូមិចាលស្ស មហន្តត្តំ ទស្សេតុំ “**តទា កិរ…បេ…. កម្បិត្ថ**”តិ វុត្តំ។ សា បន ជាតិក្ខេត្តភូតា ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯវ, ន យា កាចិ។ យា មហាភិនីហារមហាភិជាតិអាទីសុបិ កម្បិត្ថ, តទាបិ តត្តិកាយ ឯវ កម្បនេ កី ការណំ? ជាតិក្ខេត្តភាវេន តស្សេវ អាទិតោ បរិគ្គហស្ស កតត្តា, បរិគ្គហករណំ ចស្ស ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ បុរិមពុទ្ធានម្បិ តាវត្តកមេវ ជាតិក្ខេត្តំ អហោសិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ទសសហស្សី លោកធាតុ, និស្សទ្ទា ហោតិ និរាកុលា…បេ…. មហាសមុទ្ទោ អាភុជតិ, ទសសហស្សី បកម្បតី”តិ (ពុ. វំ. ២.៨៤-៩១) ច អាទិ។ ឧទកបរិយន្តំ កត្វា ឆប្បការបវេធនេន អវិតរាគេ ភីសេតីតិ ភីសនោ, សោ ឯវ **ភីសនកោ**តិ អាហ “**ភយជនកោ**”តិ។ **ទេវភេរិយោ**តិ ទេវទុន្ទុភិសទ្ទស្ស បរិយាយវចនមត្តំ។ ន ចេត្ថ កាចិ ភេរី “ទុន្ទុភី”តិ អធិប្បេតា, អថ ខោ ឧប្បាតភាវេន លព្ភមានោ អាកាសគតោ និគ្ឃោសសទ្ទោ។ តេនាហ “**ទេវោ**”តិអាទិ។ **ទេវោ**តិ មេឃោ។ តស្ស ហិ គជ្ជភាវេន អាកាសស្ស វស្សាភាវេន សុក្ខគជ្ជិតសញ្ញិតេ សទ្ទេ និច្ឆរន្តេ ទេវទុន្ទុភិសមញ្ញា។ តេនាហ “**ទេវោ សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជី**”តិ។

បីតិវេគវិស្សដ្ឋន្តិ “ឯវំ ចិរតរំ កាលំ វហិតោ អយំ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ, ឥទានិ ន ចិរស្សេវ និក្ខិបិស្សាមី”តិ សញ្ជាតសោមនស្សោ ភគវា សភាវេនេវ បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ ឧទានំ ឧទានេសិ។ ឯវំ បន ឧទានេន្តេន អយម្បិ អត្ថោ សាធិតោ ហោតីតិ ទស្សេនត្ថំ អដ្ឋកថាយំ “**កស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តុលីយតីតិ **តុល**ន្តិ តុល-សទ្ទោ កម្មសាធនោតិ ទស្សេតុំ “**តុលិត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អប្បានុភាវតាយ **បរិច្ឆិន្នំ**។ តថា ហិ តំ បរិតោ ខណ្ឌិតភាវេន “បរិត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ ទីឃសន្តានតាយ វិបុលផលតាយ ច **ន តុលំ** ន បរិច្ឆិន្នំ។ យេហិ ការណេហិ បុព្ពេ អវិសេសតោ មហគ្គតំ “អតុល”ន្តិ វុត្តំ, តានិ ការណានិ រូបាវចរតោ អរូបស្ស សាតិសយានិ វិជ្ជន្តីតិ អរូបាវចរំ “អតុល”ន្តិ វុត្តំ ឥតរញ្ច “តុល”ន្តិ។ **អប្បវិបាក**ន្តិ តីសុបិ កម្មេសុ យំ តនុវិបាកំ ហីនំ, តំ តុលំ។ **ពហុវិបាក**ន្តិ យំ មហាវិបាកំ បណីតំ, តំ អតុលំ។ យំ បនេត្ថ មជ្ឈិមំ, តំ ហីនំ ឧក្កដ្ឋន្តិ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ទ្វីសុបិ ភាគេសុ បក្ខិបិតព្ពំ។ ហីនត្តិកវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៤) វុត្តនយេន វា អប្បពហុវិបាកតំ និទ្ធារេត្វា តស្ស វសេន តុលាតុលភាវោ វេទិតព្ពោ។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ **សម្ភវោ**តិ អាហ “**សម្ភវហេតុភូត**”ន្តិ។ **និយកជ្ឈត្តរតោ**តិ សសន្តានធម្មេសុ វិបស្សនាវសេន គោចរាសេវនាយ ច និរតោ។ សវិបាកម្បិ សមានំ បវត្តិវិបាកមត្តទាយិកម្មំ សវិបាកដ្ឋេន សម្ភវំ, ន ច តំ កាមាទិភវាភិសង្ខារកន្តិ តតោ វិសេសនត្ថំ “សម្ភវ”ន្តិ វត្វា “**ភវសង្ខារ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ឱស្សជី**តិ អរិយមគ្គេន អវស្សជិ។ **កវចំ វិយ** អត្តភាវំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ អត្តនិ សម្ភូតត្តា **អត្តសម្ភវំ** កិលេសញ្ច អភិន្ទីតិ កិលេសភេទសហភាវិកម្មោស្សជ្ជនំ ទស្សេន្តោ តទុភយស្ស ការណមវោច “**អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ**”តិ។

បឋមវិកប្បេ អវសជ្ជនមេវ វុត្តំ, ឯត្ថ អវសជ្ជនាការោតិ តំ ទស្សេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តីរេន្តោ**តិ “ឧប្បាទោ ភយំ, អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១០) វីមំសន្តោ។ “**តុលេន្តោ តីរេន្តោ**”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**បញ្ចក្ខន្ធា**”តិអាទី វត្វា ភវសង្ខារស្ស អវសជ្ជនាការំ សរូបតោ ទស្សេតិ។ **ឯវ**ន្តិអាទិនា បន ឧទានគាថាវណ្ណនាយំ អាទិតោ វុត្តមត្ថំ និគមវសេន ទស្សេតិ។

យន្តិ (ទី. និ. ដី. ២.១៧១) ករណេ, អធិករណេ វា បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**យេន សមយេន, យស្មិំ វា សមយេ**”តិ។ **ឧក្ខេបកវាតា**តិ ឧទកសន្ធារកវាតំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឋិតដ្ឋានតោ ខេបកវាតា។ **សដ្ឋិ…បេ…. ពាហល**ន្តិ ឥទំ តស្ស វាតស្ស ឧព្ពេធប្បមាណមេវ គហេត្វា វុត្តំ , អាយាមវិត្ថារតោ បន ទសសហស្ស

ចក្កវាឡប្បមាណំ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡប្បមាណម្បិ ឧទកសន្ធារកវាតំ ឧបច្ឆិន្ទតិយេវ។ **អាកាសេ**តិ បុព្ពេ វាតេន បតិដ្ឋិតាកាសេ។ **បុន វាតោ**តិ ឧក្ខេបកវាតេ តថា កត្វា វិគតេ ឧទកសន្ធារកវាតោ បុន **អាពន្ធិត្វា គណ្ហាតិ**។ យថា តំ ឧទកំ ន ភស្សតិ, ឯវំ ឧបត្ថម្ភេន្តំ អាពន្ធនវិតានវសេន ពន្ធិត្វា គណ្ហាតិ។ **តតោ ឧទកំ ឧគ្គច្ឆតី**តិ តតោ អាពន្ធិត្វា គហណតោ តេន វាតេន ឧដ្ឋាបិតំ ឧទកំ ឧគ្គច្ឆតិ ឧបរិ គច្ឆតិ។ **ហោតិយេវា**តិ អន្តរន្តរា ហោតិយេវ។ **ពហុភាវេនា**តិ មហាបថវិយា មហន្តភាវេន។ សកលា ហិ មហាបថវី តទា ឱគ្គច្ឆតិ ច ឧគ្គច្ឆតិ ច, តស្មា កម្បនំ ន បញ្ញាយតិ។

ឥជ្ឈនស្សាតិ ឥច្ឆិតត្ថសិជ្ឈនស្ស អនុភវិតព្ពស្ស ឥស្សរិយសម្បត្តិអាទិកស្ស។ **បរិត្តា**តិ បដិលទ្ធមត្តា នាតិសុភាវិតា។ តថា ច ភាវនា ពលវតី ន ហោតីតិ អាហ **“ទុព្ពលា”**តិ។ សញ្ញាសីសេន ហិ ភាវនា វុត្តា។ **អប្បមាណា**តិ បគុណា សុភាវិតា។ សា ហិ ថិរា ទឡ្ហតរា ហោតីតិ អាហ **“ពលវា”**តិ។ **“បរិត្តា បថវីសញ្ញា, អប្បមាណា អាបោសញ្ញា”**តិ ទេសនាមត្តមេតំ, អាបោសញ្ញាយ បន សុភាវិតាយ បថវីកម្បោ សុខេនេវ ឥជ្ឈតីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ **សំវេជេន្តោ វា** ទិព្ពសម្បត្តិយា បមត្តំ សក្កំ ទេវរាជានំ, **វីមំសន្តោ វា** តាវទេវ សមធិគតំ អត្តនោ ឥទ្ធិពលំ។ សោ កិរាយស្មា (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧១) ខុរគ្គេ អរហត្តំ បត្វា ចិន្តេសិ – “អត្ថិ នុ ខោ កោចិ ភិក្ខុ យេន បព្ពជិតទិវសេយេវ អរហត្តំ បត្វា វេជយន្តោ បាសាទោ កម្បិតបុព្ពោ”តិ។ តតោ “នត្ថិ កោចី”តិ ញត្វា “អហំ កម្បេស្សាមី”តិ អភិញ្ញាពលេន វេជយន្តមត្ថកេ ឋត្វា បាទេន បហរិត្វា កម្បេតុំ នាសក្ខិ។ អថ នំ សក្កស្ស នាដកិត្ថិយោ អាហំសុ – “បុត្ត សង្ឃរក្ខិត, ត្វំ បូតិគន្ធេនេវ សីសេន វេជយន្តំ កម្បេតុំ ឥច្ឆសិ, សុប្បតិដ្ឋិតោ, តាត, បាសាទោ, កថំ កម្បេតុំ សក្ខិស្សសី”តិ។

សាមណេរោ “ឥមា ទេវតា មយា សទ្ធឹ កេឡឹ ករោន្តិ, អហំ ខោ បន អាចរិយំ នាលត្ថំ, កហំ នុ ខោ មេ អាចរិយោ សាមុទ្ទិកមហានាគត្ថេរោ”តិ អាវជ្ជេត្វា “មហាសមុទ្ទេ ឧទកលេណំ មាបេត្វា ទិវាវិហារំ និសិន្នោ”តិ ញត្វា តត្ថ គន្ត្វា ថេរំ វន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ។ តតោ នំ ថេរោ, “តាត សង្ឃរក្ខិត, អសិក្ខិត្វាវ យុទ្ធំ បវិដ្ឋោសី”តិ វត្វា “នាសក្ខិ, តាត, វេជយន្តំ កម្បេតុ”ន្តិ បុច្ឆិ។ អាចរិយំ, ភន្តេ, នាលត្ថន្តិ។ អថ នំ ថេរោ, “តាត, តុម្ហាទិសេ អកម្បេន្តេ អញ្ញោ កោ កម្បេស្សតិ, ទិដ្ឋបុព្ពំ តេ, តាត, ឧទកបិដ្ឋេ គោមយខណ្ឌំ បិលវន្តំ, តាត, កបល្លបូវំ បចន្តំ អន្តន្តេន បរិច្ឆិន្ទន្តិ ឥមិនា ឱបម្មេន ជានាហី”តិ អាហ។ សោ “វដ្ដិស្សតិ, ភន្តេ, ឯត្តកេនា”តិ វត្វា “បាសាទេន បតិដ្ឋិតោកាសំ ឧទកំ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាយ វេជយន្តាភិមុខោ អគមាសិ។ ទេវធីតរោ តំ ទិស្វា “ឯកវារំ លជ្ជិត្វា គតោ, បុនបិ សាមណេរោ ឯតិ, បុនបិ ឯតី”តិ វទឹសុ។ សក្កោ ទេវរាជា “មា មយ្ហំ បុត្តេន សទ្ធឹ កថយិត្ថ, ឥទានិ តេន អាចរិយោ លទ្ធោ ខណេន បាសាទំ កម្បេស្សតី”តិ អាហ។ សាមណេរោបិ បាទង្គុដ្ឋេន បាសាទថូបិកំ បហរិ, បាសាទោ ចតូហិ ទិសាហិ ឱណមតិ។ ទេវតា “បតិដ្ឋាតុំ ទេហិ, តាត, បាសាទស្ស, បតិដ្ឋាតុំ ទេហិ, តាត, បាសាទស្សា”តិ វិរវឹសុ។ សាមណេរោ បាសាទំ យថាឋានេ ឋបេត្វា បាសាទមត្ថកេ ឋត្វា ឧទានំ ឧទានេសិ –

“អជ្ជេវាហំ បព្ពជិតោ, អជ្ជ បត្តាសវក្ខយំ;
អជ្ជ កម្បេមិ បាសាទំ, អហោ ពុទ្ធស្សុឡារតា។

“អជ្ជេវាហំ បព្ពជិតោ, អជ្ជ បត្តាសវក្ខយំ;
អជ្ជ កម្បេមិ បាសាទំ, អហោ ធម្មស្សុឡារតា។

“អជ្ជេវាហំ បព្ពជិតោ, អជ្ជ បត្តាសវក្ខយំ;
អជ្ជ កម្បេមិ បាសាទំ, អហោ សង្ឃស្សុឡារតា”តិ។

“ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, យទា ពោធិសត្តោ តុសិតកាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨) វត្វា “អយញ្ច ទសសហស្សី លោកធាតុ សង្កម្បិ សម្បកម្បិ សម្បវេធី”តិ (ទី. និ. ២.១៨), តថា “ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, យទា ពោធិសត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហា និក្ខមតី”តិ (ទី. និ. ២.៣២) វត្វា “អយញ្ច ទសសហស្សី លោកធាតុ សង្កម្បិ សម្បកម្បិ សម្បវេធី”តិ (ទី. និ. ២.៣២) ច មហាសត្តស្ស គព្ភោក្កន្តិយំ អភិជាតិញ្ច ធម្មតាវសេន មហាបទានេ បថវីកម្បស្ស វុត្តត្តា ឥតរេសុបិ ចតូសុ ឋានេសុ បថវីកម្បោ ធម្មតាវសេនេវាតិ អត្ថតោ វុត្តមេតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទានិ នេសំ បថវីកម្បានំ ការណតោ បវត្តិអាការតោ ច វិភាគំ ទស្សេតុំ **“ឥតិ ឥមេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ធាតុកោបេនា**តិ ឧក្ខេបកវាតសង្ខាតាយ វាយោធាតុយា បកោបេន។ **ឥទ្ធានុភាវេនា**តិ ញាណិទ្ធិយា, កម្មវិបាកជិទ្ធិយា វា សភាវេន, តេជេនាតិ អត្ថោ។ **បុញ្ញតេជេនា**តិ បុញ្ញានុភាវេន, មហាពោធិសត្តស្ស បុញ្ញពលេនាតិ អត្ថោ។ **ញាណតេជេនា**តិ អនញ្ញសាធារណេន បដិវេធញាណានុភាវេន។ **សាធុការទានវសេនា**តិ

យថា អនញ្ញសាធារណប្បដិវេធញាណានុភាវេន អភិហតា មហាបថវី អភិសម្ពោធិយំ កម្បិត្ថ, ឯវំ អនញ្ញសាធារណេន ទេសនាញាណានុភាវេន អភិហតា មហាបថវី កម្បិត្ថ, តំ បនស្សា សាធុការទានំ វិយ ហោតីតិ “សាធុការទានវសេនា”តិ វុត្តំ។

យេន បន ភគវា អសីតិអនុព្យញ្ជនប្បដិមណ្ឌិតទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណវិចិត្ររូបកាយោ សព្ពាការបរិសុទ្ធសីលក្ខន្ធាទិគុណរតនសមិទ្ធិធម្មកាយោ បុញ្ញមហត្តថាមមហត្តឥទ្ធិមហត្តយសមហត្តបញ្ញាមហត្តានំ បរមុក្កំសគតោ អសមោ អសមសមោ អប្បដិបុគ្គលោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អត្តនោ អត្តភាវសញ្ញិតំ ខន្ធបញ្ចកំ កប្បំ វា កប្បាវសេសំ វា ឋបេតុំ សមត្ថោបិ សង្ខតធម្មបរិជិគុច្ឆនាការប្បវត្តេន ញាណវិសេសេន តិណាយបិ អមញ្ញមានោ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនវិធិនា និរបេក្ខោ ឱស្សជ្ជិ។ តទនុភាវាភិហតា មហាបថវី អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនេ អកម្បិត្ថ។ តំ បនស្សា ការុញ្ញសភាវសណ្ឋិតា វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**ការុញ្ញភាវេនា**”តិ។

យស្មា ភគវា បរិនិព្ពានសមយេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិ, អន្តរន្តរា ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន តស្ស បុព្ពភាគេ សាតិសយំ តិក្ខំ សូរំ វិបស្សនាញាណញ្ច បវត្តេសិ។ “យទត្ថញ្ច មយា ឯវំ សុចិរកាលំ អនញ្ញសាធារណោ បរមុក្កំសគតោ ញាណសម្ភារោ សម្ភតោ, អនុត្តរោ ច វិមោក្ខោ សមធិគតោ, តស្ស វត មេ សិខាប្បត្តផលភូតា អច្ចន្តនិដ្ឋា អនុបាទិសេសបរិនិព្ពានធាតុ អជ្ជ សមិជ្ឈតី”តិ ភិយ្យោ អតិវិយ សោមនស្សប្បត្តស្ស ភគវតោ បីតិវិប្ផារាទិគុណវិបុលតរានុភាវោ បរេហិ អសាធារណញាណាតិសយោ ឧទបាទិ, យស្ស សមាបត្តិពលសមុបព្រូហិតស្ស ញាណាតិសយស្ស អានុភាវំ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ “ទ្វេមេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមសមវិបាកា”តិអាទិ (ឧទា. ៧៥), តស្មា តស្សានុភាវេន សមភិហតា មហាបថវី អកម្បិត្ថ, តំ បនស្សា តស្សំ វេលាយំ អារោទនាការប្បត្តិ វិយ ហោតីតិ “**អដ្ឋមោ អារោទនេនា**”តិ វុត្តំ។

ឥទានិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមន្តេ**”តិអាទិមាហ។ **អយំ បនត្ថោ**តិ “សាធុការទានវសេនា”តិអាទិនា វុត្ត អត្ថោ។ **បថវីទេវតាយ វសេនា**តិ ឯត្ថ សមុទ្ទទេវតា វិយ មហាបថវិយា អធិទេវតា កិរ នាម អត្ថិ, តាទិសេ ការណេ សតិ តស្សា ចិត្តវសេន អយំ មហាបថវី សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតិ។ យថា វាតវលាហកទេវតានំ ចិត្តវសេន វាតា វាយន្តិ, សីតុណ្ហអព្ភវស្សវលាហកទេវតានំ ចិត្តវសេន សីតាទយោ ភវន្តិ, តថា ហិ វិសាខបុណ្ណមាយំ អភិសម្ពោធិអត្ថំ ពោធិរុក្ខមូលេ និសិន្នស្ស លោកនាថស្ស អន្តរាយករណត្ថំ ឧបដ្ឋិតំ មារពលំ វិធមិតុំ –

“អចេតនាយំ បថវី, អវិញ្ញាយ សុខំ ទុខំ;
សាបិ ទានពលា មយ្ហំ, សត្តក្ខត្តុំ បកម្បថា”តិ។ (ចរិយា. ១.១២៤) –

វចនសមនន្តរំ មហាបថវី ភិជ្ជិត្វា សបរិសំ មារំ បរិវត្តេសិ។ **ឯត**ន្តិ សាធុការទានាទិ។ យទិបិ នត្ថិ អចេតនត្តា, ធម្មតាវសេន បន វុត្តនយេន សិយាតិ សក្កា វត្តុំ។ ធម្មតា បន អត្ថតោ ធម្មភាវោ, សោ បុញ្ញធម្មស្ស វា ញាណធម្មស្ស វា អានុភាវសភាវោតិ។ តយិទំ សព្ពំ វិចារិតមេវ។ ឯវញ្ច កត្វា –

“ឥមេ ធម្មេ សម្មសតោ, សភាវសរសលក្ខណេ;
ធម្មតេជេន វសុធា, ទសសហស្សី បកម្បថា”តិ។ (ពុ. វំ. ២.១៦៦) –

អាទិវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។

អយំ បន (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៩) មហាបថវី អបរេសុបិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ អកម្បិត្ថ មហាភិនិក្ខមនេ ពោធិមណ្ឌូបសង្កមនេ បំសុកូលគ្គហណេ បំសុកូលធោវនេ កាឡការាមសុត្តេ គោតមកសុត្តេ វេស្សន្តរជាតកេ ព្រហ្មជាលេតិ។ តត្ថ មហាភិនិក្ខមនពោធិមណ្ឌូបសង្កមនេសុ វីរិយពលេន អកម្បិត្ថ។ បំសុកូលគ្គហណេ “ទ្វិសហស្សទីបបរិវារេ នាម ចត្តារោ មហាទីបេ បហាយ បព្ពជិត្វា សុសានំ គន្ត្វា បំសុកូលំ គណ្ហន្តេន ទុក្ករំ ភគវតា កត”ន្តិ អច្ឆរិយវេគាភិហតា អកម្បិត្ថ។ បំសុកូលធោវនវេស្សន្តរជាតកេសុ អកាលកម្បនេន អកម្បិត្ថ។ **កាឡការាមគោតមកសុត្តេសុ** (អ. និ. ៤.២៤; ៣.១២៦) “អហំ សក្ខី ភគវា”តិ សក្ខិភាវេន អកម្បិត្ថ។ **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. ១.១៤៧) បន ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតេសុ វិជដេត្វា និគ្គុម្ពំ កត្វា ទេសិយមានេសុ សាធុការទានវសេន អកម្បិត្ថាតិ វេទិតព្ពា។

ន កេវលញ្ច ឯតេសុយេវ ឋានេសុ បថវី អកម្បិត្ថ, អថ ខោ តីសុ សង្គហេសុបិ មហាមហិន្ទត្ថេរស្ស ឥមំ ទីបំ អាគន្ត្វា ជោតិវនេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសិតទិវសេបិ អកម្បិត្ថ។ កល្យាណិយមហាវិហារេ ច បិណ្ឌបាតិយត្ថេរស្ស

ចេតិយង្គណំ សម្មជ្ជិត្វា តត្ថេវ និសីទិត្វា ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ គហេត្វា ឥមំ សុត្តន្តំ អារទ្ធស្ស សុត្តបរិយោសានេ ឧទកបរិយន្តំ កត្វា អកម្បិត្ថ។ លោហបាសាទស្ស បាចីនអម្ពលដ្ឋិកដ្ឋានំ នាម អហោសិ, តត្ថ និសីទិត្វា ទីឃភាណកត្ថេរា ព្រហ្មជាលសុត្តំ អារភឹសុ។ តេសំ សជ្ឈាយបរិយោសានេបិ ឧទកបរិយន្តមេវ កត្វា បថវី អកម្បិត្ថ។

យទិ ឯវំ “អដ្ឋិមេ, អានន្ទ, ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយា”តិ កស្មា អដ្ឋេវ ហេតូ វុត្តាតិ? និយមហេតុភាវតោ។ ឥមេយេវ ហិ អដ្ឋ ហេតូ និយមន្តិ, នាញ្ញេ។ តេ ហិ កទាចិ សម្ភវន្តីតិ អនិយមភាវតោ ន គណិតា។ វុត្តញ្ហេតំ នាគសេនត្ថេរេន **មិលិន្ទបញ្ហេ** (មិ. ប. ៤.១.៤) –

“អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, ហេតូ អដ្ឋ បច្ចយា មហតោ ភូមិចាលស្ស បាតុភាវាយាតិ។ យំ វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, តញ្ច បន អកាលិកំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, តស្មា អគណិតំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

“យថា, មហារាជ, លោកេ តយោយេវ មេឃា គណីយន្តិ វស្សិកោ, ហេមន្តិកោ, បាវុសកោតិ។ យទិ តេ មុញ្ចិត្វា អញ្ញោ មេឃោ បវស្សតិ, ន សោ មេឃោ គណីយតិ សម្មតេហិ មេឃេហិ, អកាលមេឃោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

“យថា វា បន, មហារាជ, ហិមវន្តា បព្ពតា បញ្ច នទិសតានិ សន្ទន្តិ, តេសំ, មហារាជ, បញ្ចន្នំ នទិសតានំ ទសេវ នទិយោ នទិគណនាយ គណីយន្តិ។ សេយ្យថិទំ – គង្គា, យមុនា, អចិរវតី, សរភូ, មហី, សិន្ធុ, សរស្សតី, វេត្រវតី, វីតំសា, ចន្ទភាគាតិ។ អវសេសា នទិយោ នទិគណនាយ អគណិតា។ កឹការណា? ន តា នទិយោ ធុវសលិលា, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហិ។

“យថា វា បន, មហារាជ, រញ្ញោ សតម្បិ ទ្វិសតម្បិ តិសតម្បិ អមច្ចា ហោន្តិ, តេសំ ឆយេវ ជនា អមច្ចគណនាយ គណីយន្តិ។ សេយ្យថិទំ – សេនាបតិ, បុរោហិតោ, អក្ខទស្សោ, ភណ្ឌាគារិកោ, ឆត្តគ្គាហកោ, ខគ្គគ្គាហកោ, ឯតេយេវ អមច្ចគណនាយ គណីយន្តិ។ កឹការណា? យុត្តត្តា រាជគុណេហិ។ អវសេសា អគណិតា, សព្ពេ អមច្ចាត្វេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, វេស្សន្តរេន រញ្ញា មហាទានេ ទីយមានេ យំ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវី កម្បិតា, អកាលិកំ ឯតំ កទាចុប្បត្តិកំ អដ្ឋហិ ហេតូហិ វិប្បមុត្តំ, ន តំ គណីយតិ អដ្ឋហិ ហេតូហី”តិ។

ភូមិចាលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចាបាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៨) ៣. យមកវគ្គោ

១-១០. សទ្ធាសុត្តាទិវណ្ណនា

៧១-៨០. អដ្ឋមស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។ ទសមេ កុច្ឆិតំ សីទតីតិ **កុសីតោ** ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ យស្ស ធម្មស្ស វសេន បុគ្គលោ “កុសីតោ”តិ វុច្ចតិ, សោ កុសិតភាវោ ឥធ កុសិត-សទ្ទេន វុត្តោ។ វិនាបិ ហិ ភាវជោតនសទ្ទំ ភាវត្ថោ វិញ្ញាយតិ យថា “បដស្ស សុក្ក”ន្តិ, តស្មា កុសីតភាវវត្ថូនីតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“កោសជ្ជការណានីតិ អត្ថោ”**តិ។ កម្មំ នាម សមណសារុប្បំ ឦទិសន្តិ អាហ **“ចីវរវិចារណាទី”**តិ។ **វីរិយ**ន្តិ បធានវីរិយំ។ តំ បន ចង្កមនវសេន ករណេ កាយិកន្តិបិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ អាហ **“ទុវិធម្បី”**តិ។ **បត្តិយា**តិ បាបុណនត្ថំ។ **ឱសីទន**ន្តិ ភាវនានុយោគេ សង្កោចោ។ មាសេហិ អាចិតំ និចិតំ វិយាតិ **មាសាចិតំ,** តំ មញ្ញេ។ យស្មា មាសា តិន្តា វិសេសេន គរុកា ហោន្តិ, តស្មា **“យថា តិន្តមាសោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វុដ្ឋិតោ ហោតិ** គិលានភាវាតិ អធិប្បាយោ។

តេសន្តិ អារម្ភវត្ថូនំ។ **ឥមិនាវ នយេនា**តិ ឥមិនា កុសីតវត្ថូសុ វុត្តេនេវ នយេន “ទុវិធម្បិ វីរិយំ អារភតី”តិអាទិនា។ **ឥទំ បឋម**ន្តិ “ឥទំ, ហន្ទាហំ, វីរិយំ អារភាមី”តិ, “ឯវំ ភាវនាយ អព្ភុស្សហនំ បឋមំ អារម្ភវត្ថូ”តិអាទិនា ច អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យថា តថា បឋមំ បវត្តំ អព្ភុស្សហនញ្ហិ ឧបរិ វីរិយារម្ភស្ស ការណំ ហោតិ។ អនុរូបបច្ចវេក្ខណសហិតានិ ហិ អព្ភុស្សហនានិ តម្មូលកានិ វា បច្ចវេក្ខណានិ អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនីតិ វេទិតព្ពានិ។

សទ្ធាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យមកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨១-៦២៦. សេសំ ឧត្តានមេវ។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

អដ្ឋកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

៕ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស៕

អង្គុត្តរនិកាយេ

នវកនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. សម្ពោធិវគ្គោ

១-២. សម្ពោធិសុត្តាទិវណ្ណនា

១-២. នវកនិបាតស្ស បឋមទុតិយេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

៣. មេឃិយសុត្តវណ្ណនា

៣. តតិយេ (ឧទា. អដ្ឋ. ៣១) **មេឃិយោ**តិ តស្ស ថេរស្ស នាមំ។ **ឧបដ្ឋាកោ ហោតី**តិ បរិចារកោ ហោតិ។ ភគវតោ ហិ បឋមពោធិយំ ឧបដ្ឋាកា អនិពទ្ធា អហេសុំ។ ឯកទា នាគសមលោ, ឯកទា នាគិតោ, ឯកទា ឧបវាណោ, ឯកទា សុនក្ខត្តោ, ឯកទា ចុន្ទោ សមណុទ្ទេសោ , ឯកទា សាគតោ, ឯកទា មេឃិយោ, តទាបិ មេឃិយត្ថេរោវ ឧបដ្ឋាកោ ហោតិ។ តេនាហ **"តេន ខោ បន សមយេន អាយស្មា មេឃិយោ ភគវតោ ឧបដ្ឋាកោ ហោតី"**តិ។

កិមិកាឡាយាតិ កាឡកិមីនំ ពហុលតាយ "កិមិកាឡា"តិ លទ្ធនាមាយ នទិយា។ **ជង្ឃាវិហារ**ន្តិ ចិរនិសជ្ជាយ ជង្ឃាសុ ឧប្បន្នកិលមថវិនោទនត្ថំ វិចរណំ។ **បាសាទិក**ន្តិ អវិរឡរុក្ខតាយ សិនិទ្ធបត្តតាយ ច បស្សន្តានំ បសាទំ អាវហតីតិ បាសាទិកំ។ សន្ទច្ឆាយតាយ មនុញ្ញភូមិភាគតាយ ច អន្តោ បវិដ្ឋានំ បីតិសោមនស្សជននដ្ឋេន ចិត្តំ រមេតីតិ **រមណីយំ។ អល**ន្តិ បរិយត្តំ, យុត្តន្តិបិ អត្ថោ។ **បធានត្ថិកស្សា**តិ បធានេន ភាវនានុយោគេន អត្ថិកស្ស។ យស្មា សោ បធានកម្មេ យុត្តោ បធានកម្មិកោ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"បធានកម្មិកស្សា"**តិ។ **អាគច្ឆេយ្យាហ**ន្តិ អាគច្ឆេយ្យំ អហំ។ ថេរេន កិរ បុព្ពេ តំ ឋានំ អនុប្បដិបាដិយា បញ្ចជាតិសតានិ រញ្ញា ឯវ សតា អនុភូតបុព្ពំ ឧយ្យានំ អហោសិ, តេនស្ស ទិដ្ឋមត្តេយេវ តត្ថ វិហរិតុំ ចិត្តំ នមិ។

យាវ អញ្ញោបិ កោចិ ភិក្ខុ អាគច្ឆតីតិ អញ្ញោ កោចិបិ ភិក្ខុ មម សន្តិកំ យាវ អាគច្ឆតិ, តាវ អាគមេហីតិ អត្ថោ។ "កោចិ ភិក្ខុ ទិស្សតី"តិបិ បាឋោ, "អាគច្ឆតូ"តិបិ បឋន្តិ, តថា "ទិស្សតូ"តិបិ។ **នត្ថិ កិញ្ចិ ឧត្តរិ ករណីយ**ន្តិ ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាទីនំ សោឡសន្នំ កិច្ចានំ កតត្តា អភិសម្ពោធិយា វា អធិគតត្តា តតោ អញ្ញំ ឧត្តរិ ករណីយំ នាម នត្ថិ។ **ចតូសុ សច្ចេសុ ចតុន្នំ កិច្ចានំ កតត្តា**តិ ឥទំ បន មគ្គវសេន លព្ភមានំ ភេទំ អនុបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ **អត្ថិ កតស្ស បដិចយោ**តិ មយ្ហំ សន្តានេ និប្ផាទិតស្ស សីលាទិធម្មស្ស អរិយមគ្គស្ស អនធិគតត្តា តទត្ថំ បុន វឌ្ឍនសង្ខាតោ បដិចយោ អត្ថិ, ឥច្ឆិតព្ពោតិ អត្ថោ។

តិវិធនាដកបរិវារោតិ មហន្តិត្ថិយោ មជ្ឈិមិត្ថិយោ អតិតរុណិត្ថិយោតិ ឯវំ វយកុមារិកកញ្ញាវត្ថាហិ តិវិធាហិ នាដកិត្ថីហិ បរិវុតោ។ **អកុសលវិតក្កេហី**តិ យថាវុត្តេហិ កាមវិតក្កាទីហិ។ អបរេ បន "តស្មិំ វនសណ្ឌេ បុប្ផផលបល្លវាទីសុ លោភវសេន កាមវិតក្កោ, ខរស្សរានំ បក្ខិអាទីនំ សទ្ទស្សវនេន ព្យាបាទវិតក្កោ, លេឌ្ឌុអាទីហិ តេសំ វិហេឋនាធិប្បាយេន វិហឹសាវិតក្កោ។ 'ឥធេវាហំ វសេយ្យ'ន្តិ តត្ថ សាបេក្ខតាវសេន វា កាមវិតក្កោ, វនេចរកេ តត្ថ តត្ថ ទិស្វា តេសុ ចិត្តទុព្ភនេន ព្យាបាទវិតក្កោ, តេសំ វិហេឋនាធិប្បាយេន វិហឹសាវិតក្កោ តស្ស ឧប្បជ្ជតី"តិ វទន្តិ។ យថា តថា វា តស្ស មិច្ឆាវិតក្កប្បវត្តិយេវ អច្ឆរិយការណំ។ **អច្ឆរិយំ វត, ភោ**តិ គរហណច្ឆរិយំ នាម កិរេតំ ។ យថា អាយស្មា អានន្ទោ ភគវតោ វលិយគត្តំ ទិស្វា អវោច "អច្ឆរិយំ, ភន្តេ, អព្ភុតំ, ភន្តេ"តិ (សំ. និ. ៥.៥១១)។ **សម្បរិវារិតា**តិ វោកិណ្ណា។ អត្តនិ គរុម្ហិ ច ឯកត្តេបិ ពហុវចនំ ទិស្សតិ។ "អន្វាសត្តោ"តិបិ បាឋោ។ កស្មា បនស្ស ភគវា តត្ថ គមនំ អនុជានិ? "អននុញ្ញាតោបិ ចាយំ មំ ឱហាយ គច្ឆិស្សតេវ, បរិចារកាមតាយ មញ្ញេ ភគវា គន្តុំ ន ទេតីតិ ចស្ស សិយា អញ្ញថត្តំ, តទស្ស ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តេយ្យា"តិ អនុជានិ។

ឯវំ តស្មិំ អត្តនោ បវត្តិំ អារោចេត្វា និសិន្នេ អថស្ស ភគវា សប្បាយធម្មំ ទេសេន្តោ **"អបរិបក្កាយ, មេឃិយ, ចេតោវិមុត្តិយា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **"អបរិបក្កាយា"**តិ បរិបាកំ អប្បត្តាយ។ **ចេតោវិមុត្តិយា**តិ កិលេសេហិ ចេតសោ វិមុត្តិយា។ បុព្ពភាគេ ហិ តទង្គវសេន ចេវ វិក្ខម្ភនវសេន ច ចេតសោ វិមុត្តិ ហោតិ, អបរភាគេ សមុច្ឆេទវសេន ចេវ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន ច។ សាយំ វិមុត្តិ ហេដ្ឋា វិត្ថារតោ កថិតាវ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ តត្ថ វិមុត្តិបរិបាចនីយេហិ ធម្មេហិ អាសយេ បរិបាចិតេ សោធិតេ វិបស្សនាយ មគ្គគព្ភំ គណ្ហន្តិយា បរិបាកំ គច្ឆន្តិយា ចេតោវិមុត្តិ បរិបក្កា នាម ហោតិ, តទភាវេ អបរិបក្កា។

កតមេ បន វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា? សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ វិសុទ្ធិករណវសេន បន្នរស ធម្មា វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អស្សទ្ធេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, សទ្ធេ បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, បសាទនីយេ សុត្តន្តេ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ តីហាការេហិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។

“កុសីតេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, អារទ្ធវីរិយេ បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, សម្មប្បធានេ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ តីហាការេហិ វីរិយិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។

“មុដ្ឋស្សតី បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, ឧបដ្ឋិតស្សតី បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, សតិបដ្ឋានេ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ តីហាការេហិ សតិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។

“អសមាហិតេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, សមាហិតេ បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, ឈានវិមោក្ខេ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ តីហាការេហិ សមាធិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។

“ទុប្បញ្ញេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, បញ្ញវន្តេ បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, គម្ភីរញាណចរិយំ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ តីហាការេហិ បញ្ញិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។

“ឥតិ ឥមេ បញ្ច បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោ, បញ្ច បុគ្គលេ សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ, បញ្ច សុត្តន្តេ បច្ចវេក្ខតោ ឥមេហិ បន្នរសហិ អាការេហិ ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ វិសុជ្ឈន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.១៨៥)។

អបរេហិបិ បន្នរសហិ អាការេហិ ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ វិសុជ្ឈន្តិ។ អបរេបិ បន្នរស ធម្មា វិមុត្តិបរិបាចនីយា។ សទ្ធាបញ្ចមានិ ឥន្ទ្រិយានិ, អនិច្ចសញ្ញា អនិច្ចេ, ទុក្ខសញ្ញា ទុក្ខេ, អនត្តសញ្ញា, បហានសញ្ញា, វិរាគសញ្ញាតិ ឥមា បញ្ច និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា, កល្យាណមិត្តតា, សីលសំវរោ, អភិសល្លេខតា, វីរិយារម្ភោ, និព្ពេធិកបញ្ញាតិ។ តេសុ វេនេយ្យទមនកុសលោ សត្ថា វេនេយ្យស្ស មេឃិយត្ថេរស្ស អជ្ឈាសយវសេន ឥធ កល្យាណមិត្តតាទយោ វិមុត្តិបរិបាចនីយេ ធម្មេ ទស្សេន្តោ “**បញ្ច ធម្មា បរិបក្កាយ សំវត្តន្តី**”តិ វត្វា តេ វិត្ថារេន្តោ “**ឥធ, មេឃិយ, ភិក្ខុ កល្យាណមិត្តោ ហោតី**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **កល្យាណមិត្តោ**តិ កល្យាណោ ភទ្ទោ សុន្ទរោ មិត្តោ ឯតស្សាតិ កល្យាណមិត្តោ។ យស្ស សីលាទិគុណសម្បន្នោ “អឃស្ស តាតា ហិតស្ស វិធាតា”តិ ឯវំ សព្ពាការេន ឧបការោ មិត្តោ ហោតិ, សោ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តោវ។ យថាវុត្តេហិ កល្យាណបុគ្គលេហេវ សព្ពិរិយាបថេសុ សហ អយតិ បវត្តតិ, ន វិនា តេហីតិ **កល្យាណសហាយោ**។ កល្យាណបុគ្គលេសុ ឯវ ចិត្តេន ចេវ កាយេន ច និន្នបោណបព្ភារភាវេន បវត្តតីតិ **កល្យាណសម្បវង្កោ**។ បទត្តយេន កល្យាណមិត្តសំសគ្គេ អាទរំ ឧប្បាទេតិ។ **អយំ** កល្យាណមិត្តតាសង្ខាតោ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អាទិភាវតោ សព្ពេសញ្ច កុសលធម្មានំ ពហុការតាយ បធានភាវតោ ច ឥមេសុ បញ្ចសុ ធម្មេសុ អាទិតោ វុត្តត្តា **បឋមោ** អនវជ្ជ**ធម្មោ** អវិសុទ្ធានំ សទ្ធាទីនំ វិសុទ្ធិករណវសេន **ចេតោវិមុត្តិយា បរិបក្កាយ សំវត្តតិ**។ ឯត្ថ ច កល្យាណមិត្តស្ស ពហុការតា បធានតា ច “ឧបឌ្ឍមិទំ, ភន្តេ, ព្រហ្មចរិយស្ស យទិទំ កល្យាណមិត្តតា”តិ វទន្តំ ធម្មភណ្ឌាគារិកំ “មា ហេវំ, អានន្ទា”តិ ទ្វិក្ខត្តុំ បដិសេធេត្វា “សកលមេវ ហិទំ, អានន្ទ, ព្រហ្មចរិយំ យទិទំ កល្យាណមិត្តតា កល្យាណសហាយតា”តិ – អាទិសុត្តបទេហិ (សំ. និ. ១.១២៩; ៥.២) វេទិតព្ពា។

បុន ចបរន្តិ បុន ច អបរំ ធម្មជាតំ។ **សីលវា**តិ ឯត្ថ កេនដ្ឋេន សីលំ? សីលនដ្ឋេន សីលំ ។ កិមិទំ សីលនំ នាម? សមាធានំ, កាយកម្មាទីនំ សុសីល្យវសេន អវិប្បកិណ្ណតាតិ អត្ថោ។ អថ វា ឧបធារណំ, ឈានាទិកុសលធម្មានំ បតិដ្ឋានវសេន អាធារភាវោតិ អត្ថោ។ តស្មា សីលេតិ, សីលតីតិ វា សីលំ។ អយំ តាវ សទ្ទលក្ខណនយេន សីលដ្ឋោ។ អបរេ បន “សិរដ្ឋោ សីលដ្ឋោ, សីតលដ្ឋោ, សីលដ្ឋោ”តិ និរុត្តិនយេន អត្ថំ វណ្ណេន្តិ។ តយិទំ បារិបូរិតោ អតិសយតោ វា សីលំ អស្ស អត្ថីតិ **សីលវា**, សីលសម្បន្នោតិ អត្ថោ។

យថា ច សីលវា ហោតិ សីលសម្បន្នោ, តំ ទស្សេតុំ “**បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ សិក្ខាបទសីលំ។ តញ្ហិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ បាតិមោក្ខំ។ សំវរណំ សំវរោ, កាយវាចាហិ អវីតិក្កមោ។ បាតិមោក្ខមេវ សំវរោ បាតិមោក្ខសំវរោ, តេន សំវុតោ បិហិតកាយវាចោតិ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**។ ឥទមស្ស តស្មិំ សីលេ បតិដ្ឋិតភាវបរិទីបនំ។ **វិហរតី**តិ តទនុរូប

វិហារសមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ហេដ្ឋា បាតិមោក្ខសំវរស្ស ឧបរិ វិសេសានំ យោគស្ស ច ឧបការធម្មបរិទីបនំ។ **អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី**តិ បាតិមោក្ខសីលតោ អចវនធម្មតាបរិទីបនំ។ **សមាទាយា**តិ សិក្ខាបទានំ អនវសេសតោ អាទានបរិទីបនំ។ **សិក្ខតី**តិ សិក្ខាយ សមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបនំ។

អបរោ នយោ – កិលេសានំ ពលវភាវតោ បាបកិរិយាយ សុករភាវតោ បុញ្ញកិរិយាយ ច ទុក្ករភាវតោ ពហុក្ខត្តុំ អបាយេសុ បតនសីលោតិ បាតី, បុថុជ្ជនោ។ អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេគុក្ខិត្តោ ឃដិយន្តំ វិយ អនវដ្ឋានេន បរិព្ភមនតោ គមនសីលោតិ បាតី។ មរណវសេន វា តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស បតនសីលោ វា បាតី, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ វា។ តំ បាតិនំ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខំ**។ ចិត្តស្ស ហិ វិមោក្ខេន សត្តោ “វិមុត្តោ”តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហិ “ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី”តិ (សំ. និ. ៣.១០០), “អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត”ន្តិ (មហាវ. ២៨) ច។

អថ វា អវិជ្ជាទិហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ បាតិ។ “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត”ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៤) ហិ វុត្តំ។ តស្ស បាតិនោ សត្តស្ស តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខំ**។

អថ វា បាតេតិ វិនិបាតេតិ ទុក្ខេតិ បាតិ, ចិត្តំ។ វុត្តញ្ហិ “ចិត្តេន នីយតី លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី”តិ (សំ. និ. ១.៦២)។ តស្ស បាតិនោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខំ**។ បតតិ វា ឯតេន អបាយទុក្ខេ សំសារទុក្ខេ ចាតិ បាតិ, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តញ្ហិ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ (សំ. និ. ១.៥៥)។ តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ”តិ (អ. និ. ៤.៩; ឥតិវុ. ១៥, ១០៥) ច អាទិ។ តតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខំ**។

អថ វា បតតិ ឯត្ថាតិ បាតិ, ឆ អជ្ឈត្តិកពាហិរានិ អាយតនានិ។ វុត្តញ្ហិ “ឆសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ឆសុ កុព្ពតិ សន្ថវ”ន្តិ (សុ. និ. ១៧១)។ តតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសង្ខាតតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខំ**។ អថ វា បាតោ វិនិបាតោ អស្ស អត្ថីតិ បាតី, សំសារោ។ តតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខំ**។ អថ វា សព្ពលោកាធិបតិភាវតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា បតីតិ វុច្ចតិ, មុច្ចតិ ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្តាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខំ**។ សព្ពគុណានំ វា មូលភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន បតិ ច សោ យថាវុត្តេនត្ថេន មោក្ខោ ចាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខំ**។ តថា ហិ វុត្តំ “បាតិមោក្ខន្តិ អាទិមេតំ មុខមេតំ បមុខមេត”ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) វិត្ថារោ។

អថ វា **ប**-ឥតិ បការេ, **អតី**តិ អច្ចន្តត្ថេ និបាតោ, តស្មា បការេហិ អច្ចន្តំ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខំ**។ ឥទញ្ហិ សីលំ សយំ តទង្គវសេន, សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ច វិក្ខម្ភនវសេន សមុច្ឆេទវសេន អច្ចន្តំ មោក្ខេតិ មោចេតីតិ **បាតិមោក្ខំ**។ បតិ បតិ មោក្ខោតិ វា បតិមោក្ខោ, តម្ហា តម្ហា វីតិក្កមទោសតោ បច្ចេកំ មោក្ខោតិ អត្ថោ។ បតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខំ**។ មោក្ខោតិ វា និព្ពានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បដិពិម្ពភូតោតិ បតិមោក្ខោ។ សីលសំវរោ ហិ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ និព្ពានស្ស ឧទយភូតោ តប្បដិភាគោវ យថារហំ កិលេសនិព្ពាបនតោ។ បតិមោក្ខោយេវ **បាតិមោក្ខំ**។ អថ វា មោក្ខំ បតិ វត្តតិ, មោក្ខាភិមុខន្តិ វា បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខមេវ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ ឯវំ តាវ ឯត្ថ បាតិមោក្ខសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សំវរតិ បិទហតិ ឯតេនាតិ សំវរោ, បាតិមោក្ខមេវ សំវរោតិ បាតិមោក្ខសំវរោ។ អត្ថតោ បន តតោ តតោ វីតិក្កមិតព្ពតោ វិរតិយោ ចេតនា ច, តេន បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ សមន្នាគតោ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា – “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបគតោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ, តេន វុច្ចតិ បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ”តិ (វិភ. ៥១១)។

វិហរតីតិ ឥរិយាបថវិហារេន វិហរតិ ឥរិយតិ វត្តតិ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ វេឡុទានាទិមិច្ឆាជីវស្ស កាយបាគព្ភិយាទីនញ្ច អករណេន សព្ពសោ អនាចារំ វជ្ជេត្វា កាយិកោ អវីតិក្កមោ, វាចសិកោ អវីតិក្កមោ, កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោតិ ឯវំ វុត្តភិក្ខុ សារុប្បអាចារសម្បត្តិយា វេសិយាទិអគោចរំ វជ្ជេត្វា បិណ្ឌបាតាទិអត្ថំ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានសង្ខាតគោចរចរណេន ច សម្បន្នត្តា អាចារគោចរសម្បន្នោ។

អបិច យោ ភិក្ខុ សត្ថរិ សគារវោ សប្បតិស្សោ សព្រហ្មចារីសុ សគារវោ សប្បតិស្សោ ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ សុនិវត្ថោ សុបារុតោ បាសាទិកេន អភិក្កន្តេន បដិក្កន្តេន អាលោកិតេន វិលោកិតេន សមិញ្ជិតេន បសារិតេន ឥរិយាបថសម្បន្នោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ ជាគរិយំ អនុយុត្តោ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ

អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អាភិសមាចារិកេសុ សក្កច្ចការី គរុចិត្តីការពហុលោ វិហរតិ, អយំ វុច្ចតិ **អាចារសម្បន្នោ**។

គោចរោ បន ឧបនិស្សយគោចរោ, អារក្ខគោចរោ, ឧបនិពន្ធគោចរោតិ តិវិធោ។ តត្ថ យោ ទសកថាវត្ថុគុណសមន្នាគតោ វុត្តលក្ខណោ កល្យាណមិត្តោ, យំ និស្សាយ អស្សុតំ សុណាតិ, សុតំ បរិយោទាបេតិ, កង្ខំ វិតរតិ, ទិដ្ឋិំ ឧជុំ ករោតិ, ចិត្តំ បសាទេតិ, យស្ស ច អនុសិក្ខន្តោ សទ្ធាយ វឌ្ឍតិ, សីលេន, សុតេន, ចាគេន, បញ្ញាយ វឌ្ឍតិ, អយំ វុច្ចតិ **ឧបនិស្សយគោចរោ**។

យោ ភិក្ខុ អន្តរឃរំ បវិដ្ឋោ វីថិំ បដិបន្នោ ឱក្ខិត្តចក្ខុ យុគមត្តទស្សី សំវុតោ គច្ឆតិ, ន ហត្ថិំ ឱលោកេន្តោ, ន អស្សំ, ន រថំ , ន បត្តិំ, ន ឥត្ថិំ, ន បុរិសំ ឱលោកេន្តោ, ន ឧទ្ធំ ឧល្លោកេន្តោ, ន អធោ ឱលោកេន្តោ, ន ទិសាវិទិសំ បេក្ខមានោ គច្ឆតិ, អយំ **អារក្ខគោចរោ**។

ឧបនិពន្ធគោចរោ បន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, យត្ថ ភិក្ខុ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ គោចរោ សកោ បេត្តិកោ វិសយោ, យទិទំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៧២)។ តត្ថ ឧបនិស្សយគោចរស្ស បុព្ពេ វុត្តត្តា ឥតរេសំ វសេនេត្ថ គោចរោ វេទិតព្ពោ។ ឥតិ យថាវុត្តាយ អាចារសម្បត្តិយា ឥមាយ ច គោចរសម្បត្តិយា សមន្នាគតត្តា **អាចារគោចរសម្បន្នោ**។

អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវីតិ អប្បមត្តកត្តា អណុប្បមាណេសុ អសញ្ចិច្ច អាបន្នសេខិយអកុសលចិត្តុប្បាទាទិភេទេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សនសីលោ។ យោ ហិ ភិក្ខុ បរមាណុមត្តំ វជ្ជំ អដ្ឋសដ្ឋិយោជនសតសហស្សុព្ពេធសិនេរុបព្ពតរាជសទិសំ កត្វា បស្សតិ, យោបិ សព្ពលហុកំ ទុព្ភាសិតមត្តំ បារាជិកសទិសំ កត្វា បស្សតិ, អយម្បិ អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី នាម។ **សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ យំកិញ្ចិ សិក្ខាបទេសុ សិក្ខិតព្ពំ, តំ សព្ពេន សព្ពំ សព្ពថា សព្ពំ អនវសេសំ សមាទិយិត្វា សិក្ខតិ, វត្តតិ បូរេតីតិ អត្ថោ។

អភិសល្លេខិកាតិ អតិវិយ កិលេសានំ សល្លេខនីយា, តេសំ តនុភាវាយ បហានាយ យុត្តរូបា។ **ចេតោវិវរណសប្បាយា**តិ ចេតសោ បដិច្ឆាទកានំ នីវរណានំ ទូរីភាវករណេន ចេតោវិវរណសង្ខាតានំ សមថវិបស្សនានំ សប្បាយា, សមថវិបស្សនាចិត្តស្សេវ វា វិវរណាយ បាកដីករណាយ វា សប្បាយា ឧបការិកាតិ ចេតោវិវរណសប្បាយា។

ឥទានិ យេន និព្ពិទាទិអាវហណេន អយំ កថា អភិសល្លេខិកា ចេតោវិវរណសប្បាយា ច នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឯកន្តនិព្ពិទាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិ ឯកំសេនេវ វដ្ដទុក្ខតោ និព្ពិន្ទនត្ថាយ។ **វិរាគាយ និរោធាយា**តិ តស្សេវ វិរជ្ជនត្ថាយ ច និរុជ្ឈនត្ថាយ ច។ **ឧបសមាយា**តិ សព្ពកិលេសវូបសមាយ។ **អភិញ្ញាយា**តិ សព្ពស្សបិ អភិញ្ញេយ្យស្ស អភិជាននាយ។ **សម្ពោធាយា**តិ ចតុមគ្គសម្ពោធាយ។ **និព្ពានាយា**តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានាយ។ ឯតេសុ ហិ អាទិតោ តីហិ បទេហិ វិបស្សនា វុត្តា, ទ្វីហិ និព្ពានំ វុត្តំ។ សមថវិបស្សនា អាទិំ កត្វា និព្ពានបរិយោសានោ អយំ សព្ពោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ ទសកថាវត្ថុលាភិនោ សិជ្ឈតីតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ តំ កថំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ “**អប្បិច្ឆកថា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អប្បិច្ឆោ**តិ និរិច្ឆោ, តស្ស កថា **អប្បិច្ឆកថា**, អប្បិច្ឆភាវប្បដិសំយុត្តកថា វា **អប្បិច្ឆកថា**។ ឯត្ថ ច អត្រិច្ឆោ, បាបិច្ឆោ, មហិច្ឆោ, អប្បិច្ឆោតិ ឥច្ឆាវសេន ចត្តារោ បុគ្គលា។ តេសុ អត្តនា យថាលទ្ធេន លាភេន អតិត្តោ ឧបរូបរិ លាភំ ឥច្ឆន្តោ **អត្រិច្ឆោ** នាម។ យំ សន្ធាយ –

> “ចតុព្ភិ អដ្ឋជ្ឈគមា, អដ្ឋាហិបិ ច សោឡស;
> សោឡសាហិ ច ពាត្តិំស, អត្រិច្ឆំ ចក្កមាសទោ;
> ឥច្ឆាហតស្ស បោសស្ស, ចក្កំ ភមតិ មត្ថកេ”តិ។ (ជា. ១.៥.១០៣) ច;
>
> “អត្រិច្ឆំ អតិលោភេន, អតិលោភមទេន ចា”តិ។ ច វុត្តំ;

លាភសក្ការសិលោកនិកាមយមានាយ អសន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយោ **បាបិច្ឆោ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥធេកច្ចោ អស្សទ្ធោ សមានោ ‘សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ’តិ ឥច្ឆតិ, ទុស្សីលោ សមានោ ‘សីលវាតិ មំ ជនោ ជានាតូ’តិ ឥច្ឆតី”តិអាទិ (វិភ. ៨៥១)។

សន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយោ បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញូ **មហិច្ឆោ**, យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥធេកច្ចោ សទ្ធោ សមានោ ‘សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ’តិ ឥច្ឆតិ, សីលវា សមានោ ‘សីលវាតិ មំ ជនោ ជានាតូ’តិ ឥច្ឆតី”តិអាទិ។ ទុត្តប្បិយតាយ ហិស្ស វិជាតមាតាបិ ចិត្តំ គហេតុំ ន សក្កោតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“អគ្គិក្ខន្ធោ សមុទ្ទោ ច, មហិច្ឆោ ចាបិ បុគ្គលោ;
សកដេន បច្ចយេ ទេន្តុ, តយោបេតេ អតប្បយា”តិ។

ឯតេ បន អត្រិច្ឆតាទយោ ទោសេ អារកា វិវជ្ជេត្វា សន្តគុណនិគុហនាធិប្បាយោ បដិគ្គហណេ ច មត្តញ្ញូ **អប្បិច្ឆោ**។ អត្តនិ វិជ្ជមានម្បិ គុណំ បដិច្ឆាទេតុកាមតាយ សទ្ធោ សមានោ “សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ”តិ ន ឥច្ឆតិ, សីលវា, ពហុស្សុតោ, បវិវិត្តោ, អារទ្ធវីរិយោ, ឧបដ្ឋិតស្សតិ, សមាហិតោ, បញ្ញវា សមានោ “បញ្ញវាតិ មំ ជនោ ជានាតូ”តិ ន ឥច្ឆតិ។ ស្វាយំ បច្ចយប្បិច្ឆោ, ធុតង្គប្បិច្ឆោ, បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ អធិគមប្បិច្ឆោតិ ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ **ចតូសុ បច្ចយេសុ អប្បិច្ឆោ** បច្ចយទាយកំ ទេយ្យធម្មំ អត្តនោ ថាមញ្ច ឱលោកេត្វា សចេបិ ហិ ទេយ្យធម្មោ ពហុ ហោតិ, ទាយកោ អប្បំ ទាតុកាមោ, ទាយកស្ស វសេន អប្បមេវ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោ ចេ អប្បោ, ទាយកោ ពហុំ ទាតុកាមោ, ទេយ្យធម្មស្ស វសេន អប្បមេវ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោបិ ចេ ពហុ, ទាយកោបិ ពហុំ ទាតុកាមោ, អត្តនោ ថាមំ ញត្វា បមាណយុត្តមេវ គណ្ហាតិ។ ឯវរូបោ ហិ ភិក្ខុ អនុប្បន្នំ លាភំ ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នំ លាភំ ថាវរំ ករោតិ, ទាយកានំ ចិត្តំ អារាធេតិ។ ធុតង្គសមាទានស្ស បន អត្តនិ អត្ថិភាវំ ន ជានាបេតុកាមោ **ធុតង្គប្បិច្ឆោ**។ យោ អត្តនោ ពហុស្សុតភាវំ ជានាបេតុំ ន ឥច្ឆតិ, អយំ **បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ** ។ យោ បន សោតាបន្នាទីសុ អញ្ញតរោ ហុត្វា សព្រហ្មចារីនម្បិ អត្តនោ សោតាបន្នាទិភាវំ ជានាបេតុំ ន ឥច្ឆតិ, អយំ **អធិគមប្បិច្ឆោ**។ ឯវមេតេសំ អប្បិច្ឆានំ យា អប្បិច្ឆតា, តស្សា សទ្ធី សន្ទស្សនាទិវិធិនា អនេកាការ វោការានិសំសវិភាវនវសេន សប្បដិបក្ខស្ស អត្រិច្ឆតាទិភេទស្ស ឥច្ឆាចារស្ស អាទីនវវិភាវនវសេន ច បវត្តា កថា **អប្បិច្ឆកថា**។

សន្តុដ្ឋិកថាតិ ឯត្ថ **សន្តុដ្ឋី**តិ សកេន អត្តនា លទ្ធេន តុដ្ឋិ សន្តុដ្ឋិ។ អថ វា វិសមំ បច្ចយិច្ឆំ បហាយ សមំ តុដ្ឋិ សន្តុដ្ឋិ, សន្តេន វា វិជ្ជមានេន តុដ្ឋិ សន្តុដ្ឋិ។ វុត្តញ្ចេតំ –

“អតីតំ នានុពន្ធោ សោ, នប្បជប្បមនាគតំ;
បច្ចុប្បន្នេន យាបេន្តោ, សន្តុដ្ឋោតិ បវុច្ចតី”តិ។

សម្មា វា ញាយេន ភគវតា អនុញ្ញាតវិធិនា បច្ចយេហិ តុដ្ឋិ សន្តុដ្ឋិ, អត្ថតោ ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសោ, សោ ទ្វាទសវិធោ ហោតិ។ កថំ? ចីវរេ យថាលាភសន្តោសោ, យថាពលសន្តោសោ, យថាសារុប្បសន្តោសោតិ តិវិធោ។ ឯវំ បិណ្ឌបាតាទីសុ។

តត្រាយំ បភេទវណ្ណនា – ឥធ ភិក្ខុ ចីវរំ លភតិ សុន្ទរំ វា អសុន្ទរំ វា, សោ តេនេវ យាបេតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ, អយមស្ស **ចីវរេ យថាលាភសន្តោសោ**។ អថ បន បកតិទុព្ពលោ វា ហោតិ អាពាធជរាភិភូតោ វា, គរុចីវរំ បារុបន្តោ កិលមតិ, សោ សភាគេន ភិក្ខុនា សទ្ធី តំ បរិវត្តេត្វា លហុកេន យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **ចីវរេ យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ បណីតបច្ចយលាភី ហោតិ, សោ បដ្ដចីវរាទីនំ អញ្ញតរំ មហគ្ឃចីវរំ ពហូនិ វា លភិត្វា “ឥទំ ថេរានំ ចិរបព្ពជិតានំ ពហុស្សុតានំ អនុរូបំ, ឥទំ គិលានានំ ទុព្ពលានំ អប្បលាភីនំ ហោតូ”តិ តេសំ ទត្វា អត្តនា សង្ការកូដាទិតោ វា នន្តកានិ ឧច្ចិនិត្វា សង្ឃាដី កត្វា តេសំ វា បុរាណចីវរានិ គហេត្វា ធារេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **ចីវរេ យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

ឥធ បន ភិក្ខុ បិណ្ឌបាតំ លភតិ លូខំ វា បណីតំ វា, សោ តេនេវ យាបេតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ, អយមស្ស **បិណ្ឌបាតេ យថាលាភសន្តោសោ**។ អថ បន អាពាធិកោ ហោតិ, លូខំ បណីតំ បកតិវិរុទ្ធំ ព្យាធិវិរុទ្ធំ វា បិណ្ឌបាតំ ភុញ្ជិត្វា គាឡ្ហំ វា រោគាពាធំ បាបុណាតិ, សោ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស ហត្ថតោ សប្បាយភោជនំ ភុញ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **បិណ្ឌបាតេ យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ ពហុំ បណីតំ បិណ្ឌបាតំ លភតិ, សោ “អយំ បិណ្ឌបាតោ ចិរបព្ពជិតានំ អនុរូបោ”តិ ចីវរំ វិយ តេសំ ទត្វា តេសំ វា សេសកំ អត្តនា បិណ្ឌាយ ចរិត្វា មិស្សកាហារំ វា ភុញ្ជន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **បិណ្ឌបាតេ យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

តថ បន ភិក្ខុនោ សេនាសនំ បាបុណាតិ មនាបំ វា អមនាបំ វា អន្តមសោ តិណសន្ថារកម្បិ, សោ តេនេវ សន្តុស្សតិ, បុន អញ្ញំ សុន្ទរតរំ បាបុណាតិ, តំ ន គណ្ហាតិ, អយមស្ស **សេនាសនេ យថាលាភសន្តោសោ**។ អថ បន អាពាធិកោ ហោតិ ទុព្ពលោ វា, បកតិវិរុទ្ធំ វា សោ ព្យាធិវិរុទ្ធំ វា សេនាសនំ លភតិ, យត្ថស្ស វសតោ អផាសុ ហោតិ, សោ តំ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស សន្តកេ សប្បាយសេនាសនេ វសិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **សេនាសនេ យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ សុន្ទរំ សេនាសនំ បត្តម្បិ ន សម្បដិច្ឆតិ “បណីតសេនាសនំ នាម បមាទដ្ឋាន”ន្តិ, មហាបុញ្ញតាយ វា លេណមណ្ឌបកូដាគារាទីនិ ពហូនិ បណីតសេនាសនានិ លភតិ, សោ តានិ ចីវរាទីនិ វិយ ចិរបព្ពជិតាទីនំ ទត្វា យត្ថ កត្ថចិ វសន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **សេនាសនេ យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

តថ បន ភិក្ខុ ភេសជ្ជំ លភតិ លូខំ វា បណីតំ វា, សោ តេនេវ តុស្សតិ, អញ្ញំ ន បត្ថេតិ, លភន្តោបិ ន គណ្ហាតិ, អយំ **គិលានបច្ចយេ យថាលាភសន្តោសោ**។ អថ បន តេលេន អត្ថិកោ ផាណិតំ លភតិ, សោ យំ លភតិ, សោ តំ សភាគស្ស ភិក្ខុនោ ទត្វា តស្ស ហត្ថតោ តេលេន ភេសជ្ជំ កត្វា សមណធម្មំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **គិលានបច្ចយេ យថាពលសន្តោសោ**។ អបរោ មហាបុញ្ញោ ពហុំ តេលមធុផាណិតាទិ បណីតភេសជ្ជំ លភតិ, សោ តំ ចីវរាទីនិ វិយ ចិរបព្ពជិតាទីនំ ទត្វា តេសំ អាភតកេន យេន កេនចិ ភេសជ្ជំ ករោន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតិ។ យោ បន ឯកស្មិំ ភាជនេ មុត្តហរីតកំ, ឯកស្មិំ ចតុមធុរំ ឋបេត្វា “គណ្ហថ, ភន្តេ, យទិច្ឆសី”តិ វុច្ចមានោ “សចស្ស តេសុ អញ្ញតរេនបិ រោគោ វូបសម្មតិ, ឥទំ មុត្តហរីតកំ នាម ពុទ្ធាទីហិ វណ្ណិត”ន្តិ, “បូតិមុត្តភេសជ្ជំ និស្សាយ បព្ពជ្ជា, តត្ថ តេ យាវជីវំ ឧស្សាហោ ករណីយោ”តិ (មហាវ. ១២៨) វចនំ អនុស្សរន្តោ ចតុមធុរំ បដិក្ខិបិត្វា មុត្តហរីតកេន ភេសជ្ជំ ករោន្តោ បរមសន្តុដ្ឋោវ ហោតិ, អយមស្ស **គិលានបច្ចយេ យថាសារុប្បសន្តោសោ**។

សោ ឯវំបភេទោ សព្ពោបិ សន្តោសោ សន្តុដ្ឋីតិ បវុច្ចតិ។ តេន វុត្តំ “អត្ថតោ ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសោ”តិ។ តស្សា សន្តុដ្ឋិយា សទ្ធិំ សន្ទស្សនាទិវិធិនា អានិសំសវិភាវនវសេន តប្បដិបក្ខស្ស អត្រិច្ឆតាទិភេទស្ស ឥច្ឆាចារស្ស អាទីនវវិភាវនវសេន ច បវត្តា កថា **សន្តុដ្ឋិកថា**។ ឥតោ បរាសុបិ កថាសុ ឯសេវ នយោ។ វិសេសមត្តមេវ វក្ខាម។

បវិវេកកថាតិ ឯត្ថ កាយវិវេកោ, ចិត្តវិវេកោ, ឧបធិវិវេកោតិ តយោ វិវេកា។ តេសុ ឯកោ គច្ឆតិ, ឯកោ តិដ្ឋតិ, ឯកោ និសីទតិ , ឯកោ សេយ្យំ កប្បេតិ, ឯកោ គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសតិ, ឯកោ បដិក្កមតិ, ឯកោ អភិក្កមតិ, ឯកោ ចង្កមំ អធិដ្ឋាតិ, ឯកោ ចរតិ, ឯកោ វិហរតិ, ឯវំ សព្ពិរិយាបថេសុ សព្ពកិច្ចេសុ គណសង្គណិកំ បហាយ វិវិត្តវាសោ **កាយវិវេកោ** នាម។ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បន **ចិត្តវិវេកោ** នាម។ និព្ពានំ **ឧបធិវិវេកោ** នាម។ វុត្តញ្ហេតំ “កាយវិវេកោ ច វិវេកដ្ឋកាយានំ នេក្ខម្មាភិរតានំ, ចិត្តវិវេកោ ច បរិសុទ្ធចិត្តានំ បរមវោទានប្បត្តានំ, ឧបធិវិវេកោ ច និរុបធីនំ បុគ្គលានំ វិសង្ខារគតាន”ន្តិ (មហានិ. ៥៧)។ វិវេកោយេវ បវិវេកោ, បវិវេកេ បដិសំយុត្តា កថា **បវិវេកកថា**។

អសំសគ្គកថាតិ ឯត្ថ សវនសំសគ្គោ, ទស្សនសំសគ្គោ, សមុល្លបនសំសគ្គោ, សម្ភោគសំសគ្គោ, កាយសំសគ្គោតិ បញ្ច សំសគ្គា។ តេសុ ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ សុណាតិ “អមុកស្មិំ ឋានេ គាមេ វា និគមេ វា ឥត្ថី អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតា”តិ, សោ តំ សុត្វា សំសីទតិ វិសីទតិ, ន សក្កោតិ ព្រហ្មចរិយំ សន្ធារេតុំ, សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តតិ, ឯវំ បរេសំ វា វចនំ សុត្វា ... ឧប្បន្នកិលេសសន្ថវោ **សវនសំសគ្គោ** នាម។ ន ហេវ ខោ ភិក្ខុ សុណាតិ, អបិច ខោ សាមំ បស្សតិ ឥត្ថិំ អភិរូបំ ទស្សនីយំ បាសាទិកំ បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតំ, សោ តំ ទិស្វា សំសីទតិ វិសីទតិ, ន សក្កោតិ ព្រហ្មចរិយំ សន្ធារេតុំ, សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តតិ, ឯវំ វិសភាគារម្មណទស្សនេន ឧប្បន្នកិលេសសន្ថវោ **ទស្សនសំសគ្គោ** នាម។ ទិស្វា បន អញ្ញមញ្ញំ អាលាបសល្លាបវសេន ឧប្បន្នោ កិលេសសន្ថវោ **សមុល្លបនសំសគ្គោ** នាម។ សញ្ជគ្ឃនាទិបិ ឯតេនេវ សង្គយ្ហតិ។ អត្តនោ បន សន្តកំ យំ កិញ្ចិ មាតុគាមស្ស ទត្វា អទត្វា វា តេន ទិន្នស្ស វនភង្គិនិយាទិនោ បរិភោគវសេន ឧប្បន្នោ កិលេសសន្ថវោ **សម្ភោគសំសគ្គោ** នាម។ មាតុគាមស្ស ហត្ថគ្គាហាទិវសេន ឧប្បន្នកិលេសសន្ថវោ **កាយសំសគ្គោ** នាម។

យោបិ ចេស “គិហីហិ សំសដ្ឋោ វិហរតិ អននុលោមិកេន សំសគ្គេន សហសោកី សហនន្ទី សុខិតេសុ សុខិតោ ទុក្ខិតេសុ ទុក្ខិតោ ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អត្តនា វោ យោគំ អាបជ្ជតី”តិ (សំ. និ. ៣.៣; មហានិ. ១៦៤) ឯវំ វុត្តោ អននុលោមិកោ គិហិសំសគ្គោ នាម, យោ ច សព្រហ្មចារីហិបិ កិលេសុប្បត្តិហេតុភូតោ សំសគ្គោ, តំ សព្ពំ បហាយ ឃ្វាយំ សំសារេ ចិរតរំ សំវេគសង្ខារេសុ តិព្ពំ ភយសញ្ញំ សរីរេ បដិក្កូលសញ្ញំ សព្ពា

កុសលេសុ ជិគុច្ឆាបុព្ពង្គមំ ហិរោត្តប្បំ សព្ពកិរិយាសុ សតិសម្បជញ្ញន្តិ សព្ពំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា កមលទលេ ជលពិន្ទុ វិយ សព្ពត្ថ អលគ្គភាវោ, អយំ សព្ពសំសគ្គប្បដិបក្ខតាយ អសំសគ្គោ, តប្បដិសំយុត្តា កថា **អសំសគ្គកថា**។

វីរិយារម្ភកថាតិ ឯត្ថ វីរស្ស ភាវោ, កម្មន្តិ វា វីរិយំ, វិធិនា ឦរេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ វា វីរិយំ, វីរិយញ្ច តំ អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយ, កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្បទាយ អារភនំ វីរិយារម្ភោ។ ស្វាយំ កាយិកោ, ចេតសិកោ ចាតិ ទុវិធោ, អារម្ភធាតុ, និក្កមធាតុ, បរក្កមធាតុ, ចាតិ តិវិធោ, សម្មប្បធានវសេន ចតុព្ពិធោ។ សោ សព្ពោបិ យោ ភិក្ខុ គមនេ ឧប្បន្នកិលេសំ ឋានំ បាបុណិតុំ ន ទេតិ, ឋានេ ឧប្បន្នំ និសជ្ជំ, និសជ្ជាយ ឧប្បន្នំ សយនំ បាបុណិតុំ ន ទេតិ, តត្ថ តត្ថេវ អជបទេន ទណ្ឌេន កណ្ហសប្បំ ឧប្បីឡេត្វា គណ្ហន្តោ វិយ តិខិណេន អសិនា អមិត្តំ គីវាយ បហរន្តោ វិយ សីសំ ឧក្ខិបិតុំ អទត្វា វីរិយពលេន និគ្គណ្ហាតិ, តស្សេវ វីរិយារម្ភោ អារទ្ធវីរិយស្ស វសេន វេទិតព្ពោ, តប្បដិសំយុត្តា កថា **វីរិយារម្ភកថា**។

សីលកថាតិអាទីសុ ទុវិធំ សីលំ លោកិយំ លោកុត្តរញ្ច។ តត្ថ **លោកិយំ** បាតិមោក្ខសំវរាទិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **លោកុត្តរំ** មគ្គសីលំ ផលសីលញ្ច។ តថា **សមាធិ**បិ។ វិបស្សនាយ បាទកភូតា សហ ឧបចារេន អដ្ឋ សមាបត្តិយោ **លោកិយោ** សមាធិ, មគ្គសម្បយុត្តោ បនេត្ថ **លោកុត្តរោ** សមាធិ នាម។ តថា **បញ្ញា**បិ។ **លោកិយា** សុតមយា, ចិន្តាមយា, ឈានសម្បយុត្តា, វិបស្សនាញាណញ្ច។ វិសេសតោ បនេត្ថ វិបស្សនាបញ្ញា គហេតព្ពា។ **លោកុត្តរា** មគ្គបញ្ញា ផលបញ្ញា ច។ **វិមុត្តិ** អរិយផលវិមុត្តិ និព្ពានញ្ច។ អបរេ បន តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទវិមុត្តីនម្បិ វសេនេត្ថ អត្ថំ សំវណ្ណេន្តិ។ **វិមុត្តិញាណទស្សនម្បិ** ឯកូនវីសតិវិធំ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ ឥតិ ឥមេសំ សីលាទីនំ សទ្ធឹ សន្ទស្សនាទិវិធិនា អនេកាការវោការអានិសំសវិភាវនវសេន ចេវ តប្បដិបក្ខានំ ទុស្សីល្យាទីនំ អាទីនវវិភាវនវសេន ច បវត្តា កថា, តប្បដិសំយុត្តា កថា វា **សីលាទិកថា នាម**។

ឯត្ថ ច "អត្តនា ច អប្បិច្ឆោ ហោតិ, អប្បិច្ឆកថញ្ច បរេសំ កត្តា"តិ (ម. និ. ១.២៥២; អ. និ. ១០.៧០) "សន្តុដ្ឋោ ហោតិ ឥតរីតរេន ចីវរេន, ឥតរីតរចីវរសន្តុដ្ឋិយា ច វណ្ណវាទី"តិ (សំ. និ. ២.១៤៤; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសោ ១២៨) ច អាទិវចនតោ សយញ្ច អប្បិច្ឆតាទិគុណសមន្នាគតេន បរេសម្បិ តទត្ថាយ ហិតជ្ឈាសយេន បវត្តេតព្ពា តថារូបី កថា។ យា ឥធ អភិសល្លេខិកាទិភាវេន វិសេសេត្វា វុត្តា អប្បិច្ឆកថាទីតិ វេទិតព្ពា។ ការកស្សេវ ហិ កថា វិសេសតោ អធិប្បេតត្ថសាធិនី។ តថា ហិ វក្ខតិ – "កល្យាណមិត្តស្សេតំ, មេឃិយ, ភិក្ខុនោ បាដិកង្ខំ...បេ.... អកសិរលាភី"តិ (អ. និ. ៩.៣)។

ឯវរូបិយាតិ ឦទិសាយ យថាវុត្តាយ។ **និកាមលាភី**តិ យថិច្ឆិតលាភី យថារុចិលាភី, សព្ពកាលំ ឥមំ កថំ សោតុំ វិចារេតុញ្ច យថាសុខំ លភន្តោ។ **អកិច្ឆលាភី**តិ និទុក្ខលាភី។ **អកសិរលាភី**តិ វិបុលលាភី។

អារទ្ធវីរិយោតិ បគ្គហិតវីរិយោ។ **អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយា**តិ អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន អកុសលានំ បាបធម្មានំ បជហនត្ថាយ។ **កុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ កុច្ឆិតានំ សលនាទិអត្ថេន អនវជ្ជដ្ឋេន ច កុសលានំ សហវិបស្សនានំ មគ្គផលធម្មានំ។ **ឧបសម្បទាយា**តិ សម្បាទនាយ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទនាយ។ **ថាមវា**តិ ឧស្សោឡ្ហិសង្ខាតេន វីរិយថាមេន សមន្នាគតោ។ **ទឡ្ហបរក្កមោ**តិ ថិរបរក្កមោ អសិថិលវីរិយោ។ **អនិក្ខិត្តធុរោ**តិ អនោរោហិតធុរោ អនោសក្កវីរិយោ។

បញ្ញវាតិ វិបស្សនាបញ្ញាយ បញ្ញវា។ **ឧទយត្ថគាមិនិយា**តិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយញ្ច វយញ្ច បដិវិជ្ឈន្តិយា។ **អរិយាយា**តិ វិក្ខម្ភនវសេន កិលេសេហិ អារកា ទូរេ ឋិតាយ និទ្ទោសាយ។ **និព្ពេធិកាយា**តិ និព្ពេធភាគិយាយ។ **សម្មា ទុក្ខក្ខយគាមិនិយា**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស ខេបនតោ "ទុក្ខក្ខយោ"តិ លទ្ធនាមំ អរិយមគ្គំ សម្មា ហេតុនា នយេន គច្ឆន្តិយា។ ឥមេសុ ច បន បញ្ចសុ ធម្មេសុ សីលំ វីរិយំ បញ្ញា ច យោគិនោ អជ្ឈត្តិកំ អង្គំ, ឥតរទ្វយំ ពាហិរំ អង្គំ។ តត្ថាបិ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេនេវ សេសំ ចតុព្ពិធំ ឥជ្ឈតិ, កល្យាណមិត្តស្សេវេត្ថ ពហុការតំ ទស្សេន្តោ សត្ថា "**កល្យាណមិត្តស្សេតំ, មេឃិយ, ភិក្ខុនោ បាដិកង្ខ**"ន្តិអាទិនា ទេសនំ វឌ្ឍេសិ។ តត្ថ **បាដិកង្ខ**ន្តិ ឯកំសេន ឥច្ឆិតព្ពំ, អវស្សំភាវីតិ អត្ថោ។ **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – "សីលវា ភវិស្សតី"តិ ឯត្ថ យទេតំ កល្យាណមិត្តស្ស ភិក្ខុនោ សីលវន្តតាយ ភវនំ សីលសម្បន្នត្តំ, តស្ស ភិក្ខុនោ សីលសម្បន្នត្តា ឯតំ តស្ស បាដិកង្ខំ, អវស្សំភាវី ឯកំសេនេវ តស្ស តត្ថ និយោជនតោតិ អធិប្បាយោ។ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ ភគវា សទេវកេ លោកេ ឧត្តមកល្យាណមិត្តសង្ខាតស្ស អត្តនោ វចនំ អនាទិយិត្វា តំ វនសណ្ឌំ បវិសិត្វា តាទិសំ វិប្បការំ បត្តស្ស អាយស្មតោ មេឃិយស្ស កល្យាណមិត្តតាទិនា សកលំ សាសនសម្បទំ ទស្សេត្វា ឥទានិស្ស តត្ថ អាទរជាតស្ស បុព្ពេ យេហិ កាមវិតក្កាទីហិ ឧបទ្ទុតត្តា កម្មដ្ឋានំ ន សម្បជ្ជតិ, តស្ស តេសំ

ឧជុវិបច្ចនីកភូតត្តា ច ភាវនានយំ បកាសេត្វា តតោ បរំ អរហត្តស្ស កម្មដ្ឋានំ អាចិក្ខន្តោ "**តេន ច បន, មេឃិយ, ភិក្ខុនា ឥមេសុ បញ្ចសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋាយ ចត្តារោ ធម្មា ឧត្តរិ ភាវេតព្ពា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេនាតិ** ឯវំ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន យថាវុត្តសីលាទិគុណសមន្នាគតេន។ តេនេវាហ "**ឥមេសុ បញ្ចសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋាយា**"តិ។ **ឧត្តរីតិ** អារទ្ធតរុណវិបស្សនស្ស រាគាទិបរិស្សយា ចេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេសំ វិសោធនត្ថំ តតោ ឧទ្ធំ ចត្តារោ ធម្មា ភាវេតព្ពា ឧប្បាទេតព្ពា វឌ្ឍេតព្ពា ច។

អសុភាតិ ឯកាទសសុ អសុភកម្មដ្ឋានេសុ យថារហំ យត្ថ កត្ថចិ អសុភភាវនា។ **រាគស្ស បហានាយាតិ** កាមរាគស្ស បជហនត្ថាយ។ អយមត្ថោ សាលិលាវកោបមាយ វិភាវេតព្វោ។ ឯវំភូតំ ភាវនាវិធឹ សន្ធាយ វុត្តំ – "អសុភា ភាវេតព្ពា រាគស្ស បហានាយា"តិ។ **មេត្តាតិ** មេត្តាកម្មដ្ឋានំ។ **ព្យាបាទស្ស បហានាយាតិ** វុត្តនយេនេវ ឧប្បន្នស្ស កោបស្ស បជហនត្ថាយ។ **អានាបានស្សតីតិ** សោឡសវត្ថុកា អានាបានស្សតិ។ **វិតក្កុបច្ឆេទាយាតិ** វុត្តនយេនេវ ឧប្បន្នានំ វិតក្កានំ បច្ឆេទនត្ថាយ។ **អស្មិមានសមុគ្ឃាតាយាតិ** "អស្មី"តិ ឧប្បជ្ជនកស្ស នវវិធស្ស មានស្ស សមុច្ឆេទនត្ថាយ។

អនិច្ចសញ្ញិនោតិ ហុត្វា អភាវតោ ឧទយព្ពយវន្តតោ បភង្គុតោ តាវកាលិកតោ និច្ចប្បដិក្ខេបតោ ច "សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា"តិ (ធ. ប. ២៧៧; ចូឡនិ. ហេមកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៥៦) បវត្ត អនិច្ចានុបស្សនាវសេន អនិច្ចសញ្ញិនោ។ **អនត្តសញ្ញា សណ្ឋាតីតិ** អសារកតោ អវសវត្តនតោ បរតោ រិត្តតោ តុច្ឆតោ សុញ្ញតោ ច "សព្ពេ ធម្មា អនត្តា"តិ (ធ. ប. ២៧៩; ចូឡនិ. ហេមកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៥៦) ឯវំ បវត្ត អនត្តានុបស្សនាសង្ខាតា អនត្តសញ្ញា ចិត្តេ សណ្ឋហតិ អតិទឡ្ហំ បតិដ្ឋហតិ។ អនិច្ចលក្ខណេ ហិ ទិដ្ឋេ អនត្ត លក្ខណំ ទិដ្ឋមេវ ហោតិ។ តីសុ លក្ខណេសុ ហិ ឯកស្មិំ ទិដ្ឋេ ឥតរទ្វយំ ទិដ្ឋមេវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ "អនិច្ចសញ្ញិនោ, មេឃិយ, អនត្តសញ្ញា សណ្ឋាតី"តិ។ អនត្តលក្ខណេ សុទិដ្ឋេ "អស្មី"តិ ឧប្បជ្ជនកមានោ សុប្បជហោវ ហោតីតិ អាហ "**អនត្តសញ្ញី អស្មិមានសមុគ្ឃាតំ បាបុណាតី**"តិ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានន្តិ** ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ អបច្ចយបរិនិព្ពានំ បាបុណាតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារតោ បន អសុភាទិភាវនានយោ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** វុត្តនយេន វេទិតព្វោ។

មេឃិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៥. នន្ទកសុត្តាទិវណ្ណនា

៤-៥. ចតុត្ថេ **អាគមយមានោតិ** ឱលោកយមានោ, ពុទ្ធោ សហសា អបវិសិត្វា យាវ សា កថា និដ្ឋាតិ, តាវ អដ្ឋាសីតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**ឥទមវោចាតិ ឥទំ កថាវសានំ ឧទិក្ខមានោ**"តិ។ អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពធម្ម សន្តីរណំ **អធិបញ្ញាវិបស្សនាតិ** អាហ "**សង្ខារបរិគ្គហវិបស្សនាញាណស្សា**"តិ។ **មានសន្តិ** រាគោបិ ចិត្តម្បិ អរហត្តម្បិ។ "អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ"តិ (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣) ឯត្ថ រាគោ មានសំ។ "ចិត្តំ មនោ មានស"ន្តិ (ធ. ស. ៦) ឯត្ថ ចិត្តំ។ "អប្បត្តមានសោ សេខោ, កាលំ កយិរា ជនេ សុតា"តិ (សំ. និ. ១.១៥៩) ឯត្ថ អរហត្តំ។ ឥធាបិ អរហត្តមេវ អធិប្បេតំ។ តេនាហ "**អប្បត្តមានសាតិ អប្បត្ត អរហត្តា**"តិ។ អប្បត្តំ មានសំ អរហត្តំ ឯតេហីតិ **អប្បត្តមានសា**។ ឥទានិ ចិត្តបរិយាយមេវ មានសសទ្ទំ សន្ធាយាហ "**អរហត្តំ វា**"តិអាទិ។ បញ្ចមំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

នន្ទកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សេវនាសុត្តវណ្ណនា

៦. ឆដ្ឋេ **ជីវិតសម្ភារាតិ** ជីវិតប្បវត្តិយា សម្ភារា បច្ចយា។ **សមុទានេតព្ពាតិ** សម្មា ញាយេន អនវជ្ជឧញ្ឆាចរិយាទិនា ឧទ្ធមុទ្ធមានេតព្ពា បាបុណិតព្ពា។ តេ បន សមុទានិតា សមាហតា នាម ហោន្តីតិ អាហ "**សមាហរិតព្ពា**"តិ។ **ទុក្ខេន ឧប្បជ្ជន្តីតិ** សុលភុប្បាទា ន ហោន្តិ។ ឯតេន គោចរអសប្បាយាទិភាវំ ទស្សេតិ។ **រត្តិភាគំ វា ទិវសភាគំ វាតិ** ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ "**រត្តិកោដ្ឋាសេ វា ទិវសកោដ្ឋាសេ វា**"តិ។ **រត្តិយេវ បក្កមិតព្ពំ** សមណធម្មស្ស តត្ថ អនិប្ផជ្ជនតោ។ **សង្ខាបីតិ** "យទត្ថមហំ បព្ពជិតោ, ន មេតំ ឥធ និប្ផជ្ជតិ, ចីវរាទិ បន សមុទាគច្ឆតិ, នាហំ តទត្ថំ បព្ពជិតោ, កឹ មេ ឥធ វាសេនា"តិ បដិសង្ខាយបិ។ តេនាហ "**សាមញ្ញត្ថស្ស ភាវនាបារិបូរិអគមនំ ជានិត្វា**"តិ។ អនន្តរវារេ **សង្ខាបីតិ** សមណធម្មស្ស និប្ផជ្ជនភាវំ ជានិត្វា។ **សោ បុគ្គលោ អនាបុច្ឆា បក្កមិតព្ពំ, នានុពន្ធិតព្ពោតិ** "សោ បុគ្គលោ"តិ បទស្ស "នានុពន្ធិតព្ពោ"តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ យស្ស យេន ហិ សម្ពន្ធោ, ទូរដ្ឋេនបិ សោ ភវតិ។ **តំ បុគ្គលន្តិ** សោ បុគ្គលោតិ បច្ចត្តវចនំ ឧបយោគវសេន បរិណាមេ

ត្វា តំ បុគ្គលំ អនាបុច្ឆា បក្កមិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ អត្ថវសេន ហិ វិភត្តិបរិណាមោតិ។ **អាបុច្ឆា បក្កមិតព្ព**ន្តិ ច កតញ្ញុកតវេទិតាយ និយោជនំ។ **ឯវរូបោ**តិ យំ និស្សាយ ភិក្ខុនោ គុណេហិ វុទ្ធិយេវ បាដិកង្ខា, បច្ចយេហិ ន បរិស្សយោ, ឯវរូបោ ទណ្ឌកម្មាទីហិ និគ្គណ្ហាតិ ចេបិ, ន បរិច្ចជិតព្ពោតិ ទស្សេតិ “**សចេបិ**”តិអាទិនា។

សេវនាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-១០. សុតវាសុត្តាទិវណ្ណនា

៧-១០. សត្តមេ **អភព្ពោ ខីណាសវោ ភិក្ខុ សញ្ចិច្ច បាណ**ន្តិអាទិ ទេសនាសីសមេវ, សោតាបន្នាទយោបិ បន អភព្ពាវ, បុថុជ្ជនខីណាសវានំ និន្នាបសំសត្ថម្បិ ឯវំ វុត្តំ។ បុថុជ្ជនោ នាម គារយ្ហោ មាតុឃាតាទីនិ ករោតិ, ខីណាសវោ បន បាសំសោ កុន្ថកិបិល្លិកឃាតាទីនិបិ ន ករោតីតិ។ **សន្និធិការកំ កាមេ បរិភុញ្ជិតុ**ន្តិ យថា គិហិភូតោ សន្និធឹ កត្វា វត្ថុកាមេ បរិភុញ្ជតិ, ឯវំ តិលតណ្ឌុលសប្បិនវនីតាទីនិ សន្និធឹ កត្វា ឥទានិ បរិភុញ្ជិតុំ អភព្ពោតិ អត្ថោ។ វត្ថុកាមេ បន និទហិត្វា បរិភុញ្ជន្តា តន្និស្សិតំ កិលេសកាមម្បិ និទហិត្វា បរិភុញ្ជន្តិ នាមាតិ អាហ “**វត្ថុកាមកិលេសកាមេ**”តិ។ ននុ ច ខីណាសវស្សេវ វសនដ្ឋានេ តិលតណ្ឌុលាទយោ បញ្ញាយន្តីតិ? ន បន តេ អត្តនោ អត្ថាយ និធេន្តិ, អផាសុកបព្ពជិតាទីនំ អត្ថាយ និធេន្តិ។ អនាគាមិស្ស កថន្តិ? តស្សបិ បញ្ច កាមគុណា សព្ពសោវ បហីនា, ធម្មេន បន លទ្ធំ វិចារេត្វា បរិភុញ្ជតិ។ អកប្បិយកាមគុណេ សន្ធាយេតំ វុត្តំ, ន មញ្ចបីឋអត្ថរណបាវុរណាទិសន្និស្សិតំ។ **សេយ្យថាបិ បុព្ពេ អគារិយភូតោ**តិ យថា បុព្ពេ គិហិភូតោ បរិភុញ្ជតិ, ឯវំ បរិភុញ្ជិតុំ អភព្ពោ។ អគារមជ្ឈេ វសន្តា ហិ សោតាបន្នាទយោ យាវជីវំ គិហិព្យញ្ជនេន តិដ្ឋន្តិ។ ខីណាសវោ បន អរហត្តំ បត្វាវ មនុស្សភូតោ បរិនិព្ពាតិ វា បព្ពជតិ វា។ ចាតុមហារាជិកាទីសុ កាមាវចរទេវេសុ មុហុត្តម្បិ ន តិដ្ឋតិ។ កស្មា? វិវេកដ្ឋានស្ស អភាវា។ ភុម្មទេវត្តភាវេ បន ឋិតោ អរហត្តំ បត្វាបិ តិដ្ឋតិ វិវេកដ្ឋានសម្ភវា។ អដ្ឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

សុតវាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សម្ពោធិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សីហនាទវគ្គោ

១. សីហនាទសុត្តវណ្ណនា

១១. ទុតិយស្ស បឋមេ អវាបុរន្តិ វិវរន្តិ ទ្វារំ ឯតេនាតិ **អវាបុរណំ**។ រជំ ហរន្តិ ឯតេនាតិ **រជោហរណំ**។ **កឡោបិហត្ថោ**តិ វិលីវមយភាជនហត្ថោ, ''ចម្មមយភាជនហត្ថោ''តិ ច វទន្តិ។ ឆិន្នានិ វិសាណានិ ឯតស្សាតិ ឆិន្នវិសាណោ, ឧសភោ ច សោ ឆិន្នវិសាណោ ចាតិ **ឧសភឆិន្នវិសាណោ**។ វិសេសនបរោយំ សមាសោ។ **អហិកុណបេន វា**តិអាទិ អតិជេគុច្ឆប្បដិកូលកុណបទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **កណ្ឋេ អាសត្តេនា**តិ កេនចិទេវ បច្ចត្ថិកេន អានេត្វា កណ្ឋេ ពទ្ធេន, ឱមុក្កេនាតិ អត្ថោ។ **អដ្ដោ** អាតុរោ ទុក្ខន្នបីឡាយ បីឡិតោ។ **អច្ចយស្ស បដិគ្គណ្ហនំ** វា អធិវាសនំ។ ឯវរូបិ សោ ការណេ ទេសិយមានេ តតោ វិគតោ នាម ហោតិ។ តេនាហ ''**បដិគ្គណ្ហតូតិ ខមតូ**''តិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សីហនាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សឧបាទិសេសសុត្តវណ្ណនា

១២. ទុតិយេ ភវស្ស អប្បមត្តកតា នាម ឥត្តរកាលតាយាតិ អាហ ''**អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តម្បិ**''តិ។

សឧបាទិសេសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កោដ្ឋិកសុត្តវណ្ណនា

១៣. តតិយេ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ អត្តភាវោ, តស្មិំ វេទិតព្ពំ ផលំ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ**។ តេនាហ ''**ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ**''តិ។ ចតុប្បញ្ចក្ខន្ធផលតាយ សញ្ញាភវូបគំ កម្មំ **ពហុវេទនីយំ**។ ឯកក្ខន្ធផលត្តា អសញ្ញាភវូបគំ កម្មំ ''**អប្បវេទនីយ**''ន្តិ វុត្តំ។ កេចិ បន ''អរូបាវចរកម្មំ ពហុកាលំ វេទិតព្ពផលត្តា ពហុវេទនីយំ, ឥតរំ អប្បវេទនីយំ។ រូបារូបាវចរកម្មំ វា ពហុវេទនីយំ, បរិត្តំ កម្មំ អប្បវេទនីយ''ន្តិ វទន្តិ។ **វេទនីយ**ន្តិ បច្ចយន្តរសមវាយេ វិបាកុប្បាទនសមត្ថំ, ន អារទ្ធវិបាកមេវ។ **អវេទនីយ**ន្តិ បច្ចយវេកល្លេន វិបច្ចិតុំ អសមត្ថំ អហោសិកម្មាទិភេទំ។

កោដ្ឋិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សមិទ្ធិសុត្តវណ្ណនា

១៤. ចតុត្ថេ **សមិទ្ធី**តិ ថេរស្ស កិរ អត្តភាវោ សមិទ្ធោ អភិរូបោ បាសាទិកោ, តស្មា សមិទ្ធីត្វេវ សង្ខាតោ។ តេនាហ ''**អត្តភាវសមិទ្ធតាយា**''តិអាទិ។ **រូបធាតុអាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សទ្ទធាតុអាទី សង្គណ្ហាតិ។

សមិទ្ធិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៩. គណ្ឌសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥-១៩. បញ្ចមេ **មាតាបេត្តិកសម្ភវស្សា**តិ មាតិតោ ច បិតិតោ ច និព្ពត្តេន មាតាបេត្តិកេន សុក្កសោណិតេន សម្ភូតស្ស។ **ឧច្ឆាទនធម្មស្សា**តិ ឧច្ឆាទេតព្ពសភាវស្ស។ **បរិមទ្ទនធម្មស្សា**តិ បរិមទ្ទិតព្ពសភាវស្ស។ ឯត្ថ ច ឱទនកុម្មាសូបចយឧច្ឆាទនបទេហិ វឌ្ឍិ កថិតា, អនិច្ចភេទនវិទ្ធំសនបទេហិ ហានិ។ បុរិមេហិ វា សមុទយោ, បច្ឆិមេហិ អត្ថង្គមោតិ ឯវំ ចាតុមហាភូតិកស្ស កាយស្ស វឌ្ឍិបរិហានិនិព្ពត្តិភេទា ទស្សិតា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឆដ្ឋាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។

គណ្ឌសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. វេលាមសុត្តវណ្ណនា

២០. ទសមេ **សកុណ្ឋកភត្ត**ន្តិ សកុណ្ឋកំ ឧត្តណ្ឌុលភត្តំ។ បរិត្តេហិ សកុណ្ឋេហិ តណ្ឌុលេហិបិ សទ្ទី វិបក្កភត្តំ ឧត្តណ្ឌុលមេវ ហោតិ។ ពិឡង្គំ វុច្ចតិ អារនាឡំ, ពិឡង្គតោ និព្ពត្តនតោ តទេវ កញ្ជិយតោ ជាតន្តិ កញ្ជិយំ, តំ ទុតិយំ ឯតស្សាតិ **ពិឡង្គទុតិយំ**, តំ **កញ្ជិយទុតិយ**ន្តិ វុត្តំ។ **អសក្កវិត្វា**តិ ទេយ្យធម្មម្បិ បុគ្គលម្បិ អសក្កវិត្វា។ ទេយ្យធម្មស្ស អសក្ករណំ អសម្បន្នកាកោ, បុគ្គលស្ស អសក្ករណំ អគរុករណំ។ ទេយ្យធម្មំ អសក្ករោន្តោ ហិ ឧត្តណ្ឌុលាទិទោសសមន្នាគតំ អាហារំ ទេតិ, ន សម្បន្នំ ករោតិ។ បុគ្គលំ អសក្ករោន្តោ និសីទនដ្ឋានំ អសម្មជ្ជិត្វា យត្ថ តត្ថ វា និសីទាបេត្វា យំ វា តំ វា ទារកំ បេសេត្វា ទេតិ។ **អចិត្តីកត្វា**តិ ន ចិត្តីំ កត្វា, ន បូជេត្វាតិ អត្ថោ។ បូជេន្តោ ហិ បូជេតព្ពវត្ថុំ ចិត្តេ ឋបេតិ, ន តតោ ពហិ ករោតិ។ ចិត្តំ វា អច្ឆរិយំ កត្វា បដិបត្តិ ចិត្តីករណំ សម្ភាវនកិរិយា, តប្បដិក្ខេបតោ អចិត្តីករណំ អសម្ភាវនកិរិយា។ **អបវិទ្ធ**ន្តិ ឧច្ឆិដ្ឋាទិឆឌ្ឌនីយធម្មំ វិយ អវខិត្តកំ។ យោ ហិ ឆឌ្ឌេតុកាមោ ហុត្វា រោគិនោ សរីរេ ឱទនាទីនិ មជ្ជិត្វា វម្មិកេ រោគំ បក្ខិបន្តោ វិយ ទេតិ, អយំ អបវិទ្ធំ ទេតិ នាម។ **អនាគមនទិដ្ឋិកោ**តិ “អទ្ធា ឥមស្ស ទានស្ស ផលំ មម អាគច្ឆតី”តិ ឯវំ យស្ស កម្មស្សកតទិដ្ឋិ អត្ថិ, សោ អាគមនទិដ្ឋិកោ។ អយំ បន ន តាទិសោតិ អនាគមនទិដ្ឋិកោ, ផលំ បាដិកង្ខំ ហុត្វា ន ទេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន កម្មញ្ច ផលញ្ច សទ្ទហិត្វា ទេតី**”តិ។

វេលាមោតិ ឯត្ថ **មា**-សទ្ទោ បដិសេធវចនោ។ ជាតិគោត្តរូបភោគាទិគុណានំ វេលា មរិយាទា នត្ថិ ឯតស្មិន្តិ វេលាមោ។ អថ វា យថាវុត្តគុណានំ វេលា មរិយាទា អមតិ ឱសានំ គច្ឆតិ ឯតស្មិន្តិ **វេលាមោ**, វេលំ វា មរិយាទំ អមតិ គច្ឆតិ អតិក្កមតីតិ **វេលាមោ**។ តេនាហ “**ជាតិគោត្ត…បេ…. ឯវំលទ្ធនាមោ**”តិ។ ទីយតីតិ ទានំ, ទានវត្ថុ។ តំ អគ្គីយតិ និស្សជ្ជីយតិ ឯត្ថាតិ **ទានគ្គំ**។ ទានំ វា គណ្ហន្តិ ឯត្ថាតិ **ទានគ្គំ**, ឯវំ **ភត្តគ្គំ**, បរិវេសនដ្ឋានំ។ **ទុកូលសន្ទនានី**តិ រជតភាជនាទិនិស្សិតេ ទុកូលេ ខីរស្ស សន្ទនំ ឯតេសន្តិ ទុកូលសន្ទនានិ។ **កំសូបធារណានី**តិ រជតមយទោហភាជនានិ។ តេនាហ “**រជតមយខីរបដិច្ឆកានី**”តិ។ រជតមយានិ ខីរបដិច្ឆកានិ ខីរបដិគ្គហភាជនានិ ឯតេសន្តិ **រជតមយខីរបដិច្ឆកានិ។ សោធេយ្យា**តិ មហប្ផលភាវករណេន វិសោធេយ្យ។ មហប្ផលភាវប្បត្តិយា ហិ ទក្ខិណា វិសុជ្ឈតិ នាម។

មគ្គេនាគតំ អនិវត្តនសរណន្តិ ឥមិនា លោកុត្តរសរណគមនំ ទីបេតិ។ **អបរេ**តិអាទិនា លោកិយសរណគមនំ វុត្តំ។ **សរណំ** នាម តិណ្ណំ រតនានំ ជីវិតបរិច្ចាគមយំ បុញ្ញំ សព្ពសម្បត្តិំ ទេតិ, តស្មា មហប្ផលតរន្តិ អធិប្បាយោ។ ឥទញ្ច – “សចេ ត្វំ យថា គហិតំ សរណំ ន ភិន្ទិស្សសិ, ឯវាហំ តំ មារេមី”តិ យទិបិ កោចិ តិណ្ហេន សត្ថេន ជីវិតា វោរោបេយ្យ, តថាបិ “នេវាហំ ពុទ្ធំ ន ពុទ្ធោតិ, ធម្មំ ន ធម្មោតិ, សង្ឃំ ន សង្ឃោតិ វទាមី”តិ ទឡ្ហតរំ កត្វា គហិតស្ស វសេន វុត្តំ។ **មគ្គេនាគត**ន្តិ លោកុត្តរសីលំ សន្ធាយ វទតិ។ **អបរេ**តិអាទិនា បន លោកិយសីលំ វុត្តំ។ សព្ពេសំ សត្តានំ ជីវិតទានាទិនិហិតទណ្ឌតាយ សកលលោកិយលោកុត្តរគុណាធិដ្ឋានតោ ចស្ស មហប្ផលមហានិសំសតា វេទិតព្ពា។

ឧបសិង្ឃនមត្តន្តិ ឃាយនមត្តំ។ **គទ្ទោហនមត្ត**ន្តិ បាបន្តរេ គោទោហនមត្តំ កាលន្តិ អត្ថោ។ សោ ច ន សកលោ គោទោហនក្ខណោ អធិប្បេតោតិ ទស្សេតុំ “**គាវិយា ឯកវារំ ថនអញ្ឆនមត្ត**”ន្តិ អត្ថោ វុត្តោ។ **អញ្ឆនមត្ត**ន្តិ អាកឌ្ឍនមត្តំ។ គាវិយា ថនំ គហេត្វា ឯកខីរពិន្ទុទុហនកាលមត្តម្បិ គទ្ទុហនមត្តន្តិ វទន្តិ។ ឯត្តកម្បិ ហិ កាលំ យោ វសនគព្ភបរិវេណវិហារូបចារបរិច្ឆេទេន វា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ សព្ពសត្តេ ហិតផរណំ មេត្តចិត្តំ ភាវេតុំ សក្កោតិ។ ឥទំ តតោ យថាវុត្តទានាទិតោ មហប្ផលតរំ។

វេលាមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សីហនាទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សត្តាវាសវគ្គោ

១. តិឋានសុត្តវណ្ណនា

២១. តតិយស្ស បឋមេ **អមមា**តិ វត្ថាភរណបានភោជនាទីសុបិ មមត្តវិរហិតា។ **អបរិគ្គហា**តិ ឥត្ថិបរិគ្គហេន អបរិគ្គហា។ តេសំ កិរ “អយំ មយ្ហំ ភរិយា”តិ មមត្តំ ន ហោតិ, មាតរំ វា ភគិនឹ វា ទិស្វា ឆន្ទរាគោ ន ឧប្បជ្ជតិ។ ធម្មតាសិទ្ធស្ស សីលស្ស អានុភាវេន បុត្តេ ទិដ្ឋមត្តេ ឯវ មាតុថនតោ ថញ្ញំ បគ្ឃរតិ, តេន សញ្ញាណេន នេសំ មាតរិ បុត្តស្ស មាតុសញ្ញា, មាតុ ច បុត្តេ បុត្តសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋិតាតិ កេចិ។

អបិចេត្ថ (សារត្ថ. ដី. ១.១ វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) ឧត្តរកុរុកានំ បុញ្ញានុភាវសិទ្ធោ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ កិរ តេសុ តេសុ បទេសេសុ ឃននិចិតបត្តសញ្ឆន្នសាខាបសាខា កូដាគារសមា មនោរមា រុក្ខា តេសំ មនុស្សានំ និវេសនកិច្ចំ សាធេន្តិ។ យត្ថ សុខំ និវសន្តិ, អញ្ញេបិ តត្ថ រុក្ខា សុជាតា សព្ពទាបិ បុប្ផិតគ្គា តិដ្ឋន្តិ។ ជលាសយាបិ វិកសិតកមលកុវលយបុណ្ឌរីកសោគន្ធិកាទិបុប្ផសញ្ឆន្នា សព្ពកាលំ បរមសុគន្ធំ សមន្តតោ បវាយន្តា តិដ្ឋន្តិ។ សរីរម្បិ តេសំ អតិទីឃាទិទោសរហិតំ អារោហបរិណាហសម្បន្នំ ជរាយ អនភិភូតត្តា វលិតបលិតាទិទោសវិរហិតំ យាវតាយុកំ អបរិក្ខីណជវពលបរក្កមសោភមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ អនុដ្ឋានផលូបជីវិតាយ ន ច នេសំ កសិវណិជ្ជាទិវសេន អាហារបរិយេដ្ឋិវសេន ទុក្ខំ អត្ថិ, តតោ ឯវ ន ទាសទាសិកម្មករាទិបរិគ្គហោ អត្ថិ, ន ច តត្ថ សីតុណ្ហឌំសមកសវាតាតបសរីសបវាឡាទិបរិស្សយោ អត្ថិ។ យថា នាមេត្ថ គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ បច្ចូសវេលាយំ សមសីតុណ្ហោ ឧតុ ហោតិ, ឯវមេវ សព្ពកាលំ តត្ថ សមសីតុណ្ហោវ ឧតុ ហោតិ, ន ច នេសំ កោចិ ឧបឃាតោ វិហេសា វា ឧប្បជ្ជតិ។ អកដ្ឋបាកិមេវ សាលឹ អកណំ អថុសំ សុទ្ធំ សុគន្ធំ តណ្ឌុលប្ផលំ បរិភុញ្ជន្តិ។ តំ ភុញ្ជន្តានំ នេសំ កុដ្ឋំ, គណ្ឌោ, កិលាសោ, សោសោ, កាសោ, សាសោ, អបមារោ, ជរោតិ ឯវមាទិកោ ន កោចិ រោគោ ឧប្បជ្ជតិ, ន ច តេ ខុជ្ជា វា វាមនា វា កាណា វា កុណី វា ខញ្ជា វា បក្ខហតា វា វិកលង្គា វា វិកលិន្ទ្រិយា វា ហោន្តិ។

ឥត្ថិយោបិ តត្ថ នាតិទីឃា, នាតិរស្សា, នាតិកិសា, នាតិថូលា, នាតិកាឡា, នច្ចោទាតា, សោភគ្គប្បត្តរូបា ហោន្តិ។ តថា ហិ ទីឃង្គុលី, តម្ពនខា, អលម្ពថនា, តនុមជ្ឈា, បុណ្ណចន្ទមុខី, វិសាលក្ខី, មុទុគត្តា, សហិតោរូ, ឱទាតទន្តា, គម្ភីរនាភី, តនុជង្ឃា, ទីឃនីលវេល្លិតកេសី, បុថុលសុស្សោណី, នាតិលោមា, នាលោមា, សុភគា, ឧតុសុខសម្ផស្សា, សណ្ហា, សខិលា, សុខសម្ភាសា, នានាភរណវិភូសិតា វិចរន្តិ។ សព្ពទាបិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកា វិយ ហោន្តិ, បុរិសា ច បញ្ចវីសតិវស្សុទ្ទេសិកា វិយ។ ន បុត្តទារេសុ រជ្ជន្តិ។ អយំ តត្ថ ធម្មតា។

សត្តាហិកមេវ ច តត្ថ ឥត្ថិបុរិសា កាមរតិយា វិហរន្តិ។ តតោ វីតរាគា វិយ យថាសកំ គច្ឆន្តិ, ន តត្ថ ឥធ វិយ គព្ភោក្កន្តិមូលកំ, គព្ភបរិហរណមូលកំ, វិជាយនមូលកំ វា ទុក្ខំ ហោតិ។ រត្តកញ្ចុកតោ កញ្ចនបដិមា វិយ ទារកា មាតុកុច្ឆិតោ អមក្ខិតា ឯវ សេម្ហាទិនា សុខេនេវ និក្ខមន្តិ។ អយំ តត្ថ ធម្មតា។

មាតា បន បុត្តំ វា ធីតរំ វា វិជាយិត្វា តេ វិចរណកប្បទេសេ ឋបេត្វា អនបេក្ខា យថារុចិ គច្ឆតិ។ តេសំ តត្ថ សយិតានំ យេ បស្សន្តិ បុរិសា វា ឥត្ថិយោ វា, តេ អត្តនោ អង្គុលិយោ ឧបនាមេន្តិ។ តេសំ កម្មពលេន តតោ ខីរំ បវត្តតិ, តេន តេ ទារកា យាបេន្តិ។ ឯវំ បន វឌ្ឍន្តា កតិបយទិវសេហេវ លទ្ធពលា ហុត្វា ទារិកា ឥត្ថិយោ ឧបគច្ឆន្តិ, ទារកា បុរិសេ។ កប្បរុក្ខតោ ឯវ ច តេសំ តត្ថ វត្ថាភរណានិ និប្ផជ្ជន្តិ។ នានាវិរាគវណ្ណវិចិត្តានិ ហិ សុខុមានិ មុទុសុខសម្ផស្សានិ វត្ថានិ តត្ថ តត្ថ កប្បរុក្ខេសុ ឱលម្ពន្តានិ តិដ្ឋន្តិ។ នានាវិធរស្មិជាលសមុជ្ជលវិវិធវណ្ណរតនវិនទ្ធានិ អនេកវិធមាលាកម្មលតាកម្មភិត្តិកម្មវិចិត្តានិ សីសូបគគីវូបគហត្ថូបគកដូបគបាទូបគានិ សោវណ្ណមយានិ អាភរណានិ កប្បរុក្ខតោ ឱលម្ពន្តិ។ តថា វីណាមុទិង្គបណវសម្មតាឡសង្ខវំសវេតាឡបរិវាទិនីវល្លកីបភុតិកា តូរិយភណ្ឌាបិ តតោ តតោ ឱលម្ពន្តិ។ តត្ថ ពហូ ផលរុក្ខា កុម្ភមត្តានិ ផលានិ ផលន្តិ មធុររសានិ, យានិ បរិភុញ្ជិត្វា តេ សត្តាហម្បិ ខុប្បិបាសាហិ ន ពាធីយន្តិ។

នជ្ជោបិ តត្ថ សុវិសុទ្ធជលា សុប្បតិត្ថា រមណីយា អកទ្ទមា វាលុកតលា នាតិសីតា នច្ចុណ្ហា សុរភិគន្ធីហិ ជលជបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នា សព្ពកាលំ សុរភី វាយន្តិយោ សន្ទន្តិ, ន តត្ថ កណ្ដកិកា កក្ខឡគច្ឆលតា ហោន្តិ, អកណ្ដកា បុប្ផផលសម្បន្នា ឯវ ហោន្តិ, ចន្ទននាគរុក្ខា សយមេវ រសំ បគ្ឃរន្តិ, នហាយិតុកាមា ច នទិតិត្ថេ ឯកជ្ឈំ វត្ថាភរណានិ ឋបេត្វា នទី ឱតរិត្វា ន្ហត្វា ឧត្តិណ្ណុត្តិណ្ណា ឧបរិដ្ឋិមំ ឧបរិដ្ឋិមំ វត្ថាភរណំ គណ្ហន្តិ, ន តេសំ ឯវំ ហោតិ “ឥទំ មម, ឥទំ បរស្សា”តិ។ តតោ ឯវ ន តេសំ កោចិ វិគ្គហោ វា វិវាទោ វា។ សត្តាហិកា ឯវ ច នេសំ កាមរតិកីឡា ហោតិ, តតោ វីតរាគា វិយ វិចរន្តិ។ យត្ថ ច រុក្ខេ សយិតុកាមា ហោន្តិ, តត្ថេវ សយនំ ឧបលព្ភតិ។

មគេ ច សត្តេ ទិស្វា ន រោទន្តិ ន សោចន្តិ។ តញ្ច មណ្ឌយិត្វា និក្ខិបន្តិ។ តាវទេវ ច នេសំ តថារូបា សកុណា ឧបគន្ត្វា មតំ ទីបន្តរំ នេន្តិ, តស្មា សុសានំ វា អសុចិដ្ឋានំ វា តត្ថ នត្ថិ, ន ច តតោ មតា និរយំ វា តិរច្ឆានយោនឹ វា បេត្តិវិសយំ វា ឧបបជ្ជន្តិ។ ធម្មតាសិទ្ធស្ស បញ្ចសីលស្ស អានុភាវេន តេ ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តីតិ វទន្តិ។ វស្សសហស្សមេវ ច នេសំ សព្ពកាលំ អាយុប្បមាណំ, សព្ពមេតំ តេសំ បញ្ចសីលំ វិយ ធម្មតាសិទ្ធមេវាតិ។

តិឋានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តណ្ហាមូលកសុត្តវណ្ណនា

២៣. តតិយេ (ទី. និ. ដី. ២.១០៣) **ឯសនតណ្ហា**តិ ភោគានំ បរិយេសនវសេន បវត្តា តណ្ហា។ **ឯសិតតណ្ហា**តិ បរិយិដ្ឋេសុ ភោគេសុ ឧប្បជ្ជមានតណ្ហា។ បរិគវេសនវសេន បរិយេសតិ ឯតាយាតិ **បរិយេសនា,** អាសយតោ បយោគតោ ច បរិយេសនា តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ។ តេនាហ "**តណ្ហាយ សតិ ហោតី**"តិ។ **រូបាទិអារម្មណប្បដិលាភោ**តិ សវត្ថុកានំ រូបាទិអារម្មណានំ គវេសនវសេន បដិលាភោ។ យំ បន អបរិយិដ្ឋំយេវ លព្ភតិ, តម្បិ អត្ថតោ បរិយេសនាយ លទ្ធមេវ នាម តថារូបស្ស កម្មស្ស បុព្ពេកតត្តា ឯវ លព្ភនតោ។ តេនាហ "**សោ ហិ បរិយេសនាយ សតិ ហោតី**"តិ។

សុខវិនិច្ឆយន្តិ សុខំ វិសេសតោ និច្ឆិនោតីតិ សុខវិនិច្ឆយោ។ សុខំ សភាវតោ សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អាទីនវតោ និស្សរណតោ ច យាថាវតោ ជានិត្វា បវត្តញាណំវ សុខវិនិច្ឆយំ។ **ជញ្ញា**តិ ជានេយ្យ។ "សុភំ សុខ"ន្តិអាទិកំ អារម្មណេ អភូតាការំ វិវិធំ និន្នភាវេន ចិនោតិ អារោបេតីតិ **វិនិច្ឆយោ,** អស្សាទានុបស្សនា តណ្ហា។ ទិដ្ឋិយាបិ ឯវមេវ វិនិច្ឆយភាវោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិំ បន សុត្តេ វិតក្កោយេវ អាគតោតិ យោជនា។ **ឥមស្មិំ បន សុត្តេ**តិ សក្កបញ្ហសុត្តេ (ទី. និ. ២.៣៥៨)។ តត្ថ ហិ "ឆន្ទោ ខោ, ទេវានមិន្ទ, វិតក្កនិទានោ"តិ អាគតំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ។ **វិតក្កេនេវ វិនិច្ឆិនន្តី**តិ ឯតេន "វិនិច្ឆិនតិ ឯតេនាតិ វិនិច្ឆយោ"តិ វិនិច្ឆយសទ្ទស្ស ករណសាធនមាហ។ **ឯត្តក**ន្តិអាទិ វិនិច្ឆយនាការទស្សនំ។

ឆន្ទនដ្ឋេន ឆន្ទោ, ឯវំ រញ្ជនដ្ឋេន រាគោតិ **ឆន្ទរាគោ**។ ស្វាយំ អនាសេវនតាយ មន្ទោ ហុត្វា បវត្តោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ "**ទុព្ពលរាគស្សាធិវចន**"ន្តិ។ **អជ្ឈោសាន**ន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន អភិនិវេសនំ។ "មយ្ហំ ឥទ"ន្តិ ហិ តណ្ហាគាហោ យេភុយ្យេន អត្តគ្គាហសន្និស្សយោវ ហោតិ។ តេនាហ "**អហំ មមន្តិ**"តិ។ **ពលវសន្និដ្ឋាន**ន្តិ ច តេសំ គាហានំ ថិរភាវប្បត្តិមាហ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បរិគ្គហករណ**ន្តិ អហំ មមន្តិ ពលវសន្និដ្ឋានវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស អត្តត្តនិយគ្គាហវត្ថុនោ អញ្ញាសាធារណំ វិយ កត្វា បរិគ្គហេត្វា ឋានំ, តថាបវត្តោ លោភសហគតចិត្តុប្បាទោ។ អត្តនា បរិគ្គហិតស្ស វត្ថុនោ យស្ស វសេន **បរេហិ សាធារណភាវស្ស** អសហមានោ ហោតិ បុគ្គលោ, សោ ធម្មោ **អសហនតា។ ឯវំ វចនត្ថំ វទន្តិ** និរុត្តិនយេន។ សទ្ទលក្ខណេន បន យស្ស ធម្មស្ស វសេន មច្ឆរិយយោគតោ បុគ្គលោ មច្ឆរោ , តស្ស ភាវោ, កម្មំ វា **មច្ឆរិយំ,** មច្ឆរោ ធម្មោ។ មច្ឆរិយស្ស ពលវភាវតោ អាទរេន រក្ខណំ **អារក្ខោ**តិ អាហ "**ទ្វារ...បេ.... សុដ្ឋុ រក្ខណ**"ន្តិ។

អត្តនោ ផលំ ករោតីតិ ករណំ, យំ កិញ្ចិ ការណំ។ អធិកំ ករណន្តិ **អធិករណំ,** វិសេសការណំ។ វិសេសការណញ្ច ភោគានំ អារក្ខទណ្ឌាទានាទិអនត្ថសម្ភវស្សាតិ វុត្តំ "**អារក្ខាធិករណ**"ន្តិអាទិ។ **បរនិសេធនត្ថ**ន្តិ មារណាទិនា បរេសំ វិពាធនត្ថំ។ អាទិយន្តិ ឯតេនាតិ អាទានំ, ទណ្ឌស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ,** ទណ្ឌំ អាហរិត្វា បរវិហេឋន ចិត្តុប្បាទោ។ **សត្ថាទានេ**បិ ឯសេវ នយោ។ ហត្ថបរាមាសាទិវសេន កាយេន កាតព្ពោ កលហោ **កាយកលហោ**។ មម្មឃដ្ដនាទិវសេន វាចាយ កាតព្ពោ កលហោ **វាចាកលហោ**។ វិរុជ្ឈនវសេន វិរូបំ គណ្ហាតិ ឯតេនាតិ **វិគ្គហោ**។ វិរុទ្ធំ វទតិ ឯតេនាតិ **វិវាទោ**។ "តុវំ តុវ"ន្តិ អគារវវចនសហចរណតោ **តុវំតុវំ**។ សព្ពេបិ តេ តថាបវត្តទោសសហគតា ចិត្តុប្បាទា វេទិតព្ពា។ តេនាហ ភគវា "**អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តី**"តិ។

តណ្ហាមូលកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤-៥. សត្តាវាសសុត្តាទិវណ្ណនា

២៤-២៥. ចតុត្ថេ សត្តា អាវសន្តិ ឯតេសូតិ **សត្តាវាសា,** នានត្តសញ្ញិអាទិភេទា សត្តនិកាយា។ យស្មា តេ តេ សត្តនិវាសា តប្បរិយាបន្នានំ សត្តានំ តាយ ឯវ តប្បរិយាបន្នតាយ អាធារោ វិយ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ សមុទាយាធារោ ហិ អវយវស្ស យថា "រុក្ខេ សាខា"តិ, តស្មា "**សត្តានំ អាវាសា, វសនដ្ឋានានីតិ អត្ថោ**"តិ វុត្តំ។ **សុទ្ធាវាសាបិ សត្តាវាសោវ** "ន សោ, ភិក្ខវេ, សត្តាវាសោ សុលភរូបោ, យោ មយា អនាវុត្ថបុព្ពោ ឥមិនា ទីឃេន

អទ្ធុនា អញ្ញត្រ សុទ្ធាវាសេហិ ទេវេហី”តិ (ទី. និ. ២.៩១) វចនតោ។ យទិ ឯវំ តេ កស្មា ឥធ ន គហិតាតិ តត្ថ ការណមាហ “**អសព្ពកាលិកត្តា**”តិអាទិ។ វេហប្ផលា បន ចតុត្ថេយេវ សត្តាវាសេ ភជន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បញ្ចមំ ឧត្តានមេវ។

សត្តាវាសសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សិលាយូបសុត្តវណ្ណនា

២៦. ឆដ្ឋេ បមាណមជ្ឈិមស្ស បុរិសស្ស ចតុវីសតង្គុលិកោ ហត្ថោ **កុក្កុ**, “កក្កូ”តិបិ តស្សេវ នាមំ។ **អដ្ឋ កុក្កូ ឧបរិ នេមស្សា**តិ អដ្ឋ ហត្ថា អាវាដស្ស ឧបរិ ឧគ្គន្ត្វា ឋិតា ភវេយ្យុំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សិលាយូបសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បឋមវេរសុត្តវណ្ណនា

២៧. សត្តមេ (សំ. និ. ដី. ២.២៤១) **យតោ**តិ យស្មិំ កាលេ។ អយញ្ហិ តោ-សទ្ទោ ទា-សទ្ទោ វិយ ឥធ កាលវិសយោ, យទាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ភយានិ វេរានី**តិ ភីយតេ **ភយំ**, ភយេន យោគា, ភាយិតព្ពេន វា ភយំ ឯវ វេរប្បសវដ្ឋេន **វេរ**ន្តិ ច លទ្ធនាមា ចេតនាទយោ។ បាណាតិបាតាទយោ ហិ យស្ស បវត្តន្តិ, យញ្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តីយន្តិ, ឧភយេសញ្ច វេរាវហា, តតោ ឯវ ចេតេ ភាយិតព្ពា វេរសញ្ញនកា នាមាតិ។ សោតស្ស អរិយមគ្គស្ស អាទិតោ បជ្ជនំ បដិបត្តិ អធិគមោ សោតាបត្តិ។ តទត្ថាយ តត្ថ បតិដ្ឋិតស្ស ច អង្គានិ **សោតាបត្តិយង្គានិ**។ ទុវិធញ្ហិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៤១) សោតាបត្តិយង្គំ សោតាបត្តិអត្ថាយ ច អង្គំ ការណំ, យំ សោតាបត្តិមគ្គប្បដិលាភតោ បុព្ពភាគេ សោតាបត្តិប្បដិលាភាយ សំវត្តតិ, “សប្បុរិសសំសេវោ សទ្ធម្មស្សវនំ យោនិសោមនសិការោ ធម្មានុធម្មបដិបត្តី”តិ (ទី. និ. ៣.៣១១) ឯវំ អាគតំ។ បដិលទ្ធគុណស្ស ច សោតាបត្តិំ បត្វា ឋិតស្ស អង្គំ, យំ “សោតាបន្នស្ស អង្គ”ន្តិបិ វុច្ចតិ “សោតាបន្នោ អង្គីយតិ ញាយតិ ឯតេនា”តិ កត្វា, ពុទ្ធេ អវេច្ចប្បសាទាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ ឥទមិធាធិប្បេតំ។

ខីណនិរយោតិអាទីសុ អាយតិំ តត្ថ អនុប្បជ្ជនតាយ ខីណោ និរយោ មយ្ហន្តិ, សោ អហំ ខីណនិរយោ។ ឯសនយោ សព្ពត្ថ។ **សោតាបន្នោ**តិ មគ្គសោតំ អាបន្នោ។ **អវិនិបាតធម្មោ**តិ ន វិនិបាតសភាវោ។ **និយតោ**តិ បឋមមគ្គសង្ខាតេន សម្មត្តនិយាមេន និយតោ។ **សម្ពោធិបរាយណោ**តិ ឧបរិមគ្គត្តយសង្ខាតោ សម្ពោធិ បរំ អយនំ មយ្ហន្តិ សោហំ សម្ពោធិបរាយណោ, សម្ពោធី អវស្សំ អភិសម្ពុជ្ឈនកោតិ អត្ថោ។

បាណាតិបាតបច្ចយាតិ បាណាតិបាតកម្មស្ស ករណហេតុ។ **ភយំ វេរ**ន្តិ អត្ថតោ ឯកំ។ វេរំ វុច្ចតិ វិរោធោ, តទេវ ភាយិតព្ពតោ “ភយ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ច បនេតំ ទុវិធំ ហោតិ – ពាហិរំ, អជ្ឈត្តិកន្តិ។ ឯកេន ហិ ឯកស្ស បិតា មារិតោ ហោតិ។ សោ ចិន្តេតិ “ឯតេន កិរ មេ បិតា មារិតោ, អហម្បិ តំយេវ មារេស្សាមី”តិ និសិតំ សត្ថំ អាទាយ ចរតិ។ យា តស្ស អព្ភន្តរេ ឧប្បន្នា វេរចេតនា, ឥទំ **ពាហិរំ វេរំ** នាម តស្ស វេរស្ស មូលភូតតោ វេរការកបុគ្គលតោ ពហិភាវត្តា។ យា បន ឥតរស្ស “អយំ កិរ មំ មារេស្សាមីតិ ចរតិ, អហមេវ នំ បឋមតរំ មារេស្សាមី”តិ ចេតនា ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ **អជ្ឈត្តិកំ វេរំ** នាម។ ឥទំ តាវ ឧភយម្បិ ទិដ្ឋធម្មិកមេវ។ យា បន តំ និរយេ ឧប្បន្នំ ទិស្វា “ឯតំ បហរិស្សាមី”តិ ជលិតំ អយមុគ្គរំ គណ្ហន្តស្ស និរយបាលស្ស ចេតនា ឧប្បជ្ជតិ, ឥទមស្ស សម្បរាយិកំ ពាហិរំ វេរំ។ យា ចស្ស “អយំ និទ្ទោសំ មំ បហរិស្សាមីតិ អាគច្ឆតិ, អហមេវ នំ បឋមតរំ បហរិស្សាមី”តិ ចេតនា ឧប្បជ្ជតិ, ឥទមស្ស សម្បរាយិកំ អជ្ឈត្តំ វេរំ។ យំ បនេតំ ពាហិរំ វេរំ, តំ អដ្ឋកថាសុ “បុគ្គលវេរ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ទុក្ខំ ទោមនស្ស**ន្តិ អត្ថតោ ឯកមេវ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ សេសេសុបិ “ឥមិនា មម ភណ្ឌំ ហដំ, មយ្ហំ ទារេសុ ចារិត្តំ អាបន្នំ, មុសា វត្វា អត្ថោ ភគ្គោ, សុរាមទមត្តេន ឥទំ នាម កត”ន្តិអាទិនា នយេន វេរប្បវត្តិ វេទិតព្ពា។

អវេច្ចប្បសាទេនាតិ អធិគតេន អចលប្បសាទេន។ **អរិយកន្តេហី**តិ បញ្ចហិ សីលេហិ។ តានិ ហិ អរិយានំ កន្តានិ បិយានិ ភវន្តិ, ភវន្តរគតាបិ អរិយា តានិ ន វិជហន្តិ, តស្មា “អរិយកន្តានី”តិ វុច្ចន្តិ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ សព្ពំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ អនុស្សតិនិទ្ទេសេ** វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

បឋមវេរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អាឃាតវត្ថុសុត្តវណ្ណនា

២៩. នវមេ វសតិ ឯត្ថ ផលំ តន្និមិត្តកាយ បវត្តតីតិ **វត្ថុ**, ការណន្តិ អាហ “**អាឃាតវត្ថូនី**”តិ។ កោបោ នាមាយំ យស្មិំ វត្ថុស្មិំ ឧប្បជ្ជតិ, ន តត្ថ ឯកវារមេវ ឧប្បជ្ជតិ, អថ ខោ បុនបិ ឧប្បជ្ជតេវាតិ វុត្តំ “**ពន្ធតី**”តិ។ អថ វា យោ បច្ចយវិសេសេន ឧប្បជ្ជមានោ អាឃាតោ សវិសយេ ពទ្ធោ វិយ ន វិគច្ឆតិ, បុនបិ ឧប្បជ្ជតេវ។ តំ សន្ធាយាហ “**អាឃាតំ ពន្ធតី**”តិ។ តំ បនស្ស បច្ចយវសេន និព្ពត្តនំ ឧប្បាទនមេវាតិ វុត្តំ “**ឧប្បាទេតី**”តិ។

អាឃាតវត្ថុសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អាឃាតបដិវិនយសុត្តវណ្ណនា

៣០. ទសមេ **តំ កុតេត្ថ លព្ភា**តិ ឯត្ថ **តន្តិ** កិរិយាបរាមសនំ។ បទជ្ឈាហារេន ច អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ “**តំ អនត្ថចរណំ មា អហោសី**”តិអាទិមាហ។ **កេន ការណេន លទ្ធព្ពំ** និរត្ថកភាវតោ។ កម្មស្សកា ហិ សត្តា។ តេ កស្ស រុចិយា ទុក្ខិតា សុខិតា វា ភវន្តិ, តស្មា កេវលំ តស្មិំ មយ្ហំ អនត្ថចរណំ, តំ កុតេត្ថ លព្ភាតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា **តំ កោបការណំ ឯត្ថ បុគ្គលេ កុតោ លព្ភា** បរមត្ថតោ កុជ្ឈិតព្ពស្ស កុជ្ឈនកស្ស ច អភាវតោ។ សង្ខារមត្តញ្ហេតំ, យទិទំ ខន្ធបញ្ចកំ យំ “សត្តោ”តិ វុច្ចតិ, តេ សង្ខារា ឥត្តរខណិកា, កស្ស កោ កុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **លាភា នាម កេសិយុំ** អញ្ញត្រ អនត្ថុប្បត្តិតោ។

អាឃាតបដិវិនយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អនុបុព្ពនិរោធសុត្តវណ្ណនា

៣១. ឯកាទសមេ **អនុបុព្ពនិរោធា**តិ អនុបុព្ពេន អនុក្កមេន បវត្តេតព្ពនិរោធា។ តេនាហ “**អនុបដិបាដិនិរោធា**”តិ។

អនុបុព្ពនិរោធសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តាវាសវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មហាវគ្គោ

១. អនុបុព្ពវិហារសុត្តវណ្ណនា

៣២. ចតុត្ថស្ស បឋមេ អនុបុព្ពតោ វិហរិតព្ពាតិ **អនុបុព្ពវិហារា**។ **អនុបដិបាដិយា**តិ អនុក្កមេន។ **សមាបជ្ជិតព្ពវិហារា**តិ សមាបជ្ជិត្វា សមង្គិនោ ហុត្វា វិហរិតព្ពវិហារា។

អនុបុព្ពវិហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៣. អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តិសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៣-៣៤. ទុតិយេ ឆាតំ វុច្ចតិ តណ្ហាទិដ្ឋិយោ កាមានំ បាតព្ពតោ តាសំ វសេន វត្តនតោ, តទុភយម្បិ នត្ថិ ឯតេសុ ឆាតន្តិ **និច្ឆាតា**។ តេនាហ “**តណ្ហាទិដ្ឋិច្ឆាតាន**”ន្តិអាទិ។ តតិយេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តិសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. គាវីឧបមាសុត្តវណ្ណនា

៣៥. ចតុត្ថេ **បព្ពតចារិនី**តិ បកតិយា បព្ពតេ ពហុលចារិនី។ **អខេត្តញ្ញូ**តិ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.៧៧) អគោចរញ្ញូ។ សមាធិបរិបន្ថានំ វិសោធនានភិញ្ញតាយ **ពាលោ**។ ឈានស្ស បគុណភាវាបាទនវេយ្យត្តិយស្ស អភាវេន **អព្យត្តោ**។ ឧបរិឈានស្ស បទដ្ឋានភាវានវពោធេន **អខេត្តញ្ញូ**។ សព្ពថាបិ សមាបត្តិកោសល្លាភាវេន **អកុសលោ**។ សមាធិនិមិត្តស្ស វា អនាសេវនាយ **ពាលោ**។ អភាវនាយ **អព្យត្តោ**។ អពហុលីការេន **អខេត្តញ្ញូ**។ សម្មទេវ អនធិដ្ឋានតោ **អកុសលោ**តិ យោជេតព្ពំ។ **ឧភតោ ភដ្ឋោ**តិ ឧភយតោ ឈានតោ ភដ្ឋោ។ សោ ហិ អប្បគុណតាយ ន សុប្បតិដ្ឋិតតាយ សឧស្សាហោបិ វិនាសតោ អសាមត្ថិយតោ ច ឈានទ្វយតោ បរិហីនោ។

គាវីឧបមាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឈានសុត្តវណ្ណនា

៣៦. បញ្ចមេ **អនិច្ចតោ**តិ ឥមិនា និច្ចប្បដិក្ខេបតោ តេសំ អនិច្ចតមាហ។ តតោ ឯវ ឧទយវយវន្តតោ វិបរិណាមតោ តាវកាលិកតោ ច តេ អនិច្ចាតិ ជោតិតំ ហោតិ។ យញ្ហិ និច្ចំ ន ហោតិ, តំ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វេធា វិបរិណតំ ឥត្តរក្ខណមេវ ច ហោតិ។ **ទុក្ខតោ**តិ ន សុខតោ។ ឥមិនា សុខប្បដិក្ខេបតោ តេសំ ទុក្ខតមាហ។ តតោ ឯវ ច អភិណ្ហប្បដិបីឡនតោ ទុក្ខវត្ថុតោ ច តេ ទុក្ខាតិ ជោតិតំ ហោតិ។ ឧទយវយវន្តតាយ ហិ តេ អភិណ្ហប្បដិបីឡនតោ និរន្តរទុក្ខតាយ ទុក្ខស្សេវ ច អធិដ្ឋានភូតោ។ បច្ចយយាបនីយតាយ រោគមូលតាយ ច **រោគតោ**។ ទុក្ខតាសូលយោគតោ កិលេសាសុចិបគ្ឃរតោ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបក្កភិជ្ជនតោ ច **គណ្ឌតោ**។ បីឡាជននតោ អន្តោតុទនតោ ទុន្នីហរណតោ ច **សល្លតោ**។ អវឌ្ឍិអាវហនតោ អឃវត្ថុតោ ច **អឃតោ**។ អសេរិភាវជននតោ អាពាធប្បតិដ្ឋានតាយ ច **អាពាធតោ**។ អវសវត្តនតោ អវិធេយ្យតាយ ច **បរតោ**។ ព្យាធិជរាមរណេហិ បលុជ្ជនីយតាយ **បលោកតោ**។ សាមិនិវាសីការកវេទកអធិដ្ឋាយកវិរហតោ **សុញ្ញតោ**។ អត្តប្បដិក្ខេបដ្ឋេន **អនត្តតោ**។ រូបាទិធម្មាបិ យថា ន ឯត្ថ អត្តា អត្ថីតិ **អនត្តា,** ឯវំ សយម្បិ អត្តា ន ហោន្តីតិ **អនត្តា**។ តេន អព្យាបារតោ និរីហតោ តុច្ឆតោ អនត្តាតិ ទីបិតំ ហោតិ។

លក្ខណត្តយមេវ សុខាវពោធនត្ថំ ឯកាទសហិ បទេហិ វិភជិត្វា គហិតន្តិ ទស្សេតុំ “**យស្មា អនិច្ចតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អន្តោសមាបត្តិយ**ន្តិ សមាបត្តីនំ សហជាតតាយ សមាបត្តីនំ អព្ភន្តរេ ចិត្តំ បដិសំហរតីតិ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគាទិកិលេសវិក្ខម្ភនេន វិបស្សនាចិត្តំ បដិសំហរតិ។ តេនាហ “**មោចេតិ អបនេតី**”តិ។ **សវនវសេនា**តិ “សព្ពសង្ខារសមថោ”តិអាទិនា សវនវសេន។ **ថុតិវសេនា**តិ តថេវ ថោមនាវសេន គុណតោ សំកិត្តនវសេន។ **បរិយត្តិវសេនា**តិ តស្ស ធម្មស្ស បរិយាបុណនវសេន។ **បញ្ញត្តិវសេនា**តិ តទត្ថស្ស បញ្ញាបនវសេន។ អារម្មណករណវសេនេវ ឧបសំហរតិ មគ្គចិត្តំ, “ឯតំ សន្ត”ន្តិអាទិ បន អវធារណនិវត្តិតត្ថទស្សនំ។ យថា វិបស្សនា “ឯតំ សន្តំ ឯតំ បណីត”ន្តិអាទិនា អសង្ខតាយ ធាតុយា ចិត្តំ ឧបសំហរតិ, ឯវំ មគ្គោ

និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន អភិសមេន្តោ តត្ថ លព្ភមានេ សព្ពេបិ វិសេសេ អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈន្តោ តត្ថ ចិត្តំ ឧបសំហរតិ។ តេនាហ “**តមិនា បន អាការេនា**”តិអាទិ។

សោ តត្ថ ឋិតោតិ សោ អទន្ធវិបស្សកោ យោគី តត្ថ តាយ អនិច្ចាទិលក្ខណត្តយារម្មណាយ វិបស្សនាយ ឋិតោ។ **សព្ពសោ**តិ សព្ពត្ថ តស្ស តស្ស មគ្គស្ស អធិគមាយ និព្ពត្តិតសមថវិបស្សនាសុ។ **អសក្កោន្តោ អនាគាមី ហោតី**តិ ហេដ្ឋិមមគ្គាវហាសុ ឯវ សមថវិបស្សនាយ ឆន្ទរាគំ បហាយ អគ្គមគ្គាវហាសុ និកន្តិំ បរិយាទាតុំ អសក្កោន្តោ អនាគាមិតាយមេវ សណ្ឋាតិ។

សមតិក្កន្តត្តាតិ សមថវសេន វិបស្សនាវសេន ចាតិ សព្ពថាបិ រូបស្ស សមតិក្កន្តត្តា។ តេនាហ “**អយំ ហី**”តិអាទិ។ **អនេនា**តិ យោគិនា។ **តំ អតិក្កម្មា**តិ តទំ យោ បឋមំ បញ្ចវោការឯកវោការបរិយាបន្នេ ធម្មេ សម្មទេវ សម្មសិត្វា តេ វិស្សជ្ជេត្វា តតោ អរូបសមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា អរូបធម្មេ សម្មសតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ “**តទានិ អរូបំ សម្មសតី**”តិ។

ឈានសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អានន្ទសុត្តវណ្ណនា

៣៧. ឆដ្ឋេ ឱកាសំ អវសរំ អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **ឱកាសាធិគមោ,** មគ្គផលសុខាធិគមាយ ឱកាសភាវតោ វា ឱកាសោ, តស្ស អធិគមោ **ឱកាសាធិគមោ**។ ឯត្ថ ច ទីឃនិកាយេនេវ (ទី. និ. ២.២៨៨) បន សុត្តន្តទេសនាយំ បឋមជ្ឈានំ, ចតុត្ថជ្ឈានំ, អរហត្តមគ្គោតិ តយោ ឱកាសាធិគមា អាគតា។ តត្ថ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៨៨) បឋមំ ឈានំ បញ្ច នីវរណានិ វិក្ខម្ភេត្វា អត្តនោ ឱកាសំ គហេត្វា តិដ្ឋតីតិ “**បឋមោ ឱកាសាធិគមោ**”តិ វុត្តំ។ ចតុត្ថជ្ឈានំ បន សុខទុក្ខំ វិក្ខម្ភេត្វា អត្តនោ ឱកាសំ គហេត្វា តិដ្ឋតីតិ **ទុតិយោ ឱកាសាធិគមោ**។ អរហត្តមគ្គោ សព្ពកិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា អត្តនោ ឱកាសំ គហេត្វា តិដ្ឋតីតិ “**តតិយោ ឱកាសាធិគមោ**”តិ វុត្តោ។ ឥធ បន វត្តមានានិ តីណិ អរូបជ្ឈានានិ សន្ធាយ “**ឱកាសាធិគមោ**”តិ វុត្តំ។ តេសំយេវ ច គហណេ ការណំ សយមេវ វក្ខតិ។

សត្តានំ វិសុទ្ធិ បាបនត្ថាយាតិ រាគាទីហិ មលេហិ អភិជ្ឈាវិសមលោភាទីហិ ច ឧបក្កិលេសេហិ កិលិដ្ឋចិត្តានំ សត្តានំ វិសុទ្ធិបាបនត្ថាយ សមតិក្កមនត្ថាយ។ អាយតី អនុប្បជ្ជនញ្ហិ ឥធ “សមតិក្កមោ”តិ វុត្តំ។ **អត្ថំ គមនត្ថាយា**តិ កាយិកទុក្ខស្ស ច ចេតសិកទោមនស្សស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ អត្ថង្គមាយ, និរោធាយាតិ អត្ថោ។ ញាយតិ និច្ឆយេន កមតិ និព្ពានំ, តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈីយតិ ឯតេនាតិ **ញាយោ,** សមុច្ឆេទភាវោ អរិយមគ្គោតិ អាហ “**សហវិបស្សនកស្ស មគ្គស្សា**”តិ។ **បច្ចក្ខករណត្ថាយា**តិ អត្តបច្ចក្ខតាយ។ បរបច្ចយេន វិនា បច្ចក្ខករណញ្ហិ “សច្ឆិកិរិយា”តិ វុច្ចតិ។ **អសម្ភិន្នន្តិ** បិត្តសេម្ហាទីហិ អបលិពុទ្ធំ អនុបហតំ។

រាគានុគតោ សមាធិ **អភិនតោ** នាម ហោតិ អារម្មណេ អភិមុខាភាវេន បវត្តិយា, ទោសានុគតោ បន **អបនតោ** អបគមនវសេន បវត្តិយា, តទុភយប្បដិក្ខេបេន “**ន ចាភិនតោ ន ចាបនតោ**”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**រាគវសេនា**”តិអាទិ។ **ន សសង្ខារនិគ្គយ្ហវារិតគតោ**តិ លោកិយជ្ឈានចិត្តានិ វិយ ន សសង្ខារេន សប្បយោគេន តទង្គប្បហានវិក្ខម្ភនប្បហានវសេន ច និគ្គហេត្វា វារេត្វា ឋិតោ។ កិញ្ចរហិ កិលេសានំ ឆិន្នន្តេ ឧប្បន្នោ។ តថាភូតំ ផលសមាធិំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តេនាហ “**ន សសង្ខារេន…បេ…. ឆិន្នន្តេ ឧប្បន្នោ**”តិ។

អានន្ទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. លោកាយតិកសុត្តវណ្ណនា

៣៨. សត្តមេ **លោកាយតវាទកា**តិ អាយតី ហិតំ លោកោ ន យតតិ ន វិរុហតិ ឯតេនាតិ លោកាយតំ, វិតណ្ឌសត្ថំ។ តញ្ហិ គន្ថំ និស្សាយ សត្តា បុញ្ញកិរិយាយ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេន្តិ, តំ វទន្តីតិ **លោកាយតវាទកា**។

ទឡ្ហំ ថិរំ ធនុ ឯតស្សាតិ ទឡ្ហធន្វា (អ. និ. ដី. ២.៤.៤៥-៤៦; សំ. និ. ដី. ១.១.១០៧), សោ ឯវ “**ទឡ្ហធម្មា**”តិ វុត្តោ។ បដិសត្តុវិធមនត្ថំ ធនុំ គណ្ហាតីតិ **ធនុគ្គហោ**។ សោ ឯវ ឧសុំ សរំ អសតិ ខិបតីតិ **ឥស្សាសោ**។ **ទ្វិសហស្សថាមន្តិ** លោហាទិភារំ វហិតុំ សមត្ថំ ទ្វិសហស្សថាមំ។ តេនាហ “**ទ្វិសហស្សថាមំ នាមា**”តិអាទិ។ **ទណ្ឌេ**តិ ធនុទណ្ឌេ។ **យាវ កណ្ឌប្បមាណា**តិ ទីឃតោ យត្តកំ កណ្ឌស្ស បមាណំ, តត្តកេ ធនុទណ្ឌេ ឧក្ខិត្តមត្តេ

អារោបិតេសុយេវ ជិយាទណ្ឌេសុ សោ ចេ ភារោ បថវិតោ មុច្ចតិ, ឯវំ ឥទំ ទ្វិសហស្សថាមំ នាម ធនូតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧគ្គហិតសិប្បោ**តិ ឧគ្គហិតធនុសិប្បោ។ **កតហត្ថោ**តិ ថិរតរំ លក្ខេសុ អវិរជ្ឈនសរក្ខេបោ។ ឰទិសោ បន តត្ថ វសិភូតោ **កតហត្ថោ** នាម ហោតីតិ អាហ "**ចិណ្ណវសិភាវោ**"តិ។ កតំ រាជកុលាទីសុ ឧបេច្ច អសនំ ឯតេន សោ **កតូបាសនោ**តិ អាហ "**រាជកុលាទីសុ ទស្សិតសិប្បោ**"តិ។ **ឯវំ កត**ន្តិ ឯវំ អន្តោសុសិរករណាទិនា សល្លហុកំ កតំ។

លោកាយតិកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-៩. ទេវាសុរសង្គាមសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៩-៤០. អដ្ឋមេ **អភិយឹសូ**តិ កទា អភិយឹសុ? យទា ពលវន្តោ អហេសុំ, តទា។ តត្រាយមនុបុព្ពិកថា (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៤៧; សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) – សក្កោ កិរ មគធរដ្ឋេ មចលគាមកេ មឃោ នាម មាណវោ ហុត្វា តេត្តឹស បុរិសេ គហេត្វា កល្យាណកម្មំ ករោន្តោ សត្ត វតបទានិ បូរេត្វា តត្ថ កាលង្កតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិ។ តំ ពលវកម្មានុភាវេន សបរិសំ សេសទេវតា ទសហិ ឋានេហិ អធិគណ្ហន្តំ ទិស្វា "អាគន្តុកទេវបុត្តា អាគតា"តិ នេវាសិកា គន្ធបានំ សជ្ជយឹសុ។ សក្កោ សកបរិសាយ សញ្ញំ អទាសិ "មារិសា មា គន្ធបានំ បិវិត្ថ, បិវនាការមត្តមេវ ទស្សេថា"តិ។ តេ តថា អកំសុ។ នេវាសិកទេវតា សុវណ្ណសរកេហិ ឧបនីតំ គន្ធបានំ យាវទត្ថំ បិវិត្វា មត្តា តត្ថ តត្ថ សុវណ្ណបថវិយំ បតិត្វា សយឹសុ។ សក្កោ "គណ្ហថ បុត្តហតាយ បុត្តេ"តិ តេ បាទេសុ គហេត្វា សិនេរុបាទេ ខិបាបេសិ។ សក្កស្ស បុញ្ញតេជេន តទនុវត្តកាបិ សព្ពេ តត្ថេវ បតឹសុ។ តេ សិនេរុវេមជ្ឈកាលេ សញ្ញំ លភិត្វា, "តាតា, សុរំ ន បិវិម្ហ, សុរំ ន បិវិម្ហា"តិ អាហំសុ។ តតោ បដ្ឋាយ **អសុរា** នាម ជាតា។ អថ នេសំ កម្មបច្ចយឧតុសមុដ្ឋានំ សិនេរុស្ស ហេដ្ឋិមតលេ ទសយោជនសហស្សំ អសុរភវនំ និព្ពត្តិ។ សក្កោ តេសំ និវត្តិត្វា អនាគមនត្ថាយ អារក្ខំ ឋបេសិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> "អន្តរា ទ្វិន្នំ អយុជ្ឈបុរានំ,
> បញ្ចវិធា ឋបិតា អភិរក្ខា;
> ឧរគ-ករោដិ-បយស្ស ច ហារី,
> មទនយុតា ចតុរោ ច មហត្ថា"តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៤៧; សារត្ថ. ដី. ១.១ វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា);

ទ្វេ នគរានិ ហិ យុទ្ធេន គហេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ **អយុជ្ឈបុរានិ** នាម ជាតានិ ទេវនគរញ្ច អសុរនគរញ្ច។ យទា ហិ អសុរា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថ ទេវេហិ បលាយិត្វា ទេវនគរំ បវិសិត្វា ទ្វារេ បិទហិតេ អសុរានំ សតសហស្សម្បិ កិញ្ចិ កាតុំ ន សក្កោតិ។ យទា ទេវា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថាសុរេហិ បលាយិត្វា អសុរនគរស្ស ទ្វារេ បិទហិតេ សក្កានំ សតសហស្សម្បិ កិញ្ចិ កាតុំ ន សក្កោតិ។ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ នគរានិ អយុជ្ឈបុរានិ នាម។ តេសំ អន្តរា ឯតេសុ ឧរគាទីសុ បញ្ចសុ ឋានេសុ សក្កេន អារក្ខា ឋបិតា។ តត្ថ **ឧរគ**សទ្ទេន នាគា គហិតា។ តេ ហិ ឧទកេ ពលវន្តោ ហោន្តិ, តស្មា សិនេរុស្ស បឋមាលិន្ទេ ឯតេសំ អារក្ខា។ **ករោដិ**សទ្ទេន សុបណ្ណា គហិតា។ តេសំ កិរ ករោដិ នាម បានភោជនំ, តេន តំ នាមំ លភឹសុ, ទុតិយាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **បយស្សហារិ**សទ្ទេន កុម្ភណ្ឌា គហិតា, ទានវរក្ខសា កិរ តេ, តតិយាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **មទនយុត**សទ្ទេន យក្ខា គហិតា។ វិសមចារិនោ កិរ តេ យុជ្ឈសោណ្ឌា, ចតុត្ថាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **ចតុរោ ច មហត្ថា**តិ ចត្តារោ មហារាជានោ វុត្តា, បញ្ចមាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា, តស្មា យទិ អសុរា កុបិតាវិលចិត្តា ទេវបុរំ ឧបយន្តិ យុជ្ឈិតុំ។ យំ គិរិនោ បឋមំ បរិភណ្ឌំ, តំ ឧរគា បដិពាហយន្តិ។ ឯវំ សេសេសុ សេសា។

តេ បន អសុរា អាយុវណ្ណយសឥស្សរិយសម្បត្តីហិ តាវតឹសសទិសាវ, តស្មា អន្តរា អត្តានំ អជានិត្វា បាដលិយា បុប្ផិតាយ "ន ឥទំ ទេវនគរំ, តត្ថ បារិច្ឆត្តកោ បុប្ផតិ, ឥធ បន ចិត្តបាដលី, ជរសក្កេនាម្ហាកំ សុរំ បាយេត្វា វញ្ចិតា, ទេវនគរញ្ច នោ គហិតំ, គច្ឆាម, តេន សទ្ធឹ យុជ្ឈិស្សាមា"តិ ហត្ថិអស្សរថេ អារុយ្ហ សុវណ្ណរជតមណិផលកានិ គហេត្វា យុទ្ធសជ្ជា ហុត្វា អសុរភេរិយោ វាទេន្តា មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ទ្វិធា ភេត្វា ឧដ្ឋហន្តិ។ តេ ទេវេ វុដ្ឋេ វម្មិកមក្ខិកា វម្មិកំ វិយ សិនេរុំ អារុហិតុំ អារភន្តិ។ អថ នេសំ បឋមំ នាគេហិ សទ្ធឹ យុទ្ធំ ហោតិ។ តស្មិំ ខោ បន យុទ្ធេ ន កស្សចិ ឆវិ វា ចម្មំ វា ឆិជ្ជតិ, ន លោហិតំ ឧប្បជ្ជតិ, កេវលំ កុមារកានំ ទារុមេណ្ឌកយុទ្ធំ វិយ អញ្ញមញ្ញសន្តាសនមត្តមេវ ហោតិ។ កោដិសតាបិ កោដិសហស្សាបិ នាគា តេហិ សទ្ធឹ យុជ្ឈិត្វា តេ អសុរបុរំយេវ បវេសេត្វា និវត្តន្តិ។ យទា បន អសុរា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថ នាគា ឱសក្កិត្វា ទុតិយេ អាលិន្ទេ សុបណ្ណេហិ សទ្ធឹ ឯកតោវ ហុត្វា យុជ្ឈន្តិ។ ឯស នយោ សុបណ្ណាទីសុបិ។ យទា បន តានិ បញ្ចបិ ឋានានិ អសុរា មទ្ទន្តិ, តទា ឯកតោ សម្បិណ្ឌិតានិបិ តានិ បញ្ច ពលានិ ឱសក្កន្តិ។ អថ ចត្តារោ មហារាជានោ គន្ត្វា សក្កស្ស តំ បវត្តឹ អារោចេន្តិ។ សក្កោ តេសំ វចនំ សុត្វា ទិយឌ្ឍយោជនសតិកំ វេជយន្តរថំ អារុយ្ហ សយំ វា និក្ខមតិ, ឯកំ បុត្តំ វា បេសេតិ។ យទា ទេវា បុន អបច្ចាគមនាយ អសុរេ ជិនឹសុ, តទា សក្កោ អសុរេ បលាបេត្វា បញ្ចសុ

ឋានេសុ អារក្ខំ ទត្វា វេទិយបាទេ វជិរហត្ថា ឥន្ទបដិមាយោ ឋបេសិ។ អសុរា កាលេន កាលំ ឧដ្ឋហិត្វា បដិមាយោ ទិស្វា “សក្កោ អប្បមត្តោ តិដ្ឋតី”តិ តតោវ និវត្តន្តិ។ ឥធ បន យទា អសុរានំ ជយោ អហោសិ, ទេវានំ បរាជយោ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – “បរាជិតា ច, ភិក្ខវេ, ទេវា អបយឹសុយេវ ឧត្តរេនាភិមុខា, អភិយឹសុ អសុរា”តិ។

ទក្ខិណាភិមុខា ហុត្វាតិ ចក្កវាឡបព្ពតាភិមុខា ហុត្វា។ អសុរា កិរ ទេវេហិ បរាជិតា បលាយន្តា ចក្កវាឡបព្ពតាភិមុខំ គន្ត្វា ចក្កវាឡមហាសមុទ្ទបិដ្ឋិយំ រជតបដ្ដវណ្ណេ វាលិកាបុលិនេ យត្ថ បណ្ណកុដិយោ មាបេត្វា ឥសយោ វសន្តិ, តត្ថ គន្ត្វា ឥសីនំ អស្សមបទេន គច្ឆន្តា “សក្កោ ឥមេហិ សទ្ធឹ មន្តេត្វា អម្ហេ នាសេតិ, គណ្ហថ បុត្តហតាយ បុត្តេ”តិ កុបិតា អស្សមបទេ បានីយឃដចង្កមនបណ្ណសាលាទីនិ វិទ្ធំសេន្តិ។ ឥសយោ អរញ្ញតោ ផលាផលំ អាទាយ អាគតា ទិស្វា បុន ទុក្ខេន បដិបាកតិកំ ករោន្តិ, តេបិ បុនប្បុនំ តថេវ បរាជិតា គន្ត្វា វិនាសេន្តិ។ តេន វុត្តំ – “បរាជិតា ច ខោ, ភិក្ខវេ, អសុរា អបយឹសុយេវ ទក្ខិណេនាភិមុខា”តិ។ នវមំ ឧត្តានត្ថមេវ។

ទេវាសុរសង្គាមសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. តបុស្សសុត្តវណ្ណនា

៤១. ទសមេ **បក្ខន្ទតី**តិ បវិសតិ។ **បសីទតី**តិ បសាទំ អភិរុចឹ អាបជ្ជតិ, បតិដ្ឋាតិ វិមុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **កថាបាភត**ន្តិ កថាយ មូលំ។ មូលញ្ហិ “បាភត”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

> “អប្បកេនបិ មេធាវី, បាភតេន វិចក្ខណោ;
> សមុដ្ឋាបេតិ អត្តានំ, អណុំ អគ្គឹវ សន្ធម”ន្តិ។ (ជា. ១.១.៤);

តេនេវាហ **“កថាបាភតន្តិ កថាមូល”**ន្តិ។ វិតក្កគ្គហណេនេវ តំសហចរិតោ វិចារោបិ គហិតោ។ តេនេវេត្ថ ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោតិ អាហ **“វិតក្កេសូតិ វិតក្កវិចារេសូ”**តិ។

តបុស្សសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សាមញ្ញវគ្គោ

១-១០. សម្ពោធសុត្តាទិវណ្ណនា

៤២-៥១. បញ្ចមស្ស បឋមេ **ឧទាយីតិ** តយោ ថេរា ឧទាយី នាម កាឡុទាយី, លាឡុទាយី, មហាឧទាយីតិ, ឥធ កាឡុទាយី អធិប្បេតោតិ អាហ “**ឧទាយីតិ កាឡុទាយិត្ថេរោ**”តិ។ **សម្ពាធេតិ** សម្បីឡិតតណ្ហាសំកិលេសាទិនា សឧប្បីឡនតាយ បរមសម្ពាធេ។ អតិវិយ សង្ករដ្ឋានភូតោ ហិ នីវរណសម្ពាធោ អធិប្បេតោ។ **ឱកាសោតិ** ឈានស្សេតំ នាមំ។ នីវរណសម្ពាធាភាវេន ហិ ឈានំ ឥធ “ឱកាសោ”តិ វុត្តំ។ **បដិលីននិសភោតិ** វា បដិលីនោ ហុត្វា សេដ្ឋោ, បដិលីនានំ វា សេដ្ឋោតិ **បដិលីននិសភោ**។ បដិលីនា នាម បហីនមានា វុច្ចន្តិ មានុស្សយវសេន ឧណ្ណតាភាវតោ។ យថាហ “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បដិលីនោ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អស្មិមានោ បហីនោ ហោតិ ឧច្ឆិន្នមូលោ តាលាវត្ថុកតោ អនភាវំគតោ អាយតិំ អនុប្បាទធម្មោ”តិ (អ. និ. ៤.៣៨; មហានិ. ៨៧)។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវ។

សម្ពាធសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

នវកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

ទសកនិបាត-ដីកា

១. បឋមបណ្ណាសកំ

១. អានិសំសវគ្គោ

១. កិមត្ថិយសុត្តវណ្ណនា

១. ទសកនិបាតស្ស បឋមេ **អវិប្បដិសារត្ថានី**តិ អវិប្បដិសារប្បយោជនានិ។ **អវិប្បដិសារានិសំសានី**តិ អវិប្បដិសារុទយានិ។ ឯតេន អវិប្បដិសារោ នាម សីលស្ស ឧទយមត្តំ, សំវទ្ធិតស្ស រុក្ខស្ស ឆាយាបុប្ផសទិសំ, អញ្ញោ ឯវ បនានេន និប្ផាទេតព្ពោ សមាធិអាទិគុណោតិ ទស្សេតិ។ “យាវ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ, តាវ តរុណវិបស្សនា”តិ ហិ វចនតោ ឧបក្កិលេសវិមុត្តឧទយព្ពយញាណតោ បរំ អយញ្ច វិបស្សនា វិរជ្ជតិ យោគាវចរោ វិរត្តោ បុរិសោ វិយ ភរិយាយ សង្ខារតោ ឯតេនាតិ វិរាគោ។

កិមត្ថិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៥. ចេតនាករណីយសុត្តាទិវណ្ណនា

២-៥. ទុតិយេ សំសារមហោឃស្ស បរតីរភាវតោ យោ នំ អធិគច្ឆតិ, តំ បារេតិ គមេតីតិ **បារំ,** និព្ពានំ។ តព្ពិទូរតាយ នត្ថិ ឯត្ថ បារន្តិ **អបារំ**, សំសារោ។ តេនាហ **“ឱរិមតីរភូតា តេភូមកវដ្ដា”**តិអាទិ។ តតិយាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ចេតនាករណីយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សមាធិសុត្តវណ្ណនា

៦. ឆដ្ឋេ **សន្តំ សន្តន្តិ អប្បេត្វា និសិន្នស្សា**តិអាទីសុ សន្តំ សន្តំ បណីតំ បណីតន្តិអាទីនិ វទតិ។ ឥមិនា បន អាការេន តំ បដិវិជ្ឈិត្វា តត្ថ ចិត្តំ ឧបសំហរតោ ផលសមាបត្តិសង្ខាតោ ចិត្តុប្បាទោ តថា បវត្តតីតិ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវ។

សមាធិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អានិសំសវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. នាថវគ្គោ

១-៤. សេនាសនសុត្តាទិវណ្ណនា

១១-១៤. ទុតិយស្ស បឋមេ **នាតិទូរន្តិ** គោចរដ្ឋានតោ អឌ្ឍគាវុតតោ ឱរភាគតាយ នាតិទូរំ។ **នាច្ចាសន្នន្តិ** បច្ឆិមេន បមាណេន គោចរដ្ឋានតោ បញ្ចធនុសតិកតាយ ន អតិអាសន្នំ។ តាយ ច បន នាតិទូរនាច្ចាសន្នតាយ គោចរដ្ឋានបដិបរិស្សយាទិរហិតមគ្គតាយ ច គមនស្ស ច អាគមនស្ស ច យុត្តរូបត្តា **គមនាគមនសម្បន្នំ**។ ទិវសភាគេ មហាជនសំកិណ្ណតាភាវេន **ទិវា អប្បាកិណ្ណំ**។ អភាវត្ថោ ហិ អយំ **អប្ប**-សទ្ទោ "អប្បិច្ឆោ"តិអាទីសុ វិយ។ រត្តិយំ មនុស្សសទ្ទាភាវេន **រត្តឹ អប្បសទ្ទំ**។ សព្ពទាបិ ជនសន្និបាតនិគ្ឃោសាភាវេន **អប្បនិគ្ឃោសំ**។

អប្បកសិរេនាតិ អកសិរេន សុខេនេវ។ សីលាទិគុណានំ ថិរភាវប្បត្តិយា **ថេរា**។ សុត្តគេយ្យាទិ ពហុ សុតំ ឯតេសន្តិ **ពហុស្សុតា**។ តមុគ្គហធារណេន សម្មទេវ គរូនំ សន្តិកេ អាគមិតភាវេន ច អាគតោ បរិយត្តិធម្មសង្ខាតោ អាគមោ ឯតេសន្តិ **អាគតាគមា**។ សុត្តាភិធម្មសង្ខាតស្ស ធម្មស្ស ធារណេន **ធម្មធរា**។ វិនយស្ស ធារណេន **វិនយធរា**។ តេសំ ធម្មវិនយានំ មាតិកាយ ធារណេន **មាតិកាធរា**។ តត្ថ តត្ថ ធម្មបរិបុច្ឆាយ **បរិបុច្ឆតិ**។ អត្ថបរិបុច្ឆាយ **បរិបញ្ហតិ** វីមំសតិ វិចារេតិ។ **ឥទំ, ភន្តេ, កថំ, ឥមស្ស កោ អត្ថោ**តិ បរិបុច្ឆាបរិបញ្ហាការទស្សនំ។ **អវិវដញ្ចេវ** បាឡិយា អត្ថំ បទេសន្តរបាឡិទស្សនេន អាគមតោ **វិវរន្តិ។ អនុត្តានីកតញ្ច** យុត្តិវិភាវនេន **ឧត្តានី ករោន្តិ**។ **កង្ខាឋានិយេសុ ធម្មេសុ** សំសយុប្បត្តិយា ហេតុតាយ គណ្ឋិដ្ឋានភូតេសុ បាឡិប្បទេសេសុ យាថាវតោ វិនិច្ឆយប្បទានេន **កង្ខំ បដិវិនោទេន្តិ**។

ឯត្ថ ច នាតិទូរំ នាច្ចាសន្នំ គមនាគមនសម្បន្នន្តិ ឯកំ អង្គំ, ទិវា អប្បាកិណ្ណំ, រត្តឹ អប្បសទ្ទំ, អប្បនិគ្ឃោសន្តិ ឯកំ, អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សន្តិ ឯកំ, តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស…បេ… បរិក្ខារាតិ ឯកំ, តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា…បេ… កង្ខំ បដិវិនោទេន្តីតិ ឯកំ។ ឯវំ បញ្ច អង្គានិ វេទិតព្ពានិ។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។

សេនាសនសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. អប្បមាទសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥-១៦. បញ្ចមេ **ការាបកអប្បមាទោ** នាម "ឥមេ អកុសលា ធម្មា បហាតព្ពា, ឥមេ កុសលា ធម្មា ឧបសម្បាទេតព្ពា"តិ តំតំបរិវជ្ជេតព្ពវជ្ជនសម្បាទេតព្ពសម្បាទនវសេន បវត្តោ អប្បមាទោ។ **ឯសា**តិ អប្បមាទោ។ **លោកិយោវ** ន លោកុត្តរោ។ **អយញ្ហា**តិ ច **ឯសា**តិ ច អប្បមាទមេវ វទតិ។ **តេស**ន្តិ ចាតុភូមកធម្មានំ។ **បដិលាភកត្តេនា**តិ បដិលាភាបនកត្តេន។

ជង្គលានន្តិ ជង្គលចារីនំ។ ជង្គល-សទ្ទោ ចេត្ថ ខរភាវសាមញ្ញេន បថវីបរិយាយោ, ន អនុបដ្ឋានវិទូរទេសវាចី។ តេនាហ "**បថវីតលចារីន**"ន្តិ។ បទានំ វុច្ចមានត្តា "**សបាទកបាណាន**"ន្តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **សមោធាន**ន្តិ អន្តោគធភាវំ។ តេនាហ "**ឱធានំ បក្ខេប**"ន្តិ។ "ឧបក្ខេប"ន្តិបិ បឋន្តិ, ឧបនេត្វា បក្ខិបិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ វស្សិកាយ បុប្ផំ **វស្សិកំ** យថា "អាមលកិយា ផលំ អាមលក"ន្តិ។ **មហាតលស្មិ**ន្តិ ឧបរិបាសាទេ។ ឆដ្ឋំ ឧត្តានមេវ។

អប្បមាទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-៨. បឋមនាថសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧-១៨. សត្តមេ យេហិ សីលាទីហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ធម្មសរណតាយ ធម្មេនេវ នាថតិ អាសីសតិ អភិភវតីតិ នាថោ វុច្ចតិ, តេ តស្ស នាថភាវករា ធម្មា **នាថករណា**តិ វុត្តាតិ អាហ "**អត្តនោ សនាថភាវករា បតិដ្ឋករាតិ អត្ថោ**"តិ។ តត្ថ **អត្តនោ បតិដ្ឋករា**តិ យស្ស នាថភាវករា, តស្ស អត្តនោ បតិដ្ឋាវិធាយិនោ។ អប្បតិដ្ឋោ អនាថោ, សប្បតិដ្ឋោ សនាថោតិ បតិដ្ឋត្ថោ នាថ-សទ្ទោ។ កល្យាណគុណយោគតោ កល្យាណាតិ ទស្សេន្តោ "**សីលាទិគុណសម្បន្នា**"តិ អាហ។ មិជ្ជនលក្ខណា មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មិត្តោ**។ សោ វុត្តនយេន

កល្យាណោ អស្ស អត្ថីតិ តស្ស អត្ថិតាមត្តំ កល្យាណមិត្តបទេន វុត្តំ។ អស្ស តេន សព្ពកាលំ អវិជហិតវាសោតិ តំ ទស្សេតុំ “កល្យាណសហាយោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ **“តេវស្សា”**តិ។ **តេ ឯវ** កល្យាណមិត្តា **អស្ស** ភិក្ខុនោ។ **សហ អយនតោ**តិ សហ បវត្តនតោ។ អសមោធានេ ចិត្តេន, សមោធានេ បន ចិត្តេន ចេវ កាយេន ច **សម្បវង្កោ**។ សុខំ វចោ ឯតស្មឹ អនុក្កូលគាហិម្ហិ អាទរគារវវតិ បុគ្គលេតិ **សុវចោ**។ តេនាហ **“សុខេន វត្តព្ពោ”**តិអាទិ។ **ខមោ**តិ ខន្តោ។ តមេវស្ស ខមភាវំ ទស្សេតុំ **“គាឡ្ហេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វាមតោ**តិ មិច្ឆា, អយោនិសោ វា គណ្ហាតិ។ **បដិប្បវតីតិ** បដាណិកភាវេន តិដ្ឋតិ។ **បទក្ខិណំ គណ្ហាតី**តិ សម្មា, យោនិសោ វា គណ្ហាតិ។

ឧច្ចាវចានីតិ វិបុលខុទ្ទកានិ។ **តត្រុបគមនិយាយា**តិ តត្រ តត្រ មហន្តេ ខុទ្ទកេ ច កម្មេ សាធនវសេន ឧបាយេន ឧបគច្ឆន្តិយា, តស្ស តស្ស កម្មស្ស និប្ផាទនេ សមត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **តត្រុបាយាយា**តិ វា តត្រ តត្រ កម្មេ សាធេតព្ពេ ឧបាយភូតាយ។

ធម្មេ អស្ស កាមោតិ ធម្មកាមោតិ ព្យធិករណានម្បិ ពាហិរត្ថោ សមាសោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ កាមេតព្ពតោ វា បិយាយិតព្ពតោ កាមោ, ធម្មោ។ ធម្មោ កាមោ អស្សាតិ **ធម្មកាមោ។ ធម្មោ**តិ បរិយត្តិធម្មោ អធិប្បេតោតិ អាហ **“តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ បិយាយតីតិ អត្ថោ”**តិ។ សមុទាហរណំ កថនំ សមុទាហារោ, បិយោ សមុទាហារោ ឯតស្សាតិ **បិយសមុទាហារោ**។ **សយញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន “សក្កច្ច”ន្តិ បទំ អនុកឌ្ឍតិ។ តេន សយញ្ច សក្កច្ចំ ទេសេតុកាមោ ហោតីតិ យោជនា។ **អភិធម្មោ សត្ត បករណានិ** “អធិកោ អភិវិសិដ្ឋោ ច បរិយត្តិធម្មោ”តិ កត្វា។ **វិនយោ ឧភតោវិភង្គា** វិនយនតោ កាយវាចានំ។ **អភិវិនយោ ខន្ធកបរិវារា** វិសេសតោ អាភិសមាចារិកធម្មកិត្តនតោ។ អាភិសមាចារិកធម្មបារិបូរិវសេនេវ ហិ អាទិព្រហ្មចរិយកធម្មបារិបូរី។ **ធម្មោ ឯវ** បិដកទ្វយស្សបិ បរិយត្តិធម្មភាវតោ។ **មគ្គផលានិ អភិធម្មោ** “និព្ពានធម្មស្ស អភិមុខោ”តិ កត្វា។ **កិលេសវូបសមករណំ** បុព្ពភាគិយា តិស្សោ សិក្ខា សង្ខេបតោ វិវដ្ដនិស្សិតោ សមថោ វិបស្សនា ច។ **ឧឡារបាមោជ្ជោ**តិ ពលវបាមោជ្ជោ។ **ការណត្ថេ**តិ និមិត្តត្ថេ។ កុសលធម្មនិមិត្តំ ហិស្ស វីរិយារម្ភោ។ តេនាហ **“តេសំ អធិគមត្ថាយា”**តិ។ **កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ វា និប្ផាទេតព្ពេ ភុម្មំ យថា “ចេតសោ អវូបសមេ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋាន”ន្តិ។ អដ្ឋមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមនាថសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បឋមអរិយាវាសសុត្តវណ្ណនា

១៩. នវមេ អរិយានំ ឯវ អាវាសាតិ **អរិយាវាសា** អនរិយានំ តាទិសានំ អសម្ភវតោ។ **អរិយា**តិ ចេត្ថ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ខីណាសវា គហិតា។ តេ ច យស្មា តេហិ សព្ពកាលំ អវិជហិតវាសា ឯវ, តស្មា វុត្តំ **“តេ អាវសឹសុ អាវសន្តិ អាវសិស្សន្តី”**តិ។ តត្ថ **អាវសឹសូ**តិ និស្សាយ អាវសឹសុ។ បញ្ចង្គវិប្បហីនតាទយោ ហិ អរិយានំ អបស្សយា។ តេសុ បញ្ចង្គវិប្បហានបច្ចេកសច្ចបនោទនឯសនាឱសដ្ឋានិ, “សង្ខាយេកំ បដិសេវតិ, អធិវាសេតិ បរិវជ្ជេតិ វិនោទេតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៨; ម. និ. ២.១៦៨; អ. និ. ១០.២០) វុត្តេសុ អបស្សេនេសុ វិនោទនញ្ច មគ្គកិច្ចានេវ, ឥតរេ មគ្គេន ច សមិជ្ឈន្តីតិ។

បឋមអរិយាវាសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទុតិយអរិយាវាសសុត្តវណ្ណនា

២០. ទសមេ កស្មា បន ភគវា កុរូសុ វិហរន្តោ ឥមំ សុត្តំ អភាសីតិ អាហ **“យស្មា”**តិអាទិ។ កុរុរដ្ឋំ កិរ តទា តន្និវាសិសត្តានំ យោនិសោមនសិការវន្តតាទិនា យេភុយ្យេន សុប្បដិបន្នតាយ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញតាពលេន វា តទា ឧតុអាទិសម្បត្តិយុត្តមេវ អហោសិ។ កេចិ បន “បុព្ពេ បវត្តកុរុវត្តធម្មានុដ្ឋានវាសនាយ ឧត្តរកុរុ វិយ យេភុយ្យេន ឧតុអាទិសម្បន្នមេវ ហោតិ។ ភគវតោ កាលេ សាតិសយំ ឧតុសប្បាយាទិយុត្តំ រដ្ឋំ អហោសី”តិ វទន្តិ។ តត្ថ ភិក្ខូ ភិក្ខុនិយោ ឧបាសកា ឧបាសិកាយោ ឧតុបច្ចយាទិសម្បន្នត្តា តស្ស រដ្ឋស្ស សប្បាយឧតុបច្ចយសេវនេន និច្ចំ កល្លសរីរា កល្លចិត្តា ច ហោន្តិ។ តេ ចិត្តសរីរកល្លតាយ អនុគ្គហិតបញ្ញាពលា គម្ភីរកថំ បដិគ្គហេតុំ សមត្ថា បដិច្ចសមុប្បាទនិស្សិតានំ គម្ភីរបញ្ញានញ្ច ការកា ហោន្តិ។ តេនាហ **“កុរុរដ្ឋវាសិនោ ភិក្ខូ គម្ភីរបញ្ញាការកា”**តិអាទិ។

យុត្តប្បយុត្តាតិ សតិបដ្ឋានភាវនាយ យុត្តា ចេវ បយុត្តា ច។ តស្មិញ្ហិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦) ជនបទេ ចតស្សោ បរិសា បកតិយាវ សតិបដ្ឋានភាវនានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ, អន្តមសោ ទា

សកម្មករបរិជនាបិ សតិបដ្ឋានប្បដិសំយុត្តមេវ កថំ កថេន្តិ។ ឧទកតិត្ថសុត្តកន្តនដ្ឋានាទីសុបិ និរត្ថកកថា នាម នប្បវត្តតិ។ សចេ កាចិ ឥត្ថី, “អម្ម, ត្វំ កតរំ សតិបដ្ឋានភាវនំ មនសិ ករោសី”តិ បុច្ឆិតា “ន កិញ្ចី”តិ វទតិ, តំ គរហន្តិ “ធិរត្ថុ តវ ជីវិតំ, ជីវមានាបិ ត្វំ មតសទិសា”តិ។ អថ នំ “មា ទានិ បុន ឯវមកាសី”តិ ឱវទិត្វា អញ្ញតរំ សតិបដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហាបេន្តិ។ យា បន “អហំ អសុកំ សតិបដ្ឋានំ នាម មនសិ ករោមី”តិ វទតិ, តស្សា “សាធុ សាធូ”តិ សាធុការំ ទត្វា “តវ ជីវិតំ សុជីវិតំ, ត្វំ នាម មនុស្សត្តំ បត្តា, តវត្ថាយ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឧប្បន្នោ”តិអាទីហិ បសំសន្តិ។ ន កេវលញ្ចេត្ថ មនុស្សជាតិកាយេវ សតិបដ្ឋានមនសិការយុត្តា, តេ និស្សាយ វិហរន្តា តិរច្ឆានគតាបិ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ នដកោ សុវបោតកំ គហេត្វា សិក្ខាបេន្តោ វិចរតិ។ សោ ភិក្ខុនិឧបស្សយំ ឧបនិស្សាយ វសិត្វា គមនកាលេ សុវបោតកំ បមុស្សិត្វា គតោ។ តំ សាមណេរិយោ គហេត្វា បដិជគ្គឹសុ, “ពុទ្ធរក្ខិតោ”តិ ចស្ស នាមំ អកំសុ។ តំ ឯកទិវសំ បុរតោ និសិន្នំ ទិស្វា មហាថេរី អាហ “ពុទ្ធរក្ខិតា”តិ។ កឹ, អយ្យោតិ។ អត្ថិ តេ កោចិ ភាវនាមនសិការោតិ? នត្ថយ្យេតិ។ អាវុសោ , បព្ពជិតានំ សន្តិកេ វសន្តេន នាម វិស្សដ្ឋអត្តភាវេន ភវិតុំ ន វដ្ដតិ, កោចិទេវ មនសិការោ ឥច្ឆិតព្ពោ, ត្វំ បន អញ្ញំ ន សក្ខិស្សសិ, “អដ្ឋិ អដ្ឋី”តិ សជ្ឈាយំ ករោហីតិ។ សោ ថេរិយា ឱវាទេ ឋត្វា “អដ្ឋិ អដ្ឋី”តិ សជ្ឈាយន្តោ ចរតិ។

តំ ឯកទិវសំ បាតោវ តោរណគ្គេ និសីទិត្វា ពាលាតបំ តបមានំ ឯកោ សកុណោ នខបញ្ជរេន អគ្គហេសិ។ សោ “កិរិ កិរី”តិ សទ្ទមកាសិ។ សាមណេរិយោ សុត្វា, “អយ្យេ, ពុទ្ធរក្ខិតោ សកុណេន គហិតោ, មោចេម ន”ន្តិ លេឌ្ឌុអាទីនិ គហេត្វា អនុពន្ធិត្វា មោចេសុំ។ តំ អានេត្វា បុរតោ ឋបិតំ ថេរី អាហ, “ពុទ្ធរក្ខិត, សកុណេន គហិតកាលេ កឹ ចិន្តេសី”តិ។ អយ្យេ, ន អញ្ញំ ចិន្តេសឹ, “អដ្ឋិបុញ្ជោវ អដ្ឋិបុញ្ជំ គហេត្វា គច្ឆតិ, កតរស្មឹ ឋានេ វិប្បកិរិស្សតី”តិ ឯវំ, អយ្យេ, អដ្ឋិបុញ្ជមេវ ចិន្តេសិន្តិ។ សាធុ សាធុ, ពុទ្ធរក្ខិត , អនាគតេ ភវក្ខយស្ស តេ បច្ចយោ ភវិស្សតីតិ។ ឯវំ តត្ថ តិរច្ឆានគតាបិ សតិបដ្ឋានមនសិការយុត្តា។

ទីឃនិកាយាទីសុ មហានិទានាទីនីតិ ទីឃនិកាយេ មហានិទានំ (ទី. និ. ២.៩៥ អាទយោ) សតិបដ្ឋានំ (ទី. និ. ២.៣៧២ អាទយោ) មជ្ឈិមនិកាយេ សតិបដ្ឋានំ (ម. និ. ១.១០៥ អាទយោ) សារោបមំ (ម. និ. ១.៣០៧ អាទយោ) រុក្ខោបមំ រដ្ឋបាលំ មាគណ្ឌិយំ អានេញ្ជសប្បាយន្តិ (ម. និ. ៣.៦៦ អាទយោ) ឯវមាទីនិ។

ញាណាទយោតិ ញាណញ្ចេវ តំសម្បយុត្តធម្មា ច។ តេនាហ “**ញាណន្តិ វុត្តេ**”តិអាទិ។ **ញាណសម្បយុត្តចិត្តានិ លព្ភន្តិ** តេហិ វិនា សម្បជានតាយ អសម្ភវតោ។ **មហាចិត្តានី**តិ អដ្ឋបិ មហាកិរិយចិត្តានិ លព្ភន្តិ “សតត វិហារា”តិ វចនតោ ញាណុប្បត្តិបច្ចយរហិតកាលេបិ បវត្តិជោតនតោ។ **ទស ចិត្តានី**តិ អដ្ឋ មហាកិរិយចិត្តានិ ហសិតុប្បាទវោដ្ឋព្ពនចិត្តេហិ សទ្ធឹ ទស ចិត្តានិ លព្ភន្តិ។ អរជ្ជនាទុស្សនវសេន បវត្តិ តេសម្បិ សាធារណាតិ។ “ឧបេក្ខកោ វិហរតី”តិ វចនតោ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន អាគតានំ ឥមេសំ សតតវិហារានំ សោមនស្សំ កថំ លព្ភតីតិ អាហ “**អាសេវនវសេន លព្ភតី**”តិ។ កិញ្ចាបិ ខីណាសវោ ឥដ្ឋានិដ្ឋេបិ អារម្មណេ មជ្ឈត្តោ វិយ ពហុលំ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ អត្តនោ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនតោ។ កទាចិ បន តថា ចេតោភិសង្ខារាភាវេ យំ តំ សភាវតោ ឥដ្ឋំ អារម្មណំ , តត្ថ យាថាវសភាវគ្គហណវសេនបិ អរហតោ ចិត្តំ សោមនស្សសហគតំ ហុត្វា ប វត្តតេវ, តញ្ច ខោ បុព្ពាសេវនវសេន។ តេន វុត្តំ “**អាសេវនវសេន លព្ភតី**”តិ។ **អារក្ខកិច្ចំ សាធេតិ** សតិវេបុល្លប្បត្តត្តា។ **ចរតោ**តិអាទិនា និច្ចសមាទានំ ទស្សេតិ, តំ វិក្ខេបាភាវេន ទដ្ឋព្ពំ។

បព្ពជ្ជូបគតាតិ យំ កិញ្ចិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតា, ន សមិតបាបា។ **ភោវាទិនោ**តិ ជាតិមត្តព្រាហ្មណេ វទតិ។ **បាដេក្កសច្ចានី**តិ តេហិ តេហិ ទិដ្ឋិគតិកេហិ បាដិយេក្កំ គហិតានិ “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ អភិនិវិដ្ឋានិ ទិដ្ឋិសច្ចានីតិ។ តានិបិ ហិ “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ គហណំ ឧបាទាយ “សច្ចានី”តិ វោហរិយន្តិ។ តេនាហ “**ឥទមេវា**”តិអាទិ។ **នីហដានី**តិ អត្តនោ សន្តានតោ នីហរិតានិ អបនីតានិ។ **គហិតគ្គហណស្សា**តិ អរិយមគ្គាធិគមតោ បុព្ពេ គហិតស្ស ទិដ្ឋិគ្គាហស្ស។ **វិស្សដ្ឋភាវវេវចនានី**តិ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ បរិច្ចាគភាវស្ស អធិវចនានិ។

នត្ថិ ឯតាសំ វយោ វេកល្លន្តិ **អវយា**តិ អាហ “**អនូនា**”តិ, អនវសេសោតិ អត្ថោ។ **ឯសនា**តិ កាមេសនាទយោ។ **មគ្គស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ កថិតា** រាគាទីនំ បហីនភាវទីបនតោ។ **បច្ចវេក្ខណផលំ កថិត**ន្តិ បច្ចវេក្ខណ មុខេន អរិយផលំ កថិតំ។ អធិគតេ ហិ អគ្គផលេ សព្ពសោ រាគាទីនំ អនុប្បាទធម្មតំ បជានាតិ, តញ្ច ប ជាននំ បច្ចវេក្ខណញាណន្តិ។

ទុតិយអរិយាវាសសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នាថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មហាវគ្គោ

១. សីហនាទសុត្តវណ្ណនា

២១. តតិយស្ស បឋមេ **វិសមដ្ឋានេសូ**តិ បបាតាទីសុ វិសមដ្ឋានេសុ។ **“អញ្ញេហិ អសាធារណានី”**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ចេតានិ សាវកានម្បិ ឯកច្ចានំ ឧប្បជ្ជន្តីតិ? កាមំ ឧប្បជ្ជន្តិ, យាទិសានិ បន ពុទ្ធានំ ឋានាដ្ឋានញាណាទីនិ, ន តាទិសានិ តទញ្ញេសំ កទាចិបិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អញ្ញេហិ អសាធារណានីតិ ។ តេនាហ **“តថាគតស្សេវ ពលានី”**តិ។ ឥមមេវ ហិ យថាវុត្តលេសំ អបេក្ខិត្វា តទភាវតោ អាសយានុសយញាណាទីសុ ឯវ អសាធារណសមញ្ញា និរូឡ្ហា។ កាមំ ញាណពលានំ ញាណសម្ភារោ វិសេសបច្ចយោ, បុញ្ញសម្ភារោបិ បន នេសំ បច្ចយោ ឯវ។ ញាណសម្ភារស្សបិ វា បុញ្ញសម្ភារភាវតោ **“បុញ្ញុស្សយសម្បត្តិយា អាគតានី”**តិ វុត្តំ។

បកតិហត្ថិកុលន្តិ (សំ. និ. ដី. ២.២.២២) គិរិចរនទិចរវនចរាទិប្បភេទា គោចរិយកាលាវកនាមា សព្ពាបិ ពលេន បាកតិកា ហត្ថិជាតិ។ **ទសន្នំ បុរិសាន**ន្តិ ថាមមជ្ឈិមានំ ទសន្នំ បុរិសានំ។ ឯកស្ស តថាគតស្ស កាយពលន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **ឯកស្សា**តិ ច តថា ហេដ្ឋា កថាយំ អាគតត្តា ទេសនាសោតេន វុត្តំ។ **នារាយនសង្ឃាតពល**ន្តិ ឯត្ថ នារា វុច្ចន្តិ រស្មិយោ។ តា ពហូ នានាវិធា ឥតោ ឧប្បជ្ជន្តីតិ នារាយនំ, វជិរំ, តស្មា **នារាយនសង្ឃាតពល**ន្តិ វជិរសង្ឃាតពលន្តិ អត្ថោ។ ញាណពលំ បន បាឡិយំ អាគតមេវ, ន កាយពលំ វិយ អដ្ឋកថារូឡ្ហមេវាតិ អធិប្បាយោ។

សំយុត្តកេ (សំ. និ. ២.៣៣) **អាគតានិ តេសត្តតិ ញាណានិ, សត្តសត្តតិ ញាណានី**តិ វុត្តំ, តត្ថ (វិភ. មូលដី. ៧៦០) បន និទានវគ្គេ សត្តសត្តតិ អាគតានិ ចតុចត្តារីសញ្ច។ តេសត្តតិ បន **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.១) សុតមយាទីនិ អាគតានិ ទិស្សន្តិ, ន សំយុត្តកេ។ **អញ្ញានិបី**តិ ឯតេន **ញាណវត្ថុវិភង្គេ** (វិភ. ៧៥១ អាទយោ) ឯកកាទិវសេន វុត្តានិ, អញ្ញត្ថ ច “បុព្ពន្តេ ញាណ”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ១០៦៣) ព្រហ្មជាលាទីសុ ច “តយិទំ តថាគតោ បជានាតិ ‘ឥមានិ ទិដ្ឋិដ្ឋានានិ ឯវំ គហិតានី’តិ”អាទិនា (ទី. និ. ១.៣៦) វុត្តានិ អនេកានិ ញាណប្បភេទានិ សង្គណ្ហាតិ។ យាថាវប្បដិវេធតោ សយញ្ច អកម្បិយំ បុគ្គលញ្ច តំសមង្គិនំ នេយ្យេសុ អធិពលំ ករោតីតិ អាហ **“អកម្បិយដ្ឋេន ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេន ចា”**តិ។

ឧសភស្ស ឥទន្តិ **អាសភំ**, សេដ្ឋដ្ឋានំ។ សព្ពញ្ញុតាបដិជាននវសេន អភិមុខំ គច្ឆន្តិ, អដ្ឋ វា បរិសា ឧបសង្កមន្តីតិ **អាសភា**, បុព្ពពុទ្ធា។ **ឥទំ បនា**តិ ពុទ្ធានំ ឋានំ សព្ពញ្ញុតមេវ វទតិ។ **តិដ្ឋមានោវា**តិ អវទន្តោបិ តិដ្ឋមានោវ បដិជានាតិ នាមាតិ អត្ថោ។ **ឧបគច្ឆតី**តិ អនុជានាតិ។

អដ្ឋសុ បរិសាសូតិ “អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, អនេកសតំ ខត្តិយបរិសំ…បេ.… តត្រ វត មំ ភយំ វា សារជ្ជំ វា ឱក្កមិស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, សារិបុត្ត, ន សមនុបស្សាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥១) វុត្តាសុ អដ្ឋសុ បរិសាសុ។ **អភីតនាទំ នទតី**តិ បរតោ ទស្សិតញាណយោគេន ទសពលោហន្តិ អភីតនាទំ នទតិ។

បដិវេធនិដ្ឋត្តា អរហត្តមគ្គញាណំ បដិវេធោតិ **“ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាមា”**តិ វុត្តំ។ តេន បដិលទ្ធស្សបិ ទេសនាញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ បរស្ស អវពុជ្ឈនមត្តេន ហោតីតិ **“អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញស្ស សោតាបត្តិផលក្ខណេ បវត្តំ នាមា”**តិ វុត្តំ។ តតោ បរំ បន យាវ បរិនិព្ពានា ទេសនាញាណបវត្តិ តស្សេវ បវត្តិតស្ស ធម្មចក្កស្ស ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ បវត្តិតចក្កស្ស ចក្កវត្តិនោ ចក្ករតនស្ស ឋានំ វិយ។

តិដ្ឋតីតិ វុត្តំ, កឹ ភូមិយំ បុរិសោ វិយ, នោតិ អាហ **“តទាយត្តវុត្តិតាយា”**តិ។ **ឋាន**ន្តិ ចេត្ថ អត្ថលាភោ ធរមានតា ច, ន គតិនិវត្តីតិ អាហ **“ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចា”**តិ។ យត្ថ បនេតំ ទសពលញាណំ វិត្ថារិតំ, តំ ទស្សេន្តោ **“អភិធម្មេ បនា”**តិអាទិមាហ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សមាទិយន្តីតិ **សមាទានានិ**, តានិ បន សមាទិយិត្វា កតានិ ហោន្តីតិ អាហ **“សមាទិយិត្វា កតាន”**ន្តិ។ **កម្មមេវ វា កម្មសមាទាន**ន្តិ ឯតេន **សមាទាន**សទ្ទស្ស អបុព្ពត្ថាភាវំ ទស្សេតិ មុត្តគតសទ្ទេ គតសទ្ទស្ស វិយ។ **គតី**តិ និរយាទិគតិយោ។ **ឧបធី**តិ អត្តភាវោ។ **កាលោ**តិ កម្មស្ស វិបច្ចនារហកាលោ។ **បយោគោ**តិ វិបាកុប្បត្តិយា បច្ចយភូតា កិរិយា។

អគតិគាមិនិន្តិ និព្ពានគាមិនឹ។ វុត្តញ្ហិ “និព្ពានញ្ចាហំ, សារិបុត្ត, បជានាមិ និព្ពានគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិ (ម. និ. ១.១៥៣)។ ពហូសុបិ មនុស្សេសុ ឯកមេវ បាណំ ឃាតេន្តេសុ កាមំ សព្ពេសម្បិ ចេតនា តស្សេវេកស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណា, តំ បន កម្មំ តេសំ នានាការំ។ តេសុ (វិភ. អដ្ឋ. ៨១១) ហិ ឯកោ អាទរេន ឆន្ទជាតោ ករោតិ, ឯកោ “ឯហិ ត្វម្បិ ករោហី”តិ បរេហិ និប្បីឡិតោ ករោតិ, ឯកោ សមានច្ឆន្ទោ វិយ ហុត្វា អប្បដិពាហមានោ វិចរតិ។ តេសុ ឯកោ តេនេវ កម្មេន និរយេ និព្ពត្តតិ, ឯកោ តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯកោ បេត្តិវិសយេ។ តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេយេវ “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯស បេត្តិវិសយេ”តិ ជានាតិ។ និរយេ និព្ពត្តមានម្បិ “ឯស មហានិរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ឧស្សទនិរយេ”តិ ជានាតិ។ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តមានម្បិ “ឯស អបាទកោ ភវិស្សតិ, ឯស ទ្វិបាទកោ, ឯស ចតុប្បទោ, ឯស ពហុប្បទោ”តិ ជានាតិ។ បេត្តិវិសយេ និព្ពត្តមានម្បិ “ឯស និជ្ឈាមតណ្ហិកោ ភវិស្សតិ, ឯស ខុប្បិបាសិកោ, ឯស បរទត្តូបជីវី”តិ ជានាតិ។ តេសុ ច កម្មេសុ “ឥទំ កម្មំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិស្សតិ, ឥទំ អញ្ញេន ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កំ ភវិស្សតី”តិ ជានាតិ។

តថា សកលគាមវាសិកេសុ ឯកតោ បិណ្ឌបាតំ ទទមានេសុ កាមំ សព្ពេសម្បិ ចេតនា បិណ្ឌបាតារម្មណាវ, តំ បន កម្មំ តេសំ នានាការំ។ តេសុ ហិ ឯកោ អាទរេន ករោតីតិ សព្ពំ បុរិមសទិសំ, តស្មា តេសុ កេចិ ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ, កេចិ មនុស្សលោកេ។ តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេយេវ ជានាតិ។ “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ទេវលោកេ។ តត្ថាបិ ឯស ខត្តិយកុលេ, ឯស ព្រាហ្មណកុលេ, ឯស វេស្សកុលេ, ឯស សុទ្ទកុលេ, ឯស បរនិម្មិតវសវត្តីសុ, ឯស និម្មានរតីសុ, ឯស តុសិតេសុ, ឯស យាមេសុ, ឯស តាវតឹសេសុ, ឯស ចាតុមហារាជិកេសុ, ឯស ភុម្មទេវេសូ”តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ ហីនបណីតសុវណ្ណទុព្ពណ្ណអប្បបរិវារមហាបរិវារតាទិភេទំ តំ តំ វិសេសំ អាយូហនក្ខណេយេវ ជានាតិ។

តថា វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តេសុយេវ “ឥមិនា នីហារេន ឯស កិញ្ចិ សល្លក្ខេតុំ ន សក្ខិស្សតិ, ឯស មហាភូតមត្តមេវ វវត្ថបេស្សតិ, ឯស រូបបរិគ្គហេយេវ ឋស្សតិ, ឯស អរូបបរិគ្គហេយេវ, ឯស នាមរូបបរិគ្គហេយេវ, ឯស បច្ចយបរិគ្គហេយេវ, ឯស លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយមេវ, ឯស បឋមផលេយេវ, ឯស ទុតិយផលេយេវ, ឯស តតិយផលេយេវ, ឯស អរហត្តំ បាបុណិស្សតី”តិ ជានាតិ។ កសិណបរិកម្មំ ករោន្តេសុបិ “ឥមស្ស បរិកម្មមត្តមេវ ភវិស្សតិ, ឯស និមិត្តំ ឧប្បាទេស្សតិ, ឯស អប្បនំ ឯវ បាបុណិស្សតិ, ឯស ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី”តិ ជានាតិ។ តេនាហ **“ឥមស្ស ចេតនា”**តិអាទិ។

កាមនតោ កាមេតព្ពតោ កាមប្បដិសំយុត្តតោ ច ធាតុ **កាមធាតុ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន ព្យាបាទធាតុរូបធាតុអាទីនំ សង្គហោ។ ***វិលក្ខណតាយា***តិ វិសទិសសភាវតាយ។ **ខន្ធាយតនធាតុលោក**ន្តិ អនេកធាតុំ នានាធាតុំ ខន្ធលោកំ អាយតនលោកំ ធាតុលោកំ យថាភូតំ បជានាតីតិ យោជនា។ “អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម…បេ…. អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាម។ តេសុបិ ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ, ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ…បេ…. សង្ខារក្ខន្ធោ…បេ…. វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ ឯវំ តាវ ខន្ធលោកស្ស, “ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម…បេ…. ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមកា”តិអាទិនា អាយតនលោកស្ស, “អយំ ចក្ខុធាតុ នាម…បេ…. អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម។ តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមកា”តិអាទិនា ធាតុលោកស្ស អនេកសភាវំ នានាសភាវញ្ច បជានាតិ។ ន កេវលំ ឧបាទិន្នសង្ខារលោកស្សេវ, អថ ខោ អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សបិ “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ, ឥមស្ស កាឡោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ, ឥមស្ស សកណ្ដកោ, ឥមស្ស ពហលត្តចោ, ឥមស្ស តនុត្តចោ, ឥមស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ, ឥមស្ស បុប្ផំ នីលំ បីតំ លោហិតំ ឱទាតំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ, ឥមស្ស ផលំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ ទីឃំ វដ្ដំ សុសណ្ឋានំ ទុស្សណ្ឋានំ មដ្ឋំ ផរុសំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ មធុរំ តិត្តកំ កដុកំ អម្ពិលំ កសាវំ, ឥមស្ស កណ្ដកោ តិខិណោ កុណ្ឋោ ឧជុកោ កុដិលោ តម្ពោ កាឡោ ឱទាតោ ហោតី”តិអាទិនា បជានាតិ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ ឯវ ហិ ឯតំ ពលំ, ន អញ្ញេសំ។

នានាធិមុត្តិកតន្តិ នានជ្ឈាសយតំ។ អធិមុត្តិ នាម អជ្ឈាសយធាតុ អជ្ឈាសយសភាវោ។ សោ បន ហីនបណីតតាសាមញ្ញេន បាឡិយំ ទ្វិធាវ វុត្តោបិ ហីនបណីតាទិភេទេន អនេកវិធោតិ អាហ **“ហីនាទីហិ អធិមុត្តីហិ នានាធិមុត្តិកភាវ”**ន្តិ។ តត្ថ យេ យេ សត្តា យំយំអធិមុត្តិកា, តេ តេ តំតទធិមុត្តិកេ ឯវ សេវន្តិ ភជន្តិ បយិរុបាសន្តិ ធាតុសភាគតោ។ យថា គូថាទីនំ ធាតូនំ សភាវោ ឯសោ, យំ គូថាទីហិ ឯវ សំសន្ទន្តិ សមេន្តិ, ឯវំ ហីនជ្ឈាសយា ទុស្សីលាទីហេវ សំសន្ទន្តិ សមេន្តិ, សម្បន្នសីលាទយោ ច សម្បន្នសីលាទីហេវ។ តំ នេសំ នានាធិមុត្តិកតំ ភគវា យថាភូតំ បជានាតីតិ។

វុទ្ធិ ហានិញ្ចាតិ បច្ចយវិសេសេន សាមត្ថិយតោ អធិកតំ អនធិកតញ្ច។ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណនិទ្ទេសេ (វិភ. ៨១៤; បដិ. ម. ១១៣) “អាសយំ ជានាតិ, អនុសយំ ជានាតី”តិ អាសយាទិជាននំ កស្មា និទ្ទិដ្ឋន្តិ? អាសយជាននាទិនា យេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ បរោបរេហិ សត្តា កល្យាណបាបាសយាទិកា ហោន្តិ, តេសំ ជាននស្ស វិភាវនតោ។ ឯវញ្ច កត្វា ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តអាសយានុសយញាណានំ វិសុំ អសាធារណតា, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តនានាធិមុត្តិកតាញាណានំ វិសុំ ពលវតា ច សិទ្ធា ហោតិ។ តត្ថ អាសយន្តិ យត្ថ សត្តា និវសន្តិ, តំ តេសំ និវាសដ្ឋានំ, ទិដ្ឋិគតំ វា យថាភូតញាណំ វា **អាសយោ, អនុសយោ** អប្បហីនភាវេន ថាមគតោ កិលេសោ។ តំ បន ភគវា សត្តានំ អាសយំ ជានន្តោ តេសំ តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ វិបស្សនាមគ្គញាណានញ្ច អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កាមំ សេវន្តំយេវ ភគវា ជានាតិ – ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ។ កាមំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ – ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’តិ។ នេក្ខម្មំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ។ ព្យាបាទំ, អព្យាបាទំ, ថិនមិទ្ធំ, អាលោកសញ្ញំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ – ‘អយំ បុគ្គលោ ថិនមិទ្ធគរុកោ ថិនមិទ្ធាសយោ ថិនមិទ្ធាធិមុត្តោ’”តិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

បឋមាទីនំ ចតុន្នំ ឈានានន្តិ រូបាវចរានំ បឋមាទីនំ បច្ចនីកជ្ឈាបនដ្ឋេន អារម្មណូបនិជ្ឈាបនដ្ឋេន ច ឈានានំ។ ចតុក្កនយេន ហេតំ វុត្តំ។ **អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខាន**ន្តិ ឯត្ថ បដិបាដិយា សត្ត អប្បិតប្បិតក្ខណេ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុច្ចនតោ អារម្មណេ ច អធិមុច្ចនតោ វិមោក្ខា នាម។ អដ្ឋមោ បន សព្ពសោ សញ្ញាវេទយិតេហិ វិមុត្តត្តា អបគមវិមោក្ខោ នាម។ ចតុក្កនយបញ្ចកនយេសុ បឋមជ្ឈានសមាធិ សវិតក្កសវិចារោ នាម។ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានសមាធិ អវិតក្កវិចារមត្តោ។ នយទ្វយេបិ ឧបរិ តីសុ ឈានេសុ សមាធិ អវិតក្កអវិចារោ។ សមាបត្តីសុ បដិបាដិយា អដ្ឋន្នំ សមាធីតិបិ នាមំ, សមាបត្តីតិបិ ចិត្តេកគ្គតាសព្ភាវតោ, និរោធសមាបត្តិយា តទភាវតោ ន សមាធីតិ នាមំ។ **ហានភាគិយធម្ម**ន្តិ អប្បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិអនុបក្ខន្ទនំ ។ **វិសេសភាគិយធម្ម**ន្តិ បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ ទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ទនំ។ ឥតិ សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ទនានិ ហានភាគិយវិសេសភាគិយា ធម្មាតិ ទស្សិតានិ។ តេហិ បន ឈានានំ តំសភាវតា ច ធម្មសទ្ទេន វុត្តា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។ **វោទាន**ន្តិ បគុណតាសង្ខាតំ វោទានំ។ តញ្ហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋហិត្វា ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមស្ស បច្ចយត្តា “វុដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ។ កេចិ បន “និរោធតោ ផលសមាបត្តិយា វុដ្ឋានន្តិ បាឡិ នត្ថី”តិ វទន្តិ។ តេ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឥមាយ **បាឡិយា** (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) បដិសេធេតព្ពា។ យោ សមាបត្តិលាភី សមានោ ឯវ “ន លាភីម្ហី”តិ, កម្មដ្ឋានំ សមានំ ឯវ “ន កម្មដ្ឋាន”ន្តិ សញ្ញី ហោតិ, សោ សម្បត្តិំយេវ សមានំ “វិបត្តី”តិ បច្ចេតីតិ វេទិតព្ពោ។

ន តថា ទដ្ឋព្ពន្តិ យថា បរវាទិនា វុត្តំ, តថា ន ទដ្ឋព្ពំ។ **សកសកកិច្ចមេវ ជានាតី**តិ ឋានាដ្ឋានជាននាទិសកសកមេវ កិច្ចំ កាតុំ ជានាតិ, យថាសកមេវ វិសយំ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **តម្បី**តិ តេហិ ទសពលញាណេហិ ជានិតព្ពម្បិ។ **កម្មវិបាកន្តរមេវា**តិ កម្មន្តរស្ស វិបាកន្តរមេវ ជានាតិ។ ចេតនាចេតនាសម្បយុត្តធម្មេ និរយាទិនិព្ពានគាមិនិប្បដិបទាភូតេ កម្មន្តិ គហេត្វា អាហ “**កម្មបរិច្ឆេទមេវា**”តិ។ ធាតុនានត្តញ្ច ធាតុនានត្តការណញ្ច **ធាតុនានត្តការណ**ន្តិ ឯកទេសសរូបេកសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តញ្ហិ ញាណំ តទុភយម្បិ ជានាតិ។ “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ៨១២) តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។ **សច្ចបរិច្ឆេទមេវា**តិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន សច្ចានំ បរិច្ឆិន្នមេវ។ **អប្បេតុំ ន សក្កោតិ** អដ្ឋមនវមពលានិ វិយ តំសទិសំ, ឥទ្ធិវិធញាណមិវ **វិកុព្ពិតុំ**។ ឯតេនស្ស ពលសទិសតញ្ច និវារេតិ។ ឈានាទិញាណំ វិយ វា **អប្បេតុំ វិកុព្ពិតុញ្ច**។ យទិបិ ហិ ឈានាទិបច្ចវេក្ខណញាណំ សត្តមពលន្តិ តស្ស សវិតក្កសវិចារតា វុត្តា, តថាបិ ឈានាទីហិ វិនា បច្ចវេក្ខណា នត្ថីតិ ឈានាទិសហគតំ ញាណំ តទន្តោគធំ កត្វា **ឯវំ** វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឈានាទិកិច្ចំ វិយ ន សព្ពំ ពលកិច្ចំ កាតុំ សក្កោតីតិ ទស្សេតុំ “**ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ, ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុព្ពិតុញ្ច ន សក្កោតី**”តិ វុត្តំ, ន បន កស្សចិ ពលស្ស ឈានឥទ្ធិភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ កិច្ចវិសេសវសេនបិ ទសពលញាណសព្ពញ្ញុតញ្ញាណវិសេសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិតក្កត្តិកភូមន្តរវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បដិបាដិយា**តិអាទិតោ បដ្ឋាយ បដិបាដិយា។

អនុបទវណ្ណនំ ញត្វា វេទិតព្ពានីតិ សម្ពន្ធោ។ កិលេសាវរណំ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ។ កិលេសាវរណស្ស អភាវោ អាសវក្ខយញាណាធិគមស្ស ឋានំ, តព្ភាវោ អដ្ឋានំ។ អនធិគមស្ស បន តទុភយម្បិ យថាក្កមំ អដ្ឋានំ ឋានញ្ចាតិ តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ “**លោកិយ...បេ.... ទស្សនតោ ចា**”តិ អាហ។ តត្ថ លោកិយសម្មាទិដ្ឋិយា ឋិតិ

អាសវក្ខយាធិគមស្ស ឋានំ កិលេសាវរណាភាវស្ស ការណត្តា។ សា ហិ តស្មិំ សតិ ន ហោតិ, អសតិ ច ហោតិ។ ឯតេន តស្សា អដ្ឋិតិយា តស្ស អដ្ឋានតា វុត្តា ឯវ។ **នេសំ** វេនេយ្យសត្តានំ។ **ធាតុវេមត្តទស្សនតោ**តិ កាមធាតុអាទីនំ បវត្តិភេទទស្សនតោ, យទគ្គេន ធាតុវេមត្តំ ជានាតិ, តទគ្គេន ចរិយាទិវិសេសម្បិ ជានាតិ។ **ធាតុវេមត្តទស្សនតោ**តិ វា ធម្មធាតុវេមត្តទស្សនតោ។ សព្ពាបិ ហិ ចរិយា ធម្មធាតុបរិយាបន្នា ឯវាតិ។ **បយោគំ អនាទិយិត្វាបិ** សន្តតិមហាមត្តាទីនំ វិយ។ **ទិព្ពចក្ខានុភាវតោ បត្តព្ពេនា**តិ ឯត្ថ ទិព្ពចក្ខុនា បរស្ស ហទយវត្ថុសន្និស្សយលោហិតវណ្ណទស្សនមុខេន តទា បវត្តមានចិត្តជាននត្ថំ បរិកម្មករណំ នាម សាវកានំ, តញ្ច ខោ អាទិកម្មិកានំ, យតោ ទិព្ពចក្ខុអានុភាវតោ ចេតោបរិយញាណស្ស បត្តព្ពតា សិយា។ ពុទ្ធានំ បន យទិបិ អាសវក្ខយញាណាធិគមតោ បគេវ ទិព្ពចក្ខុញាណាធិគមោ, តថាបិ តថាបរិកម្មករណំ នត្ថិ វិជ្ជាត្តយសិទ្ធិយា សិជ្ឈនតោ។ សេសាភិញ្ញាត្តយេ ចេតោបរិយញាណំ ទិព្ពចក្ខុញាណាធិគមេន បត្តន្តិ ច វត្តព្ពតំ លភតីតិ តថា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សីហនាទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២-៤. អធិវុត្តិបទសុត្តាទិវណ្ណនា

២២-២៤. ទុតិយេ **អធិវចនបទាន**ន្តិ បញ្ញត្តិបទានំ។ ទាសាទីសុ សិរិវឌ្ឍកាទិសទ្ទា វិយ វចនមត្តមេវ អធិការំ កត្វា បវត្តិយា អធិវចនំ បញ្ញត្តិ។ អថ វា អធិសទ្ទោ ឧបរិភាគេ។ វុច្ចតីតិ វចនំ, ឧបរិ វចនំ អធិវចនំ, ឧបាទាភូតរូបាទីនំ ឧបរិ បញ្ញបិយមានា ឧបាទាបញ្ញត្តីតិ អត្ថោ, តស្មា បញ្ញត្តិទីបកបទានីតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្ស បទានិ បទដ្ឋានានិ **អធិវចនបទានិ**។ តេនាហ “**តេសំ យេ**”តិអាទិ។ **តេស**ន្តិ អធិវចនានំ។ **យេ**តិ ខន្ធាទយោ។ អធិវុត្តិតាយ **អធិវុត្តិយោតិ ទិដ្ឋិយោ វុច្ចន្តិ**។ អធិកញ្ហិ សភាវធម្មេសុ សស្សតាទី, បកតិអាទី, ទ្រព្យាទី, ជីវាទី, កាយាទិញ្ច, អភូតំ អត្ថំ អជ្ឈារោបេត្វា ទិដ្ឋិយោ បវត្តន្តីតិ។ តេនាហ “**អថ វា**”តិអាទិ។ តតិយចតុត្ថានិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។

អធិវុត្តិបទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. កសិណសុត្តវណ្ណនា

២៥. បញ្ចមេ **សកលដ្ឋេនា**តិ និស្សេសដ្ឋេន។ អនវសេសផរណវសេន ចេត្ថ សកលដ្ឋោ វេទិតព្ពោ, អសុភនិមិត្តាទីសុ វិយ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនវសេសតោ គហេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **តទារម្មណានំ ធម្មាន**ន្តិ តំ កសិណំ អារព្ភ បវត្តនកធម្មានំ។ **ខេត្តដ្ឋេនា**តិ ឧប្បត្តិដ្ឋានដ្ឋេន។ **អធិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ បវត្តិដ្ឋានភាវេន។ យថា ខេត្តំ សស្សានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ វឌ្ឍនដ្ឋានញ្ច, ឯវមេវ តំ ត ឈានំ សម្បយុត្តធម្មានន្តិ។ យោគិនោ វា សុខវិសេសានំ ការណភាវេន។ **បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ ឥទំ “ឧទ្ធំ អធោ តិរិយ”ន្តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឯវ ហិ សព្ពត្ថ កសិណំ វឌ្ឍេតព្ពំ។ **តេន តេន វា ការណេនា**តិ តេន តេន ឧបរិអាទីសុ កសិណវឌ្ឍនការណេន។ យថា កិន្តិ អាហ “**អាលោកមិវ រូបទស្សនកាមោ**”តិ។ យថា ទិព្ពចក្ខុនា ឧទ្ធំ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ, ឧទ្ធំ អាលោកំ បសារេតិ។ អធោ ចេ, អធោ។ សមន្តតោ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ, សមន្តតោ អាលោកំ បសារេតិ, ឯវំ សព្ពកសិណន្តិ អត្ថោ។ **ឯកស្សា**តិ បថវីកសិណាទីសុ ឯកេកស្ស។ **អញ្ញភាវានុបគមនត្ថ**ន្តិ អញ្ញកសិណភាវានុបគមនទីបនត្ថំ, អញ្ញស្ស វា កសិណភាវានុបគមនទីបនត្ថំ។ ន ហិ អញ្ញេន បសារិតកសិណំ តតោ អញ្ញេន បសារិតកសិណភាវំ ឧបគច្ឆតិ, ឯវម្បិ នេសំ អញ្ញកសិណសម្ភេទាភាវោ វេទិតព្ពោ។ **ន អញ្ញំ** បថវីអាទិ។ ន ហិ ឧទកេន ឋិតដ្ឋានេ សសម្ភារបថវី អត្ថិ។ **អញ្ញកសិណសម្ភេទោ**តិ អាបោកសិណាទិនា សង្ករោ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ សេសកសិណេសុ។

ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនវសេសផរណំ បមាណស្ស អគ្គហណតោ **អប្បមាណំ**។ តេនេវ ហិ នេសំ កសិណសមញ្ញា។ តថា ចាហ “**តញ្ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ចេតសា ផរន្តោ**តិ ភាវនាចិត្តេន អារម្មណំ ករោន្តោ។ ភាវនាចិត្តញ្ហិ កសិណំ បរិត្តំ វា វិបុលំ វា សកលមេវ មនសិ ករោតិ, ន ឯកទេសំ។ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណំ ផរណអប្បមាណវសេន វិញ្ញាណកសិណន្តិ វុត្តំ។ តថា ហិ តំ វិញ្ញាណន្តិ វុច្ចតិ។ **កសិណវសេនា**តិ ឧគ្ឃាដិតកសិណវសេន កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វេទិតព្ពា។ យត្តកញ្ហិ ឋានំ កសិណំ បសារិតំ, តត្តកំ អាកាសភាវនាវសេន អាកាសំ ហោតីតិ។ ឯវំ យត្តកំ ឋានំ អាកាសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋិតំ, តត្តកំ សកលមេវ ផរិត្វា វិញ្ញាណស្ស បវត្តនតោ អាគមនវសេន វិញ្ញាណកសិណេបិ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វុត្តាតិ អាហ “**កសិណុគ្ឃាដិមាកាសវសេន តត្ថ បវត្តវិញ្ញាណេ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វេទិតព្ពា**”តិ។

កសិណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កាឡីសុត្តវណ្ណនា

២៦. ឆដ្ឋេ **អត្ថស្ស បត្តិ**ន្តិ ឯកន្តតោ ហិតានុប្បត្តី។ **ហទយស្ស សន្តិ**ន្តិ បរមចិត្តូបសមំ។ **កិលេសសេន**ន្តិ កាមគុណសង្ខាតំ បឋមំ កិលេសសេនំ។ សា ហិ កិលេសសេនា អច្ឆរាសង្ឃាតសភាវាបិ បដិបត្តយមានា បិយាយិតព្ពតច្ឆិតព្ពរូបសភាវតោ បិយរូបសាតរូបា នាម អត្តនោ កិច្ចវសេន។ **អហំ ឯកោវ ឈាយន្តោ**តិ អហំ គណសង្គណិកាយ កិលេសសង្គណិកាយ ច អភាវតោ ឯកោ អសហាយោ លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ឈាយន្តោ។ **អនុពុជ្ឈិ**ន្តិ អនុក្កមេន មគ្គបដិបាដិយា ពុជ្ឈិំ បដិវិជ្ឈិំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បិយរូបំ សាតរូបំ សេនំ ជិនិត្វា អហំ ឯកោវ ឈាយន្តោ “អត្ថស្ស បត្តិំ ហទយស្ស សន្តិ”ន្តិ សង្ខំ គតំ អរហត្តសុខំ បដិវិជ្ឈិំ, តស្មា ជនេន មិត្តសន្ថវំ ន ករោមិ, តេនេវ ច មេ ការណេន កេនចិ សទ្ធិំ សក្ខី ន សម្បជ្ជតីតិ។ **អត្ថាភិនិព្ពត្តេសុ**ន្តិ ឥតិសទ្ទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“អត្ថោតិ គហេត្វា”**តិ។

កាឡីសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. បឋមមហាបញ្ហសុត្តវណ្ណនា

២៧. សត្តមេ **វុច្ចេថា**តិ វុច្ចេយ្យ។ **ទុតិយបទេបី**តិ “អនុសាសនិយា វា អនុសាសនិ”ន្តិ ឯវំ ទុតិយវាក្យេបិ។ **តេ កិរ** ភិក្ខូ។ **ន ចេវ សម្បាយិស្សន្តី**តិ ន ចេវ សម្មទេវ បកាសេហិ គហេស្សន្តិ ញាបេស្សន្តិ។ តេនាហ **“សម្បាទេត្វា កថេតុំ ន សក្ខិស្សន្តី”**តិ។ យស្មា អវិសយេ បញ្ហំ បុច្ឆិតា ហោន្តិ, តស្មា វិឃាតំ អាបជ្ជិស្សន្តីតិ យោជនា។ **អញ្ញថា អារាធនំ នាម នត្ថី**តិ ឥមិនា សបច្ចយនាមរូបានំ យាថាវតោ អវពោធោ ឯវ ឥតោ ពាហិរកានំ នត្ថិ, កុតោ ប វេទនាតិ ទស្សេតិ។ **អារាធន**ន្តិ យាថាវបវេទនេន ចិត្តស្ស បរិតោសនំ។

ឯកោ បញ្ហោតិ ឯកោ បញ្ហមគ្គោ, ឯកំ បញ្ហគវេសនន្តិ អត្ថោ។ **ឯកោ ឧទ្ទេសោ**តិ ឯកំ ឧទ្ទិសនំ អត្ថស្ស សំខិត្តវចនំ។ **វេយ្យាករណ**ន្តិ និទ្ទិសនំ អត្ថស្ស វិវរិត្វា កថនំ។ **ហេតុនា**តិ “អន្តវន្តតោ អនច្ចន្តិកតោ តាវកាលិកតោ និច្ចប្បដិក្ខេបតោ”តិ ឯវមាទិនា នយេន យថា ឥមេ សង្ខារា ឯតរហិ, ឯវំ អតីតេ អនាគតេ ច អនិច្ចា សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មាតិ អតីតានាគតេសុ នយេន។

សព្ពេ សត្តាតិ អនវសេសា សត្តា។ តេ បន ភវភេទតោ សង្ខេបេនេវ ភិន្ទិត្វា ទស្សេន្តោ **“កាមភវាទីសូ”**តិអាទិមាហ ។ ព្យធិករណានម្បិ ពាហិរត្ថសមាសោ ហោតិ យថា “ឧរសិលោមោ”តិ អាហ **“អាហារតោ ឋិតិ ឯតេសន្តិ អាហារដ្ឋិតិកា”**តិ។ តិដ្ឋតិ ឯតេនាតិ វា ឋិតិ, អាហារោ ឋិតិ ឯតេសន្តិ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ ឯវំ វា ឯត្ថ សមាសវិគ្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ បច្ចយដ្ឋិតិកា, បច្ចយាយត្តវុត្តិកាតិ អត្ថោ។ បច្ចយត្ថោ ហេត្ថ អាហារសទ្ទោ “អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.២៣២) វិយ។ ឯវញ្ហិ “សព្ពេ សត្តា”តិ ឥមិនា អសញ្ញសត្តា បរិគ្គហិតា ហោន្តិ។ សា បនាយំ អាហារដ្ឋិតិកតា និប្បរិយាយតោ សង្ខារធម្មោ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា “អាហារដ្ឋិតិកាតិ អាគតដ្ឋានេ សង្ខារលោកោ វេទិតព្ពោ”តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.១ វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា; វិសុទ្ធិ. ១.១៣៦)។ យទិ ឯវំ “សព្ពេ សត្តា”តិ ឥទំ កថន្តិ? បុគ្គលាធិដ្ឋានទេសនាតិ នាយំ ទោសោ។ តេនេវាហ – “ឯកធម្មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សម្មា និព្ពិន្ទមានោ សម្មា វិរជ្ជមានោ សម្មា វិមុច្ចមានោ សម្មា បរិយន្តទស្សាវី សម្មទត្ថំ អភិសមេច្ច ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ទុក្ខស្សន្តករោ ហោតិ។ កតមស្មិំ ឯកធម្មេ? សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា”តិ។ ឃ្វាយំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពេសំ សង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ អាហារបរិយាយេន សាមញ្ញតោ បច្ចយធម្មោ វុត្តោ, អយំ អាហារោ នាម ឯកោ ធម្មោ។

ចោទកោ វុត្តម្បិ អត្ថំ យាថាវតោ អប្បដិវិជ្ឈមានោ នេយ្យត្ថំ សុត្តបទំ នីតត្ថតោ ទហន្តោ “សព្ពេ សត្តា”តិ វចនមត្តេ ឋត្វា **“ននុ ចា”**តិអាទិនា ចោទេតិ។ អាចរិយោ អវិបរីតំ តត្ថ យថាធិប្បេតមត្ថំ បវេទេន្តោ **“ន វិរុជ្ឈតី”**តិ វត្វា **“តេសញ្ហិ ឈានំ អាហារោ ហោតី”**តិ អាហ។ **ឈាន**ន្តិ ឯកវោការភវាវហំ សញ្ញាយ វិរជ្ជនវសេន បវត្តរូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ។ បាឡិយំ បន “អនាហារា”តិ វចនំ អសញ្ញភវេ ចតុន្នំ អាហារានំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បច្ចយាហារស្ស អភាវតោ។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ ឥទំ សាសនេ យេសុ ធម្មេសុ វិសេសតោ អាហារសទ្ទោ និរុឡ្ហោ, “អាហារដ្ឋិតិកា”តិ ឯត្ថ យទិ តេយេវ គយ្ហន្តិ, អព្យាបិតទោសមាបន្នោ។ អថ សព្ពោបិ បច្ចយធម្មោ អាហារោតិ អធិប្បេតោ, ឥមាយ អាហារបាឡិយា វិរោធោ អាបន្នោតិ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ **“ន វិរុជ្ឈតី”**តិ យេនាធិប្បាយេន វុត្តំ, តំ វិវរន្តោ **“ឯតស្មិញ្ហិ សុត្តេ”**តិអាទិមាហ។ កពឡីការាហារាទីនំ ឱជដ្ឋមករូបាហរណាទិ និប្បរិយាយេន អាហារភាវោ។ យថា ហិ កពឡីការាហារោ ឱជដ្ឋមករូបាហរណេន រូបកាយំ ឧបត្ថម្ភេន្តិ, ឯវំ ផស្សាទយោ វេទនាទិអាហរណេន នាមកាយំ ឧបត្ថម្ភេតិ, តស្មា សតិបិ ជនកភាវេ ឧបត្ថម្ភកភាវោ ឱជាទីសុ សាតិសយោ លព្ភមានោ មុខ្យោ អាហារដ្ឋោតិ តេ ឯវ **និប្បរិយាយេន អាហារលក្ខណា ធម្មា វុត្តា**។

ឥធាតិ ឥមស្មឹ សុត្តេ បរិយាយេន បច្ចយោ អាហារោតិ វុត្តោ, សព្ពោ បច្ចយធម្មោ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ ឥមំ បរិយាយំ លភតីតិ។ តេនាហ “**សព្ពធម្មានញ្ចី**”តិអាទិ។ តត្ថ **សព្ពធម្មាន**ន្តិ សព្ពេសំ សង្ខតធម្មានំ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ សុត្តេន សមត្ថេតុំ “**តេនេវាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អយ**ន្តិ បច្ចយាហារោ។ **និប្បរិយាយាហារោបិ គហិតោវ ហោតី**តិ យាវតា សោបិ បច្ចយភាវេនេវ ជនកោ ឧបត្ថម្ភកោ ច ហុត្វា តំ តំ ផលំ អាហរតីតិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ។

តត្ថាតិ បរិយាយាហារេ, និប្បរិយាយាហារេតិ ទ្វីសុ អាហារេសុ អសញ្ញភវេ យទិបិ និប្បរិយាយាហារោ ន លព្ភតិ, បរិយាយាហារោ បន លព្ភតេវ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**អនុប្បន្នេ ហិ ពុទ្ធេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នេ ពុទ្ធេ តិត្ថករមតនិស្សិតានំ ឈានភាវនាយ អសិជ្ឈនតោ “**អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ**”តិ វុត្តំ។ សាសនិកា តាទិសំ ឈានំ ន និព្ពត្តេន្តីតិ “**តិត្ថាយតនេ បព្ពជិតា**”តិ វុត្តំ។ តិត្ថិយា ហិ ឧបបត្តិវិសេសេ វិមុត្តិសញ្ញិនោ សញ្ញាវិរាគាវិរាគេសុ អាទីនវានិសំសទស្សិនោវ ហុត្វា អសញ្ញសមាបត្តិំ និព្ពត្តេត្វា អក្ខណភូមិយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន សាសនិកា។ **វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា**តិ វាយោកសិណេ បឋមាទីនិ តីណិ ឈានានិ និព្ពត្តេត្វា តតិយជ្ឈានេ ចិណ្ណវសី ហុត្វា តតោ វុដ្ឋាយ ចតុត្ថជ្ឈានាធិគមាយ បរិកម្មំ កត្វា។ តេនេវាហ “**ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា**”តិ។

កស្មា (ទី. និ. ដី. ១.៦៨-៧៣; ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៦៨-៧៣) បនេត្ថ វាយោកសិណេយេវ បរិកម្មំ វុត្តន្តិ? វុច្ចតេ, យថេវ ហិ រូបបដិភាគភូតេសុ កសិណវិសេសេសុ រូបវិភាវនេន រូបវិរាគភាវនាសង្ខាតោ អរូបសមាបត្តិវិសេសោ សច្ឆិករីយតិ, ឯវំ អបរិព្យត្តវិគ្គហតាយ អរូបបដិភាគភូតេ កសិណវិសេសេ អរូបវិភាវនេន អរូបវិរាគភាវនា សង្ខាតោ រូបសមាបត្តិវិសេសោ អធិគមីយតីតិ។ ឯត្ថ ច “សញ្ញា រោគោ, សញ្ញា គណ្ឌោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៤), “ធិ ចិត្តំ, ធិ វតេតំ ចិត្ត”ន្តិអាទិនា ច នយេន អរូបប្បវត្តិយា អាទីនវទស្សនេន តទភាវេ ច សន្តបណីតភាវសន្និដ្ឋានេន រូបសមាបត្តិយា អភិសង្ខរណំ អរូបវិរាគភាវនា។ រូបវិរាគភាវនា បន សទ្ទី ឧបចារេន អរូបសមាបត្តិយោ, តត្ថាបិ វិសេសេន បឋមារុប្បជ្ឈានំ។ យទិ ឯវំ “បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណេបី”តិ វត្តព្ពំ, តស្សាបិ អរូបបដិភាគតា លព្ភតីតិ? ឥច្ឆិតមេវេតំ, កេសញ្ចិ អវចនំ បនេត្ថ បុព្ពាចរិយេហិ អគ្គហិតភាវេន។ យថា ហិ រូបវិរាគភាវនា វិរជ្ជនីយធម្មភាវមត្តេន បរិនិប្ផន្នា, វិរជ្ជនីយធម្មបរិភាសភូតេ ច វិសយវិសេសេ បាតុភវតិ, ឯវំ អរូបវិរាគភាវនាបីតិ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោ។ តិត្ថិយេហេវ បន តស្សា សមាបត្តិយា បដិបជ្ជិតព្ពតាយ តេសញ្ច វិសយបថេ សូបនិពន្ធនស្សេវ តស្ស ឈានស្ស បដិបត្តិតោ ទិដ្ឋិវន្តេហិ បុព្ពាចរិយេហិ ចតុត្ថេយេវ ភូតកសិណេ អរូបវិរាគភាវនាបរិកម្មំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិញ្ច វណ្ណកសិណេសុ វិយ បុរិមភូតកសិណត្តយេបិ វណ្ណប្បដិច្ឆាយាវ បណ្ណត្តិ អារម្មណំ ឈានស្ស លោកវោហារានុរោធេនេវ បវត្តិតោ។ ឯវញ្ច កត្វា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៥៧) បថវីកសិណស្ស អាទាសចន្ទមណ្ឌលូបមវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ, ចតុត្ថំ បន ភូតកសិណំ ភូតប្បដិច្ឆាយមេវ ឈានស្ស គោចរភាវំ គច្ឆតីតិ តស្សេវ អរូបបដិភាគតា យុត្តាតិ វាយោកសិណេយេវ បរិកម្មំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ធីតិ ជិគុច្ឆនត្ថេ និបាតោ, តស្មា **ធិ ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តំ ជិគុច្ឆាមិ។ **ធិ វតេតំ ចិត្ត**ន្តិ ឯតំ មម ចិត្តំ ជិគុច្ឆិតំ វត ហោតុ។ **វតា**តិ សម្ភាវនេ។ តេន ជិគុច្ឆនំ សម្ភាវេន្តោ វទតិ។ **នាមា**តិ ច សម្ភាវនេ ឯវ។ តេន ចិត្តស្ស អភាវំ សម្ភាវេតិ។ ចិត្តស្ស ភាវាភាវេសុ អាទីនវានិសំសេ ទស្សេតុំ “**ចិត្តញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ខន្តី រុចី ឧប្បាទេត្វា**តិ ចិត្តស្ស អភាវោ ឯវ សាធុ សុដ្ឋូតិ ឥមំ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តី តត្ថ ច អភិរុចី ឧប្បាទេត្វា។ តថា ភាវិតស្ស ឈានស្ស ឋិតិភាគិយភាវប្បត្តិយា **អបរិហីនជ្ឈានា**។ តិត្ថាយតនេ បព្ពជិតស្សេវ តថា ឈានភាវនា ហោតីតិ អាហ “**មនុស្សលោកេ**”តិ។ **បណិហិតោ អហោសី**តិ មរណស្ស អាសន្នកាលេ ឋបិតោ អហោសិ។ យទិ ឋានាទិនា អាការេន និព្ពត្តេយ្យ កម្មពលេន, យាវ ភេទា តេនេវាការេន តិដ្ឋេយ្យាតិ អាហ “**តេន ឥរិយាបថេនា**”តិអាទិ។ **ឯវរូបានម្បី**តិ ឯវំ អចេតនានម្បិ។ **បិ**-សទ្ទេន បគេវ សចេតនានន្តិ ទស្សេតិ។ កថំ បន អចេតនានំ នេសំ បច្ចយាហារស្ស ឧបកប្បនន្តិ ចោទនំ សន្ធាយ តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេន្តោ “**យថា**”តិអាទិមាហ។ តេន ន កេវលមាគមោយេវ, អយមេត្ថ យុត្តីតិ ទស្សេតិ។ **តាវ តិដ្ឋន្តី**តិ ឧក្កំសតោ បញ្ច មហាកប្បសតានិ តិដ្ឋន្តិ។

យេ ឧដ្ឋានវីរិយេន ទិវសំ វីតិនាមេត្វា តស្ស និស្សន្ទផលមត្តំ កិញ្ចិទេវ លភិត្វា ជីវិកំ កប្បេន្តិ, តេ **ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ**។ យេ បន អត្តនោ បុញ្ញផលមេវ ឧបជីវន្តិ, តេ **បុញ្ញផលូបជីវិនោ**។ នេរយិកានំ បន នេវ ឧដ្ឋានវីរិយវសេន ជីវិកកប្បនំ, បុញ្ញផលស្ស បន លេសោបិ នត្ថីតិ វុត្តំ “**យេ បន នេរយិកា...បេ.... ជីវីតិ វុត្តា**”តិ។ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស អាហរណេន មនោសញ្ចេតនា អាហារោតិ វុត្តា, ន យស្ស កស្សចិ ផលស្សាតិ អធិប្បាយេន “**កឹ បញ្ច អាហារា អត្ថី**”តិ ចោទេតិ។ អាចរិយោ និប្បរិយាយាហារេ អធិប្បេតេ “សិយា តវ ចោទនា អវសរា, សា បន ឯត្ថ អនវសរា”តិ ច ទស្សេន្តោ “**បញ្ច, ន បញ្ចាតិ ឥទំ ន វត្តព្ព**”ន្តិ វត្វា បរិយាយាហារស្សេវ បនេត្ថ អធិប្បេតភាវំ ទស្សេន្តោ “**ននុ បច្ចយោ អាហារោ’តិ វុត្តមេត**”ន្តិ អាហ។ **តស្មា**តិ យស្ស កស្សចិ បច្ចយស្ស អាហារោតិ ឥច្ឆិតត្តា។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេន្តោ “**យំ សន្ធាយា**”តិអាទិមាហ។

មុខ្យាហារវសេនបិ នេរយិកានំ អាហារដ្ឋិតិកតំ ទស្សេតុំ “**កពឡីការាហារំ…បេ… សាធេតី**”តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ នេរយិកា សុខប្បដិសំវេទិនោបិ ហោន្តីតិ? នោតិ ទស្សេតុំ “**ខេឡោ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តយោ**តិ តយោ អរូបាហារា កពឡីការាហារស្ស អភាវតោ។ **អវសេសាន**ន្តិ អសញ្ញសត្តេហិ អវសេសានំ កាមភវាទីសុ និព្ពត្តសត្តានំ។ បច្ចយាហារោ ហិ សព្ពេសំ សាធារណោតិ។

បឋមមហាបញ្ហសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨-៩. ទុតិយមហាបញ្ហសុត្តាទិវណ្ណនា

២៨-២៩. អដ្ឋមេ **ឯវំនាមកេ**តិ កជង្គលាតិ ឯវំ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមកេ មជ្ឈិមប្បទេសស្ស មរិយាទភូតេ នគរេ។ “និគមេ”តិបិ វទន្តិ, “និចុលវនេ”តិបិ វទន្តិ។ និចុលំ នាម ឯកា រុក្ខជាតិ, “នីបរុក្ខោ”តិបិ វទន្តិ។ តេន សញ្ឆន្នោ មហាវនសណ្ឌោ, តត្ថ វិហរតីតិ អត្ថោ។ **ហេតុនា នយេនា**តិ ច ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ ននុ ច “**ឯសោ ចេវ តស្ស អត្ថោ**”តិ កស្មា វុត្តំ។ ភគវតា ហិ ចត្តារោតិអាទិបញ្ហព្យាករណា ចត្តារោ អាហារា, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ, អដ្ឋ លោកធម្មា ទស្សិតា។ ភិក្ខុនិយា បន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, ឆ និស្សារណីយា ធាតុយោ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ ទស្សិតធម្មា អញ្ញោយេវត្ថោ ភិក្ខុនិយា ទស្សិតោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ នវមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ទុតិយមហាបញ្ហសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទុតិយកោសលសុត្តវណ្ណនា

៣០. ទសមេ ឧគ្គន្ធា យុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ **ឧយ្យោធិកា,** សត្ថប្បហារេហិ យុជ្ឈិតស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧគ្គន្ធា យុជ្ឈនំ វា **ឧយ្យោធិកោ,** សត្ថប្បហារោ។ តេនាហ “**យុទ្ធតោ និវត្តោ**”តិ។ **ឧបស្សុតិវសេន យុជ្ឈិតព្ពាការំ ញត្វា**តិ ជេតវនេ កិរ ទត្តត្ថេរោ ធនុគ្គហតិស្សត្ថេរោតិ ទ្វេ មហល្លកត្ថេរា វិហារបច្ចន្តេ បណ្ណសាលាយ វសន្តិ។ តេសុ ធនុគ្គហតិស្សត្ថេរោ បច្ឆិមយាមេ បពុជ្ឈិត្វា ឧដ្ឋាយ និសិន្នោ ទត្តត្ថេរំ អាមន្តេត្វា “អយំ តេ មហោទរោ កោសលោ ភុត្តភត្តមេវ បូតី ករោតិ, យុទ្ធវិចារណំ បន កិញ្ចិ ន ជានាតិ, បរាជិតោត្វេវ វទាបេតី”តិ វត្វា តេន “កឹ បន កាតុំ វដ្ដតី”តិ វុត្តេ – “ភន្តេ, យុទ្ធោ នាម បទុមព្យូហោ ចក្កព្យូហោ សកដព្យូហោតិ តយោ ព្យូហា ហោន្តិ, អជាតសត្តុំ គណ្ហិតុកាមេន អសុកស្មឹ នាម បព្ពតកុច្ឆិស្មឹ ទ្វីសុ បព្ពតភិត្តីសុ មនុស្សេ ឋបេត្វា បុរតោ ទុព្ពលំ ទស្សេត្វា បព្ពតន្តរំ បវិដ្ឋភាវំ ជានិត្វា បវិដ្ឋមគ្គំ រុន្ធិត្វា បុរតោ ច បច្ឆតោ ច ឧភោសុ បព្ពតភិត្តីសុ វគ្គិត្វា នទិត្វា ជាលបក្ខិត្តមច្ឆំ វិយ កត្វា សក្កា គហេតុ”ន្តិ។ តស្មឹ ខណេ “ភិក្ខូនំ កថាសល្លាបំ សុណាថា”តិ រញ្ញោ បេសិតចរបុរិសា តំ សុត្វា រញ្ញោ អារោចេសុំ។ តំ សុត្វា រាជា សង្គាមភេរឹ បហរាបេត្វា គន្ត្វា សកដព្យូហំ កត្វា អជាតសត្តុំ ជីវគ្គាហំ គណ្ហិ។ តេន វុត្តំ “**ឧបស្សុតិវសេ…បេ… អជាតសត្តុំ គណ្ហី**”តិ។

ទោណបាកន្តិ ទោណតណ្ឌុលានំ បក្កភត្តំ។ **ទោណ**ន្តិ ចតុនាឡិកានមេតមធិវចនំ។ **មនុជស្សា**តិ សត្តស្ស។ **តនុកស្សា**តិ តនុកា អប្បិកា អស្ស បុគ្គលស្ស, ភុត្តបច្ចយា វិសភាគវេទនា ន ហោន្តិ។ **សណិក**ន្តិ មន្ទំ មុទុកំ, អបរិស្សយមេវាតិ អត្ថោ។ **ជីរតី**តិ បរិភុត្តាហារោ បច្ចតិ។ **អាយុ បាលយ**ន្តិ និរោគោ អវេទនោ ជីវិតំ រក្ខន្តោ។ អថ វា **សណិកំ ជីរតី**តិ សោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ បុគ្គលោ បរិមិតាហារតាយ សណិកំ ចិរេន ជីរតិ ជរំ បាបុណាតិ ជីវិតំ បាលយន្តោ។

ឥមំ ឱវាទំ អទាសីតិ ឯកស្មឹ កិរ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.២០៣ បសេនទិកោសលវត្ថុ) សមយេ រាជា តណ្ឌុលទោណស្ស ឱទនំ តទុបិយេន សូបព្យញ្ជនេន ភុញ្ជតិ។ សោ ឯកទិវសំ ភុត្តបាតរាសោ ភត្តសម្មទំ អវិនោទេត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា កិលន្តរូបោ ឥតោ ចិតោ ច សម្បរិវត្តតិ, និទ្ទាយ អភិភុយ្យមានោបិ លហុកំ និបជ្ជិតុំ អសក្កោន្តោ ឯកមន្តំ និសីទិ។ អថ នំ សត្ថា អាហ “កឹ, មហារាជ, អវិស្សមិត្វាវ អាគតោសី”តិ។ អាម, ភន្តេ, ភុត្តកាលតោ បដ្ឋាយ មេ មហាទុក្ខំ ហោតីតិ។ អថ នំ សត្ថា, “មហារាជ, អតិពហុភោជីនំ ឯតំ ទុក្ខំ ហោតី”តិ វត្វា –

“មិទ្ធី យទា ហោតិ មហគ្ឃសោ ច,
និទ្ទាយិតា សម្បរិវត្តសាយី;
មហាវរាហោវ និវាបបុដ្ឋោ,

បុនប្បុនំ គព្ភមុបេតិ មន្ទោ’’តិ។ (ធ. ប. ៣២៥; នេត្តិ. ២៦, ៩០) –

ឥមាយ គាថាយ ឱវទិត្វា, ‘‘មហារាជ, ភោជនំ នាម មត្តាយ ភុញ្ជិតុំ វដ្ដតិ, មត្តភោជិនោ ហិ សុខំ ហោតី’’តិ ឧត្តរិបិ បុន ឱវទន្តោ ‘‘មនុជស្ស សទា សតីមតោ’’តិ (សំ. និ. ១.១២៤) ឥមំ គាថមាហ។

រាជា បន គាថំ ឧគ្គណ្ហិតុំ នាសក្ខិ, សមីបេ ឋិតំ បន ភាគិនេយ្យំ សុទស្សនំ នាម មាណវំ ‘‘ឥមំ គាថំ ឧគ្គណ្ហ តាតា’’តិ អាហ។ សោ តំ គាថំ ឧគ្គណ្ហិត្វា ‘‘កឹ ករោមិ, ភន្តេ’’តិ សត្ថារំ បុច្ឆិ។ អថ នំ សត្ថា អាហ, ‘‘មាណវ, ឥមំ គាថំ នដោ វិយ បត្តបត្តដ្ឋានេ មា អវច, រញ្ញោ បាតរាសំ ភុញ្ជនដ្ឋានេ ឋត្វា បឋមបិណ្ឌាទីសុបិ អវត្វា អវសានេ បិណ្ឌេ គហិតេ វទេយ្យាសិ, រាជា សុត្វា ភត្តបិណ្ឌំ ឆឌ្ឌេស្សតិ។ អថ រញ្ញោ ហត្ថេសុ ធោតេសុ បាតី អបនេត្វា សិត្ថានិ គណេត្វា តទុបិយំ ព្យញ្ជនំ ញត្វា បុនទិវសេ តាវតកេ តណ្ឌុលេ ហារេយ្យាសិ។ បាតរាសេ ច វត្វា សាយមាសេ មា វទេយ្យាសី’’តិ។ សោ ‘‘សាធូ’’តិ បដិស្សុណិត្វា តំ ទិវសំ រញ្ញោ បាតរាសំ ភុត្វា គតត្តា សាយមាសេ ភគវតោ អនុសិដ្ឋិនិយាមេន គាថំ អភាសិ។ រាជា ទសពលស្ស វចនំ សរិត្វា ភត្តបិណ្ឌំ បាតិយំយេវ ឆឌ្ឌេសិ។ រញ្ញោ ហត្ថេសុ ធោតេសុ បាតី អបនេត្វា សិត្ថានិ គណេត្វា បុនទិវសេ តត្តកេ តណ្ឌុលេ ហរឹសុ, សោបិ មាណវោ ទិវសេ ទិវសេ តថាគតស្ស សន្តិកំ គច្ឆតិ។ ទសពលស្ស វិស្សាសិកោ អហោសិ។ អថ នំ ឯកទិវសំ បុច្ឆិ ‘‘រាជា កិត្តកំ ភុញ្ជតី’’តិ? សោ ‘‘នាឡិកោទន’’ន្តិ អាហ។ វឌ្ឍិស្សតិ ឯត្តាវតា បុរិសភាគោ ឯស, ឥតោ បដ្ឋាយ គាថំ មា វទីតិ។ រាជា តថេវ សណ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ ‘‘**នាឡិកោទនបរមតាយ សណ្ឋាសី**’’តិ។ វត្តព្ពុតាយ វឌ្ឍិតំ សីលំ អស្ស អត្ថីតិ **វឌ្ឍិតសីលោ។ អបោថុជ្ជនិកេហិ សីលេហី**តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលេហិ សីលំ អរិយំ សុទ្ធំ។ តេន វុត្តំ ‘‘**អរិយសីលោ**’’តិ។ តទេកំ អនវជ្ជដ្ឋេន កុសលំ។ តេន វុត្តំ ‘‘**កុសលសីលោ**’’តិ។

ទុតិយកោសលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឧបាលិវគ្គោ

១. ឧបាលិសុត្តវណ្ណនា

៣១. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **អត្ថវសេ**តិ វុទ្ធិវិសេសេ, សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុ អធិគមនីយេ ហិតវិសេសេតិ អត្ថោ។ អត្ថោយេវ វា **អត្ថវសោ**, ទស អត្ថេ ទស ការណានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា អត្ថោ ផលំ តទធីនវុត្តិតាយ វសោ ឯតស្សាតិ **អត្ថវសោ**, ហេតូតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ “យេ មម សោតព្ពំ សទ្ទហាតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តិ, តេសំ តំ អស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ វុត្តត្តា “**យោ ច តថាគតស្ស វចនំ សម្បដិច្ឆតិ, តស្ស តំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តតី**”តិ វុត្តំ។ **អសម្បដិច្ឆនេ អាទីនវ**ន្តិ ភទ្ទាលិសុត្តេ វិយ អសម្បដិច្ឆនេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា។ សុខវិហារាភាវេ សហជីវមានស្ស អភាវតោ សហជីវិតាបិ សុខវិហារោវ វុត្តោ។ **សុខវិហារោ** នាម ចតុន្នំ ឥរិយាបថវិហារានំ ផាសុតា។

មង្កុតន្តិ និត្តេជតំ។ **ធម្មេនា**តិអាទីសុ **ធម្មោ**តិ ភូតំ វត្ថុ។ **វិនយោ**តិ ចោទនា ចេវ សារណា ច។ **សត្ថុសាសន**ន្តិ ញត្តិសម្បទា ចេវ អនុស្សាវនសម្បទា ច។

បិយសីលានន្តិ សិក្ខាកាមានំ។ តេសញ្ហិ សីលំ បិយំ ហោតិ។ តេនេវាហ “**សិក្ខាត្តយបារិបូរិយា ឃដមានា**”តិ។ **សន្ទិទ្ធមនា**តិ សំសយំ អាបជ្ជមនា ។ **ឧព្ពាឡ្ហា ហោន្តី**តិ បីឡិតា ហោន្តិ។ **សង្ឃកម្មានី**តិ សតិបិ ឧបោសថបវារណានំ សង្ឃកម្មភាវេ គោពលិពទ្ទញាយេន ឧបោសថំ បវារណញ្ច ឋបេត្វា ឧបសម្បទាទិសេសសង្ឃកម្មានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សមគ្គានំ ភាវោ **សាមគ្គី**។

“នាហំ, ចុន្ទ, ទិដ្ឋធម្មិកានំយេវ អាសវានំ សំវរាយ ធម្មំ ទេសេមី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨២) ឯត្ថ វិវាទមូលភូតា កិលេសា អាសវាតិ អាគតា។

> “យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
> យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
> តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦) –

ឯត្ថ តេភូមកំ កម្មំ អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា។ ឥធ បន បរូបវាទវិប្បដិសារវធពន្ធាទយោ ចេវ អបាយទុក្ខភូតា ច នានប្បការា ឧបទ្ទវា **អាសវា**តិ អាហ “**អសំវរេ ឋិតេន តស្មិំយេវ អត្តភាវេ បត្តព្ពា**”តិអាទិ។ យទិ ហិ ភគវា សិក្ខាបទំ ន ច បញ្ញបេយ្យ, តតោ អសទ្ធម្មប្បដិសេវនអទិន្នាទានបាណាតិបាតាទិហេតុ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ បរូបវាទាទយោ ទិដ្ឋធម្មិកា នានប្បការា អនត្ថា, យេ ច តន្និមិត្តមេវ និរយាទីសុ និព្ពត្តស្ស បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណាទិវសេន មហាទុក្ខានុភវនប្បការា អនត្ថា, តេ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ “**ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ សំវរាយ សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយា**”តិ។ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, តត្ថ ភវា **ទិដ្ឋធម្មិកា**។ តេន វុត្តំ “**តស្មិំយេវ អត្តភាវេ បត្តព្ពា**”តិ។ សម្មុខា គរហនំ **អកិត្តិ**, បរម្មុខា គរហនំ **អយសោ**។ អថ វា សម្មុខា បរម្មុខា គរហនំ **អកិត្តិ**, បរិវារហានិ **អយសោ**តិ វេទិតព្ពំ។ **អាគមនមគ្គថកនាយា**តិ អាគមនទ្វារបិទហនត្ថាយ។ សម្បរេតព្ពតោ បេច្ច គន្តព្ពតោ **សម្បរាយោ**, បរលោកោតិ អាហ “**សម្បរាយេ នរកាទីសូ**”តិ។

មេថុនាទីនិ **រជ្ជនដ្ឋានានិ**។ បាណាតិបាតាទីនិ **ទុស្សនដ្ឋានានិ**។

សំវរវិនយោតិ សីលសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ បញ្ចវិធោ សំវរោ។ យថាសកំ សំវរិតព្ពានំ វិនេតព្ពានញ្ច កាយទុច្ចរិតាទីនំ សំវរណតោ សំវរោ, វិនយនតោ វិនយោតិ វុច្ចតិ ។ **បហានវិនយោ**តិ តទង្គប្បហានំ វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិបស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចវិធំ បហានំ យស្មា ចាគដ្ឋេន បហានំ, វិនយដ្ឋេន វិនយោ, តស្មា “បហានវិនយោ”តិ វុច្ចតិ។ **សមថវិនយោ**តិ សត្ត អធិករណសមថា។ **បញ្ញត្តិវិនយោ**តិ សិក្ខាបទមេវ។ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ហិ វិជ្ជមានាយ ឯវ សិក្ខាបទសម្ភវតោ បញ្ញត្តិវិនយោបិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា អនុគ្គហិតោ ហោតិ។ សេសមេត្ថ វុត្តត្ថមេវ។

ឧបាលិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបាលិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អក្កោសវគ្គោ

១-៨. វិវាទសុត្តាទិវណ្ណនា

៤១-៤៨. បញ្ចមស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ ឆដ្ឋេ ខណភង្គុរតាយ ន និច្ចា ន ធុវាតិ **អនិច្ចា**។ តតោ ឯវ បណ្ឌិតេហិ ន ឥច្ឆា ន ឧបគន្តព្ពាតិបិ **អនិច្ចា**។ ស្វាយំ នេសំ អនិច្ចដ្ឋោ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នតាយ វេទិតព្ពោតិ អាហ “**ហុត្វា អភាវិនោ**”តិ, ឧប្បជ្ជិត្វា វិនស្សកាតិ អត្ថោ។ **សាររហិតា**តិ និច្ចសារធុវសារអត្តសារវិរហិតា។ **មុសា**តិ វិសំវាទនដ្ឋេន មុសា, ឯកំសេន អសុភាទិសភាវា តេ ពាលានំ សុភាទិភាវេន ឧបដ្ឋហន្តិ, សុភាទិគ្គហណស្ស បច្ចយភាវេន សត្តេ វិសំវាទេន្តិ។ តេនាហ “**និច្ចសុភសុខា វិយា**”តិអាទិ។ **ន បស្សនសភាវា**តិ ខណបភង្គុរតាឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានតាយ ទិស្សមានា វិយ ហុត្វា អទស្សនបកតិកា។ ឯតេ ហិ ខេត្តំ វិយ វត្ថុ វិយ ហិរញ្ញសុវណ្ណំ វិយ ច បញ្ញាយិត្វាបិ កតិបាហេនេវ សុបិនកេ ទិដ្ឋា វិយ ន បញ្ញាយន្តិ។ សត្តមដ្ឋមានិ សុវិញ្ញេយ្យានិ។

វិវាទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. សវិរដ្ឋធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៩-៥០. នវមេ បុនព្ភវទានំ បុនព្ភវោ ឧត្តរបទលោបេន, បុនព្ភវោ សីលមស្សាតិ **ពោនោភវិកោ**, បុនព្ភវទាយកោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បុនព្ភវនិព្ពត្តកោ**”តិ។ **ភវសង្ខរណកម្ម**ន្តិ បុនព្ភវនិព្ពត្តនកកម្មំ។ ទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

សវិរដ្ឋធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អក្កោសវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

២. ទុតិយបណ្ណាសកំ

(៦) ១. សចិត្តវគ្គោ

១-១០. សចិត្តសុត្តាទិវណ្ណនា

៥១-៦០. ទុតិយស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ ទសមេ បិត្តំ សមុដ្ឋានមេតេសន្តិ **បិត្តសមុដ្ឋានា,** បិត្តបច្ចយាបិត្តហេតុកាតិ អត្ថោ។ **សេម្ហសមុដ្ឋានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សន្និបាតិកា**តិ តិណ្ណម្បិ បិត្តាទីនំ កោបេន សមុដ្ឋិតា។ **ឧតុបរិណាមជា**តិ វិសភាគឧតុតោ ជាតា។ ជង្គលទេសវាសីនញ្ហិ អនូបទេសេ វសន្តានំ វិសភាគោ ច ឧតុ ឧប្បជ្ជតិ, អនូបទេសវាសីនញ្ច ជង្គលទេសេតិ ឯវំ បរសមុទ្ទតីរាទិវសេនបិ ឧតុវិសភាគតា ឧប្បជ្ជតិយេវ។ តតោ ជាតាតិ **ឧតុបរិណាមជា**។ អត្តនោ បកតិចរិយានំ វិសយានំ វិសមំ កាយបរិហរណវសេន ជាតា ***វិសមបរិហារជា***។ តេនាហ “***អតិចិរដ្ឋាននិសជ្ជាទិនា វិសមបរិហារេន ជាតា***”តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន មហាភារវហនសុធាកោដ្ដនាទីនំ សង្គហោ។ បរស្ស ឧបក្កមតោ និព្ពត្តា **ឱបក្កមិកា**។ ពាហិរំ បច្ចយំ អនបេក្ខិត្វា កេវលំ កម្មវិបាកតោវ ជាតា **កម្មវិបាកជា**។ តត្ថ បុរិមេហិ សត្តហិ ការណេហិ ឧប្បន្នា សារីរិកា វេទនា សក្កា បដិពាហិតុំ, កម្មវិបាកជានំ បន សព្ពភេសជ្ជានិបិ សព្ពបរិត្តានិបិ នាលំ បដិឃាតាយ។

សចិត្តសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សចិត្តវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៧) ២. យមកវគ្គោ

១-៧. អវិជ្ជាសុត្តាទិវណ្ណនា

៦១-៦៧. ទុតិយស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ សត្តមេ **នឡកបានកេ**តិ ឯវំនាមកេ និគមេ។ បុព្ពេ កិរ (ជា. អដ្ឋ. ១.១.១៩ អាទយោ) អម្ហាកំ ពោធិសត្តោ កបិយោនិយំ និព្ពត្តោ មហាកាយោ កបិរាជា ហុត្វា អនេកសតវានរសហស្សបរិវុតោ បព្ពតបាទេ វិចរិ, បញ្ញវា ខោ បន ហោតិ មហាបញ្ញោ។ សោ បរិសំ ឯវំ ឱវទតិ, "តាតា, ឥមស្មិំ បព្ពតបាទេ វិសផលានិ ហោន្តិ, អមនុស្សបរិគ្គហិតា បោក្ខរណិកា នាម ហោន្តិ, តុម្ហេ បុព្ពេ ខាទិតបុព្ពានេវ ផលានិ ខាទថ, បីតបុព្ពានេវ បានីយានិ បិវថ, ឯត្ថ វោ បដិបុច្ឆិតកិច្ចំ នត្ថី"តិ។ តេ អបីតបុព្ពំ ទិស្វា សហសាវ អបិវិត្វា សមន្តា បរិវារេត្វា មហាសត្តស្ស អាគមនំ ឱលោកយមានា និសីទឹសុ។ មហាសត្តោ អាគន្ត្វា "កឹ, តាតា, បានីយំ ន បិវថា"តិ អាហ។ តុម្ហាកំ អាគមនំ ឱលោកេមាតិ។ "សាធុ, តាតា"តិ សមន្តា បទំ បរិយេសមានោ ឱតិណ្ណបទំយេវ អទ្ទស, ន ឧត្តិណ្ណបទំ។ អទិស្វា "សបរិស្សយា"តិ អញ្ញាសិ។ តាវទេវ ចេត្ថ អភិនិព្ពត្តអមនុស្សោ ឧទកំ ទ្វេធា កត្វា ឧដ្ឋាសិ – សេតមុខោ, នីលកុច្ឆិ, រត្តហត្ថបាទោ, មហាទាឋិកោ, វង្កទាឋោ, វិរូបោ, ពីភច្ឆោ, ឧទករក្ខសោ។ សោ ឯវមាហ – "កស្មា បានីយំ ន បិវថ, មធុរំ ឧទកំ បិវថ, កឹ តុម្ហេ ឯតស្ស វចនំ សុណាថា"តិ។ មហាសត្តោ អាហ "ត្វំ អធិវត្ថោ អមនុស្សោ"តិ? អាមាហន្តិ។ "ត្វំ ឥធ ឱតិណ្ណេ លភសី"តិ អាហ។ អាម, តុម្ហេ បន សព្ពេ ខាទិស្សាមីតិ។ ន សក្ខិស្សសិ យក្ខាតិ។ បានីយំ បន បិវិស្សថាតិ។ អាម, បិវិស្សាមាតិ។ ឯវំ សន្តេ ឯកម្បិ វានរំ ន មុញ្ចិស្សន្តិ។ "បានីយញ្ច បិវិស្សាម, ន ច តេ វសំ គមិស្សាមា"តិ នឡំ អាហរាបេត្វា កោដិយំ គហេត្វា ធមិ។ សព្ពោ ឯកច្ឆិទ្ទោ អហោសិ។ តីរេ និសីទិត្វាវ បានីយំ បិវិ។ សេសវានរានម្បិ បាដិយេក្កំ នឡំ អាហរាបេត្វា ធមិត្វា អទាសិ។ សព្ពេ តេ បស្សន្តស្សេវ បានីយំ បិវឹសុ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> "ទិស្វា បទមនុត្តិណ្ណំ, ទិស្វានោតរិតំ បទំ;
> នឡេន វារិំ បិស្សាម, នេវ មំ ត្វំ វធិស្សសី"តិ។ (ជា. ១.១.២០);

តតោ បដ្ឋាយ យាវ អជ្ជទិវសា តស្មិំ ឋានេ នឡា ឯកច្ឆិទ្ទាវ ហោន្តិ។ ឥមស្មិញ្ហិ កប្បេ កប្បដ្ឋិយបាដិហារិយានិ នាម ចន្ទេ សសលក្ខណំ (ជា. ១.៤.៦១ អាទយោ), វដ្ដជាតកេ (ជា. ១.១.៣៥) សច្ចកិរិយដ្ឋានេ អគ្គិជាលស្ស អាគមនុបច្ឆេទោ, ឃដីការស្ស មាតាបិតូនំ វសនដ្ឋានេ អនោវស្សនំ (ម. និ. ២.២៩១), បោក្ខរណិយា តីរេ នឡានំ ឯកច្ឆិទ្ទភាវោតិ។ ឥតិ សា បោក្ខរណី នឡេន បានីយស្ស បិវិតត្តា "នឡកបានកា"តិ នាមំ លភិ។ អបរភាគេ តំ បោក្ខរណឹ និស្សាយ និគមោ បតិដ្ឋាសិ, តស្សបិ "នឡកបាន"ន្ត្វេវ នាមំ ជាតំ។ តំ បន សន្ធាយ វុត្តំ "នឡកបានេ"តិ។ **បលាសវនេ**តិ កឹសុកវនេ។

តុណ្ហីភូតំ តុណ្ហីភូតន្តិ ព្យាបនិច្ឆាយំ ឥទំ អាមេឌិតវចនន្តិ ទស្សេតុំ "យំ យំ ទិស"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អនុវិលោកេត្វា**តិ ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទោ "បរី"តិ ឥមិនា សមានត្ថោតិ អាហ "**តតោ តតោ វិលោកេត្វា**"តិ។ **កស្មា អាគិលាយតិ** កោដិសហស្សហត្ថិនាគានំ ពលំ ធារេន្តស្សាតិ ចោទកស្ស អធិប្បាយោ។ អាចរិយោ បនស្ស "ឯស សង្ខារានំ សភាវោ, យទិទំ អនិច្ចតា។ យេ បន អនិច្ចា, តេ ឯកន្តេនេវ ឧទយវយប្បដិបីឡិតតាយ ទុក្ខា ឯវ។ ទុក្ខសភាវេសុ តេសុ សត្តកាយេ ទុក្ខុប្បត្តិយា អយំ បច្ចយោ"តិ ទស្សេតុំ "**ភគវតោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **បិដ្ឋិវាតោ ឧប្បជ្ជិ,** សោ ច ខោ បុព្ពេកតកម្មបច្ចយា។ ឯត្ថាហ "កឹ បន តំ កម្មំ, យេន អបរិមាណកាលំ សក្កច្ចំ ឧបចិតវិបុលបុញ្ញសម្ភារោ សត្ថា ឯវរូបំ ទុក្ខវិបាកមនុភវតី"តិ? វុច្ចតេ – អយមេវ ភគវា ពោធិសត្តភូតោ អតីតជាតិយំ មល្លបុត្តោ ហុត្វា បាបជនសេវី អយោនិសោមនសិការពហុលោ ចរតិ។ សោ ឯកទិវសំ និព្ពុទ្ធេ វត្តមានេ ឯកំ មល្លបុត្តំ គហេត្វា គាឡ្ហតរំ និប្បីឡេសិ។ តេន កម្មេន ឥទានិ ពុទ្ធោ ហុត្វាបិ ទុក្ខមនុភវិ។ យថា ចេតំ, ឯវំ ចិញ្ចមាណវិកាទីនមិត្ថីនំ យានិ ភគវតោ អព្ភក្ខានាទីនិ ទុក្ខានិ, សព្ពានិ បុព្ពេកតស្ស វិបាកាវសេសានិ, យានិ កម្មបិលោតិកានីតិ វុច្ចន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **អបទានេ** (អប. ថេរ ១.៣៩.៦៤-៩៦) –

> "អនោតត្តសរាសន្នេ, រមណីយេ សិលាតលេ;
> នានារតនបជ្ជោតេ, នានាគន្ធវនន្តរេ។
>
> "មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន, បរេតោ លោកនាយកោ;
> អាសីនោ ព្យាករី តត្ថ, បុព្ពកម្មានិ អត្តនោ។
>
> "សុណាថ ភិក្ខវោ មយ្ហំ, យំ កម្មំ បកតំ មយា;

បិលោតិកស្ស កម្មស្ស, ពុទ្ធត្ថេបិ វិបច្ចតិ។

១. “មុនាឡិ នាមហំ ធុត្តោ, បុព្ពេ អញ្ញាសុ ជាតិសុ;
បច្ចេកពុទ្ធំ សុរភឹ, អព្ភាចិក្ខឹ អទូសកំ។

“តេន កម្មវិបាកេន, និរយេ សំសរឹ ចិរំ;
ពហូ វស្សសហស្សានិ, ទុក្ខំ វេទេសិ វេទនំ។

“តេន កម្មាវសេសេន, ឥធ បច្ឆិមកេ ភវេ;
អព្ភក្ខានំ មយា លទ្ធំ, សុន្ទរិកាយ ការណា។

២. “សព្ពាភិភុស្ស ពុទ្ធស្ស, នន្ទោ នាមាសិ សាវកោ;
តំ អព្ភក្ខាយ និរយេ, ចិរំ សំសរិតំ មយា។

“ទស វស្សសហស្សានិ, និរយេ សំសរឹ ចិរំ;
មនុស្សភាវំ លទ្ធាហំ, អព្ភក្ខានំ ពហុំ លភឹ។

“តេន កម្មាវសេសេន, ចិញ្ចមាណវិកា មមំ;
អព្ភាចិក្ខិ អភូតេន, ជនកាយស្ស អគ្គតោ។

៣. “ព្រាហ្មណោ សុតវា អាសឹ, អហំ សក្កតបូជិតោ;
មហាវនេ បញ្ចសតេ, មន្តេ វាចេសិ មាណវេ។

“តត្ថាគតោ ឥសិ ភីមោ, បញ្ចាភិញ្ញោ មហិទ្ធិកោ;
តញ្ចាហំ អាគតំ ទិស្វា, អព្ភាចិក្ខឹ អទូសកំ។

“តតោហំ អវចំ សិស្សេ, កាមភោគី អយំ ឥសិ;
មយ្ហម្បិ ភាសមានស្ស, អនុមោទឹសុ មាណវា។

“តតោ មាណវកា សព្ពេ, ភិក្ខមានំ កុលេ កុលេ;
មហាជនស្ស អាហំសុ, កាមភោគី អយំ ឥសិ។

“តេន កម្មវិបាកេន, បញ្ច ភិក្ខុសតា ឥមេ;
អព្ភក្ខានំ លភុំ សព្ពេ, សុន្ទរិកាយ ការណា។

៤. “វេមាតុភាតរំ បុព្ពេ, ធនហេតុ ហនឹ អហំ;
បក្ខិបឹ គិរិទុគ្គស្មឹ, សិលាយ ច អបឹសយឹ។

“តេន កម្មវិបាកេន, ទេវទត្តោ សិលំ ខិបិ;
អង្គុដ្ឋំ បឹសយី បាទេ, មម បាសាណសក្ខរា។

៥. “បុរេហំ ទារកោ ហុត្វា, កីឡមានោ មហាបថេ;
បច្ចេកពុទ្ធំ ទិស្វាន, មគ្គេ សកលិកំ ខិបឹ។

“តេន កម្មវិបាកេន, ឥធ បច្ឆិមកេ ភវេ;
វធត្ថំ មំ ទេវទត្តោ, អភិមារេ បយោជយិ។

៦. “ហត្ថារោហោ បុរេ អាសឹ, បច្ចេកមុនិមុត្តមំ;
បិណ្ឌាយ វិចរន្តំ តំ, អាសាទេសឹ គជេនហំ។

“តេន កម្មវិបាកេន, ភន្តោ នាឡាគិរី គជោ;
គិរិព្ពជេ បុរវរេ, ទារុណោ សមុបាគមិ។

៧. “រាជាហំ បត្តិវោ អាសិ, សត្តិយា បុរិសំ ហនិ;
តេន កម្មវិបាកេន, និរយេ បច្ចិសំ ភុសំ។

“កម្មុនោ តស្ស សេសេន, ឥទានិ សកលំ មម;
បាទេ ឆវិំ បកប្បេសិ, ន ហិ កម្មំ វិនស្សតិ។

៨. “អហំ កេវដ្ដគាមស្មិំ, អហុំ កេវដ្ដទារកោ;
មច្ឆកេ ឃាតិតេ ទិស្វា, ជនយិំ សោមនស្សកំ។

“តេន កម្មវិបាកេន, សីសទុក្ខំ អហូ មម;
សព្ពេ សក្កា ច ហញ្ញឹសុ, យទា ហនិ វិដដូភោ។

៩. “ផុស្សស្សាហំ បាវចនេ, សាវកេ បរិភាសយិំ;
យវំ ខាទថ ភុញ្ជថ, មា ច ភុញ្ជថ សាលយោ។

“តេន កម្មវិបាកេន, តេមាសំ ខាទិតំ យវំ;
និមន្តិតោ ព្រាហ្មណេន, វេរញ្ជាយំ វសិំ តទា។

១០. “និព្ពុទ្ធេ វត្តមានម្ហិ, មល្លបុត្តំ និហេឋយិំ;
តេន កម្មវិបាកេន, បិដ្ឋិទុក្ខំ អហូ មម។

១១. “តិកិច្ឆកោ អហំ អាសិ, សេដ្ឋិបុត្តំ វិរេចយិំ;
តេន កម្មវិបាកេន, ហោតិ បក្ខន្ទិកា មម។

១២. “អវចាហំ ជោតិបាលោ, សុគតំ កស្សបំ តទា;
កុតោ នុ ពោធិ មុណ្ឌស្ស, ពោធិ បរមទុល្លភា។

“តេន កម្មវិបាកេន, អចរិំ ទុក្ករំ ពហុំ;
ឆព្ពស្សានុរុវេលាយំ, តតោ ពោធិមបាបុណិំ។

“នាហំ ឯតេន មគ្គេន, បាបុណិំ ពោធិមុត្តមំ;
កុម្មគ្គេន គវេសិស្សំ, បុព្ពកម្មេន វារិតោ។

“បុញ្ញបាបបរិក្ខីណោ, សព្ពសន្តាបវជ្ជិតោ;
អសោកោ អនុបាយាសោ, និព្ពាយិស្សមនាសវោ។

“ឯវំ ជិនោ វិយាកាសិ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស អគ្គតោ;
សព្ពាភិញ្ញាពលប្បត្តោ, អនោតត្តេ មហាសរេ”តិ។ (អប. ថេរ ១.៣៩.៦៤-៩៦);

អវិជ្ជាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. បឋមកថាវត្ថុសុត្តាទិវណ្ណនា

៦៩-៧០. នវមេ (ទី. និ. ដី. ១.១៧; ទី. និ. អភិ. ដី. ១.១៧; សំ. និ. ដី. ២.៥.១០៨០) ទុគ្គតិតោ សំសារតោ ច និយ្យាតិ ឯតេនាតិ និយ្យានំ, សគ្គមគ្គោ, មោក្ខមគ្គោ ច។ តំ និយ្យានំ អរហតិ, និយ្យានេ វា និយុត្តា, និយ្យានំ វា ផលភូតំ ឯតិស្សា អត្ថីតិ និយ្យានិកា។ វចីទុច្ចរិតសំកិលេសតោ និយ្យាតីតិ វា ឦការស្ស រស្សត្តំ, យការស្ស ច កការំ កត្វា និយ្យានិកា, ចេតនាយ សទ្ធិំ សម្ផប្បលាបា វេរមណិ។ តប្បដិបក្ខតោ អនិយ្យានិកា, តស្សា ភាវោ អនិយ្យានិកត្តំ, តស្មា **អនិយ្យានិកត្តា។ តិរច្ឆានភូត**ន្តិ តិរោករណភូតំ។ **គេហស្សិតកថា**តិ គេហប្បដិសំយុត្តា។ **កម្មដ្ឋានភាវេ**តិ អនិច្ចតាបដិសំយុត្តចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវេ។

សហ អត្ថេនាតិ **សាត្ថកំ,** ហិតប្បដិសំយុត្តន្តិ អត្ថោ។ “សុរាកថា”តិបិ បាឋោតិ អាហ “**សុរាកថន្តិ បាឡិយំ បនា**”តិ។ សា បនេសា កថា “ឯវរូបា នវសុរា បីតា រតិជននី ហោតី”តិ អស្សាទវសេន ន វដ្ដតិ, អាទីនវវសេន បន “ឧម្មត្តកសំវត្តនិកា”តិអាទិនា នយេន វដ្ដតិ។ តេនាហ “**អនេកវិធំ...បេ.... អាទីនវវសេន វដ្ដតី**”តិ។ **វិ**

សិខាតិ យវសន្និវេសោ។ វិសិខាគហណេន ច តន្និវាសិនោ គហិតា “គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ វិយ។ តេនេវាហ “**សូរា សមត្ថា**”តិ ច “**សទ្ធា បសន្នា**”តិ ច។ កុម្ភដ្ឋានប្បទេសេន កុម្ភទាសិយោ វុត្តាតិ អាហ “**កុម្ភទាសិកថា វា**”តិ។

រាជកថាទិបុរិមកថាយ , លោកក្ខាយិកាទិបច្ឆិមកថាយ វា វិនិមុត្តា បុរិមបច្ឆិមកថា **វិមុត្តា**។ ឧប្បត្តិឋិតិសំហារាទិវសេន លោកំ អក្ខាយតីតិ **លោកក្ខាយិកា។ អសុកេន នាមា**តិ បជាបតិនា ព្រហ្មុនា, ឥស្សរេន វា។ **វិតណ្ឌសល្លាបកថា**តិ “អដ្ឋីនំ សេតត្តា សេតោតិ ន វត្តព្ពោ, បត្តានំ កាឡត្តា កាឡោតិ បន វត្តព្ពោ”តិ ឯវមាទិកា។ **អាទិ**-សទ្ទេន “សេលបុប្ផលកានិ វិយ ជីវិទាវិរិបារយត្ថិវិសាលា នត្ថិ, យំ យោ កោចិ តិរិយាមានា កតត្តា”តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សាគរទេវេនា**តិ សាគរបុត្តរាជូហិ។ **ខតោ**តិ ឯតំ ឯករចនំ តេហិ បច្ចេកំ ខតត្តា “សាគរទេវេន ខតត្តា”តិ វុត្តំ។ សហមុទ្ទា សមុទ្ទោតិ វុត្តោ។ ភវតិ វទ្ធតិ ឯតេនាតិ **ភវោ**។ ភវាភវា ហោន្តីតិ **ឥតិភវាភវកថា**។ ឯត្ថ ច **ភវោ**តិ សស្សតំ, **អភវោ**តិ ឧច្ឆេទំ។ **ភវោ**តិ វុទ្ធិ, **អភវោ**តិ ហានិ។ **ភវោ**តិ កាមសុខំ, **អភវោ**តិ អត្តកិលមថោតិ ឥតិ ឥមាយ ឆព្ពិធាយ ឥតិភវាភវកថាយ សទ្ធិំ ពាត្តឹស តិរច្ឆានកថា នាម ហោន្តិ។ អថ វា បាឡិយំ សរូបតោ អនាគតាបិ អរញ្ញបព្ពតនទីទីបកថា ឥតិសទ្ទេន សង្គណ្ហិត្វា ពាត្តឹស តិរច្ឆានកថា វុត្តា។ ទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមកថាវត្ថុសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យមកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៨) ៣. អាកង្ខវគ្គោ

១-៤. អាកង្ខសុត្តាទិវណ្ណនា

៧១-៧៤. តតិយស្ស បឋមេ សីលស្ស អនវសេសសមាទានេន អខណ្ឌាទិភាវាបត្តិយា ច **បរិបុណ្ណសីលា**។ សមាទានតោ បដ្ឋាយ អវិច្ឆិន្នតោ **សីលសមង្គិនោ។ ឯត្តាវតា កិរា**តិ (អ. និ. ២.៣៧) **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសូចនត្ថោ។ តេនេត្ថ អាចរិយវាទស្ស អត្តនោ អរុច្ចនភាវំ ទីបេតិ។ **សម្បន្នសីលា**តិ អនាមដ្ឋវិសេសំ សាមញ្ញតោ សីលសង្ខេបេន គហិតំ។ តញ្ច ចតុព្ពិធន្តិ អាចរិយត្ថេរោ **“ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ឧទ្ទិសិត្វា”**តិ អាហ។ **តត្ថា**តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលេ។ **ជេដ្ឋកសីល**ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤១២) បធានសីលំ។ **ឧភយត្ថា**តិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេ។ ឥធ និទ្ទេសេ វិយ ឧទ្ទេសេបិ បាតិមោក្ខសំវរោ ភគវតា វុត្តោ “សម្បន្នសីលា”តិ វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ សីលគ្គហណញ្ហិ បាឡិយំ បាតិមោក្ខសំវរវសេន អាគតំ។ តេនាហ **“បាតិមោក្ខសំវរោយេវា”**តិអាទិ។ តត្ថ អវធារណេន ឥតរេសំ តិណ្ណំ ឯកទេសេន បាតិមោក្ខន្តោគធតំ ទីបេតិ។ តថា ហិ អនោលោកិយោលោកនេ អាជីវហេតុ ឆ សិក្ខាបទវីតិក្កមេ គិលានបច្ចយស្ស អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ ច អាបត្តិ វិហិតាតិ។ **តីណី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលាទីនិ។ **សីលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម អត្ថី**តិ សីលបរិយាយេន តេសំ កត្ថចិ សុត្តេ គហិតដ្ឋានំ នាម កឹ អត្ថិ យថា បាតិមោក្ខសំវរោតិ អាចរិយស្ស សម្មុខត្តា អប្បដិក្ខិបន្តោវ ឧបចារេន បុច្ឆន្តោ វិយ វទតិ។ តេនាហ **“អននុជានន្តោ”**តិ។ **ឆទ្វាររក្ខាមត្តកមេវា**តិ តស្ស សល្លហុកភាវមាហ ចិត្តាធិដ្ឋានមត្តេន បដិបាកតិកភាវាបត្តិតោ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចយុប្បត្តិមត្តក**ន្តិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេតិ។ ឧប្បាទនហេតុកា ហិ បច្ចយានំ ឧប្បត្តិ។ **ឥទមត្ថ**ន្តិ ឥទំ បយោជនំ ឥមស្ស បច្ចយស្ស បរិភុញ្ជនេតិ អធិប្បាយោ។ **និប្បរិយាយេនា**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ តីណិ បធានស្ស សីលស្ស បរិវារវសេន បវត្តិយា បរិយាយសីលានិ នាមាតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ បាតិមោក្ខសំវរស្សេវ បធានភាវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“យស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរោ។ **សេសានី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ។ **តស្សេវ វា**តិ “សម្បន្នសីលា”តិ ឯត្ថ យំ សីលំ វុត្តំ, តស្សេវ។ **សម្បន្នបាតិមោក្ខា**តិ ឯត្ថ បាតិមោក្ខគ្គហណេន វេវចនំ វត្វា **តំ វិត្ថារេត្វា...បេ.... អាទិមាហ**។ យថា អញ្ញត្ថាបិ “ឥធ ភិក្ខុ សីលវា ហោតី”តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ ឧទ្ទិដ្ឋំ សីលំ “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតី”តិ (វិភ. ៥០៨) និទ្ទិដ្ឋំ។ **កស្មា អារទ្ធ**ន្តិ ទេសនាយ ការណបុច្ឆា។ **សីលានិសំសទស្សនត្ថ**ន្តិ បយោជននិទ្ទេសោ។ “សីលានិសំសទស្សនត្ថ”ន្តិ ហិ ឯត្ថ ព្យតិរេកតោ យំ សីលានិសំសស្ស អទស្សនំ, តំ ឥមិស្សា ទេសនាយ ការណន្តិ កស្មា អារទ្ធន្តិ? វេនេយ្យានំ សីលានិសំសស្ស អទស្សនតោតិ អត្ថតោ អាបន្នោ ឯវ ហោតិ។ តេនាហ **“សចេបី”**តិអាទិ។ **សីលានិសំសទស្សនត្ថ**ន្តិ បន ឥមស្ស អត្ថំ វិវរិតុំ **“តេស”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អានិសំសោ**តិ ឧទយោ។ “សីលវា សីលសម្បន្នោ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥) បន វិបាកផលម្បិ “អានិសំសោ”តិ វុត្តំ។ **កោ វិសេសោ**តិ កោ ផលវិសេសោ។ **កា វឌ្ឍី**តិ កោ អភ្ភុទយោ។ វិជ្ជមានោបិ គុណោ យាថាវតោ វិភាវិតោ ឯវ អភិរុចឹ ឧប្បាទេតិ, ន អវិភាវិតោ, តស្មា ឯកន្តតោ អានិសំសកិត្តនំ ឥច្ឆិតព្ពមេវាតិ ទស្សេតុំ **“អប្បេវ នាមា”**តិអាទិមាហ។

បិយោតិ បិយាយិតព្ពោ។ បិយស្ស នាម ទស្សនំ ឯកន្តតោ អភិនន្ទិតព្ពំ ហោតីតិ អាហ **“បិយចក្ខូហិ សម្បស្សិតព្ពោ”**តិ។ បីតិសមុដ្ឋានប្បសន្នសោម្មរូបបរិគ្គហញ្ហិ ចក្ខុ “បិយចក្ខូ”តិ វុច្ចតិ។ **តេស**ន្តិ សព្រហ្មចារីនំ។ **មនវឌ្ឍនកោ**តិ បីតិមនស្ស បរិព្រូហនតោ ឧបរូបរិ បីតិចិត្តស្សេវ ឧប្បាទនកោ។ **គរុដ្ឋានិយោ**តិ គរុករណស្ស ឋានភូតោ។ **ជានំ ជានាតី**តិ ញាណេន ជានិតព្ពំ ជានាតិ។ យថា វា អញ្ញេ អជានន្តាបិ ជានន្តា វិយ បវត្តន្តិ, ន ឯវមយំ, អយំ បន ជានន្តោ ឯវ ជានាតិ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ ទស្សនភូតេន បញ្ញាចក្ខុនា បស្សិតព្ពំ បស្សតិ, បស្សន្តោ ឯវ វា បស្សតិ។ **ឯវំ សម្ភាវនីយោ**តិ ឯវំ វិញ្ញុតាយ បណ្ឌិតភាវេន សម្ភាវេតព្ពោ។ **សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី**តិ សីលេសុ បរិបូរការី ឯវ ភវេយ្យាតិ។ ឯវំ ឧត្តរបទាវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ហិ ឥមិនា បទេន ឧបរិសិក្ខាទ្វយំ អនិវត្តិតមេវ ហោតិ។ យថា បន សីលេសុ បរិបូរការី នាម ហោតិ, តំ ផលេន ទស្សេតុំ **“អជ្ឈត្ត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ វិបស្សនាធិដ្ឋានសមាធិសំវត្តនិកតាយ ហិ ឥធ សីលស្ស បារិបូរី, ន កេវលំ អខណ្ឌាទិភាវមត្តំ។ វុត្តញ្ហេតំ “យានិ ខោ បន តានិ អខណ្ឌានិ...បេ.... សមាធិសំវត្តនិកានី”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិសិក្ខាទ្វយំ សីលស្ស សម្ភារភាវេន គហិតន្តិ សីលស្សេវេត្ថ បធានគ្គហណំ សិទ្ធំ ហោតិ។ សីលានុរក្ខកា ហិ ចិត្តេកគ្គតាសង្ខារបរិគ្គហា។ **អនូនេនា**តិ អខណ្ឌាទិភាវេន, កស្សចិ វា អហាបនេន ឧបបន្នេន។ **អាការេនា**តិ ករណេន សម្បាទនេន។

អជ្ឈត្តន្តិ វា **អត្តនោ**តិ វា ឯកំ ឯកត្ថំ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ភុម្មត្ថេ ចេតំ, **“សមថ”**ន្តិ ឧបយោគវចនំ “អនូ”តិ ឥមិនា ឧបសគ្គេន យោគេ សិទ្ធន្តិ អាហ **“អត្តនោ ចិត្តសមថេ យុត្តោ”**តិ។ តត្ថ **ចិត្តសមថេ**តិ ចិត្តស្ស

សមាធានេ។ **យុត្តោ**តិ អវិយុត្តោ បសុតោ។ យោ សព្ពេន សព្ពំ ឈានភាវនាយ អននុយុត្តោ, សោ តំ ពហិ នីហរតិ នាម។ យោ អារភិត្វា អន្តរា សង្កោចំ អាបជ្ជតិ, សោ តំ វិនាសេតិ នាម។ យោ បន ឦទិសោ អហុត្វា ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, សោ អនិរាកតជ្ឈានោតិ ទស្សេន្តោ **"ពាហិ អនីហដជ្ឈានោ"**តិអាទិមាហ។ នីហរណ វិនាសត្ថញ្ហិ ឥទំ និរាករណំ នាម។ "ថម្ភំ និរំកត្វា និវាតវុត្តី"តិអាទីសុ (សុ. និ. ៣២៨) ចស្ស បយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។

សត្តវិធាយ អនុបស្សនាយាតិ ឯត្ថ អនិច្ចានុបស្សនា, ទុក្ខានុបស្សនា, អនត្តានុបស្សនា, និព្ពិទានុបស្សនា, វិរាគានុបស្សនា, និរោធានុបស្សនា, បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាតិ ឥមា សត្តវិធា អនុបស្សនា។ សុញ្ញាគារគតោ ភិក្ខុ តត្ថ លទ្ធកាយវិវេកតាយ សមថវិបស្សនាវសេន ចិត្តវិវេកំ បរិព្រូហេន្តោ យថានុសិដ្ឋ បដិបត្តិយា លោកំ សាសនញ្ច អត្តនោ វិសេសាធិគមដ្ឋានភូតំ សុញ្ញាគារញ្ច ឧបសោភយមានោ គុណវិសេសាធិដ្ឋានភាវាបាទនេន វិញ្ញូនំ អត្ថតោ តំ ព្រូហេន្តោ នាម ហោតីតិ វុត្តំ **"ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន"**ន្តិ។ តេនាហ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិ។ ឯកភូមកាទិបាសាទេ កុរុមានោបិ បន នេវ សុញ្ញាគារានំ ព្រូហេតាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ សុញ្ញាគារគ្គហណេន ចេត្ថ អរញ្ញរុក្ខមូលាទិ សព្ពំ បធានានុយោគក្ខមំ សេនាសនំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្តាវតា យថា តណ្ហាវិចរិតទេសនា បឋមំ តណ្ហាវសេន អារទ្ធាបិ តណ្ហាបទដ្ឋានត្តា មានទិដ្ឋីនំ មានទិដ្ឋិយោ ឱសរិត្វា កមេន បបញ្ចត្តយទេសនា ជាតា, ឯវមយំ ទេសនា បឋមំ អធិសីលសិក្ខាវសេន អារទ្ធាបិ សីលបទដ្ឋានត្តា សមថវិបស្សនានំ សមថវិបស្សនាយោ ឱសរិត្វា កមេន សិក្ខាត្តយទេសនា ជាតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯត្ថ ហិ "សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី"តិ ឯត្តាវតា អធិសីលសិក្ខា វុត្តា, "អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តោ អនិរាកតជ្ឈានោ"តិ ឯត្តាវតា អធិចិត្តសិក្ខា, "វិបស្សនាយ សមន្នាគតោ"តិ ឯត្តាវតា អធិបញ្ញាសិក្ខា។ "ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន"ន្តិ ឥមិនា បន សមថវសេន សុញ្ញាគារវឌ្ឍនេ អធិចិត្តសិក្ខា, វិបស្សនាវសេន អធិបញ្ញាសិក្ខាតិ ឯវំ ទ្វេបិ សិក្ខា សង្គហេត្វា វុត្តា។ ឯត្ថ ច "អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តោ អនិរាកតជ្ឈានោ"តិ ឥមេហិ បទេហិ សីលានុរក្ខិកា ឯវ ចិត្តេកគ្គតា កថិតា, "វិបស្សនាយា"តិ ឥមិនា បទេន សីលានុរក្ខិកោ សង្ខារបរិគ្គហោ។

កថំ ចិត្តេកគ្គតា សីលមនុរក្ខតិ? យស្ស ហិ ចិត្តេកគ្គតា នត្ថិ, សោ ព្យាធិម្ហិ ឧប្បន្នេ វិហញ្ញតិ, សោ ព្យាធិវិហតោ វិក្ខិត្តចិត្តោ សីលំ វិនាសេត្វាបិ ព្យាធិវូបសមំ កត្តា ហោតិ។ យស្ស បន ចិត្តេកគ្គតា អត្ថិ, សោ តំ ព្យាធិទុក្ខំ វិក្ខម្ភេត្វា សមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ, សមាបន្នក្ខណេ ទុក្ខំ ទូរគតំ ហោតិ, ពលវតរំ សុខមុប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ចិត្តេកគ្គតា សីលមនុរក្ខតិ។ កថំ សង្ខារបរិគ្គហោ សីលមនុរក្ខតិ? យស្ស ហិ សង្ខារបរិគ្គហោ នត្ថិ, តស្ស "មម រូបំ មម វិញ្ញាណ"ន្តិ អត្តភាវេ ពលវមមត្តំ ហោតិ, សោ តថារូបេសុ ទុព្ភិក្ខព្យាធិភយាទីសុ សម្បត្តេសុ សីលំ នាសេត្វាបិ អត្តភាវំ បោសេតា ហោតិ។ យស្ស បន សង្ខារបរិគ្គហោ អត្ថិ, តស្ស អត្តភាវេ ពលវមមត្តំ វា សិនេហោ វា ន ហោតិ, សោ តថារូបេសុ ទុព្ភិក្ខព្យាធិភយាទីសុ សម្បត្តេសុ សចេបិស្ស អន្តានិ ពហិ និក្ខមន្តិ, សចេបិ ឧស្សុស្សតិ វិសុស្សតិ, ខណ្ឌាខណ្ឌិកោ វា ហោតិ សតធាបិ សហស្សធាបិ, នេវ សីលំ វិនាសេត្វា អត្តភាវំ បោសេតា ហោតិ។ ឯវំ សង្ខារបរិគ្គហោ សីលំ អនុរក្ខតិ។

"ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន"ន្តិ ឥមិនា បន តស្សេវ ឧភយស្ស ព្រូហនា វឌ្ឍនា សាតច្ចកិរិយា ទស្សិតា។ ឯវំ ភគវា យស្មា "សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ចស្សំ...បេ.... ភាវនីយោ ចា"តិ ឥមេ ចត្តារោ ធម្មេ អាកង្ខន្តេន នត្ថញ្ញំ កិញ្ចិ កាតព្ពំ, អញ្ញទត្ថុ សីលាទិគុណសមន្នាគតេនេវ ភវិតព្ពំ។ ឦទិសោ ហិ សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ហោតិ មនាបោ គរុ ភាវនីយោ។ វុត្តម្បិ ហេតំ –

> "សីលទស្សនសម្បន្នំ , ធម្មដ្ឋំ សច្ចវេទិនំ;
> អត្តនោ កម្ម កុព្ពានំ, តំ ជនោ កុរុតេ បិយ"ន្តិ។ (ធ. ប. ២១៧);

តស្មា "អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ចស្សំ...បេ.... សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី...បេ.... សុញ្ញាគារាន"ន្តិ វត្វា ឥទានិ យស្មា បច្ចយលាភាទី បត្ថយន្តេនបិ ឥទមេវ ករណីយំ, ន អញ្ញំ កិញ្ចិ, តស្មា "អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ លាភី អស្ស"ន្តិអាទិមាហ។ **លាភី អស្ស**ន្តិ លាភាសាយ សំវរសីលបរិបូរណំ បាឡិយំ អាគតំ។ កិមីទិសំ ភគវា អនុជានាតីតិ? ន ភគវា សភាវេន ឦទិសំ អនុជានាតិ, មហាការុណិកតាយ បន បុគ្គលជ្ឈាសយេន ឯវំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **"ន ភគវា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឃាសេសនំ ឆិន្នកថោ, ន វាចំ បយុត្តំ ភណេ**តិ ឆិន្នកថោ មូគោ វិយ ហុត្វា ឱភាសបរិកថានិមិត្តវិញ្ញត្តិបយុត្តំ ឃាសេសនំ វាចំ ន ភណេ, ន កថេយ្យាតិ អត្ថោ។ **បុគ្គលជ្ឈាសយវសេនា**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ **"យេសំ ហី"**តិអាទិមាហ។ រសោ សភាវភូតោ អានិសំសោ **រសានិសំសោ**។

បច្ចយទានការាតិ ចីវរាទិបច្ចយទានវសេន បវត្តការា។ **មហប្ផលា មហានិសំសា**តិ ឧភយមេតំ អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ “បញ្ចិមេ, គហបតយោ, អានិសំសា”តិអាទីសុ (មហាវ. ២៨៥) ហិ អានិសំសសទ្ទោ ផលបរិយាយោបិ ហោតិ។ មហន្តំ វា លោកិយសុខំ ផលន្តិ បសវន្តីតិ **មហប្ផលា,** មហតោ លោកុត្តរសុខស្ស បច្ចយា ហោន្តីតិ **មហានិសំសា**។ តេនាហ **“លោកិយសុខេន ផលភូតេនា”**តិអាទិ។

បេច្ចភាវំ គតាតិ បេតូបបត្តិវសេន និព្ពត្តិំ ឧបគតា។ តេ បន យស្មា ឥធ កតកាលកិរិយា កាលេន កតជីវិតុបច្ឆេទា ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“កាលកតា”**តិ។ សស្សុរសសុរា ច តប្បក្ខិកា ច **សស្សុរសសុរបក្ខិកា**។ តេ ញាតិយោនិសម្ពន្ធេន អាវាហវិវាហសម្ពន្ធវសេន សម្ពទ្ធា **ញាតី។ សាលោហិតា**តិ យោនិសម្ពន្ធវសេន។ **ឯកលោហិតពទ្ធា**តិ ឯកេន សមានេន លោហិតសម្ពន្ធេន សម្ពទ្ធា។ **បសន្នចិត្តោ**តិ បសន្នចិត្តកោ។ កាលកតោ បិតា វា មាតា វា បេតយោនិយំ ឧប្បន្នោតិ អធិការតោ វិញ្ញាយតីតិ វុត្តំ។ **មហានិសំសមេវ ហោតី**តិ តស្ស តថាសីលសម្បន្នត្តាតិ អធិប្បាយោ។

អរតិរតិសហោតិ មទ្ទិតា។ **ន ច មំ អរតិ សហេយ្យា**តិ មំ ច អរតិ ន អភិភវេយ្យ ន មទ្ទេយ្យ ន អជ្ឈោត្ថរេយ្យ។ **ឧប្បន្ន**ន្តិ ជាតំ និព្ពត្តំ។ សីលាទិគុណយុត្តោ ហិ អរតិញ្ច រតិញ្ច សហតិ អជ្ឈោត្ថរតិ, មទ្ទិត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា ព្លទិសមត្ថានំ ឥច្ឆន្តេនបិ សីលាទិគុណយុត្តេនេវ ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **ចិត្តុត្រាសោ** ភាយតីតិ **ភយំ, អារម្មណំ** ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ**។ តំ ទុវិធម្បិ ភយំ ភេរវញ្ច សហតិ អភិភវតីតិ **ភយភេរវសហោ**។ សីលាទិគុណយុត្តោ ហិ ភយភេរវំ សហតិ អជ្ឈោត្ថរតិ, មទ្ទិត្វា តិដ្ឋតិ អរិយកោដិយវាសី មហាទត្តត្ថេរោ វិយ។

ថេរោ កិរ មគ្គំ បដិបន្នោ អញ្ញតរំ បាសាទិកំ អរញ្ញំ ទិស្វា “ឥធេវជ្ជ សមណធម្មំ កត្វា គមិស្សាមី”តិ មគ្គា ឱក្កម្ម អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ សង្ឃាដិំ បញ្ញបេត្វា បល្លង្កំ អាភុជិត្វា និសីទិ។ រុក្ខទេវតាយ ទារកា ថេរស្ស សីលតេជេន សកភាវេន សណ្ឋាតុំ អសក្កោន្តា វិស្សរមកំសុ។ ទេវតាបិ សកលរុក្ខំ ចាលេសិ។ ថេរោ អចលោវ និសីទិ។ សា ទេវតា ធូមាយិ បជ្ជលិ។ នេវ សក្ខិ ថេរំ ចាលេតុំ។ តតោ ឧបាសកវណ្ណេនាគន្ត្វា វន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ។ “កោ ឯសោ”តិ វុត្តា “អហំ, ភន្តេ, តស្មិំ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា”តិ អវោច។ ត្វំ ឯតេ វិការេ អកាសីតិ។ អាម, ភន្តេតិ។ “កស្មា”តិ ច វុត្តា អាហ “តុម្ហាកំ, ភន្តេ, សីលតេជេន ទារកា សកភាវេន សណ្ឋាតុំ អសក្កោន្តា វិស្សរមកំសុ, សាហំ តុម្ហេ បលាបេតុំ ឯវមកាសិ”ន្តិ។ ថេរោ អាហ “អថ កស្មា ‘ឥធ, ភន្តេ, មា វសថ, មយ្ហំ អផាសុក’ន្តិ បដិកច្ចេវ នាវចាសិ, ឥទានិ បន មា មំ កិញ្ចិ អវច, ‘អរិយកោដិយមហាទត្តោ អមនុស្សភយេន គតោ’តិ វចនតោ លជ្ជាមិ, តេនាហំ ឥធេវ វសិស្សំ, ត្វំ បន អជ្ជេកទិវសំ យត្ថ កត្ថចិ វសាហី”តិ។ ឯវំ សីលាទិគុណយុត្តោ ភយភេរវសហោ ហោតិ, តស្មា ព្លទិសមត្ថានំ ឥច្ឆន្តេនបិ សីលាទិគុណយុត្តេនេវ ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ ទុតិយាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។

អាកង្ខសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-១០. មិគសាលាសុត្តាទិវណ្ណនា

៧៥-៨០. បញ្ចមេ **ឥមស្ស ហិ បុគ្គលស្ស សីលវិរហិតស្ស បញ្ញា សីលំ បរិធោវតី**តិ អខណ្ឌាទិភាវាបាទនេន សីលំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បញ្ញាយ សុវិសោធិតំ ករោតិ។ យស្ស ហិ អព្ភន្តរេ សីលសំវរោ នត្ថិ, ឧគ្ឃដិតញ្ញុតាយ បន ចាតុប្បទិកគាថាបរិយោសានេ បញ្ញាយ សីលំ ធោវិត្វា សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណាតិ, អយំ បញ្ញាយ សីលំ ធោវតិ នាម សេយ្យថាបិ សន្តតិមហាមត្តោ។

សីលវា បន បញ្ញំ ធោវតិ។ យស្ស (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣១៧) ហិ បុថុជ្ជនស្ស សីលំ សដ្ឋិអសីតិវស្សានិ អខណ្ឌំ ហោតិ, សោ មរណកាលេបិ សព្ពកិលេសេ ឃាតេត្វា សីលេន បញ្ញំ ធោវិត្វា អរហត្តំ គណ្ហាតិ កន្ទរសាលបរិវេណេ មហាសដ្ឋិវស្សត្ថេរោ វិយ។ ថេរេ កិរ មរណមញ្ចេ និបជ្ជិត្វា ពលវវេទនាយ និត្ថុនន្តេ តិស្សមហារាជា “ថេរំ បស្សិស្សាមី”តិ គន្ត្វា បរិវេណទ្វារេ ឋិតោ តំ សទ្ទំ សុត្វា បុច្ឆិ “កស្ស សទ្ទោ អយ”ន្តិ។ ថេរស្ស និត្ថុននសទ្ទោតិ។ “បព្ពជ្ជាយ សដ្ឋិវស្សេន វេទនាបរិគ្គហមត្តម្បិ ន កតំ, ឥទានិ ន តំ វន្ទិស្សាមី”តិ និវត្តិត្វា មហាពោធិំ វន្ទិតុំ គតោ។ តតោ ឧបដ្ឋាកទហរោ ថេរំ អាហ “កិំ នោ, ភន្តេ, លជ្ជាបេថ, សទ្ធោបិ រាជា វិប្បដិសារី ហុត្វា ‘ន វន្ទិស្សាមី’តិ គតោ”តិ។ កស្មា, អាវុសោតិ? តុម្ហាកំ និត្ថុននសទ្ទំ សុត្វាតិ។ “តេន ហិ មេ ឱកាសំ ករោថា”តិ វត្វា វេទនំ វិក្ខម្ភេត្វា អរហត្តំ បត្វា ទហរស្ស សញ្ញំ អទាសិ “គច្ឆាវុសោ, ឥទានិ រាជានំ អម្ហេ វន្ទាបេហី”តិ។ ទហរោ គន្ត្វា “ឥទានិ កិរ ថេរំ វន្ទថា”តិ អាហ។ រាជា សុសុមារបតិតេន ថេរំ វន្ទន្តោ “នាហំ អយ្យស្ស អរហត្តំ វន្ទាមិ, បុថុជ្ជនភូមិយំ បន ឋត្វា រក្ខិតសីលមេវ វន្ទាមី”តិ អាហ។ ឯវំ សីលេន បញ្ញំ ធោវតិ នាម។ សេសំ វុត្តមេវ។ ឆដ្ឋាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

មិគសាលាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាកង្ខវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៩) ៤. ថេរវគ្គោ

១-៨. វាហនសុត្តាទិវណ្ណនា

៨១-៨៨. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **វិមរិយាទីកតេនា**តិ និម្មរិយាទីកតេន។ **ចេតសា**តិ ឯវំវិធេន ចិត្តេន វិហរតិ។ តត្ថ ទ្វេ មរិយាទា កិលេសមរិយាទា ច អារម្មណមរិយាទា ច។ សចេ ហិស្ស រូបាទិកេ អារព្ភ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, កិលេសមរិយាទា តេន កតា ភវេយ្យ។ តេសុ បនស្ស ឯកោបិ ន ឧប្បន្នោតិ កិលេសមរិយាទា នត្ថិ។ សចេ បនស្ស រូបាទិធម្មេ អាវជ្ជេន្តស្ស ឯកច្ចេ អាបាថំ នាគច្ឆេយ្យុំ, ឯវមស្ស អារម្មណមរិយាទា ភវេយ្យ។ តេ បនស្ស ធម្មេ អាវជ្ជេន្តស្ស អាបាថំ អនាគតធម្មោ នាម នត្ថីតិ អារម្មណមរិយាទាបិ នត្ថិ។ ឥធ បន កិលេសមរិយាទា អធិប្បេតាតិ អាហ “**កិលេសមរិយាទំ ភិន្ទិត្វា**”តិអាទិ។ តតិយាទីសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

វាហនសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. កោកាលិកសុត្តាទិវណ្ណនា

៨៩-៩០. នវមេ (សំ. និ. ដី. ១.១.១៨១) កោកាលិកនាមកា ទ្វេ ភិក្ខូ។ តតោ ឥធាធិប្បេតំ និទ្ធារេត្វា ទស្សេតុំ “**កោយំ កោកាលិកោ**”តិ បុច្ឆា។ សុត្តស្ស អដ្ឋុប្បត្តិំ ទស្សេតុំ “**កស្មា ច ឧបសង្កមី**”តិ បុច្ឆា។ **អយំ កិរា**តិអាទិ យថាក្កមំ តាសំ វិស្សជ្ជនំ។ វិវេកវាសំ វសិតុកាមត្តា អប្បិច្ឆតាយ ច **មា នោ កស្សចិ...បេ.... វសីសុ។ អាឃាតំ ឧប្បាទេសិ** អត្តនោ ឥច្ឆាវិឃាតនតោ។ **ថេរា ភិក្ខុសង្ឃស្ស និយ្យាទយីសុ** បយុត្តវាចាយ អកតត្តា ថេរេហិ ច អទាបិតត្តា។ **បុព្ពេបិ...បេ.... មញ្ញេ**តិ ឥមិនា ថេរានំ កោហញ្ញេ ឋិតភាវំ អាសង្កតិ អវណ្ណេ វណ្ណំ បស្សន្តោ វិយ, សុបរិសុទ្ធេ អាទាសតលេ ជល្លំ ឧដ្ឋាបេន្តោ វិយ ច។

អបរជ្ឈិត្វាតិ ភគវតោ សម្មុខា “បាបភិក្ខូ ជាតា”តិ វត្វា។ **មហាសាវជ្ជទស្សនត្ថ**ន្តិ មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ, អយមេវ វា បាឋោ។ **មាហេវ**ន្តិ មា ឯវមាហ, មា ឯវំ ភណិ។ សទ្ធាយ អយោ ឧប្បាទោ សទ្ធាយោ, តំ អាវហតីតិ **សទ្ធាយិកោ**តិ អាហ “**សទ្ធាយ អាគមករោ**”តិ។ **សទ្ធាយិកោ**តិ វា សទ្ធាយ អយិតព្ពោ, សទ្ទេយ្យោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សទ្ធាតព្ពវចនោ វា**”តិ។

បិឡកា នាម ពាហិរតោ បដ្ឋាយ អដ្ឋីនិ ភិន្ទន្តិ, ឥមា បន បឋមំយេវ អដ្ឋីនិ ភិន្ទិត្វា ឧគ្គតា។ តេនាហ “**អដ្ឋីនិ ភិន្ទិត្វា ឧគ្គតាហិ បិឡកាហី**”តិ។ **តរុណពេលុវមត្តិយោ**តិ តរុណពិល្លផលមត្តិយោ។ **វិសគិលិតោ**តិ ខិត្តបហរណោ ។ តញ្ហ ពឡិសំ វិសសមញ្ញា លោកេ។ អារក្ខទេវតានំ សទ្ទំ សុត្វាតិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។

ព្រហ្មលោកេតិ សុទ្ធាវាសលោកេ។ **វរាកោ**តិ អនុគ្គហវចនមេតំ។ ហីនបរិយាយោតិ កេចិ។ **បិយសីលា**តិ ឥមិនា ឯតស្មិំ អត្ថេ និរុត្តិនយេន បេសលាតិ បទសិទ្ធីតិ ទស្សេតិ។ **កពរក្ខីនី**តិ ព្យាធិពលេន បរិភិន្នវណ្ណតាយ កពរភូតានិ អក្ខីនិ។ **យត្តក**ន្តិ ភគវតោ វចនំ អញ្ញថា ករោន្តេន យត្តកំ តយា អបរទ្ធំ, តស្ស បមាណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ យស្មា អនាគាមិនោ នាម បហីនកាមច្ឆន្ទព្យាបាទា ហោន្តិ, ត្វញ្ច ទិដ្ឋិកាមច្ឆន្ទព្យាបាទវសេន ឥធាគតោ, តស្មា យាវញ្ច តេ ឥទំ អបរទ្ធន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អទិដ្ឋិប្បត្តោតិ អប្បត្តទិដ្ឋិកោ។ **គិលិតវិសោ វិយ** វិសំ គិលិត្វា ឋិតោ វិយ។ **កុហាវិសទិសា** មូលបច្ឆិន្នទ្ទនដ្ឋេន។ **ឧត្តមត្ថេ**តិ អរហត្តេ។ **ខីណាសវោតិ វទតិ** សុនក្ខត្តោ វិយ អចេលំ កោរក្ខត្តិយំ។ **យោ** អគ្គសាវកោ វិយ **បសំសិតព្ពោ ខីណាសវោ**, តំ “ទុស្សីលោ អយ”ន្តិ វទតិ។ **វិចិនាតី**តិ អាចិនោតិ បសវតិ។ បសំសិយនិន្ទា តាវ សម្បន្នគុណបរិធំសនវសេន បវត្តិយា សាវជ្ជតាយ កដុកវិបាកា, និន្ទិយប្បសំសា បន កថំ តាយ សមវិបាកាតិ? តត្ថ អវិជ្ជមានគុណសមារោបនេន អត្តនោ បរេសញ្ច មិច្ឆាបដិបត្តិហេតុភាវតោ បសំសិយេន តស្ស សមភាវករណតោ ច។ លោកេបិ ហិ អសូរំ សូរេន សមំ ករោន្តោ គារយ្ហោ ហោតិ, បគេវ ទុប្បដិបន្នំ សុប្បដិបន្នេន សមំ ករោន្តោតិ។

សកេន ធនេនាតិ អត្តនោ សាបតេយ្យេន។ **អយំ អប្បមត្តកោ អបរាធោ** ទិដ្ឋធម្មិកត្តា សប្បតិការត្តា ច តស្ស។ **អយំ មហន្តតរោ កលិ** កតូបចិតស្ស សម្បរាយិកត្តា អប្បតិការត្តា ច។

និរព្ពុទោតិ គណនាវិសេសោ ឯសោតិ អាហ “**និរព្ពុទគណនាយា**”តិ, សតសហស្សំ និរព្ពុទានន្តិ អត្ថោ។ **យមរិយគរហី និរយំ ឧបេតី**តិ ឯត្ថ យថាវុត្តអាយុប្បមាណំ បាកតិករសេន អរិយូបវាទិនា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អគ្គសាវកានំ បន គុណមហន្តតាយ តតោបិ អតិវិយ មហន្តតរមេវាតិ វទន្តិ។

អថ ខោ ព្រហ្មា សហម្បតីតិ កោ អយំ ព្រហ្មា, កស្មា ច បន ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯតទវោចាតិ? អយំ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនេ សហកោ នាម ភិក្ខុ អនាគាមី ហុត្វា សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បន្នោ, តត្ថ សហម្បតិព្រហ្មាតិ សញ្ជានន្តិ។ សោ បនាយំ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា “បទុមនិរយំ កិត្តេស្សាមិ, តតោ ភគវា ភិក្ខូនំ អារោចេស្សតិ, អថានុសន្ធិកុសលា ភិក្ខូ តត្ថាយុប្បមាណំ បុច្ឆិស្សន្តិ, ភគវា អាចិក្ខន្តោ អរិយូបវាទេ អាទីនវំ បកាសេស្សតី”តិ ឥមិនា ការណេន ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯតទវោច។

មគធរដ្ឋេ សំវោហារតោ **មាគធកោ បត្ថោ,** តេន។ **បច្ចិតព្ពដ្ឋានស្សា**តិ និរយទុក្ខេន បច្ចិតព្ពប្បទេសស្ស ឯតំ អព្ពុទោតិ នាមំ។ **វស្សគណនា**តិ ឯកតោ បដ្ឋាយ ទសគុណិតំ អព្ពុទអាយុម្ហិ តតោ អបរំ វីសតិគុណិតំ និរព្ពុទាទីសុ វស្សគណនា វេទិតព្ពា។ អយញ្ហ គណនា អបរិចិតានំ ទុក្ករាតិ វុត្តំ “**ន តំ សុករំ សង្ខាតុ**”ន្តិ។ កេចិ បន “តត្ថ តត្ថ បរិទេវនានត្តេន កម្មការណនានត្តេនបិ ឥមានិ នាមានិ លទ្ធានី”តិ វទន្តិ, អបរេ “សីតនរកា ឯតេ”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ អពពាទីសុ បទុមបរិយោសានេសុ សព្ពេសុ និរយេសុ។ **ឯស នយោ**តិ ហេដ្ឋិមតោ ឧបរិមស្ស វីសតិគុណតំ អតិទិសតិ។ ទសមេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

កោកាលិកសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ថេរវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១០) ៥. ឧបាលិវគ្គោ

១-៤. កាមភោគីសុត្តាទិវណ្ណនា

៩១-៩៤. បញ្ចមស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ ចតុត្ថេ តបនំ សន្តបនំ កាយស្ស ខេទនំ តបោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ តបស្សី, តំ **តបស្សឹ**។ យស្មា តថាភូតោ តបនិស្សិតោ, តបោ វា តន្និស្សិតោ, តស្មា អាហ **“តប និស្សិតក”**ន្តិ។ លូខំ ផរុសំ សាធុសម្មតាចារវិរហិតោ ន បសាទនីយំ អាជីវតិ វត្តតីតិ លូខាជីវី, តំ **លូខាជីវឹ។ ឧបក្កោសតីតិ** ឧប្បណ្ឌេតិ , ឧបហសនវសេន បរិភាសតិ។ **ឧបវទតីតិ** អវញ្ញាបុព្ពកំ អបវទតិ។ តេនាហ **“ហីឡេតិ វម្ភេតី”**តិ។

កាមភោគីសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧត្តិយសុត្តវណ្ណនា

៩៥. បញ្ចមេ បច្ចន្តេ ភវំ **បច្ចន្តិមំ**។ បាការស្ស ថិរភាវំ ឧទ្ធមុទ្ធំ បាបេតីតិ **ឧទ្ទាបំ,** បាការមូលំ។ **អាទិ-** សទ្ទេន បាការទ្វារពន្ធបរិខាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ បណ្ឌិតទោវារិកដ្ឋានិយំ កត្វា ភគវា អត្តានំ ទស្សេសីតិ ទស្សេន្តោ **“ឯកទ្វារន្តិ កស្មា អាហា”**តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេសិ។ យស្សា បញ្ញាយ វសេន បុរិសោ បណ្ឌិតោតិ វុច្ចតិ, តំ **បណ្ឌិច្ចន្តិ** អាហ **“បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ”**តិ។ តំតំឥតិកត្តព្ពតាសុ ឆេកភាវោ ព្យត្តភាវោ **វេយ្យត្តិយំ**។ មេធតិ សម្មោហំ ហឹសតិ វិធមតីតិ មេធា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេធាវី**។ ឋានេ ឋានេ ឧប្បត្តិ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **ឋានុប្បត្តិកា,** ឋានសោ ឧប្បជ្ជនបញ្ញា។ អនុបរិយាយន្តិ ឯតេនាតិ អនុបរិយាយោ, សោ ឯវ បថោតិ **អនុ បរិយាយបថោ,** បរិតោ បាការស្ស អនុសំយាយនមគ្គោ។ បាការភាគា សន្ធាតព្ពា ឯត្ថាតិ **បាការសន្ធិ,** បាការស្ស ផុល្លិតប្បទេសោ។ សោ បន ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វិន្នម្បិ ឥដ្ឋកានំ វិគមេន ឯវំ វុច្ចតីតិ អាហ **“ទ្វិន្នំ ឥដ្ឋកានំ អបគតដ្ឋាន”**ន្តិ។ **ឆិន្នដ្ឋាន**ន្តិ ឆិន្នភិន្នប្បទេសោ, ឆិទ្ទដ្ឋានំ វា។ តញ្ហិ វិវរន្តិ វុច្ចតិ។

ឧត្តិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៨. កោកនុទសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៦-៩៨. ឆដ្ឋេ **ខន្ធាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** អារម្មណដ្ឋេន “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិវចនតោ។ **អវិជ្ជាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** ឧបនិស្សយាទិភាវេន បវត្តនតោ។ យថាហ “អស្សុតវា, ភិក្ខវេ, បុថុជ្ជនោ អរិយានំ អទស្សាវី អរិយ ធម្មស្ស អកោវិទោ”តិអាទិ (ធ. ស. ១០០៧)។ **ផស្សោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថា ចាហ “តទបិ ផស្សបច្ចយា (ទី. និ. ១.១១៨-១៣០) ផុស្ស ផុស្ស បដិសំវេទិយន្តី”តិ (ទី. និ. ១.១៤៤) ច។ **សញ្ញាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ វុត្តញ្ហេតំ “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខា (សុ. និ. ៨៨០; មហានិ. ១០៩), បឋវិតោ សញ្ញត្វា”តិ (ម. និ. ១.២) ច អាទិ។ **វិតក្កោបិ ទិដ្ឋិ ដ្ឋានំ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ “តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ”តិ (សុ. និ. ៨៩២; មហានិ. ១២១), “តក្កី ហោតិ វីមំសី”តិ (ទី. និ. ១.៣៤) ច អាទិ។ **អយោនិសោមនសិការោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ តេនាហ ភគវា – “តស្សេវំ អយោនិសោ មនសិករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, អត្ថិ មេ អត្តាតិ តស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៩)។

យា ទិដ្ឋីតិ ឥទានិ វុច្ចមានានំ អដ្ឋារសន្នំ បទានំ សាធារណំ មូលបទំ។ ទិដ្ឋិយេវ **ទិដ្ឋិគតំ** គូថគតំ វិយ, ទិដ្ឋីសុ វា គតំ ឥទំ ទស្សនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋីសុ អន្តោគធត្តាតិបិ **ទិដ្ឋិគតំ,** ទិដ្ឋិយា វា គតំ **ទិដ្ឋិគតំ**។ ឥទញ្ហិ “អត្ថិ មេ អត្តា”តិអាទិ ទិដ្ឋិយា គមនមត្តមេវ , នត្ថេត្ថ អត្តា វា និច្ចោ វា កោចីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សា ចាយំ ទិដ្ឋិ ទុន្និគ្គមនដ្ឋេន **គហនំ**។ ទុរតិក្កមដ្ឋេន សប្បដិភយដ្ឋេន ច **កន្តារោ** ទុព្ភិក្ខកន្តារវាឡកន្តារាទយោ វិយ។ សម្មា ទិដ្ឋិយា វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន, វិលោមនដ្ឋេន វា **វិសូកំ**។ កទាចិ សស្សតស្ស, កទាចិ ឧច្ឆេទស្ស វា គហណតោ វិរូបំ ផន្ទិតន្តិ **វិប្ផន្ទិតំ**។ ពន្ធនដ្ឋេន **សំយោជនំ**។ ទិដ្ឋិយេវ អន្តោ តុទនដ្ឋេន ទុន្នីហរណីយដ្ឋេន ច សល្លន្តិ **ទិដ្ឋិសល្លំ**។ ទិដ្ឋិយេវ បីឡាករណដ្ឋេន សម្ពាធោតិ **ទិដ្ឋិសម្ពាធោ**។ ទិដ្ឋិយេវ មោក្ខាវរណដ្ឋេន បលិពោធោតិ **ទិដ្ឋិបលិពោធោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ទុម្មោចនីយដ្ឋេន ពន្ធនន្តិ **ទិដ្ឋិពន្ធនំ**។ ទិដ្ឋិយេវ ទុរុត្តរណដ្ឋេន បបាតោតិ **ទិដ្ឋិបបាតោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ថាមគតដ្ឋេន អនុសយោតិ **ទិដ្ឋានុសយោ**។ ទិដ្ឋិយេវ អត្តានំ សន្តាបេតីតិ **ទិដ្ឋិសន្តាបោ**។ ទិដ្ឋិយេវ អត្តានំ អនុទហតីតិ **ទិដ្ឋិបរិឡាហោ**។ ទិដ្ឋិយេវ កិលេសកាយំ គន្ថេតីតិ **ទិដ្ឋិគន្ថោ**។ ទិដ្ឋិយេវ ភុសំ អាទិយតីតិ **ទិដ្ឋុបាទានំ**។ ទិដ្ឋិយេវ “សច្ច”ន្តិអាទិវសេន អភិនិវិសតីតិ **ទិដ្ឋាភិនិវេសោ**។ ទិដ្ឋិយេវ “ឥទំ បរ”ន្តិ អាមសតិ, បរតោ

វា អាមសតីតិ **ទិដ្ឋិបរាមាសោ**, សមុដ្ឋាតិ ឯតេនាតិ សមុដ្ឋានំ, ការណំ។ សមុដ្ឋានស្ស ភាវោ សមុដ្ឋានដ្ឋោ, តេន **សមុដ្ឋានដ្ឋេន**, ការណភាវេនាតិ អត្ថោ។ សត្តមដ្ឋមេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

កោកនុទសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. ឧបាលិសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៩-១០០. នវមេ អជ្ឈោគាហេត្វា អធិប្បេតមត្ថំ សម្ភវិតុំ សាធេតុំ ទុក្ខានិ **ទុរភិសម្ភវានិ**។ អដ្ឋកថាយំ បន តត្ថ និវាសោយេវ ទុក្ខោតិ ទស្សេតុំ “**សម្ភវិតុំ ទុក្ខានិ ទុស្សហានី**”តិ វុត្តំ។ **អរញ្ញវនបត្ថានី**តិ អរញ្ញលក្ខណប្បត្តានិ វនសណ្ឌានិ។ វនបត្ថសទ្ទោ ហិ សណ្ឌភូតេ រុក្ខសមូហេបិ វត្តតីតិ អរញ្ញគ្គហណំ។ **បវិវេក**ន្តិ បការតោ, បការេហិ វា វិវេចនំ, រូបាទិបុថុត្តារម្មណេ បការតោ គមនាទិឥរិយាបថប្បការេហិ អត្តនោ កាយស្ស វិវេចនំ, គច្ឆតោបិ តិដ្ឋតោបិ និសជ្ជតោបិ និបជ្ជតោបិ ឯកស្សេវ បវត្តិ។ តេនេវ ហិ វិវេចេតព្ពានំ វិវេចនាការស្ស ច ភេទតោ ពហុវិធត្តា តេ ឯកត្តេន គហេត្វា “បវិវេក”ន្តិ ឯកវចនេន វុត្តំ។ **ទុក្ករំ បវិវេក**ន្តិ វា បវិវេកំ កត្តុំ ន សុខន្តិ អត្ថោ។ **ឯកីភាវេ**តិ ឯកត្តភាវេ។ **ទ្វយំទ្វយារាមោ**តិ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ភាវាភិរតោ។ **ហរន្តិ វិឃា**តិ សំហរន្តិ វិយ វិឃាតុប្បាទនេន។ តេនាហ “**ឃសន្តិ វិឃា**”តិ។ ភយសន្តាសុប្បាទនេន ខាទិតុំ អាគតា យក្ខរក្ខសបិសាចាទយោ វិឃាតិ អធិប្បាយោ។ **ឦទិសស្សា**តិ អលទ្ធសមាធិនោ។ **តិណបណ្ណមិគាទិសទ្ទេហី**តិ វាតេរិតានំ តិណបណ្ណាទីនំ មិគបក្ខិអាទីនញ្ច ភីសនកេហិ ភេរវេហិ សទ្ទេហិ។ **វិវិធេហិ ច** អញ្ញេហិ ខាណុអាទីហិ យក្ខាទិអាការេហិ ឧបដ្ឋិតេហិ **ភីសនកេហិ**។ ឃដេន កីឡា **ឃដិកា**តិ ឯកេ។ ទសមំ ឧត្តានមេវ។

ឧបាលិសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបាលិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៣. តតិយបណ្ណាសកំ

(១១) ១. សមណសញ្ញាវគ្គោ

១-១២. សមណសញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា

១០១-១១២. តតិយស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានានិ។ ឆដ្ឋេ **និជ្ជរការណានី**តិ បជហនការណានិ។ ឥមស្មឹ មគ្គោ កថីយតីតិ កត្វា “**អយំ ហេដ្ឋា...បេ.... បុន គហិតា**”តិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ និជ្ជិណ្ណា មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ យថា មិច្ឆាទិដ្ឋិ វិបស្សនាយ និជ្ជិណ្ណាបិ ន សមុច្ឆិន្នាតិ សមុច្ឆេទប្បហានទស្សនត្ថំ បុន គហិតា, ឯវំ មិច្ឆាសង្កប្បាទយោបិ វិបស្សនាយ បហីនាបិ អសមុច្ឆិន្នតាយ ឥធ បុន គហិតាតិ អយមត្ថោ “មិច្ឆាសង្កប្បស្សា”តិអាទីសុ សព្ពបទេសុ វត្តព្ពោតិ ទស្សេតិ “**ឯវំ សព្ពបទេសុ យោជេតព្ពោ**”តិ ឥមិនា។ **ឯត្ថ ចា**តិ “សម្មាវិមុត្តិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តី”តិ ឯតស្មឹ បាឡិបទេ។ ឯត្ថ ច សមុច្ឆេទវសេន ច បដិប្បស្សទ្ធិវសេន ច បដិបក្ខធម្មានំ សម្មទេវ វិមុច្ចនំ **សម្មាវិមុត្តិ**។ តប្បច្ចយា ច មគ្គផលេសុ អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយានិ ភាវនាបារិបូរឹ ឧបគច្ឆន្តីតិ មគ្គសម្បយុត្តានិបិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឧទ្ធដានិ។ មគ្គវសេន ហិ ផលេសុ ភាវនាបារិបូរី នាមាតិ។ **អភិនន្ទនដ្ឋេនា**តិ អតិវិយ សិនេហនដ្ឋេន។ ឥទញ្ហិ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧក្កំសគតសាតសភាវតោ សម្បយុត្តធម្មេ សិនេហន្តំ តេមេន្តំ វិយ បវត្តតិ។ **បវត្តសន្តតិអាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ វិបាកសន្តានស្ស ជីវនេ អធិបតិភាវេន។ **ឯវ**ន្តិអាទិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស និគមនំ។ សត្តមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។

សមណសញ្ញាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សមណសញ្ញាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(១២) ២. បច្ចោរោហណិវគ្គោ

១-៤. បឋមអធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៣-៦. ទុតិយស្ស បឋមទុតិយានិ ឧត្តានត្ថានិ។ **តតិយេ ជានំ ជានាតី**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិតព្ពំ សព្ពំ ជានាតិ ឯវ។ ន ហិ បទេសញាណេ ឋិតោ ជានិតព្ពំ សព្ពំ ជានាតិ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ហិ អវិសេសគ្គហណេន ច “ជាន”ន្តិ ឥមិនា និរវសេសំ ញេយ្យជាតំ បរិគ្គយ្ហតីតិ តព្ពិសយាយ ជាននកិរិយាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ ករណំ ភវិតុំ យុត្តំ, បករណវសេន “ភគវា”តិ សទ្ទន្តរសន្និធានេន ច អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។ **បស្សិតព្ពមេវ បស្សតី**តិ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញាចក្ខុធម្មចក្ខុពុទ្ធចក្ខុសមន្តចក្ខុសង្ខាតេហិ ញាណចក្ខូហិ បស្សិតព្ពំ បស្សតិ ឯវ។ អថ វា **ជានំ ជានាតី**តិ យថា អញ្ញេ សវិបល្លាសា កាមរូបបរិញ្ញាវាទិនោ ជានន្តាបិ វិបល្លាសវសេន ជានន្តិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន បហីនវិបល្លាសត្តា ជានន្តោ ជានាតិ ឯវ, ទិដ្ឋិទស្សនស្ស អភាវា បស្សន្តោ បស្សតិយេវាតិ អត្ថោ។ **ចក្ខុ វិយ ភូតោ**តិ ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេន ចក្ខុ វិយ ភូតោ។ យថា ហិ ចក្ខុ សត្តានំ ទស្សនត្ថំ បរិណេតិ សាធេតិ, ឯវំ លោកស្ស យាថាវទស្សនសាធនតោបិ ទស្សនកិច្ចបរិណាយកដ្ឋេន ចក្ខុ វិយ ភូតោ, បញ្ញាចក្ខុមយត្តា វា សយម្ភុញាណេន បញ្ញាចក្ខុំ ភូតោ បត្តោតិ វា ចក្ខុភូតោ។

ញាណសភាវោតិ វិទិតករណដ្ឋេន ញាណសភាវោ។ អវិបរីតសភាវដ្ឋេន បរិយត្តិធម្មប្បវត្តនតោ វា ហទយេន ចិន្តេត្វា វាចាយ និច្ឆារិតធម្មមយោតិ **ធម្មភូតោ**។ តេនាហ “**ធម្មសភាវោ**”តិ។ ធម្មា វា ពោធិបក្ខិយា តេហិ ឧប្បន្នត្តា លោកស្ស ច តទុប្បាទនតោ, អនញ្ញសាធារណំ វា ធម្មំ បត្តោ អធិគតោតិ **ធម្មភូតោ**។ សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មភូតោតិ អាហ “**សេដ្ឋសភាវោ**”តិ។ អថ វា ព្រហ្មា វុច្ចតិ មគ្គោ, តេន ឧប្បន្នត្តា លោកស្ស ច តទុប្បាទនតោ, តញ្ច សយម្ភុញាណេន បត្តោតិ **ព្រហ្មភូតោ**។ ចតុសច្ចធម្មំ វទតីតិ **វត្តា**។ ចិរំ សច្ចប្បដិវេធំ បវត្តេន្តោ វទតីតិ **បវត្តា**។ **អត្ថំ នីហរិត្វា**តិ ទុក្ខាទិអត្ថំ តត្ថាបិ បីឡនាទិអត្ថំ ឧទ្ធរិត្វា។ បរមត្ថំ វា និព្ពានំ បាបយិតា **និន្នេតា**។ អមតាធិគមបដិបត្តិទេសនាយ អមតសច្ឆិកិរិយំ សត្តេសុ ឧប្បាទេន្តោ អមតំ ទទាតីតិ **អមតស្ស ទាតា**។ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ តទាយត្តភាវតោ **ធម្មសាមី**។ ចតុត្ថេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមអធម្មសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៤២. សង្គារវសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៧-១៥៤. បញ្ចមេ **អប្បកា**តិ ថោកា, ន ពហូ។ **អថាយំ ឥតរា បជា**តិ យា បនាយំ អវសេសា បជា សក្កាយទិដ្ឋិតីរមេវ អនុធាវតិ, អយមេវ ពហុតរាតិ អត្ថោ។ **សម្មទក្ខាតេ**តិ សម្មា អក្ខាតេ សុកថិតេ។ **ធម្មេ**តិ តវ ទេសនាធម្មេ។ **ធម្មានុវត្តិនោ**តិ តំ ធម្មំ សុត្វា តទនុច្ឆវិកំ បដិបទំ បូរេត្វា មគ្គផលសច្ឆិករណេន ធម្មានុវត្តិនោ។ **មច្ចុនោ ឋានភូត**ន្តិ កិលេសមារសង្ខាតស្ស មច្ចុនោ និវាសដ្ឋានភូតំ។ **សុទុត្តរំ តរិត្វា បារមេស្សន្តី**តិ យេ ជនា ធម្មានុវត្តិនោ, តេ ឯតំ សុទុត្តរំ ទុរតិក្កមំ មារធេយ្យំ តរិត្វា អតិក្កមិត្វា និព្ពានបារំ គមិស្សន្តិ។

កណ្ហំ ធម្មំ វិប្បហាយាតិ កាយទុច្ចរិតាទិភេទំ អកុសលំ ធម្មំ ជហិត្វា។ **សុក្កំ ភាវេថា**តិ បណ្ឌិតោ ភិក្ខុ អភិនិក្ខមនតោ បដ្ឋាយ យាវ អរហត្តមគ្គា កាយសុចរិតាទិភេទំ សុក្កំ ធម្មំ ភាវេយ្យ។ **ឱកា អនោកមាគម្មា**តិ ឱកំ វុច្ចតិ អាលយោ, អនោកំ វុច្ចតិ អនាលយោ។ អាលយតោ និក្ខមិត្វា អនាលយសង្ខាតំ និព្ពានំ បដិច្ច អារព្ភ។

តត្រាភិរតិមិច្ឆេយ្យាតិ យស្មឹ អនាលយសង្ខាតេ វិវេកេ និព្ពានេ ឥមេហិ សត្តេហិ ទុរភិរមំ, តត្រាភិរតិមិច្ឆេយ្យ។ **ទុវិធេបិ កាមេ**តិ វត្ថុកាមកិលេសកាមេ។ **ចិត្តក្លេសេហី**តិ បញ្ចហិ នីវរណេហិ **អត្តានំ បរិយោទបេយ្យ** វោទាបេយ្យ, បរិសោធេយ្យាតិ អត្ថោ។

សម្ពោធិយង្គេសូតិ សម្ពោជ្ឈង្គេសុ។ **សម្មា ចិត្តំ សុភាវិត**ន្តិ សម្មា ហេតុនា នយេន ចិត្តំ សុដ្ឋុ ភាវិតំ វឌ្ឍិតំ។ **ជុតិមន្តោ**តិ អានុភាវវន្តោ, អរហត្តមគ្គញាណជុតិយា ខន្ធាទិភេទេ ធម្មេ ជោតេត្វា ឋិតាតិ អត្ថោ។ **តេ លោកេ បរិនិព្ពុតា**តិ តេ ឥមស្មឹ ខន្ធាទិលោកេ បរិនិព្ពុតា នាម អរហត្តប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ កិលេសវដ្ដស្ស ខេបិតត្តា សឧបាទិសេសេន, ចរិមចិត្តនិរោធេន ខន្ធវដ្ដស្ស ខេបិតត្តា អនុបាទិសេសេន ចាតិ ទ្វីហិ បរិនិព្ពានេហិ បរិនិព្ពុតា, អនុបាទានោ វិយ បទីបោ អបណ្ណត្តិកភាវំ គតាតិ អត្ថោ។

ឥតោ បរំ យាវ តតិយោ បណ្ណាសកោ, តាវ ឧត្តានត្ថមេវ។

សង្ការវសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

៤. ចតុត្ថបណ្ណាសកំ

១៥៥-១៦៦. ចតុត្ថស្ស បឋមវគ្គោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

១-៤៤. ព្រាហ្មណបច្ចោរោហណីសុត្តាទិវណ្ណនា

១៦៧-២១០. ទុតិយេ ច បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ ទសមេ **បច្ឆាភូមិវាសិនោ**តិ បច្ឆន្តទេសវាសិនោ។ **សេវាលមាលិកា**តិ បាតោវ ឧទកំ ឱរោហិត្វា សេវាលញ្ចេវ ឧប្បលាទីនិ ច គហេត្វា អត្តនោ ឧទកសុទ្ធិកភាវជាននត្ថញ្ចេវ “លោកស្ស ច ឧទកេន សុទ្ធិ ហោតី”តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ជាននត្ថញ្ច មាលំ កត្វា បិលន្ធនកា។ **ឧទកោរោហកា**តិ បាតោ មជ្ឈន្ហេ សាយន្ហេ ច ឧទកឱរោហណកា។ តេនាហ “**សាយតតិយកំ ឧទកោរោហណានុយោគមនុយុត្តា**”តិ។ ឯកាទសមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ ចតុត្ថេ បណ្ណាសកេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

ព្រាហ្មណបច្ចោរោហណីសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថបណ្ណាសកំ និដ្ឋិតំ។

(២១) ១. ករជកាយវគ្គោ

១-៥៣៦. បឋមនិរយសគ្គសុត្តាទិវណ្ណនា

២១១-៧៤៦. បញ្ចមស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ នវមេ យស្មិំ សន្តានេ កាមាវចរកម្មំ មហគ្គតកម្មញ្ច កតូបចិតំ វិបាកទានេ លទ្ធាវសរំ ហុត្វា ឋិតំ, តេសុ កាមាវចរកម្មំ ឥតរំ នីហរិត្វា សយំ តត្ថ ឋត្វា អត្តនោ វិបាកំ ទាតុំ ន សក្កោតិ, មហគ្គតកម្មមេវ បន ឥតរំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកំ ទាតុំ សក្កោតិ គរុភាវតោ។ តេនាហ “**តំ មហោឃោ បរិត្តំ ឧទកំ វិយា**”តិអាទិ។ ឥតោ បរំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវ។

បឋមនិរយសគ្គសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ទសកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

ឯកាទសកនិបាត-ដីកា

១. និស្សយវគ្គោ

១-១០. កិមត្ថិយសុត្តាទិវណ្ណនា

១-១០. ឯកាទសកនិបាតស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។ ទសមេ **ជនិតស្មិន្តិ** កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តេ, ជនេ ឯតស្មិន្តិ វា **ជនេតស្មិំ,** មនុស្សេសូតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“យេ គោត្តបដិសារិនោ”**តិ។ ជនិតស្មិ-សទ្ទោ ឯវ វា ឥ-ការស្ស ឯ-ការំ កត្វា “ជនេតស្មិ”ន្តិ វុត្តោ។ **ជនិតស្មិន្តិ** ច ជនស្មិន្តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ជនិតស្មិន្តិ សាមញ្ញគ្គហណេបិ យត្ថ ចតុវណ្ណសមញ្ញា, តត្ថេវ មនុស្សលោកេ។ **ខត្តិយោ សេដ្ឋោ**តិ អយំ លោកសមញ្ញាបិ មនុស្សលោកេយេវ, ន ទេវកាយេ ព្រហ្មកាយេ វាតិ ទស្សេតុំ **“យេ គោត្តបដិសារិនោ”**តិ វុត្តំ។ **បដិសរន្តី**តិ “អហំ គោតមោ, អហំ កស្សបោ”តិ បដិ បដិ អត្តនោ គោត្តំ អនុស្សរន្តិ បដិជានន្តិ វាតិ អត្ថោ។

កិមត្ថិយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និស្សយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អនុស្សតិវគ្គោ

១-៤. បឋមមហានាមសុត្តាទិវណ្ណនា

១១-១៤. ទុតិយស្ស បឋមាទីនិ ឧត្តានត្ថានិ។ តតិយេ **កពឡីការាហារភក្ខាន**ន្តិ កពឡីការាហារូបជីវីនំ។ កោ បន ទេវានំ អាហារោ, កា អាហារវេលាតិ? សព្ពេសម្បិ កាមាវចរទេវានំ សុធា អាហារោ។ សា ហេដ្ឋិមេហិ ហេដ្ឋិមេហិ ឧបរិមានំ ឧបរិមានំ បណីតតមា ហោតិ, តំ យថាសកំ ទិវសវសេនេវ ទិវសេ ទិវសេ ភុញ្ជន្តិ។ កេចិ បន "ពិឡារបទប្បមាណំ សុធាហារំ ភុញ្ជន្តិ, សោ ជិវ្ហាយ ឋបិតមត្តោ យាវ កេសគ្គនខគ្គា កាយំ ផរតិ, តេសំយេវ ទិវសវសេន សត្ត ទិវសេ យាបនសមត្ថោ ហោតី"តិ វទន្តិ។ **អសមយវិមុត្តិយា វិមុត្តោ**តិ មគ្គវិមោក្ខេន វិមុត្តោ។ អដ្ឋន្នញ្ហិ សមាបត្តីនំ សមាបជ្ជនស្ស សមយោបិ អត្ថិ តស្ស អសមយោបិ, មគ្គវិមោក្ខេន បន វិមុច្ចនស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថិ។ យស្ស សទ្ធា ពលវតី, វិបស្សនា ច អារទ្ធា, តស្ស គច្ឆន្តស្ស តិដ្ឋន្តស្ស និសីទន្តស្ស និបជ្ជន្តស្ស ខាទន្តស្ស ភុញ្ជន្តស្ស ច មគ្គផលប្បដិវេធោ នាម ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ។ ឥតិ មគ្គវិមោក្ខេន វិមុច្ចន្តស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថីតិ មគ្គវិមោក្ខោ អសមយវិមុត្តិ នាម។ ចតុត្ថេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

បឋមមហានាមសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មេត្តាសុត្តវណ្ណនា

១៥. បញ្ចមេ **សេសជនា**តិ មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា អលាភិនោ។ **សម្បរិវត្តមានា**តិ ទក្ខិណេនេវ បស្សេន អសយិត្វា សព្ពសោ បរិវត្តមានា។ **កាកច្ឆមានា**តិ ឃុរុឃុរុបស្សាសវសេន វិស្សរំ ករោន្តា។ **សុខំ សុបតី**តិ ឯត្ថ ទុវិធា សុបនា សយនេ បិដ្ឋិប្បសារណលក្ខណា កិរិយាមយចិត្តេហិ អវោកិណ្ណភវង្គប្បវត្តិលក្ខណា ច។ តត្ថាយំ ឧភយត្ថាបិ សុខមេវ សុបតិ។ យស្មា សណិកំ និបជ្ជិត្វា អង្គបច្ចង្គានិ សមោធាយ បាសាទិកេន អាការេន សយតិ, និទ្ទោក្កមនេបិ ឈានំ សមាបន្នោ វិយ ហោតិ។ តេនាហ **"ឯវំ អសុបិត្វា"**តិអាទិ។

និទ្ទាកាលេ សុខំ អលភិត្វា ទុក្ខេន សុត្តត្តា ឯវ បដិពុជ្ឈនកាលេ សរីរខេទេន និត្ថុននំ វិជម្ភនំ ឥតោ ចិតោ ច វិបរិវត្តនញ្ច ហោតីតិ អាហ **"និត្ថុនន្តា វិជម្ភន្តា សម្បរិវត្តន្តា ទុក្ខំ បដិពុជ្ឈន្តី"**តិ។ អយំ បន សុខេន សុត្តត្តា សរីរខេទាភាវតោ និត្ថុនានាទិវិរហិតោវ បដិពុជ្ឈតិ។ តេន វុត្តំ **"ឯវំ អប្បដិពុជ្ឈិត្វា"**តិអាទិ។ សុខប្បដិពោធោ ច សរីរវិការាភាវេនាតិ អាហ **"សុខំ និព្ពិការ"**ន្តិ។

ភទ្ទកមេវ សុបិនំ បស្សតីតិ ឥទំ អនុភូតបុព្ពវសេន ទេវតូបសំហារវសេន ចស្ស ភទ្ទកមេវ សុបិនំ ហោតិ, ន បាបកន្តិ កត្វា វុត្តំ។ តេនាហ **"ចេតិយំ វន្ទន្តោ វិយា"**តិអាទិ។ ធាតុក្ខោភហេតុកម្បិ ចស្ស ពហុលំ ភទ្ទកមេវ សិយា យេភុយ្យេន ចិត្តជរូបានុគុណតាយ ឧតុអាហារជរូបានំ។

ឧរេ អាមុក្កមុត្តាហារោ វិយាតិ គីវាយ ពន្ធិត្វា ឧរេ លម្ពិតមុត្តាហារោ វិយាតិ កេហិចិ តំ ឯកាវលិវសេន វុត្តំ សិយា, អនេករតនាវលិសមូហភូតោ បន មុត្តាហារោ អំសប្បទេសតោ បដ្ឋាយ យាវ កដិប្បទេសស្ស ហេដ្ឋាភាគា បលម្ពន្តោ ឧរេ អាមុក្កោយេវ នាម ហោតិ។

វិសាខត្ថេរោ វិយាតិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៥៨) សោ កិរ បាដលិបុត្តេ កុដុម្ពិយោ អហោសិ។ សោ តត្ថេវ វសមានោ អស្សោសិ "តម្ពបណ្ណិទីបោ កិរ ចេតិយមាលាលង្កតោ កាសាវបជ្ជោតោ, ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានេយេវេត្ថ សក្កា និសីទិតុំ វា និបជ្ជិតុំ វា, ឧតុសប្បាយំ សេនាសនសប្បាយំ បុគ្គលសប្បាយំ ធម្មស្សវនសប្បាយន្តិ សព្ពមេត្ថ សុលភ"ន្តិ។ សោ អត្តនោ ភោគក្ខន្ធំ បុត្តទារស្ស និយ្យាតេត្វា ទុស្សន្តេ ពទ្ធេន ឯកកហាបណេនេវ ឃរា និក្ខមិត្វា សមុទ្ទតីរេ នាវំ ឧទិក្ខមានោ ឯកំ មាសំ វសិ។ សោ វោហារកុសលតាយ ឥមស្មិំ ឋានេ ភណ្ឌំ កិណិត្វា អសុកស្មិំ វិក្កិណន្តោ ធម្មិកាយ វណិជ្ជាយ តេនេវន្តរមាសេន សហស្សំ អភិសំហរិ។ ឥតិ អនុបុព្ពេន មហាវិហារំ គន្ត្វា បព្ពជ្ជំ យាចតិ។ សោ បព្ពាជនត្ថាយ សីមំ នីតោ តំ សហស្សត្ថវិកំ ឱវដ្ដិកន្តរេន ភូមិយំ បាតេសិ។ "កិមេត"ន្តិ ច វុត្តេ "កហាបណសហស្សំ, ភន្តេ"តិ វត្វា, "ឧបាសក, បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ ន សក្កា វិចារេតុំ, ឥទានេវ នំ វិចារេហី"តិ វុត្តេ "វិសាខស្ស បព្ពជ្ជដ្ឋានំ អាគតា មា រិត្តហត្ថា គមិំសូ"តិ មុញ្ចិត្វា សីមាមាឡកេ វិក្កិរិត្វា បព្ពជិត្វា ឧបសម្បន្នោ។ សោ បញ្ចវស្សោ ហុត្វា ទ្វេមាតិកា បគុណា កត្វា អត្តនោ សប្បាយំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ឯកេកស្មិំ វិហារេ ចត្តារោ ចត្តារោ មាសេ សមបវត្តវាសំ វសមានោ ចរិ។ ឯវំ ចរមានោ –

“វនន្តរេ ឋិតោ ថេរោ, វិសាខោ គជ្ជមានកោ;
អត្តនោ គុណមេសន្តោ, ឥមមត្ថំ អភាសថ។

“យាវតា ឧបសម្បន្នោ, យាវតា ឥធ មាគតោ;
ឯត្ថន្តរេ ខលិតំ នត្ថិ, អហោ លាភោ តេ មារិសា”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២៥៨);

សោ ចិត្តលបព្ពតវិហារំ គច្ឆន្តោ ទ្វេធាបថំ បត្វា “អយំ នុ ខោ មគ្គោ, ឧទាហុ អយ”ន្តិ ចិន្តយន្តោ អដ្ឋាសិ។ អថស្ស បព្ពតេ អធិវត្ថា ទេវតា ហត្ថំ បសារេត្វា “ឯសោ មគ្គោ”តិ ទស្សេតិ។ សោ ចិត្តលបព្ពតវិហារំ គន្ត្វា តត្ថ ចត្តារោ មាសេ វសិត្វា “បច្ចូសេ គមិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា និបជ្ជិ។ ចង្កមសីសេ មណិលរុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា សោបានផលកេ និសីទិត្វា បរោទិ។ ថេរោ “កោ ឯសោ”តិ អាហ។ អហំ, ភន្តេ, មណិលិយាតិ។ កិស្ស រោទសីតិ? តុម្ហាកំ គមនំ បដិច្ចាតិ។ មយិ ឥធ វសន្តេ តុម្ហាកំ កោ គុណោតិ? តុម្ហេសុ, ភន្តេ, ឥធ វសន្តេសុ អមនុស្សា អញ្ញមញ្ញំ មេត្តំ បដិលភន្តិ, តេ ទានិ តុម្ហេសុ គតេសុ កលហំ ករិស្សន្តិ, ទុដ្ឋុល្លម្បិ កថយិស្សន្តីតិ។ ថេរោ “សចេ មយិ ឥធ វសន្តេ តុម្ហាកំ ផាសុវិហារោ ហោតិ, សុន្ទរ”ន្តិ វត្វា អញ្ញេបិ ចត្តារោ មាសេ តត្ថេវ វសិត្វា បុន តថេវ គមនចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ ទេវតាបិ បុន តថេវ បរោទិ។ ឯតេនេវ ឧបាយេន ថេរោ តត្ថេវ វសិត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយីតិ។ ឯវំ ធម្មត្ថាវិហារី ភិក្ខុ អមនុស្សានំ បិយោ ហោតិ។

ពលវបិយចិត្តតាយាតិ ឥមិនា ពលវបិយចិត្តតាមត្តេនបិ សត្តំ ន គមតិ, បគេវ មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយាតិ ទស្សេតិ។ **ខិប្បមេវ ចិត្តំ សមាធិយតិ,** កេនចិ បរិបន្ថេន បរិហីនជ្ឈានស្ស ព្យាបាទស្ស ទូរសមុស្សារិតភាវតោ ខិប្បមេវ សមាធិយតិ, “អាសវានំ ខយាយា”តិ កេចិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ ឥតោ អញ្ញកម្មដ្ឋានវសេន អធិគតជ្ឈានានម្បិ សុខសុបនាទយោ អានិសំសា លព្ភន្តិ។ យថាហ –

“សុខំ សុបន្តិ មុនយោ, អជ្ឈត្តំ សុសមាហិតា;
សុប្បពុទ្ធំ បពុជ្ឈន្តិ, សទា គោតមសាវកា”តិ។ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.២៥៨); ច អាទិ –

តថាបិមេ អានិសំសា ព្រហ្មវិហារលាភិនោ អនវសេសា លព្ភន្តិ ព្យាបាទាទីនំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ ព្រហ្មវិហារានំ។ តេនេវាហ “និស្សរណំ ហេតំ, អាវុសោ, ព្យាបាទស្ស, យទិទំ មេត្តាចេតោវិមុត្តី”តិអាទិ (ទី. និ. ៣.៣២៦; អ. និ. ៦.១៣)។ ព្យាបាទាទិវសេន ច សត្តានំ ទុក្ខសុបនាទយោតិ តប្បដិបក្ខភូតេសុ ព្រហ្មវិហារេសុ សិទ្ធេសុ សុខសុបនាទយោ ហត្ថគតា ឯវ ហោន្តីតិ។

មេត្តាសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អដ្ឋកនាគរសុត្តវណ្ណនា

១៦. ឆដ្ឋេ **ពេលុវគាមកេ**តិ វេសាលិយា ទក្ខិណបស្សេ អវិទូរេ ពេលុវគាមកោ នាម អត្ថិ, តំ គោចរគាមំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **សារប្បត្តកុលគណនាយា**តិ មហាសារមហប្បត្តកុលគណនាយ។ **ទសមេ ឋានេ**តិ អញ្ញេ អញ្ញេតិ ទសគណនដ្ឋានេ។ អដ្ឋកនគរេ ជាតោ ភវោតិ **អដ្ឋកនាគរោ។ កុក្កុដារាមោ**តិ បាដលិបុត្តេ កុក្កុដារាមោ, ន កោសម្ពិយំ។

បកតត្ថប្បដិនិទ្ទេសោ ត-សទ្ទោតិ តស្ស “ភគវតា”តិអាទីហិ បទេហិ សមានាធិករណភាវេន វុត្តស្ស យេន អភិសម្ពុទ្ធភាវេន ភគវា បកតោ អធិគតោ សុបាកដោ ច, តំ អភិសម្ពុទ្ធភាវំ សទ្ធិំ អាគមនីយបដិបទាយ អត្ថភាវេនេវ ទស្សេន្តោ **“យោ សោ…បេ…. អភិសម្ពុទ្ធោ”**តិ អាហ។ សតិបិ ញាណទស្សនសទ្ទានំ ឥធ បញ្ញាវេវចនភាវេ តេន តេន វិសេសេន នេសំ វិសយវិសេសេ បវត្តិទស្សនត្ថំ អសាធារណញាណវិសេសវសេន, វិជ្ជាត្តយវសេន, វិជ្ជាភិញ្ញានាវរណវសេន, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមំសចក្ខុវសេន បដិវេធទេសនាញាណវសេន ច តទត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ **“តេសំ តេស”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាសយានុសយំ ជានតា** អាសយានុសយញាណេន, **សព្ពញេយ្យធម្មំ បស្សតា** សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណេហិ។ **បុព្ពេនិវាសាទីហី**តិ បុព្ពេនិវាសាសវក្ខយញាណេហិ។ **បដិវេធបញ្ញាយា**តិ អរិយមគ្គបញ្ញាយ។ **ទេសនាបញ្ញាយ បស្សតា**តិ ទេសេតព្ពធម្មានំ ទេសេតព្ពប្បការំ ពោធនេយ្យបុគ្គលានញ្ច អាសយានុសយចរិតាធិមុត្តិអាទិភេទំ ធម្មំ ទេសនាបញ្ញាយ យាថាវតោ បស្សតា។ **អរីន**ន្តិ កិលេសារីនំ, បញ្ចវិធមារានំ វា សាសនស្ស វា បច្ចត្ថិកានំ អញ្ញតិត្ថិយានំ។ តេសំ បន ហននំ បាដិហារិយេហិ អភិភវនំ អប្បដិភានតាករណំ អជ្ឈុបេក្ខណញ្ច។ កេសិវិនយសុត្តញ្ចេត្ថ និទស្សនំ។ តថា ឋានា

ដ្ឋានាទីនិ **ជានតា**។ យថាកម្មូបគេ សត្តេ **បស្សតា**។ សវាសនានមាសវានំ ខីណត្តា **អរហតា**។ អភិញ្ញេយ្យាទិភេទេ ធម្មេ អភិញ្ញេយ្យាទិតោ អវិបរីតាវពោធតោ **សម្មាសម្ពុទ្ធេន**។

អថ វា តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណតាយ **ជានតា**។ កាយកម្មាទិវសេន តិណ្ណម្បិ កម្មានំ ញាណានុបរិវត្តិតោ និសម្មការិតាយ **បស្សតា**។ ទវាទីនម្បិ អភាវសាធិកាយ បហានសម្បទាយ **អរហតា**។ ឆន្ទាទីនំ អហានិហេតុភូតាយ អក្ខយបដិភានសាធិកាយ សព្ពញ្ញុតាយ **សម្មាសម្ពុទ្ធេនា**តិ ឯវំ ទសពលអដ្ឋារសអាវេណិកពុទ្ធធម្មវសេនបិ យោជនា កាតព្ពា។

អភិសង្ខតន្តិ អត្តនោ បច្ចយេហិ អភិសម្មុខភាវេន សមេច្ច សម្ភុយ្យ កតំ។ ស្វាស្ស កតភាវោ ឧប្បាទនេន វេទិតព្ពោ, ន ឧប្បន្នស្ស បដិសង្ខរណេនាតិ អាហ “**ឧប្បាទិត**”ន្តិ។ តេ ចស្ស បច្ចយា ចេតនាបធានាតិ ទស្សេតុំ បាឡិយំ “អភិសង្ខតំ អភិសញ្ចេតយិត”ន្តិ វុត្តន្តិ “**ចេតយិតំ កប្បយិត**”ន្តិ អត្ថមាហ។ **អភិសង្ខតំ អភិសញ្ចេតយិត**ន្តិ ច ឈានស្ស បាតុភាវទស្សនមុខេន វិទ្ធំសនភាវំ ឧល្លិង្គេតិ។ យញ្ហិ អហុត្វា សម្ភវតិ, តំ ហុត្វា បដិវេតិ។ តេនាហ បាឡិយំ “**យំ ខោ បនា**”តិអាទិ។ **សមថវិបស្សនាធម្មេ ឋិតោ**តិ ឯត្ថ សមថធម្មេ ឋិតត្តា សមាហិតោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អនិច្ចានុបស្សនាទីហិ និច្ចសញ្ញាទយោ បជហន្តោ អនុក្កមេន តំ អនុលោមញាណំ បាបេតា ហុត្វា វិបស្សនាធម្មេ ឋិតោ។ សមថវិបស្សនាសង្ខាតេសុ ធម្មេសុ រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ**។ នន្ទនដ្ឋេន **នន្ទី**។ តត្ថ សុខុមា អបេក្ខា វុត្តា។ យា និកន្តីតិ វុច្ចតិ។

ឯវំ សន្តេតិ ឯវំ យថាវុត្តវសេនេវ ឥមស្ស សុត្តបទស្ស អត្ថេ គហេតព្ពេ សតិ។ **សមថវិបស្សនាសុ ឆន្ទរាគោ កត្តព្ពោ**តិ អនាគាមិផលំ អនិព្ពត្តេត្វា តទត្ថាយ សមថវិបស្សនាបិ អនិព្ពត្តេត្វា កេវលំ តត្ថ ឆន្ទរាគោ កត្តព្ពោ ភវិស្សតិ។ កស្មា? តេសុ សមថវិបស្សនាសង្ខាតេសុ ធម្មេសុ ឆន្ទរាគមត្តេន អនាគាមិនា លទ្ធព្ពស្ស អលទ្ធអនាគាមិផលេនបិ លទ្ធព្ពត្តា។ តថា សតិ តេន អនាគាមិផលម្បិ លទ្ធព្ពមេវ ហោតិ។ តេនាហ “**អនាគាមិផលំ បដិលទ្ធំ ភវិស្សតី**”តិ។ សភាវតោ វសិតព្ពត្តា អវិបរីតោ អត្ថោ ឯវំ **អត្ថរសោ**។

អញ្ញាបិ កាចិ សុគតិយោតិ វិនិបាតិកេ សន្ធាយាហ។ **អញ្ញាបិ កាចិ ទុគ្គតិយោ**តិ អសុរកាយមាហ។

អប្បំ យាចិតេន ពហុំ ទេន្តេន ឧឡារបុរិសេន វិយ ឯកំ ធម្មំ បុច្ឆិតេន “អយម្បិ ឯកធម្មោ”តិ កថិតត្តា ឯកាទសបិ ធម្មា បុច្ឆាវសេន ឯកធម្មោ នាម ជាតោ បច្ចេកំ វាក្យបរិសមាបនញាយេន។ **បុច្ឆាវសេនា**តិ “អត្ថិ នុ ខោ, ភន្តេ អានន្ទ, តេន…បេ.… សម្មាសម្ពុទ្ធេន ឯកធម្មោ សម្មទក្ខាតោ”តិ ឯវំ បវត្តបុច្ឆាវសេន។ **អមតុប្បត្តិអត្ថេនា**តិ អមតភាវស្ស ឧប្បត្តិហេតុតាយ, សព្ពានិបិ កម្មដ្ឋានានិ ឯករសាបិ អមតាធិគមស្ស បដិបត្តិយាតិ អត្ថោ។ ឯវមេត្ថ អគ្គផលភូមិ អនាគាមិផលភូមីតិ ទ្វេវ ភូមិយោ សរូបតោ អាគតា, នានន្តរិយតាយ បន ហេដ្ឋិមាបិ ទ្វេ ភូមិយោ អត្ថតោ អាគតា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពាតិ។ បញ្ច សតានិ អគ្ឃោ ឯតស្សាតិ **បញ្ចសតំ**។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

អដ្ឋកនាគរសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. គោបាលសុត្តវណ្ណនា

១៧. សត្តមេ **តិស្សោ កថា**តិ តិស្សោ អដ្ឋកថា, តិវិធា សុត្តស្ស អត្ថវណ្ណនាតិ អត្ថោ។ ឯកេកំ បទំ នាឡំ មូលំ ឯតិស្សាតិ ឯវំសញ្ញិតា **ឯកនាឡិកា**។ ឯកេកំ វា បទំ នាឡំ អត្ថនិគ្គមនមគ្គោ ឯតិស្សាតិ **ឯកនាឡិកា**។ តេនាហ “**ឯកេកស្ស បទស្ស អត្ថកថន**”ន្តិ។ ចត្តារោ អំសា ភាគា អត្ថសល្លក្ខណូបាយា ឯតិស្សាតិ **ចតុរស្សា**។ តេនាហ “**ចតុក្កំ ពន្ធិត្វា កថន**”ន្តិ។ និយមតោ និសិន្នស្ស អារទ្ធស្ស វត្តោ សំវត្តោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **និសិន្នវត្តិកា**, យថារទ្ធស្ស អត្ថស្ស វិសុំ វិសុំ បរិយោសាបិកាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បណ្ឌិតគោបាលកំ ទស្សេត្វា**”តិអាទិ។ ឯកេកស្សបិ បទស្ស បិណ្ឌត្ថទស្សនវសេន ពហូនំ បទានំ ឯកជ្ឈំ អត្ថំ អកថេត្វា ឯកមេកស្ស បទស្ស អត្ថវណ្ណនា អយំ សព្ពត្ថ លព្ភតិ។ **ចតុក្កំ ពន្ធិត្វា**តិ កណ្ហបក្ខេ ឧបមោបមេយ្យទ្វយំ, តថា សុក្កបក្ខេតិ ឥទំ ចតុក្កំ យោជេត្វា។ អយំ ឯទិសេសុ ឯវ សុត្តេសុ លព្ភតិ។ **បរិយោសានគមន**ន្តិ កេចិ តាវ អាហុ “កណ្ហបក្ខេ ឧបមំ ទស្សេត្វា ឧបមា ច នាម យាវទេវ ឧបមេយ្យសម្បដិបាទនត្ថាតិ ឧបមេយ្យត្ថំ អាហរិត្វា សំកិលេសបក្ខនិទ្ទេសោ ច វោទានបក្ខវិភាវនត្ថាយាតិ សុក្កបក្ខម្បិ ឧបមោបមេយ្យវិភាគេន អាហរិត្វា សុត្តត្ថស្ស បរិយោសាបនំ។ កណ្ហបក្ខេ ឧបមេយ្យំ ទស្សេត្វា បរិយោសានគមនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ”តិ។ អបរេ បន “កណ្ហបក្ខេ, សុក្កបក្ខេ ច តំតំឧបមូបមេយ្យត្ថានំ វិសុំ វិសុំ បរិយោសាបេត្វាវ កថនំ បរិយោសានគមន”ន្តិ វទន្តិ។ **អយ**ន្តិ និសិន្នវត្តិកា។

ឥជាតិ ឥមស្មិ គោបាលកសុត្តេ។ **សព្ពាចរិយានំ អាចិណ្ណា**តិ សព្ពេហិបិ បុព្ពាចរិយេហិ អាចរិតា សំវណ្ណិតា, តថា ចេវ បាឡិ បវត្តាតិ។

អង្គីយន្តិ អវយវភាវេន ញាយន្តីតិ **អង្គានិ**, កោដ្ឋាសា។ តានិ បនេត្ថ យស្មា សាវជ្ជសភាវានិ, តស្មា អាហ "**អង្គេហីតិ អគុណកោដ្ឋាសេហី**"តិ។ **គោមណ្ឌល**ន្តិ គោសមូហំ។ **បរិហរិតុ**ន្តិ រក្ខិតុំ។ តំ បន បរិហរណំ បរិគ្គហេត្វា វិចរណន្តិ អាហ "**បរិគ្គហេត្វា វិចរិតុ**"ន្តិ។ **វឌ្ឍិ**ន្តិ គុន្នំ ពហុភាវំ ពហុគោរសតាសង្ខាតំ បរិវុទ្ធឹ។ "ឯត្តកមិទ"ន្តិ រូបិយតីតិ **រូបំ**, បរិមាណបរិច្ឆេទោបិ សរីររូបម្បីតិ អាហ "**គណនតោ វា វណ្ណតោ វា**"តិ។ **ន បរិយេសតិ** វិនដ្ឋភាវស្សេវ អជាននតោ។ **នីលា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន សេតសពលាទិវណ្ណំ សង្គណ្ហាតិ។

ធនុសត្តិសូលាទីតិ ឯត្ថ ឥស្សាសាចរិយានំ គាវីសុ កតំ **ធនុលក្ខណំ**។ កុមារភត្តិគណានំ គាវីសុ កតំ **សត្តិលក្ខណំ**។ ឥស្សរភត្តិគណានំ គាវីសុ កតំ **សូលលក្ខណ**ន្តិ យោជនា។ **អាទិ**-សទ្ទេន រាមវាសុទេវគណាទីនំ គាវីសុ កតំ ផរសុចក្កាទិលក្ខណំ សង្គណ្ហាតិ។

នីលមក្ខិកាតិ បិង្គលមក្ខិកា, ខុទ្ទកមក្ខិកា ឯវ វា។ សដតិ រុជតិ ឯតាយាតិ សាដិកា, សំវឌ្ឍា សាដិកា **អាសាដិកា**។ តេនាហ "**វឌ្ឍន្តី**"តិអាទិ។ **ហារេតា**តិ អបនេតា។

វាកេនាតិ វាកបដ្ដេន។ **ចីរកេនា**តិ បិលោតិកេន។ **អន្តោវស្សេ**តិ វស្សកាលស្ស អព្ភន្តរេ។ **និក្ខាហ**ន្តិ សុសុមារាទិក្ខាហរហិតំ។ **បីត**ន្តិ បានីយស្ស បីតភាវំ។ សីហព្យគ្ឃាទិបរិស្សយេន **សាសង្កា សប្បដិភយា**។

បញ្ច អហានិ ឯកស្សាតិ បញ្ចាហិកោ, សោ ឯវ វារោតិ, **បញ្ចាហិកវារោ**។ ឯវំ **សត្តាហិកវារោ**បិ វេទិតព្ពោ។ **ចិណ្ណដ្ឋាន**ន្តិ ចរិតដ្ឋានំ គោចរគ្គហិតដ្ឋានំ។

បិតិដ្ឋានន្តិ បិតរា កាតព្ពដ្ឋានំ, បិតរា កាតព្ពកិច្ចន្តិ អត្ថោ។ **យថារុចិ គហេត្វា គច្ឆន្តី**តិ គុន្នំ រុចិអនុរូបំ គោចរភូមិ វា នទិបារំ វា គហេត្វា គច្ឆន្តិ។ **គោភត្ត**ន្តិ កប្បាសដ្ឋិកាទិមិស្សំ គោភុញ្ជិតព្ពំ ភត្តំ។ ភត្តគ្គហណេនេវ យាគុបិ សង្គហិតា។

ទ្វីហាការេហីតិ វុត្តំ អាការទ្វយំ ទស្សេតុំ "**គណនតោ វា សមុដ្ឋានតោ វា**"តិ វុត្តំ។ **ឯវំ បាឡិយំ អាគតា**តិ "ឧបចយោ សន្តតី"តិ ជាតឹ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ហទយវត្ថុំ អគ្គហេត្វា ទសាយតនានិ បញ្ចទស សុខុមរូបានីតិ ឯវំ **រូបកណ្ឌបាឡិយំ** (ធ. ស. ៦៦៦) អាគតា។ **បញ្ចវីសតិ រូបកោដ្ឋាសា**តិ សលក្ខណតោ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវតោ រូបភាគា។ **រូបកោដ្ឋាសា**តិ វា វិសុំ វិសុំ អប្បវត្តិត្វា កលាបភាវេនេវ បវត្តនតោ រូបកលាបា។ **កោដ្ឋាសា**តិ ច អំសា អវយវាតិ អត្ថោ។ **កោដ្ឋ**ន្តិ វា សរីរំ, តស្ស អំសា កេសាទយោ កោដ្ឋាសាតិ អញ្ញេបិ អវយវា កោដ្ឋាសា វិយ **កោដ្ឋាសា**។

សេយ្យថាបីតិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ។ តត្ថ **រូបំ បរិគ្គហេត្វា**តិ យថាវុត្តំ រូបំ សលក្ខណតោ ញាណេន បរិគ្គណ្ហិត្វា។ **អរូបំ វវត្ថបេត្វា**តិ តំ រូបំ និស្សាយ អារម្មណញ្ច កត្វា បវត្តមានេ វេទនាទិកេ ចត្តារោ ខន្ធេ អរូបន្តិ វវត្ថបេត្វា។ **រូបារូបំ បរិគ្គហេត្វា**តិ បុន តត្ថ យំ រុប្បនលក្ខណំ, តំ រូបំ។ តទញ្ញំ អរូបំ។ ឧភយវិនិមុត្តំ កិញ្ចិ នត្ថិ អត្តា វា អត្តនិយំ វាតិ ឯវំ រូបារូបំ បរិគ្គហេត្វា។ តទុភយញ្ច អវិជ្ជាទិនា បច្ចយេន សបច្ចយន្តិ **បច្ចយំ សល្លក្ខេត្វា,** អនិច្ចតាទិលក្ខណំ អារោបេត្វា យោ កលាបសម្មសនាទិក្កមេន កម្មដ្ឋានំ មត្ថកំ បាបេតុំ ន សក្កោតិ, សោ ន វឌ្ឍតីតិ យោជនា។

ឯត្តកំ រូបំ ឯកសមុដ្ឋានន្តិ ចក្ខាយតនំ, សោតាយតនំ, ឃានាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, កាយាយតនំ, ឥត្ថិន្ទ្រិយំ, បុរិសិន្ទ្រិយំ, ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ អដ្ឋវិធំ កម្មវសេន; កាយវិញ្ញត្តិ, វចីវិញ្ញត្តីតិ ឥទំ ទ្វយំ ចិត្តវសេនាតិ ឯត្តកំ រូបំ ឯកសមុដ្ឋានំ។ សទ្ទាយតនមេកំ ឧតុចិត្តវសេន **ទ្វិសមុដ្ឋានំ**។ រូបស្ស លហុតា, មុទុតា, កម្មញ្ញតាតិ ឯត្តកំ រូបំ ឧតុចិត្តាហារវសេន **តិសមុដ្ឋានំ**។ រូបាយតនំ, គន្ធាយតនំ, រសាយតនំ, ផោដ្ឋព្ពាយតនំ, អាកាសធាតុ, អាបោធាតុ, កពឡីការោ អាហារោតិ ឯត្តកំ រូបំ ឧតុចិត្តាហារកម្មវសេន **ចតុសមុដ្ឋានំ**។ ឧបចយោ, សន្តតិ, ជរតា, រូបស្ស អនិច្ចតាតិ ឯត្តកំ រូបំ **ន កុតោចិ សមុដ្ឋាតីតិ ន ជានាតិ។ សមុដ្ឋានតោ រូបំ អជានន្តោ**តិអាទីសុ វត្តព្ពំ "គណនតោ រូបំ អជានន្តោ"តិអាទីសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

កម្មលក្ខណោតិ អត្តនា កតំ ទុច្ចរិតកម្មំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ កម្មលក្ខណោ, ពាលោ។ វុត្តញ្ហេតំ – "តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? ទុច្ចិន្តិតចិន្តី ហោតិ, ទុព្ភាសិតភាសី, ទុក្កដកម្មការី។

ឥមានិ ខោ…បេ…. លក្ខណានី’’តិ (ម. និ. ៣.២៤៦; អ. និ. ៣.៣)។ អត្តនា កតំ សុចរិតកម្មំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ កម្មលក្ខណោ, បណ្ឌិតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ‘‘តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតស្ស បណ្ឌិតលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? សុចិន្តិតចិន្តី ហោតិ, សុភាសិតភាសី, សុកតកម្មការី។ ឥមានិ ខោ…បេ…. បណ្ឌិតលក្ខណានី’’តិ (ម. និ. ៣.២៥៣; អ. និ. ៣.៣)។ តេនាហ ‘‘**កុសលាកុសលកម្មំ បណ្ឌិតពាលលក្ខណ**’’ន្តិ។

ពាលេ វជ្ជេត្វា បណ្ឌិតេ ន សេវតីតិ យំ ពាលបុគ្គលេ វជ្ជេត្វា បណ្ឌិតសេវនំ អត្ថកាមេន កាតព្ពំ, តំ ន ករោតិ។ តថាភូតស្ស ច អយមាទីនវោតិ ទស្សេតុំ បុន ‘‘**ពាលេ វជ្ជេត្វា**’’តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យំ ភគវតា ‘‘ឥទំ វោ កប្បតី’’តិ អនុញ្ញាតំ, តទនុលោមញ្ច, តំ **កប្បិយំ**។ យំ ‘‘ឥទំ វោ ន កប្បតី’’តិ បដិក្ខិត្តំ, តទនុលោមញ្ច, តំ **អកប្បិយំ**។ យំ កោសល្លសម្ភូតំ, តំ **កុសលំ**, តប្បដិបក្ខំ **អកុសលំ**។ តទេវ **សាវជ្ជំ**, កុសលំ **អនវជ្ជំ**។ អាបត្តិតោ អាទិតោ ទ្វេ អាបត្តិក្ខន្ធា **គរុកំ**, តទញ្ញំ **លហុកំ**។ ធម្មតោ មហាសាវជ្ជំ **គរុកំ**, អប្បសាវជ្ជំ **លហុកំ**។ សប្បដិការំ **សតេកិច្ឆំ**, អប្បដិការំ **អតេកិច្ឆំ**។ ធម្មតានុគតំ **ការណំ**, ឥតរំ **អការណំ។ តំ អជានន្តោ**តិ កប្បិយាកប្បិយំ, គរុក-លហុកំ, សតេកិច្ឆាតេកិច្ឆំ អជានន្តោ សុវិសុទ្ធំ កត្វា សីលំ រក្ខិតុំ ន សក្កោតិ។ កុសលាកុសលំ, សាវជ្ជានវជ្ជំ, ការណាការណំ អជានន្តោ ខន្ធាទីសុ អកុសលតាយ រូបារូបបរិគ្គហម្បិ កាតុំ ន សក្កោតិ, កុតោ តស្ស កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វឌ្ឍនា។ តេនាហ ‘‘**កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វឌ្ឍេតុំ ន សក្កោតី**’’តិ។

គោវណសទិសេ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជិត្វា តត្ថ ទុក្ខុប្បត្តិហេតុតោ មិច្ឆាវិតក្កា អាសាដិកា វិយាតិ **អាសាដិកា**តិ អាហ ‘‘**អកុសលវិតក្កំ អាសាដិកំ អហារេត្វា**’’តិ។

‘‘វណោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នេតំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវចន’’ន្តិ (សំ. និ. ៤.១០៣; អ. និ. ៨.៥៦; ៩.១៥) វចនតោ ឆហិ វណមុខេហិ វិស្សន្ទមានយូសោ គណ្ឌោ វិយ បិលោតិកាខណ្ឌេន ឆទ្វារេហិ វិស្សន្ទមានកិលេសាសុចិ អត្តភាវវណោ សតិសំវរេន បិទហិតព្ពោ, អយំ បន ឯវំ ន ករោតីតិ អាហ ‘‘**យថា សោ គោបាលកោ វណំ ន បដិច្ឆាទេតិ, ឯវំ សំវរំ ន សម្បាទេតី**’’តិ។

យថា ធូមោ ឥន្ធនំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានោ សណ្ហោ សុខុមោ, តំ តំ វិវរំ អនុបវិស្ស ព្យាបេន្តោ សត្តានំ ឌំសមកសាទិបរិស្សយំ វិនោទេតិ, អគ្គិជាលាសមុដ្ឋានស្ស បុព្ពង្គមោ ហោតិ, ឯវំ ធម្មទេសនាញាណស្ស ឥន្ធនភូតំ រូបារូបធម្មជាតំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានា សណ្ហា សុខុមា តំ តំ ខន្ធន្តរំ អាយតនន្តរញ្ច អនុបវិស្ស ព្យាបេតិ, សត្តានំ មិច្ឆាវិតក្កាទិបរិស្សយំ វិនោទេតិ, ញាណគ្គិជាលាសមុដ្ឋាបនស្ស បុព្ពង្គមោ ហោតិ, តស្មា ធូមោ វិយាតិ **ធូមោ**តិ អាហ ‘‘**គោបាលកោ ធូមំ វិយ ធម្មទេសនាធូមំ ន ករោតី**’’តិ។ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគន្ត្វា និសិន្នស្ស កាតព្ពា តទនុច្ឆវិកា ធម្មកថា **ឧបនិសិន្នកកថា**។ កតស្ស ទានាទិបុញ្ញស្ស អនុមោទនកថា **អនុមោទនា។ តតោ**តិ ធម្មកថាទីនំ អករណតោ។ ‘‘**ពហុស្សុតោ គុណវាតិ ន ជានន្តី**’’តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ អត្តនោ ជានាបនត្ថំ ធម្មកថាទិ ន កាតព្ពមេវាតិ? សច្ចំ ន កាតព្ពមេវ, សុទ្ធាសយេន បន ធម្មេ កថិតេ តស្ស គុណជាននំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា –

> ‘‘នាភាសមានំ ជានន្តិ, មិស្សំ ពាលេហិ បណ្ឌិតំ;
> ភាសយេ ជោតយេ ធម្មំ, បគ្គណ្ហេ ឥសិនំ ធជ’’ន្តិ។

តរន្តិ ឱតរន្តិ ឯត្ថាតិ **តិត្ថំ,** នទិតឡាកាទីនំ នហានបានាទិអត្ថំ ឱតរណដ្ឋានំ។ យថា បន តំ ឧទកេន ឱតិណ្ណសត្តានំ សរីរមលំ បវាហេតិ, បរិស្សមំ វិនោទេតិ, វិសុទ្ធឹ ឧប្បាទេតិ, ឯវំ ពហុស្សុតា អត្តនោ សមីបំ ឱតិណ្ណសត្តានំ ធម្មោទកេន ចិត្តមលំ បវាហេន្តិ, បរិស្សមំ វិនោទេន្តិ, វិសុទ្ធឹ ឧប្បាទេន្តិ, តស្មា តេ តិត្ថំ វិយាតិ **តិត្ថំ**។ តេនាហ ‘‘**តិត្ថភូតេ ពហុស្សុតភិក្ខូ**’’តិ។ **ព្យញ្ជនំ កថំ រោបេតព្ព**ន្តិ, ភន្តេ, ឥទំ ព្យញ្ជនំ អយំ សទ្ទោ កថំ ឥមស្មឹ អត្ថេ រោបេតព្ពោ, កេន បការេន ឥមស្ស អត្ថស្ស វាចកោ ជាតោ។ ‘‘និរូបេតព្ព’’ន្តិ វា បាឋោ, និរូបេតព្ពំ អយំ សភាវនិរុត្តិ កថមេត្ថ និរុឡ្ហាតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមស្ស ភាសិតស្ស កោ អត្ថោ**តិ សទ្ទត្ថំ បុច្ឆតិ។ **ឥមស្មឹ ឋានេ**តិ ឥមស្មឹ បាឡិប្បទេសេ។ **បាឡិ កឹ វទតី**តិ ភាវត្ថំ បុច្ឆតិ។ **អត្ថោ កឹ ទីបេតី**តិ ភាវត្ថំ វា? សង្កេតត្ថំ វា។ **ន បរិបុច្ឆតី**តិ វិមតិច្ឆេទនបុច្ឆាវសេន សព្ពសោ បុច្ឆំ ន ករោតិ។ **ន បរិបញ្ហតី**តិ បរិ បរិ អត្តនោ ញាតុំ ឥច្ឆំ ន អាចិក្ខតិ, ន វិភាវេតិ។ តេនាហ ‘‘**ន ជានាបេតី**’’តិ។ **តេ**តិ ពហុស្សុតភិក្ខូ។ វិវរណំ នាម អត្ថស្ស វិភជិត្វា កថនន្តិ អាហ ‘‘**ភាជេត្វា ន ទេសេន្តី**’’តិ។ **អនុត្តានីកត**ន្តិ ញាណេន អបាកដីកតំ គុយ្ហំ បដិច្ឆន្នំ។ **ន ឧត្តានី ករោន្តី**តិ សិនេរុបាទមូលេ វាលិកំ ឧទ្ធរន្តោ វិយ បថវីសន្ធារោទកំ វិវរិត្វា ទស្សេន្តោ វិយ ច ឧត្តានំ ន ករោន្តិ។

ឯវំ យស្ស ធម្មស្ស វសេន ពហុស្សុតា ‘‘តិត្ថ’’ន្តិ វុត្តា បរិយាយតោ។ ឥទានិ តមេវ ធម្មំ និប្បរិយាយតោ ‘‘តិត្ថ’’ន្តិ ទស្សេតុំ ‘‘**យថា វា**’’តិអាទិ វុត្តំ។ ធម្មោ ហិ តរន្តិ ឱតរន្តិ ឯតេន និព្ពានំ នាម តឡាកន្តិ ‘‘តិត្ថ’’ន្តិ

វុច្ចតិ។ តេនាហ ភគវា សុមេធភូតោ –

> “ឯវំ កិលេសមលធោវំ, វិជ្ជន្តេ អមតន្តឡេ;
> ន គវេសតិ តំ តឡាកំ, ន ទោសោ អមតន្តឡេ”តិ។ (ពុ. វំ. ២.១៤) –

ធម្មស្សេវ និព្ពានស្សោតរណតិត្ថភូតស្ស ឱតរណាការំ អជានន្តោ **“ធម្មតិត្ថំ ន ជានាតី”**តិ វុត្តោ។

បីតាបីតន្តិ គោគណេ បីតំ អបីតញ្ច គោរូបំ ន ជានាតិ, ន វិន្ទតិ។ អវិន្ទន្តោ ហិ **“ន លភតី”**តិ វុត្តោ។ **“អានិសំសំ ន វិន្ទតី”**តិ វត្វា តស្ស អវិន្ទនាការំ ទស្សេន្តោ **“ធម្មស្សវនគ្គំ គន្ត្វា”**តិអាទិមាហ។

អយំ លោកុត្តរោតិ បទំ សន្ធាយាហ **“អរិយ”**ន្តិ។ បច្ចាសត្តិញាយេន អនន្តរស្ស ហិ វិប្បដិសេធោ វា។ អរិយសទ្ទោ វា និទ្ទោសបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អដ្ឋង្គិក**ន្តិ ច វិសុំ ឯកជ្ឈញ្ច អដ្ឋង្គិកំ ឧបាទាយ គហេតព្ពំ, អដ្ឋង្គតាពាហុល្លតោ ច។ ឯវញ្ច កត្វា សត្តង្គស្សបិ អរិយមគ្គស្ស សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេតិអាទីសុ អវិសេសេន សតិបដ្ឋានា វុត្តា។ តត្ថ កាយវេទនាចិត្តធម្មារម្មណា សតិបដ្ឋានា លោកិយា, តត្ថ សម្មោហវិទ្ធំសនវសេន បវត្តា និព្ពានារម្មណា លោកុត្តរាតិ ឯវំ **“ឥមេ លោកិយា, ឥមេ លោកុត្តរា”តិ យថាភូតំ នប្បជានាតិ**។

អនវសេសំ ទុហតីតិ បដិគ្គហណេ មត្តំ អជានន្តោ កិស្មិញ្ចិ ទាយកេ សទ្ធាហានិយា, កិស្មិញ្ចិ បច្ចយហានិយា អនវសេសំ ទុហតិ។ វាចាយ អភិហារោ **វាចាភិហារោ**។ បច្ចយានំ អភិហារោ **បច្ចយាភិហារោ**។

“ឥមេ អម្ហេសុ គរុចិត្តីការំ ន ករោន្តី”តិ ឥមិនា នវកានំ ភិក្ខូនំ សម្មាបដិបត្តិយា អភាវំ ទស្សេតិ អាចរិយុបជ្ឈាយេសុ បិតុបេមស្ស អនុបដ្ឋាបនតោ, តេន ច សិក្ខាគារវតាភាវទីបនេន សង្គហស្ស អភាជនភាវំ, តេន ថេរានំ តេសុ អនុគ្គហាភាវំ។ ន ហិ សីលាទិគុណេហិ សាសនេ ថិរភាវប្បត្តា អននុគ្គហេតព្ពេ សព្រហ្មចារី អនុគ្គណ្ហន្តិ, និរត្ថកំ វា អនុគ្គហំ ករោន្តិ។ តេនាហ **“នវកេ ភិក្ខូ”**តិអាទិ។ **ធម្មកថាពន្ធ**ន្តិ បវេណិអាគតំ បកិណ្ណកធម្មកថាមគ្គំ។ សច្ចសត្តប្បដិសន្ធិបច្ចយាការប្បដិសំយុត្តំ សុញ្ញតាទីបនំ **គុឡ្ហគន្ថំ។** **វុត្តវិបល្លាសវសេនា**តិ “ន រូបញ្ញូ”តិអាទីសុ វុត្តស្ស បដិសេធស្ស បដិក្ខេបវសេន អគ្គហណវសេន។ **យោជេត្វា**តិ “រូបញ្ញូ ហោតីតិ គណនតោ វា វណ្ណតោ វា រូបំ ជានាតី”តិអាទិនា, “តស្ស គោគណោបិ ន បរិហាយតិ, បញ្ចគោរសបរិភោគតោបិ ន បរិពាហិរោ ហោតី”តិអាទិនា ច អត្ថំ យោជេត្វា។ **វេទិតព្ពោ**តិ តស្មិំ តស្មិំ បទេ យថារហំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវាតិ។

គោបាលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឯកាទសកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

អនុត្តានត្ថបទវណ្ណនា។

និគមនកថាវណ្ណនា

មហាអដ្ឋកថាយ សារន្តិ អង្គុត្តរមហាអដ្ឋកថាយ សារំ។ **ឯកូនសដ្ឋិមត្តោ**តិ ថោកំ ឩនភាវតោ មត្តសទ្ទគ្គហណំ។ **មូលដ្ឋកថាសារ**ន្តិ បុព្ពេ វុត្តអង្គុត្តរមហាអដ្ឋកថាយ សារមេវ អនុនិគមវសេន វទតិ។ អថ វា **មូលដ្ឋកថាសារ**ន្តិ បោរាណដ្ឋកថាសុ អត្ថសារំ។ តេនេទំ ទស្សេតិ – អង្គុត្តរមហាអដ្ឋកថាយ អត្ថសារំ អាទាយ ឥមំ មនោរថបូរណឹ ករោន្តោ សេសមហានិកាយានម្បិ មូលដ្ឋកថាសុ ឥធ វិនិយោគក្ខមំ អត្ថសារំ អាទាយ ឯវមកាសិន្តិ។ **មហាវិហារាធិវាសីន**ន្តិ ច ឥទំ បុរិមបច្ឆិមបទេហិ សទ្ធិំ សម្ពន្ធិតព្ពំ “មហាវិហារាធិវាសីនំ សមយំ បកាសយន្តិ, មហាវិហារាធិវាសីនំ មូលដ្ឋកថាសារំ អាទាយា”តិ។ **តេនា**តិ បុញ្ញេន។ **ហោតុ សព្ពោ សុខី លោកោ**តិ កាមាវចរាទិវិភាគោ សព្ពោ សត្តលោកោ យថារហំ ពោធិត្តយាធិគមវសេន សម្បត្តេន និព្ពានសុខេន សុខី សុខិតោ ហោតូតិ សទេវកស្ស លោកស្ស អច្ចន្តំ សុខាធិគមាយ អត្តនោ បុញ្ញំ បរិណាមេតិ។

ឯត្តាវតា សមត្តាវ, សព្ពសោ វណ្ណនា អយំ;
វីសតិយា សហស្សេហិ, គន្ថេហិ បរិមាណតោ។

បោរាណានំ កថាមគ្គ-សារមេត្ថ យតោ ឋិតំ;
តស្មា **សារត្ថមញ្ជូសា**, ឥតិ នាមេន វិស្សុតា។

អជ្ឈេសិតោ នរិន្ទេន, សោហំ **បរក្កមពាហុនា**;
សទ្ធម្មដ្ឋិតិកាមេន, សាសនុជ្ជោតការិនា។

តេនេវ ការិតេ រម្មេ, បាសាទសតមណ្ឌិតេ;
នានាទុមគណាកិណ្ណេ, ភាវនាភិរតាលយេ។

សីតលូទកសម្បន្នេ , វសំ **ជេតវនេ** ឥមំ;
អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នំ, អកាសឹ សាធុសម្មតំ។

យំ សិទ្ធំ ឥមិនា បុញ្ញំ, យំ ចញ្ញំ បសុតំ មយា;
ឯតេន បុញ្ញកម្មេន, ទុតិយេ អត្តសម្ភវេ។

តាវតឹសេ បមោទេន្តោ, សីលាចារគុណេ រតោ;
អលគ្គោ បញ្ចកាមេសុ, បត្វាន បឋមំ ផលំ។

អន្តិមេ អត្តភាវម្ហិ, មេត្តេយ្យំ មុនិបុង្គវំ;
លោកគ្គបុគ្គលំ នាថំ, សព្ពសត្តហិតេ រតំ។

ទិស្វាន តស្ស ធីរស្ស, សុត្វា សទ្ធម្មទេសនំ;
អធិគន្ត្វា ផលំ អគ្គំ, សោភេយ្យំ ជិនសាសនំ។

សទា រក្ខន្តុ រាជានោ, ធម្មេនេវ ឥមំ បជំ;
និរតា បុញ្ញកម្មេសុ, ជោតេន្តុ ជិនសាសនំ។

ឥមេ ច បាណិនោ សព្ពេ, សព្ពទា និរុបទ្ទវា;
និច្ចំ កល្យាណសង្កប្បា, បប្បោន្តុ អមតំ បទន្តិ។

អង្គុត្តរដីកា សមត្តា។